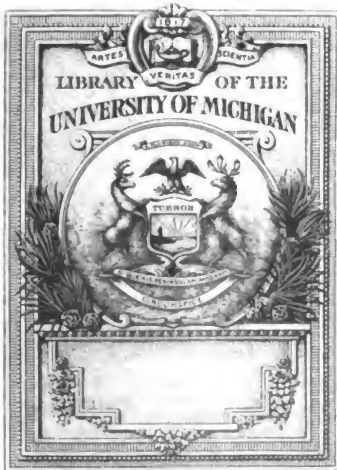

B 345581 DUPL

THE GIFT OF
Prof. L.C. Karpinski

JV
2511
-B14
v.1

NEDERLANDSCHE BEZITTINGEN

IN

AZIA, AMERIKA EN AFRIKA.

NEDERLANDSCHE BEZITTINGEN.

LIV

Asia, Amerika en Afrika.

in derzelver toestand en aangelegenheid voor dit Rijk.

Wysgeerig, Staatshuishoudkundig en Geographisch beschouwd.

Met byvoeging der noodige

Tabelen, en eenen Atlas

NIEUWE KAARTEN.

Door

J. van den Bosch.

Generaal, Major, Ridder van de 3^e Klasse
der MILITAIRE Willems ORDE.

'S GRAVENHAGE en AMSTERDAM,

by de
Gebroeders van Cleef.

1818.

Verklaring

van het Titel- vignet.

De Maagd van Nederland zit in eene Statige en geruste houding op haren troon. Zij heeft den Pylen- bundel omvat, en houdt het Wapenschild des Rijks in hare regterhand. De Genius des tijds zet haar de Koninklijke Kroon op het hoofd houdende in de andere hand den Schepter.

De Seeuw ligt in rust, doch bewaakt den Troon, die met Vlaggen en Wimpels, de teekenen der herstelde Zeevaart, versierd is. Enige huiswaarts varende Schepen zeilen naar de Stad, Amsterdam, welke in het verschiet gezien wordt.

De verdere Siemden zijn afbeeldsels van den zich herstellende Koophandel.

St.
Prof. A. C. Rappinck
11-78-46
20.

A A N

ZIJNE MAJESTEIT,

DEN KONING.

SIRE!

Het is even veel eer als aanbeveling voor dit
mijn Werk, met Uwe vergunning, ~~aan~~ deszelfs hoofd
eenen naam te mogen dragen, waarbij ieder braaf
Nederlander gewoon is zich alles goeds en edels
voortestellen, — *Uwen* naam, *Sire!* als den
begunstiger eener onderneming, verheven misschien
boven mijne krachten, maar waartoe eene warme
zucht voor de groote belangen mijns Vaderlands
mij

112-23-45 10/20

mij den moed, en een veeljarig ondervinding - rijk verblijf in *Neêrlands Indië*, welligt eenige geschiktheid verschaffen.

Doordrongen, *Sire!* gelijk ik ben, van de overtuiging, dat deze aanmoediging, deze bescherming van mijnen arbeid, alleen berust op de wenschen, die Uwe K. M. aanhoudend koestert voor de ontwikkeling en daarstelling van alles, wat het heil des volks, inzonderheid de herstelling onzer gewichtige *Overzeesche Bezittingen* en des Kolonialen handels tot den thans hoogst-mogelijken bloeistand bevorderen, ons de schoone dagen der vaderen terug brengen, en roem en welvaart aan het Vaderland hergeven kan: durve ik het wagen, de *resultaten* mijner waarnemingen op dit stuk vrijmoedig onder het verlicht oog Uwer K. M. te plaatsen; durve ik, met de bewustheid van het on-

vol-

volkomene mijner poging, het vertrouwen paren op eene zoo billijke als gunstige overweging van mijn geschrijf. Zelfs dan, wanneer Uwe K. M. oordeelen mogt, eene andere rigting aan Deszelfs beschouwingen en oordeel te moeten geven, aangaande het Staats,- Financiël- of Handelkundig belang onzer gewigtige buitenlandsche Etablissementen, — ja, ook dan nog, zal Uwe K. M. mijnen goeden wil niet miskennen, zoo min als de redelijke gronden mijner wijze van zien en denken over dit onderwerp. Verre, van mij te verwarren met eenen reij van drieste oudheidprizers, die geene plaats vergunnen aan eenige wijziging, door den loop van tijden en zaken geboden, en daarom welligt boven iets vroegers verkieslijk; zal Uwe K. M. mij het regt doen van te gelooven, dat ik zonder enig bijdoel het beste voor onze brave natie beoogde, en, waar ik mogt gedwaald hebben,

op

op het spoor der waarheid en der zuivere vader-
landsliefde dwaalde.

Met de beste wenschen voor Uwer Koninklijke
Majesteits Persoon, Huis en gelukkige Regering,
zal ik altijd zijn,

S I R E !

VAN UWE KONINKLIJKE MAJESTEIT,

De gehoorzame en getrouwe
onderdaan,

J. VAN DEN BOSCH.

V O O R R E D E.

Tot die aangelegene onderwerpen, welke de aandacht onzer natie bij uitnemendheid verdienen, behoort voorzeker de werkelijke gesteldheid der Overzeesche Bezittingen van het Rijk, en de schatting van derzelve waarde voor ons Vaderland in de toekomst. Deze weleer zoo rijke bronader van den aktiven handel en van den welvaart onzer noordelijke Gewesten zal altijd eene des te grootere belangstelling verdienen, naarmate de overige takken van onzen eertijds met voordeel gedreeven handel thans meer het eigendom van vreemde mededingers geworden zijn, zoo dat onze nog overige Bezittingen in andere werelddeelen nu genoegzaam het eenig steunpunt aanbieden, waarop de hoop op eene aanzienlijke uitbreiding onzes thans kwijnenden handels nog kan gevestigd worden.

Geen

Geen wonder dus, dat er over dit onderwerp, in het bijzonder over de aangelegenheden onzer O. I. Etablissementen, veel geschreven is. Niet alleen onderging onze handel daarop in de laatste 25 jaren eene zeer gewigtige vermindering, maar zelfs had de Maatschappij, met het uitsluitend voorregt om dien te drijven begunstigd, zich zoodanig in schulden gewikkeld, en deze kommercie was op het einde met zoo veel verlies aan den gang gehouden, dat de vernietiging van het aan haar verleend Oktroj eene volstrekte noodzakelijkheid scheen te zijn geworden.

Het is in de omslagtige en kostbare huishouding der Maatschappij zelve, en in hare gebrekkige wijze van administratie in Indië, dat vele schrijvers over dit onderwerp gemeend hebben, de oorzaken van het genoemd verval te moeten zoeken; en deze meening was zoo algemeen verspreid, en zoo stellig aangenomen, dat een nader onderzoek naar den waren staat der plaatselijke aangelegenheden, en naar de veranderingen in den loop des O. I. handels, en in onze betrekkingen op de Indische volken voorgevallen, naauwelijks eenige opmerking scheen te verdienen.

Deze eenzijdige wijze van beschouwen der zaak heeft tot vele dwalingen aanleiding gegeven, en aan de natie die ware kennis van zaken onthouden,

den, welke van zoo veel gewigt is, om over de waarde onzer Indische bezittingen wel te oordeelen. Ik heb getracht dit gebrek door het tegenwoordig Geschrift, voor zoo veel zulks in een algemeen overzigt mogelijk is, te vergoeden, door onzen Landgenooten een juist denkbeeld te geven van den aard der natuurlijke inwoners, en van het bestuur, waaraan zij gewoon zijn; voorts, van de gesteldheid des bodems, van den landbouw, en van de natuurlijke voortbrengselen der Landen. Inzonderheid heb ik getracht, mijne opgaven hieromtrent door het gezag der meestgeldige getuigenissen te staven; gelijk mede om aantetoonen, dat de ware redenen, waarom Indië weleer niet eene veel grootere menigte produkten, voor de Europésche markt geschikt, geleverd heeft, in geheel iets anders, dan in den vorm van het voormalig inwendig Bestuur, te zoeken is.

Ik twijfel geen oogenblik, of zij, die wanen, dat door veranderingen in den uitwendigen vorm des bestuurs, ook te gelijk eene verandering in den natuurlijken loop der dingen, in het karakter, de zeden en gewoonten der Volken, kan worden daargesteld, en dat eene schoon schijnende theorie van nationale inrigtingen zeker die resultaten moet opleveren, welken het spekulatief verstand daaruit afleidt, — zij, die door alles wat in Europa onder hun oog gebeurd is, niet

van deze dwaling genezen zijn, — deze lieden dan, zullen mij gewis als partijdig beschouwen, en mijne oordeelvellingen omtrent de waardij en doelmatigheid der voormalige inrigtingen in Indië, aan eene bijzondere vooringenomenheid met den ouden slender toeschrijven. — Intusschen is niemand meer overtuigd dan ik, dat de hoogstmogelijke trap van bloei en welvaart in een Land alleen kan verkregen worden door liberale, met den aard der omstandigheden wel strookende instellingen; doch niemand is tevens dieper dan ik overreed, dat de inrigtingen, onder welke eene natie gelukkig zal leven, behooren overeen te stemmen met haren aard, hare grondbegrippen, de mate harer beschaving, en alle hare uitwendige omstandigheden, en dat het even zoo onmogelijk is, op een onkundig en werkeloos volk, dat in zedelijke beschaving nog slechts zeer geringe vorderingen heeft gemaakt, de verhevene beginselen der staatkundige inrigting van een verlicht volk onbepaald toetepassen, als aan een dom en dweepziek volk liberale godsdienstige beginselen op te dringen. In beide gevallen toch sluit het vooroordeel en de logheid van den verzinnelijkten geest de oogen des verstands voor de rede, en de welwillendste pogingen om een volk gelukkiger en beter te maken, worden niet zelden door het zelve beschouwd als zoo vele inbreuken, op zijne
vrij-

vrijheid en regten gemaakt. Trouwens, zijn niet meermalen vergift, dolk en brandstapel, de vergelding geweest eener welgemeende, maar onvoorzigtige, en niet op de schaal des volks-karakters berekende hervorming?

Tijd, geduld, en eene aanhoudende streving om eerst het verstand der volken te verlichten, en daarna hunne instellingen te verbeteren, — ziet daar den waren weg, dien het gezond verstand in dezen aanwijst. Inzonderheid stelle men, door het geven van voorbeelden, ieder in de gelegenheid, om de vruchten te kennen, die bij eene grootere mate van arbeidzaamheid te oogsten zijn, en men verzekere hem door goede instellingen daarvan het genot; maar men dringe deze instellingen niet op aan dat gedeelte der natie, het welk voor als nog te bekrompen denkt, om van de voorvaderlijke gebruiken zich te verwijderen, en dat in zijne dwaling den eigen toestand voor den gelukkigsten houdt.

Dit waren de gevoelens van ons voormalig Bestuur omtrent het inwendig beheer der Indiën. Hoe de handel moest gedreven worden, daaromtrent had de regering aldaar geene keus, zulks werd in Europa bepaald. De grootste mannen, die in Indië door hunne verdiensten, na eene langdurige ondervinding, tot de hoogste waardigheid waren opgeklommen, — een VAN IMHOF, een MOSSEL, een VAN OVERSTRATEN en anderen, — hebben alle eenparig gemeend, dat

het behoud van den inwendigen vrede in deze Landen een al te belangrijk voorwerp was voor het geluk van den Javaan, en voor onze eigene belangen, dan dat dezelve, ter hervorming van het gebrekkige, door eene ontijdige verandering in het inwendig bestuur der Indische volken, behoords in de waagschaal gesteld te worden. Al deze groote mannen hebben geoordeeld, dat ter bereiking van dat vredelievend doel, de bewaring van het gezag der inlandsche Opperhoofden een volstrekt vereischte was, en zij hebben getracht den reeds zoo hoog gestemden eerbied des Javaans voor zijne Opperhoofden te voeden, door hunnen invloed aantewenden ter wering van het misbruik, dat onbeschaafde Volksopperhoofden zoo zeer genegen zijn van hun gezag te maken, en door hen te gelijk met achting te behandelen, en hun aanzien bij den Inlander te ondersteunen.

En zeker, wie gevoelt niet, dat bij het uitoefenen van een gezag, door het regt van den sterksten over eenig volk verkregen, ons eigen belang op den voorgrond is geplaatst, en dat het geluk dier overwonnelingen (hoe zeer ook de huichelaar dit verbloemen moge) slechts in zoo verre in aanmerking komt, als hetzelve met het onze vereenigbaar is, en dat derhalve het gevoel hiervan, het welk den mensch alom instinktmatig eigen is, zoo wel bij den Indiaan als
bij

*Bij ieder ander overwonnen volk, eene onoverkome-
lyke hinderpaal oplevert tegen de naauwe ver-
eeniging en zamensmelting tusschen volk en
(vreemd) Gouvernement, welke alleen dan ont-
staan kan, wanneer de ééNZELIGHEID der per-
sonen, in het bestuur geplaatst, en der natie
zelve, alle vermoedens van tegenstrijdige belan-
gen uitsluit, — iets, dat een volstrekt vereischte
is, zal de duurzaamheid van een Gouvernement
op de algemeene welwillendheid gevestigd
worden.*

*Op dezen grondslag nu was blijkbaar voor ons
Europeërs, door kleur, godsdienst en belangen, van
de overheerschte natiën zoo zeer onderscheiden,
nimmer de zekerheid van het bezit dezer Landen
te gronden. Bij een overwonnen volk, dat door
vreemden bestuurd wordt, en dat zelf de kosten
van dat bestuur, en van al de hulpmiddelen,
ter geruste bezitting van den overwonnen grond
aangewend, dragen moet, — kan men wel enkele
personen van invloed op de massa des volks, door
het bevorderen hunner bijzondere belangen, aan
zich verbinden, maar nooit de geheele natie
zelve; en het was daarom, dat onze voorvaders
wijsselijk de zekerheid hunner O. I. Bezittingen,
liever op de verkleefdheid der beschermde Op-
perhoofden aan onze belangen gevestigd hebben,
dan op de welwillendheid der volken zelve, en
de weg, daartoe door hen ingeslagen, was deze:
dat*

dat men de Opperhoofden der hun afgestane Provinciën niet alleen in het beheer deed blijven, maar zelfs hun lot verbeterde, door hun eenigermate een vorstelijk aanzien te geven, en hunne waardigheid in het geslacht erfelijk te maken.

Deze Opperhoofden, wier toestand zoo aanmerkelijk verbeterd was, en die geene meerdere schatting betaalden, dan zij te voren gewoon waren aan hunne Vorsten optebrengeu, hadden het grootste belang bij het bestaan van een Gouvernement, aan hetwelk zij hunnen gelukkigen toestand verschuldigd waren, en dat hen alleen beschermer kon tegen den dreigenden arm der magtige Vorsten van Java, die hen — had de Europe'sche bescherming hun ontbroken, — zeerspoedig tot de vorige afhankelijkheid zouden hebben terug gebragt. De Javaan zelf betaalde geene andere dan de gewone schatting, bleef onder het bestuur zijner voorouderlijke wetten, ontdekte den invloed van het Europeesch bestuur hoofdzakelijk alleen daarin, dat hij aan eene minder willekeurige behandeling, en vooral aan minder wreede straffen dan eertijds was blootgesteld, en leerde den Europëer in de meeste gevallen eerder als den vriend van zijn Opperhoofd kennen, dan als zijnen meester. Zijne godsdienstige gebruiken, zelfs zijne vooroordeelen, werden geëerbiedigd. Veertig jaren van bijna onafgebroken inwendigen vrede en voorspoed, waren voor beide

par

partijën, de vruchten dezer wijze staatkunde.

Voorzeker, — en dit zal niemand ontkennen, — is gedurende dien tijd de afhankelijkheid der Indische Opperhoofden door menig' zedeloos' ambtenaar misbruikt, en menige onbillijke schatting van hen gevorderd; dan, de ondeugden van bijzondere personen zijn geene bewijzen tegen de deugdzaamheid van eenig stelsel van bestuur, en elk ander regeringsstelsel, gegrond op eene onmiddellijke onderwerping des Javaans aan een Europeesch Opperhoofd, is evenzeer, ja veel meer daaraan blootgesteld.

— Staan wij hier een' blik op het gebeurde, na dat men het gezag der inlandsche Opperhoofden heeft verzwakt, eerst, door hen voor ambtenaren van het Europeesch Gouvernement te verklaren, en hen dikwerf van het één naar het ander Regentschap te verplaatsen, en vervolgens, onder het Engelsch bestuur, door hun zelfs de inning der schatting van den Inlander te ontnemen, en daarmede Europeesche ambtenaars te belasten. Heeft niet sedert dien tijd de Javaan al het drukkende van zijnen toestand leeren kennen, het volle gewigt zijner ketenen gevoeld, en deze ondragelijk gevonden? Reeds in 1806 was de verongelijking en verwijdering van een inlandsch Regent in de distrikten van Cheribon, RADIA OEKONOMAN, van eenen opstand

en

en bloedigen oorlog gevolgd geworden, en eindelijk was men nog verplicht, na het storten van stroomen bloeds en het verwoesten van een uitgebreiden plek gronds, aan het verlangen der natie te voldoen, en haar dit Opperhoofd., zelfs met verhooging van rang, terug te geven. Dan, deze les was aan de latere hervormers nutteloos gegeven, en wel ras ondervonden zij de gevolgen van hunne rockeloosheid. In Bantam had de inbreuk op de regten van een wettig Vorst, eerst den moord van onze hoofdamptenaren en eenige anderen ten gevolge, vervolgens eenen oorlog, die den ongelukkigen Vorst onttroonde, zijn Rijk in eene woestenij herschiep, en die vervolgens onafgebroken bleef voortduren, in weerwil der duizenden, welke aan de heerschezucht werden opgeofferd, tot dat de overwinning der Britten een einde maakte aan het bestaan van een bij hen gehaat bestuur. — De oorlogen, tot tweemaal toe tegen den Sultan ondernomen, zijn almede de gevolgen geweest van het nieuw aangenomen stelsel, en hebben, ondanks den daarbij gemaakten buit, geene vergoeding verschaft voor de gevaren, die de algemeene ontevredenheid van den Inlander steeds dreigt, en die, volgens de Engelsche berichten zelve, niets minder ten gevolg hebben gehad, dan eene algemeene zamenzweering, om alle Europeërs op het eiland te vermoorden; gelijk almede de opstand, thans op
nieuws'

nieuws in het Chéribonsche uitgebroken, nadat de onlusten in de Ambonsche eilanden te naauwer nood gedempt zijn — beschouwd moet worden als het gevolg van vroeger ingevoerde veranderingen, en als het sprekendst bewijs, dat de Inlander hoogst ongeschikt is voor — en zeer te onvreden over die nieuwe inrigtingen, ja, geheel afkeerig van dat geluk, dat men hem door de kracht der bajonetten heeft zoeken optedringen.

En is dit bewijs niet te meer beslissende, daar in die oorden, waar de oude inrigtingen onveranderd zijn blijven bestaan, gelijk in de Preanger-Regentschappen van Batavia, in de Landen van den Keizer, der Vorsten van Madura en Sumanap, gelijk ook in de Rijken van Ternate en Tidor, de vrede niet alleen onafgebroken voortduurt, maar ook de laatste, zelfs in het te onderbrengen der opstandelingen te Sapiroea, ons behulpzaam zijn geweest, hunne onderdanen honderde mijlen ver ter onzer ondersteuning zedende? Is eindelijk het Engelsch bestuur in weerwil der ontzettende magt, die in Indië tot deszelfs beschikking staat, op Ceylon wel gelukkiger geslaagd? Heeft ook daar niet de onttronning van den Vorst van Kandia, en het invoeren van een zogenoemd liberaalstelsel van bestuur, eenen oorlog ten gevolge gehad, even wreed als verwoestend?

Deze daadzaken zullen, hoop ik, mijn gevoelens regtvaardigen, dat het hoogst- onvoorzigtig is; bij de nog weinig beschaafde volken van

Indië

Indië eenen vorm van bestuur in te voeren , strijdig met den graad hunner verlichting en met hunne begrippen : zoo wel als mijne wenschen wettigen , dat het aan hen , die door Z. M. onzen Koning zijn derwaards gezonden , om in Hoogst-deszelfs naam het oppergezag uit te oefenen , en in O. Indië een gepast regeringsstelsel in te voeren , gelukken moge , de inwendige rust en vrede op even zulke duurzame gronden als weleer te vestigen , en inzonderheid , dat men den Inboorling vergunne op zijne eigene wijze gelukkig te zijn , liever , dan hen bij duizenden ter slagbank te slepen , en hunne bloeiende gewesten aan roof en verwoesting ter prooi te geven .

Ten onregte zoude men , ter wederlegging mijner gevoelens omtrent dit onderwerp , aanvoeren , dat Engeland met een goed gevolg op den vasten wal van Indië een sijstema heeft ingevoerd , bij hetwelk de inboorling meer onmiddellijk aan het gezag van Europésche ambtenaren onderworpen wordt .

Den zachtaardigen , maar tevens bijgeloovigen Hindostanner , die zijne genoegens , zijne gezondheid , zelfs zijn leven , gelaten aan de eischen van een dweepachtig godsdienst - stelsel opoffert , ontbrak de moed , om het zwaard der wrake tegen de Mohammedaansche onderdrukkers van zijn Vaderland aan te gorden . Sedert eeuwen onderworpen aan barbaarsche overwinnaars ,
die

die elkander beurtelings den buit van zijnen rijken bodem betwistten, was hij gewoon geworden vreemde, van hem in godsdienst, zeden en gewoonten verschillende meesters te haten, maar tevens te gehoorzamen. Thans heeft Engeland de plaats dezer even despotieke als onregtvaardige Opperhoofden vervangen, hen te onder gebragt; de Hindostanner is van meester veranderd, en heeft bij deze ruiling te veel gewonnen, om niet zijnen nieuwen heer met onderwerping te gehoorzamen, te meer, daar deze zijne oude instellingen geëerbiedigd, en bij de inzameling der belasting, de oude Feodale inrigting der Sindamiërs (schatheffers) met eene kleine wijziging behouden heeft. De omstandigheden dáár en in onze eilanden waren dus zeer verschillende. Op den vasten wal van Indië werd het gezag van gehate meesters vernietigd, en door billijke en minder gehate meesters vervangen; bij ons in tegendeel heeft men gewild, dat het gezag van eigene, door den nationalen godsdienst en de gebruiken geëerbiedigde Opperhoofden en voorvaderlijke instellingen, door vreemde meesters — blanke, Europésche Christenen, — en door geheel nieuwe inrigtingen vervangen zouden worden. Inderdaad, de omstandigheden over en weder verschillen hier te veel, om hetzelfde grondbeginsel op beide toepasselijk te maken, en een gelijk resultaat daarvan te verwachten. Dezelfde maatregel moest

om

diezelfde reden, waarom zij op den vasten wal van Indië wel geslaagd was, in onze eilanden mislukken.

Zoo veel heb ik gemeend te moeten zeggen ter verdediging mijner begrippen over dit onderwerp, tegen de opgaven en meeningen van den Heer RAFFLES, gewezen Britsch Gouverneur van Java. Zijne ongegronde en onze natie niet zelden ont-eerende beschuldigingen, veelal op moedwillig en ter kwadertrouw verdichte daadzaken gevestigd, zal men in het derde Hoofdstuk des Eersten Deels omstandig door mij aangewezen en wederlegd vinden. — En het is dan ook uit dezen hoofde, dat ik mij, na de lezing van 's mans Werk, niet heb verplicht gevonden, ééne enkele mijner voorgedragene stellingen terug te nemen.

Ten aanzien van den verderen inhoud mijns Werks moet ik hierbij voegen, dat onderscheidene voorstellen, gelijk b.v. die omtrent den Theehandel, reeds afgedrukt geweest zijnde, alvorens de dien aangaande voorgedragene Wetten aan de overweging van het Wetgevend Ligchaam waren onderworpen, in zoo verre thans als beslist kunnen worden aangemerkt. Het heeft mij intusschen tot een bijzonder genoeg verstrekt, dat mijne gedachten daaromtrent zoo zeer in overeenstemming waren met de op dit onderwerp aangenomene bepalingen.

In de begrooting der hoeveelheid van produkten, uit de onderscheidene Bezittingen te trekken,

heb

heb ik mij, ten aanzien van Oost-Indië, gehouden aan de leveranciën der laatste tijden van het Nederlansch bestuur; mogt hierin daarna alleenige verandering hebben plaats gehad, — (gelijk er b. v. zeker minder koffij en suiker onder het Engelsch Gouvernement geteeld is,) — zoo kan dit echter van geen' nadeeligen invloed zijn op den aanslag der waarde van de Bezittingen zelve, daar ik meene tevens overtuigend te hebben doen zien, dat de oorzaken, waardoor de hoeveelheid der produkten, door onze O. Indiën te leveren, bepaald wordt, door het afschaffen vanden Slavenhandel in de West-Indiën grootstendeels hebben opgehouden te bestaan, zoo dat dit verlies onder het Nederlandsch bestuur in korten tijd voor herstelling vatbaar is, terwijl bovendien de meerdere waarde, die de O. I. Koffij en Suiker, door den verminderden aanvoer uit de West-Indiën, — het noodwendig gevolg der vermindering van slaven, en der onlusten in de Spaansche Bezittingen van dat werelddeel, — verkregen heeft, de vermindering in aangevoerde hoeveelheid gedeeltelijk reeds vergoedt. —

Met betrekking tot de West-Indische Bezittingen, heb ik mij gehouden aan de beste opgaven, die ik daarvan heb kunnen bekomen, en de begrotingen in beide de werelddeelen heb ik zoo veel mogelijk op oorspronkelijke Akten-Stukken gegrond.

Bij

Bij mijne *Verhandeling over al deze Bezittingen* heb ik een' atlas van 12 nieuwe kaarten gevoegd. Gedurende een langdurig verblijf in O. Indië, meermalen zelf belast geweest zijnde met het opmeten en opnemen van eenige dier Landen, en met de Direktie van het Topografisch Bureau, is het mij mogelijk geweest, daaromtrent de beste bescheiden te verzamelen. Daar echter de meeste dezer Bezittingen Topografisch nog niet behoorlijk zijn opgenomen, en de gedane opnemingen veelal slechts naar de oogenmaat geschied zijn, terwijl eene verbetering daarin door vele bijna onoverkomelijke zwarigheden nog lang zeer moeilijk zal zijn daartestellen, zoo blijft deze arbeid, hoewel misschien de volledigste van alles, wat wij dien aangaande tot hiertoe bezitten, nog altijd verre van de volkomenheid verwijderd. Intusschen heb ik alles gedaan, wat in mijn vermogen was, en ik durve mij vleijen, dat mijne poging, hoe onvolkomen dan ook, als eene niet onbelangrijke bijdrage tot de Geografie der O. I. eilanden zal worden aangemerkt (*).

Met betrekking tot de *W. I. Bezittingen* is het mij gelukt, vrij naauwkeurige bescheiden te be-

komen,

(*). Op de kaarten N°. 3, 4 en 5, zijn met een rooden lijn aangewezen de grensscheidingen tusschen de bezittingen van het Gouvernement en der Vorsten Landen, zoo als dezelve bestonden bij de weder- in-bezit-neming van Java.

komen, inzonderheid omtrent de Kolonie van Suriname, waarbij men in een Alfabetisch genummerd register de namen van al de Plantaadjes vinden zal, en derzelver ligging kunnen nagaan, door op de kaart de daaraan beantwoordende nummers op te zoeken. Achter den naam van ieder Plantaadje is tevens derzelver grootte in akre (de akre is nagenoeg een halve morgen) aangeduid. —

Van de kust van Guinea zijn de verkrijgbare bescheiden zoo gering, en de kaarten zoo onvolledig, dat het mij, ook na alles daarover gelegen te hebben, wat ik in Engeland en Frankrijk heb kunnen bekomen, niet mogelijk is geweest, eene meer uitgewerkte kaart daarvan te leveren. Ook hier heb ik gedaan, wat mij mogelijk is geweest, en ik durve dus hooopen, dat de Lezer zich daarmede zal vergenoegen.

Voor het overige, niemand kan meer doordrongen zijn van de overtuiging wegens het onvolledige mijns arbeids, dan ik zelf. Maar men verlieze niet uit het oog, dat het slechts een beknopt Overzicht was, het welk ik mij heb voorgesteld te leveren, en dat dit overzicht mij toescheen genoegzaam te zijn ter bereiking van het doel, dat ik mij had voorgesteld, te weten, het groot aanbelang onzer nog behoudene Buitenlandsche Bezittingen voor onzen Staat in al-
ge-

gemeene trekken te doen kennen, en eenige wenken te geven aangaande de beste wijze, op welke men zich, ten beste der natie en der Koloniën zelve, de herstelling van het Nederlandsch gezag en van den nationalen handel aldaar zou kunnen ten nutte maken. Waarheid, goede trouw, en het beste oogmerk voor mijn Vaderland, zijn bij dit geschrift mijne eenige leidsvrouwen geweest; en het is op dien grond, dat ik het oordeel des geëerden Publiks, en de bescheidene tegenspraak van anders-denken, daarover met gerustheid durve afwachten.

J. VAN DEN BOSCH.

*'s Gravenhage,
den 26 September 1818.*

I N H O U D,

EERSTE AFDEELING.

BEZITTINGEN IN AZIE.

EERSTE HOOFDSTUK. *Algemeen Wijsgeerig en Staatkundig overzicht van den staat der OOST-INDISCHE Etablissemerten.* Bladz. 1.

TWEEDE HOOFDSTUK. *Staatshuishoudkundige beschouwing van den staat der OOST-INDISCHE Bezittingen.* — 101.

EERSTE AFDEELING.

Overweging van den Staat der gronden, voortbrengselen, kultures, handels-belangen en geldmiddelen, op het eiland JAVA. — id.

TWEEDE AFDEELING.

Beschouwing van den Handel en der Financiële belangen, in de gezamenlijke Bezittingen van het Rijk der Nederlanden in OOST-INDIË. — 164.

DER-

DERDE HOOFDSTUK. *Over het voor-
uitzicht in de toekomst, hetwelk onze
O. I. Bezittingen ons aanbieden. . .* — 217.

VIERDE HOOFDSTUK. *Behelzende eeni-
ge wederleggingen en teregtwijzin-
gen van misvattingen en verkeerde
opgaven, in het Werk van den Heer
RAPPLES voorkomende . . .* — 251.

EERSTE AFDEELING.

BEZITTINGEN IN AZIË.

EERSTE HOOFDSTUK.

*Algemeen Wijsgeerig en Staatkundig Over-
zigt van den Staat der Oost-Indische
Etablissemerten.*

Hoewel het tegenwoordig overschot der uitgestrekte Landen en Kusten, éénmaal door onze brave Voorvaderen in de *Oost-Indiën* aangewonnen en bezeten, bij dien aanzienlijken erfschat in omtrek en belangrijkheid naauwelijks meer is te vergelijken; en hoezeer hetzelve; allengskens tot eenige weinige eilanden en kust-*établissemerten* ingekrompen, zich thans als het ware verliest aan den voet van dien ontzagchelijk grooten *Kolossus* van Staten, tot welken de *Britsche* magt, inzonderheid op het vaste Land van *Azië*, sedert twee eeuwen is aangegroeid: — blijft niettemin zelfs dit dier-

A

baar

haar overschot van âloude grootheid voor onzen Staat, zoo uit hoofde van ligging als van voortbrengselen, eene genoegzame waarde en aangelegenheid behouden, om de ernstige zorgen van het Staats-bestuur, en eene levendige belangstelling der geheele natie, te verdienen.

Ik heb het daarom der moeite dubbel waardig geacht, een algemeen overzicht te geven van den staat en de aangelegenheid dezer bezittingen, en daarbij te voegen eene *Generale Kaart* van al de *Nederlandsche Etablissemten*, zoo als dezelve, volgens verdrag van 13 augustus 1814, door het *Britsch Gouvernement* aan onzen Staat zijn teruggegeven (1), zijnde met name de volgende: de eilanden van *Java*, de *Ambonsche*, *Bondasche* en *Ternataansche Landvoogdijen*, benevens de bezittingen op *Sumatra*, *Malakka*, *Borneo*, *Celebes*, *Timor*, *Floris*, *Sumbawa*, *Baly*, en eene groote menigte kleinere eilanden, rondom dezelve in den oostelijken oceanus verspreid, en op de kaart onderscheidend aangewezen.

Op eenige dezer eilanden bepaalt zich het dadelijk bezit of verblijf onzer natie tot de kusten
of

(1) Men zie de kaart n^o. I, waarop de bovengenoemde bezittingen alle zijn voorgesteld, en met een roode tint afgezet; zijnde op dezelve de lengte berekend volgens den *meridiaan* van *Greenwich*, dewijl de oude *Hollandsche zee-kaarten* in dit opzigt onnaauwkeurig zijn, weshalve dan ook de *Engelsche* bij voorkeur gebruikt worden.

of den buitensten omtrek derzelven, tot op eene zekere uitgestrektheid binnenwaards, en dikwerf slechts tot een gedeelte daarvan, terwijl het overige der kusten en der binnenlanden bewoond is door de *Asiatische* inboorlingen zelve, welke door hunne eigene Vorsten en Regenten bestuurd worden, het zij dan als vrije lieden, of in een' meerderen of minderen trap van afhankelijkheid van het *Nederlandsche* Gouvernement, naar den aard der *Capitulatiën* en bondgenootschappelijke Verdragen, met dezelve aangegaan. De overigen behoren geheel in vollen onbepaalden eigendom aan het Rijk.

De verbindtenissen echter, waarop de betrekking tusschen onzen Staat en de afhankelijke Vorsten in de eerste soort van Landen rust, zijn doorgaans van zoodanigen aard, dat zij ook gezegd kunnen worden de Souvereiniteit daarover, met opzigt tot andere of vreemde Mogendheden, aan het *Vaderlandsch* Gouvernement te verzekeren: daar de voorregten, door de Vorsten dier Landen aan zich zelve voorbehouden, of ten behoeve van derden uitbedongen, eerder als *pacta conventa*, of als eene bijzondere Staatsinrigting en regeling van het inwendig Lands-bestuur in betrekking tot ons Gouvernement zijn aantemerken, dan als onafhankelijke regten, die de magt en bevoegdheid zouden insluiten, om op eigen gezag, en buiten toestemming van de *Nederlandsche* Regering, met andere Vorsten te onderhandelen.

Het *Britsch* Gouvernement zelve heeft nog onlangs dit Souvereiniteits-regt van onzen Staat erkend en gehandhaafd, door op grond der *Capitulatie*, waarbij die Mogendheid in den jare 1811 getreden was in het tijdelijk bezit van het eiland *Java* en onderhoorigheden, — eenige inlandsche Vorsten, welke hunne Staten aan dit oppergezag schenen te willen onttrekken, met name den Vorst van *Baly*; tot de erkenenis daarvan nadrukkelijk te verpligten. Dat Gouvernement toch was, even zeer als het onze, overtuigd van het groot belang om zich in het bezit van dit regt te handhaven, indien men zich niet wil blootstellen aan het gevaar, om te eenigen tijde door andere volken in het rustig genot der ééns verkregene voordeelen gestoord te worden.

Moeijelijk zou het vallen de uitgestrektheid des bodems, en naauwkeurig de hoegrootheid der bevolking te bepalen, welke in eene zoo groote menigte van afzonderlijke eilanden en onderscheidene volkdommen of kleine natiën is afgedeeld. Men meent echter, dat het getal der onderdanen, en dat der bondgenooten van het *Nederlandsche* Gouvernement, op 8 millioenen zielen geschat kan worden; *Java* alleen wordt gerekend tusschen de vier en vijf millioenen zielen, (dus bijna zoo veel als geheel het *Europesche* Moederland) te bevatten, waaronder niet meer dan 10,000 *Europezen*, benevens 200,000 *Chinezen*.

De

De breedte , op welke onze *Indische* Etablissem-
 enten te wederzijden van den Evennagtslyn ge-
 legen zijn , strekt zich niet verder uit , dan op zijn
 hoogst tot eenen afstand van 8 graden zuid- en
 noordwaards van denzelven. Het klimaat van
 alle deze Landen kan dus niet dan zeer gelijkmatig
 zijn , en de *temperatuur* der luchtstreek , waaronder
 dezelve liggen , kan geene groote verscheidenheid
 opleveren. Overal in de vlakke streken stijgt hier
 de *Thermometer* van FAHRENHEIT op den middag ,
 in de schaduw , tot eene hoogte van 80 tot 84
 graden: eene warmte , die , hoewel niet onverdra-
 gelyk , dewijl dezelve door verkoelende zeewinden
 aanmerkelijk getemperd wordt , nogtans op al deze
 eilanden van een' nadeeligen invloed is op het
 menschelijk gestel , inzonderheid van den *Europeër*.
 De al te sterke uitwazeming verslapt natuurlijk het
 vaat- en spiergestel , en maakt , bij eene sterkere
 uitputting van vochten en slijting der vaste deelen ,
 de sterfelijkheid grooter , en alle inspanning , allen
 arbeid moeilijker.

Gelijk in het klimaat , zoo heeft ook in de ge-
 aardheid en het karakter , eene aanmerkelijke over-
 eenkomst plaats tusschen velen van die menigte
 onderscheidene volkjes en kleine maatschappijen ,
 welke dezen uitgestrekten *Archipel* , en dikwijls één
 en hetzelfde eiland , bewoonen. Zelfs daar , waar
 dit verschil nog het grootste schijnt , ontdekken zich ,
 bij eene nadere beschouwing , de kennelijkste voet-

sporen eener vroegere gelijkvormigheid , terwijl de wijzigingen , die het algemeen karakter des *Indiaans* hier en daar ondergaan heeft , blijkbaar den invloed aanduiden van vreemde of uitwendig aangekomen oorzaken , welke eertijds daarop hebben ingewerkt , gelijk b. v. den invloed van een *Europeesch* bestuur , en van eene daardoor voortgebragte , meerdere nijverheid en beschaving.

Over het geheel nogtans kan men zeggen , dat traagheid , of neiging tot rust en gemak , welke het natuurlijk gevolg is van eenen zoo warmen hemel , en daarom ook aan alle volken onder de verzengde luchtstreek meer of min eigen (2) , eene algemeene en in zekere mate onoverwinnelijke eigenschap is van al de natuurlijke bewoners dezer Landen , welke zich , zelfs door de zucht ter uitbreiding van genot buiten de enge grenzen der natuurbehoefte , niet geheel laat uitdrijven. — De *Europeër* , bij uitgestrekter behoeften meer aan den arbeid gewoon , vaak ook aangespoord door de drift om zich hier binnen weinige jaren eene fortuin te verwerven , en tot zijne *Europeesche* achtergelatene betrekkingen gelukkiger weder te keeren , vindt in dit alles een' prikkel , die hem menigwerf den belemmerenden invloed van het klimaat doet

(2) Men denke b. v. aan de *Egyptenaars* , *Turken* , *Perzen* , enz. Ten aanzien der *Perzen* leze men de onlaugs bij J. VAN DER HEY uitgegevene fraaije *Reis door Perzië* , van den Heer W. VAN FREIGANG.

doet trotseeren, en met verdubbelde pogingen naar zijn doel streven; dan, niet zelden ook wordt hij eene prooi van deze overspanningen, en bezwijkt voor de uitwerking van eene luchtgesteldheid, aan welke heete en gevaarlijke ziekten *endemisch* eigen zijn.

Men moet echter niet aan de luchtgesteldheid alleen en op zich zelve toeschrijven, hetgeen meer nog dan daarin, zijnen grond heeft in andere toevallige omstandigheden, bijzonder van de leefwijze der *Europeërs* hier te lande. De meesten hunner kunnen zich niet gewennen aan die matigheid in spijs, drank, en ander genot, welke het klimaat des Lands gebiedend vordert; zij sterven dus vroegtijdig, of leiden een kwijnend leven, dat hen tot allen arbeid en inspanning onbekwaam maakt. — Hun alleen, die met een geschikt ligchaamsgestel, bij gematigden arbeid, allerlei soort van overdaad vermijden, mag het gebeuren in vele dezer Landen even gezond als in *Europa* te leven, en hunnen gewonen, hoewel minder langen, levensloop te voleindigen.

De *inboorling*, even gematigd in zijnen arbeid als in zijne leefwijze, is misschien zelfs minder aan ziekten onderhevig, dan de meeste inwoners van *Europa*; en ofschoon hij doorgaans minder oud wordt, neemt echter de bevolking dezer Landen alomme toe, waar de overvloed van levensmiddelen het bestaan gemakkelijk maakt, en de maatschappelijke

lijke orde hetzelfde verzekert. Is hij echter gedwongen zijne gewone leefwijze te verlaten, of wordt hij tot al te zwaren arbeid verplicht, dan bezwijkt ook hij als spoedig onder de afmattingen van het klimaat, gelijk de ondervinding meermalen heeft doen zien.

In al deze Landen kent men slechts twee seizoenen, hier *Moussons* genaamd, den drogen — en den regentijd. Beiden is, het geen door deze benamingen wordt uitgedrukt, onderscheidenlijk eigen. In den regentijd, van de maand november tot mei, regent het genoegzaam dagelijks, en in den drogen tijd zeer zeldzaam. Het is opmerkingwaardig, dat op eilanden, niet zeer ver van elkander gelegen, dikwerf verschillende *Moussons* heerschen; doch dergelijke bijzonderheden laten zich gevoegelijker bij de *Geografische* beschrijving der bijzondere Landen en plaatsen opmerken.

Met betrekking tot de voortbrengselen uit het groeiend of plantenrijk, is er tusschen de verschillende *Etablissementen* een aanmerkelijk verschil, zoo in graden van groeikracht, als in soorten. Echter is dit verschil welligt meer toetschrijven aan toevallige oorzaken, en wel bijzonder aan eene verschillende keuze van *cultures*, waartoe men zich in de onderscheidene bezittingen bepaald heeft, dan wel aan de bijzondere eigenschappen van den grond: want, hoe zeer ook de invloed dezer laatste hierop niet kan ontkend worden, is het eene bewezen' waarheid, dat zelfs de muskaatuoten en
de

de kruidnagelen niet uitsluitend op de *Moluksche*, *Ambonsche* en *Bandasche*, maar ook op meer andere eilanden groeijen. Echter acht men die, welke op de genoemde eilanden zijn geteeld, van beter hoedanigheid te zijn, dan de anderen.

De bergen, die men in dit gedeelte van *Oost-Indië* aantreft, vertoonen meestal de onwedersprekelijke kenmerken van welcer gebrand te hebben, en dus van eenen inwendigen *vulkanischen* aard. Eenige derzelve rooken nog bij aanhoudendheid, en andere werpen zelfs van tijd tot tijd vuurstoffen uit. De meesten echter zijn met eene bedding van vruchtbare teelaarde overdekt, en leveren eene schoone en krachtige *vegetatie* op. — In hoogte verschillen deze bergen zeer aanmerkelijk, en hierdoor heeft men op vele plaatsen, naar gelaug van derzelve hoogere ligging, een meer getempereerd klimaat dan in lager' Landen en op de vlakten; zoo zelfs, dat in sommige bergachtige oorden de *Thermometer* van FAHRENHEIT tegen den avond dikwijls tot op 60 gr., en eenen enkelen keer tot op 40 gr. daalt.

Aan deze omstandigheid eener plaatselijke ligging heeft men het dan ook toeteschrijven, dat men in sommige onzer *Oost-Indische* eilanden met goed gevolg vele *Europesche* planten, moeskruiden en vruchten aankweekt, welke het elders geheel of grootendeels onmogelijk is te teelen. Zoo worden b. v. in de bergachtige streken van *Java* vele aardappelen en groenten, even goed als in *Europa*,

geteeld, het geen op de *Bandasche* en andere eilanden geheel niet, of ten minste zeldzaam, en niet dan in geringere mate gelukt. — Deze *cultuur* echter is niet genoeg algemeen, om daarvan eenig ander nut te trekken, dan de veraangenaming van het leven der hier te lande gevestigde *Europeërs*, bij het inzamelen en genieten van op eigen bodem gekweekte, vaderlandsche voortbrengselen.

Over het algemeen is de grond onzer *Aziatische* eilanden zeer vruchtbaar; zij beloont een' matigen arbeid met eenen rijken oogst. De *vegetatie* is er krachtig. Een altoos durend groen getuigt alom van het werkzaam vermogen der natuur. Altijd bedacht, om het evenwigt tusschen menschelijk *vermogen*, menschelijke *behoefte*, en de *vruchtbaarheid* van den bodem, ten nutte harer kinderen te bewaren, en daar, waar het eerste te kort schiet, het geen hierdoor ontbreken zou, door eene verdubbelde mildheid der groeikracht ruim te vergoeden, beloont die goede moeder ook hier de zwakke pogingen der inwoners, wier slappere veerkracht onder dezen brandenden hemel hun geen' krachtiger inspanning toelaat, met eene milde hand; ja, op sommige eilanden schijnt zij hen als het ware van allen arbeid te hebben willen verschoonen, door aldaar het noodige tot levensonderhoud, zonder eenige menschelijke bemoeijng, in overvloed voorttebrengen.

Dan, behalve het noodig voedsel voor mensch en dier, leveren deze vruchtbare landen tevens vele

vele kostbare voortbrengselen op, waaraan het menschelijk vernuft, gedeeltelijk door kunstbewerking, gedeeltelijk door de uitvindingen der weelde ter vermeerdering van het genot, eene zeer hooge waarde heeft weten bijtezetten, en die daardoor de voorwerpen geworden zijn van eenen rijken en uitgebreiden handel. De voornaamste dezer voortbrengselen zijn: de kruidnagelen, notenmuskaat, foelij, peper, koffij, suiker en daarvan gestookte arak, kardamom, kurkuma, eenige gommen, drogerijen en geneesmiddelen; voorts goud, diamanten, tin, vogelnestjes, en eenige anderen van minder aanbelang, welke bij de afzonderlijke beschrijving der Landen zullen worden opgegeven.

Deze voortbrengselen worden meestal verkregen door eene *cultuur*, gegrond op inrigtingen, zeer veel verschillende van die, welke in *Europa* gevestigd zijn, terwijl de inrigtingen der *Indische culture* wederom gevolgen zijn niet alleen der plaatselijke omstandigheden, maar ook van het karakter der Landzaten zelve, en van den vorm des Gouvernements, waaronder zij leven.

Het is derhalve, om niet alleen de doelmatigheid van deze inrigtingen, en het belang der *Indische* bezittingen voor het Moederland zelve, wel te kennen, maar ook, om over het geen men daarvan in de toekomst billijk verwachten mag, eenigermate grondig te oordeelen, — volstrekt noodzakelijk, dat men zich vooraf een juist denkbeeld

beeld vorme van de algemeene hoofdtrekken, zoo van dit karakter der inboorlingen, als van den vorm des bestuurs, waaraan zij onderworpen zijn.

De taak intusschen is niet gemakkelijk, een juist denkbeeld te geven van de hoofdgeaardheid eens volks, of wel, van een aantal kleine nabuurvolkeren, allen, bij afwisselende verscheidenheid, onderling wel eene zekere overeenkomst hebbende, maar tevens in graad van kennis en verlichting, in begrippen, zeden, gewoonten, en godsdienstige beginselen, hemelsbreedte verschillende van ons, en van alles, wat wij in *Europa* gewoon zijn rondom ons te zien.

Bij eene geringe mate toch van beschaving, gelijk met deze eilanders allerwege het geval is, ontmoet men niet alleen groote tegenstrijdigheden in de karakters van onderscheiden' personen derzelfde natie, maar dikwijls treft men die zelfs aan in het *individueel* karakter van één' en denzelfden persoon, op onderscheiden tijden en in verschillende omstandigheden waargenomen. Naarmate het menschelijk verstand meer beperkt is in zijne bevattin-
ging en werking, is ook deszelfs invloed op de daden der menschen bepaalder en zwakker: en in dat geval wordt het gedrag meestal geregeld, hetzij door aangenomen' gebruiken en omhelsde vooroordeelen, het zij, soms, alleen door plotselijk opwellende hartstogten, of door den voorbijgaanden, zinnelijken indruk, dien de voorwerpen van buiten op den geest maken. Aan

Aan wezens van zulken aard kan iets, dat hun heden verwerpelijk schijnt, morgen als zeer begeerlijk voorkomen, en den lust naar het bezit daarvan bij hen ontvlammen. Naarmate deze lust hevig is, en de oordeelskracht ter billijke waardering der dingen zwak, valt ook de keus der middelen uit, geschikt om zich dadelijk in dat bezit te stellen. — Het verstand toch geeft het eerst de beginselen van zedelijkheid, waarnaar gehandeld moet worden, aan de hand, doet ons letten op de gevolgen der daden, en geeft regeling aan geheel het menschelijk gedrag. Maar, ontbreekt deszelfs werking geheel, of vervult het niet dan gebrekkiglijk deze zijne pligten, dan ontbreekt ook die doelmatigheid en zedelijke orde in wenschen, neigingen en handelingen, welke den redelijken mensch kenmerken. Hevige neigingen en hartstogten, of eene koude, beweeglooze onverschilligheid, maken zich beurtelings van den geheelen mensch meester, en alle inspanning des vernufts, zoo wel als alle kieschheid, houdt als dan op hem te geleiden bij de keus der middelen, om zijn gewenschte doel te bereiken. Snel is bij den onbeschaafden mensch doorgaans de overgang van volstrekke begeerteloosheid tot eene hevige neiging, tot den geweldigsten hartstogt, en deze doet hem alras toevlugt nemen tot daden van geweld, of ook tot list, waar de *physieke* krachten tot het eerste te kort schieten.

Van

Van hier dus die gedurige tegenstrijdigheid in het gedrag dezer eilanders, die verregaande mate van onverschilligheid, waarin zij voortdommelen, zoo lang geen voorwerp eene sterke neiging bij hen doet ontwaken, en die hevige hartstogtelijkheid wederom, zoodra hunne driften worden opgewekt.

Men heeft de *Indianen*; — de ééne natie minder, de andere meer, — lui, lafhartig, wreed en moordzuchtig genoemd, en hoewel niet zonder allen grond, meen ik echter, dat deze eigenschappen in een' te algemeenen zin op hen worden toegepast, en dat de zoodanigen, die gelijk de *Javaan*, en eenige andere volken der eilanden, in den Oostelijken *Archipel* gelegen, onder het oppergezag der *Europeërs* aan een meer geregeld en billijker bestuur onderworpen zijn, dan aan dat van hunne eigen' Vorsten, — daarop eene gunstige uitzondering maken.

Het zal daarom gepast zijn, de bewoners dezer Landen hoofdzakelijk te onderscheiden in drie soorten, en wel bepaaldelijk, in de oude bewoners, die nog in het inwendig gedeelte van onderscheiden eilanden gevonden worden, gelijk de *Dajakkers* op *Borneo*, en de *Alfouzezen* op *Ceram* en andere oostelijke eilanden: in levenswijze en gewoonten het meest onderscheiden van de overigen, en met regt voor de onbeschaafdste gehouden; — verders, in de volken van zoo genoemde *Maleidsche* of andere vreemde afkomst,

komst, onder het gezag van hunne meer of minder onafhankelijke Vorsten levende; — en eindelijk, in de overige bewoners dezer eilanden, die gezegd kunnen worden, meer aan den invloed van het *Europeesch* bestuur onderworpen te zijn.

Het is buiten alle tegenspraak, dat, behalve de natuur en hare onwederstaanlijke invloeden, tevens toevallige en van buiten aankomende omstandigheden aanmerkelijk hebben ingewerkt op het algemeen karakter der natuurlijke inwoners van onze Oostersehe *établissements*; en nergens welligt vindt de oplettende beschouwer van menschen en volken een ruimer veld, om den invloed waartenemen, dien dergelijke oorzaken op menschelijke beschaving en *industrie* uitoefenen, dan hier. Immers, hier treft hij menschen aan, afgedaald tot den laagstmogelijken graad van beschaving, ten minste in omstandigheden geplaatst, die het naast aan den natuurstaat grenzen; — en te gelijk ontdekt hij de eerste, de laagste trappen, langs welken de ruwe natuurmensch, een volk, zoo als het uit zijnen bijna plant-aardigen en dierlijken staat voortgekomen is, tot een beter en redelijker bestaan allengskens opklimt.

De Geschiedenis der aarde en der volken biedt ons allerwege met volle zekerheid de waarneming aan, dat die natiën, voor welken de natuur alles gedaan heeft, gelijk bij voorbeeld voor enige *Alfouresche*

resche volksstammen op het eiland *Ceram*, wier bodem hun de *sago*, hoofdzakelijk hun enig voedsel, zonder de minste *cultuur* of cenigen arbeid van hunne zijde, in eene overvloedige mate oplevert, en die tevens, door de ontoegankelijkheid hunner bosschen en rotsen, als het ware buiten alle gemeenschap met andere volken zijn gesteld, — dat deze natiën, niets voor zich zelve doende, op den laagsten trap van zedelijkheid en beschaving eeuwen lang zijn blijven stil staan. — Genoegzaam naakt gaande, leven eenige *Cerammers* in een' staat, zeer nabij komende aan dien eener volstreckte dierlijkheid. In afzonderlijke familiën verdeeld, en met al wat hen omringt in gedurigen oorlog, vermijden zij alle ontmoeting of aanraking van vreemden, en worden daarom met regt *wilde Alfouezen* genoemd. — Een ander gedeelte dier eilanders, mede de binnen-landen van *Ceram* bewonende, is een' stap verder gegaan, heeft zich, eenigzins maatschappelijk, in kleine volksstammen verzameld, en tot het voeren van oorlog een hoofd gekozen. Werkeloos echter uit hunnen aard, leven ook zij alleen van de voortbrengselen der bosschen, en voeren voornamelijk den krijg tegen de omliggende strandbewoners. Om dezen te vernielen, is het niemand hunner geoorloofd een huwelijk aantegean, ten zij hij ten minsten één vijandelijk hoofd, om het even, of hetzelve van een' man, grijsaard, vrouw of kind zij, zijner minnares hebbe aangeboden, het-

betwelk vervolgens in het dorp ten toon blijft hangen. Het zijn deze oorlogen alleen, het is deze wet omtrent het zoogenoemde *Koppen-snellen*, welke hen van tijd tot tijd tot het smeden van meer of minder stoute of looze ontwerpen, en dus ter raadpleging van het natuurlijk verstand verplichten, zonder welken dwang zij waarschijnlijk aan het zelve die eeuwige rust vergunnen zouden, welke met hunnen aanleg en de inwerking van het klimaat op hun gestel eigenaardig schijnt overeen te komen. — Wederom een ander gedeelte dier zelfde eilanders, aan het noorderstrand wonende, is een weinig meer beschaafd, en heeft, te zijner onderhouding, bij de natuurlijke voortbrengselen van hunnen grond, die der visscherij en der jagt gevoegd.

Bezigheden, gelijk deze laatste, vorderen reeds een' zekeren graad van oplettendheid, en het aanwenden van door kunst uitgevondene hulpmiddelen; reeds het uitdenken daarvan, door de noodzakelijkheid en behoefte geboden, geeft eene zekere oefening, eene ontwikkeling, aan het verstand. Van daar, dat volken, welke zich éénmaal aan jagt en visscherij overgeven, of ook op andere wijze dan door roof en moord, hunne natuur-behoeften trachten te vervullen, doorgaans eene uitstekende bekwaamheid, eene zeldzame behendigheid verkrijgen in die ligchaams-oefeningen en kunstwerkingen, waartoe zij zich hoofdzakelijk bepalen. — Daar nu alle kennis in een zeker onderling verband staat,

B

daar

daar de ééne uitvinding de andere eischt en voortbrengt, en dáar verkregene vaardigheid in het beoordeelen van de ééne zaak een hulpmiddel wordt ter duidelijker bevatting eener of veler andere: vindt men bij volken, die op deze hoogte staan, reeds een' merkelyk uitgebreideren kring van kennis, dan bij de door ons het eerst opgenoemde soorten.

Hier ook wordt de onderlinge hulpbehoefte allengs grooter, en de voorstelling van regt en onregt in vele gevallen des dagelijkschen levens trapsgewijze duidelijker; dus nadert men hoe langer zoo meer tot den maatschappelyken staat, en leert de noodzakelykheid kennen van orde en veiligheid, en de waardij schatten van wetten, die deze vestigen en beschermen. Reeds beschouwen de leden der onderscheidene familiën het nu als plicht, elkander te beveiligen, te helpen. De plicht der zamenleving, die zich in de laagste klasse van beschaving louter tot onderlinge huisgezinnen bepaalde, heeft zich hier reeds tot geslachten en stammen uitgebreid, en in dezelfde mate heeft men het begrip van eigen regt en bijzonder belang aan een algemeener begrip van belang en regt leeren onderschikken, dat is, het *raauwe egoïsmus* aan den maatschappelyken plicht en het algemeene heil offeren, waardoor dan de band des levens in maatschappij al naauwer en naauwer wordt toegehaald.

De bezittingen, bij zoodanigen graad van beschaving

ving, zijn meest allen een algemeen eigendom, gelijk b. v. het wild in de bosschen, en de visschen in de wateren der zee. Het bijzonder of persoonlijk eigendom, gelijk bij alle volken die in of nabij den natuurstaat leven, zeer beperk, ligt verkrijgbaar, en bij vijandelijke invallen moeijelijk te verdedigen zijnde, ontsteekt dan ook de begeerte daarnaar geene hevige neigingen in het gemoed dezer volken; hun arbeid bepaalt zich veelal alleen tot visscherij en jagt, en wordt, zoo lang de verkregen voorraad duurt, doorgaans afgewisseld met rust, of liever, met logge werkeloosheid; ten zij de oorlog, of eene andere toevallige, meestal zeldzame omstandigheid nieuwe drangredenen tot werkzaamheid oplevere. Daar derhalve de werkkring van het verstand hier nog zeer bepaald, en de inspanning van hetzelfde tot redelijke overwegingen en nasporingen niet dan kortstondig is, is ook de kennis dezer eilanderen, vergeleken met die van andere, landbouwende en handeldrijvende natiën, over het geheel zeer gering.

Met deze laatste *Aifoureen* heeft men alrede verbindtenissen aangegaan, die echter alleen of voornamelijk ten doel hadden, eenige volkplantingen, van andere eilanden overgebracht en hier gevestigd, tegen de geweldige ondernemingen dier eilanders, zoo veel mogelijk, te beveiligen. Ook hier toch blijft het hatelijk gebruik van het *koppen-snellens* tot nu toe nog standhouden.

B 2

Nog

Nog een ander smaldeel dezer zelfde natie, aan de noord-oostzijde van *Ceram* gevestigd, werd in vroeger' dagen door de vorsten van *Bachian* (een ander nabij gelegen eiland) tot onderwerping gebragt; en het is bij dezen stam, dat men reeds kennelijk den invloed ontdekt, welken vreemde overheersching bestendig uitoefent op het karakter van den ruwen natuurmensch. — Hoewel voor zich zelve niet meer arbeidende dan ter voldoening aan zijne volstrekte behoefte noodig is, en buiten één enkelen gordel om den middel geheel naakt gaande, verrigt de overwonen *Alfourees* niettemin, daartoe opontboden, eenige diensten voor zijn opperhoofd, en hij volbrengt die met eene zekere welwillendheid. Zoo groot is het vermogen der gewoonte, dat, bij eene waarschijnlijk langzame invoering en trapswijze uitbreiding dezer instelling, de natuurlijke afkeer van allen arbeid bij den *Alfourees* allengskens overwonnen wordt. Bij dit zelfde volk laat zich een dergelijk karakter waarnemen, waar men hetzelfde ook in de andere meer oostelijke *Indische* eilanden, op welke men hier en daar desgelijks *Alfoureesen* aantreft, ontmoete: werkeloozer, naar mate zij zich bij hunne onafhankelijkheid hebben weten te bewaren, en van den arbeid minder afkeerig, naar gelang de invloed van een vreemd gezag hen aan denzelfden meer heeft doen gewennen.

Of de *Alfoureesen* éénmaal in afgelegen' eeuwen
de

de oorspronkelijke en uitsluitende bewoners van al deze eilanden zijn geweest, en uit de zoodanigen, waar men er thans geenen meer aantreft, naderhand door vreemde overmagt verdreven, uitgeroeid, of onder hunne overweldigers als versmolten; en in hoe verre de hedendaagsche, overige bewoners van de oudste volkeren, uit de hoogere gewesten van *Azië* herwaards afgezakt, in eene regte lijn geacht kunnen worden afestammen? — is eene vraag, die wij hier niet ondernemen zullen te beslissen.

Bij de andere meer beschaafde natiën in onze bezittingen trest men, in de onvolledige en met verdichtselen omkleede volks-overleveringen wegens de geschiedenis van hun land, vele sporen aan van geweldige onwentelingen en oorlogen; zelfs wordt er op *Java* een vrij talrijk overblijfsel gevonden van een volk, in leefwijze, zeden en goddienst, van de tegenwoordige *Javanen* zeer verschillende, en het welk door dezen met verachting aangezien, en als slaven behandeld wordt. — Zoo heeft ook de *Javaan* de geheugenis bewaard der eerste invoering van de rijst - *cultuur*, wier insteller hij nog heden ten dage als eenen heilig, onder den naam van *IBN MOELANA* vereert. Overweegt men hierbij tevens, dat in meest al de beschaafde eilanden de grond of bodem algemeen wordt aangemerkt als het eigendom van den Vorst, en dat niemand op zijn' eigen oogst eenig regt heeft dan dat Opper-

hoofd, het welk slechts bij vergunning een zeker gedeelte daarvan aan den landbouwer overlaat, onder beding dat hij daarvoor zoodanige heeren- en diensten, als waartoe de Vorst hem oproept, bewijze: — dan zal men in alle deze inrigtingen geredelijk erkennen de uitwerkselen van eene vroeger' overheersching, waarbij de overwonnelingen tot denzelfden staat van leenpligtigheid zijn gebragt, als eertijds de meeste volken van *Europa* door den overweldigenden indrang der noordelijke en oostelijke natiën, en waaruit destijds een stelsel van bestuur is voortgesproten, dat eeuwen lang zich heeft staande gehouden, in de hoofdtrekken na genoeg met dat der *Indische* eilanden overeenstemmende. En het is welligt aan soortgelijk een meesterschap alleen, dat men de invoering der rijst- en andere *cultures* hebbe toeteschrijven bij natiën, uit den aard van derzelver klimaat anders afkeerig van allen arbeid, en die, ten minste zoo lang zij niet tot eene grootte bevolking waren aangegroeid, in de voortbrengselen der natuur zelve een toereikend levens-onderhoud vonden.

Is de ontwikkeling der volks-nijverheid en de bearbeiding van den grond het gevolg van vreemde overheersching en geweld, inzonderheid bij een weinig beschaafd volk, dan ook wordt de overwonnening weinig hooger dan een slaaf geacht, en de arbeid, waartoe hij verplicht is, moet vermeerderen, om dat hij niet enkel in zijne eigene behoeften

ten

ten voorzien moet, maar ook in die zijns meesters; en zoodanig een Staat mag met regt gezegd worden niet op zedelijke en maatschappelijke beginselen, maar alleen op geweld en willekeur, gegrond te zijn.

De mensch, die aldus, tot een slaaf vernederd, van zijnen arbeid geene andere vruchten plukt, dan de voldoening zijner dierlijke behoefte, en welke niettemin verplicht is, de bevelen, hem door zijnen meester gegeven, onvoorwaardelijk te gehoorzamen, wil hij niet de gedachte uitwerkselen van deszelfs toorn op de gevoeligste wijze onder vinden, — deze mensch moet noodwendig in zedelijkheid afnemen en verbasteren. Van geslacht tot geslacht in zulk een' staat van lage onderwerping opgevoed, kent hij weldra geen' anderen pligt meer, dan dien eener werktuiglijke gehoorzaamheid, en geen ander regt dan dat van den meerderen over den minderen, of eigenlijk, dat van den sterksten.

Deze kenschets is volkomen toepasselijk op den toestand der bewoners van meest alle de *Oost-Indische* eilanden, aan het gezag van eenige (5) vreem-

(3) De oorsprong dezer volksstammen is moeijelijk aantewijzen. Het schijnt echter, dat de meesten der *Oost-Indische* eilanden door hen in een vroeger tijdperk als het ware overstroemd zijn. In de groote eilanden, als *Sumatra*, *Borneo*, *Celebes*, *Ceram* en *Hab*

vreemde volksstammen, die er zich later gevestigd hebben, onderworpen; inzonderheid in de zoodanige, waar eene reeds eenigermate hoogere beschaving den invloed dier overscheersching niet heeft gewijzigd, noch tusschen den Vorst en den onderdaan eene meer billijke regeling doen plaats grijpen. Daar is de grond alomme het eigendom van den Vorst. De landbouwer geniet een zeker, naar willekeur bepaald gedeelte van den oogst; terwijl zijn persoon ter beschikking staat van het opperhoofd, die zijne *vasallen* bij getallen oproept, ter verrigting zoo van algemeene als van bijzondere diensten, zelfs over hun leven naar goedvinden beschikt, en
meer-

Halmahera, vindt men, in het inwendig gedeelte, een minder beschaafd menschenras, dan dat der overige bewoners, in gedaante, godsdienst, taal en gebruiken van dezen verschillende. Hoogstwaarschijnlijk zijn deze min beschaafden voor de natuurlijke inwoners te houden, en het overblijfsel van een talijker volk, deels bij de overheersching gesneuveld, ten ondergobragt, of onder de overwinnaars versmelten. — De vorm van het bestuur, door deze overwinnaars naar het schijnt ingevoerd, en de bepalingen, die hetzelfde in eenige landen heeft ontvangen, zijn beide opmerkingwaardig door de wijziging, welke het algemeen karakter dezer volken, in eenige bijzonderheden, daardoor ondergaan heeft. In het rijk van *Bony* op het eiland *Celebes* b. v. hebben de Rijksgrooten de erfelijke voorregten weten te behouden, eigen aan den adel van het Leenstelsel; zij verkiezen den Oppervorst uit het koninklijk geslacht, die in vele gevallen aan hunne besluiten onderworpen is, en zij volgen hem in den oorlog, als vasallen met hunne eigene onderhorigen. Deze natie onderscheidt zich van anderen ook,
door

meermalen eene bende gewapende piekeniers zamendrijft, om tot vermaak van den Vorst één of meer tigers te bevegten.

Van daar dan ook, dat deze eilanders, van jongs af door opvoeding en voorbeeld aan dit leven gewoon, met onderwerping de bevelen hunner meesters gehoorzamen, en daarin sterker aansporing tot den arbeid vinden, dan hun naauw beperkt eigenbelang in staat zou zijn hun te geven: daartzij de genietingen van het boven-noodzakelijke, of der weelde, niet genoeg kennen noch waardeeren, om zich dezelve door een' vrijwilligen arbeid te verschaffen: — Van daar tevens, dat zij, onge-
 woon

door meerdere stoutheid, hooggevoeligheid en onderneemzucht, met één woord, door dien riddermatigen geest, dien wij zoo dikwerf in de midden-eeuwen aantreffen. Het kleinste hunner vaartuigen wordt met moed verdedigd tegen geheele vlooten van zeerovers, en allen verkiezen zij den dood liever, dan zich overtegeven. In andere, inzonderheid kleine eilanden vindt men dikwerf zoo vele koninkjes als dorpen, van elkander onafhankelijk, die hoogstwaarschijnlijk in vroeger tijd behoord hebben als vasallen tot een grooter rijk, van hetwelk zij zich onafhankelijk hebben weten te maken. In die eilanden is het volk dan eens onderwerpeliiker, dan eens meer losbaudig, roof- en moordzuchtiger, naar de geaardheid en den invloed van den Vorst, die hen bestuurt. Terwijl wederom in anderen, gelijk b. v. op *Java*, en in alle meer groote rijken, de bevoorregte stand zijne erfelijke voorregten grootendeels verloren heeft, en het Gouvernement volkomen despotisch geworden is. Hier is het volk in het algemeen onderwerpeliiker, geduldiger en onverschilliger.

woon naar beginselen van regt en billijkheid bestuurd te worden, de noodzakelijkheid geenszins inzien, om zelven daarnaar te handelen, en derhalve *physische* kracht, en, moet het zijn, geweld — als het eenig middel aanmerken, om iets, waarop zij prijs stellen, te verkrijgen of te behouden. Zij belagen het leven van eenen nabuur, indien aan eenegelijksde neiging niet dan door zijnen dood kan worden voldaan; en zij zijn altoos gewapend, om dat zij in elk' hunner naburen eene soortgelijke gezindheid vooronderstellen. — Gelukkig evenwel zijn, buiten wraakzucht en jaloezij, hunne wenschen doorgaans zeer bepaald; en met dat al zijn de moorden onder hen menigvuldig genoeg, om een doorgaand gebrek aan zedelijke beginselen bij hen te doen opmerken.

Onderwerpelijheid aan hunne meesters is hun door gewoonte zoo eigen, en als het ware tot eene tweede natuur geworden, dat zij in het gelaten ondergaan zelfs der wreedste doodstraffe niet anders zien, dan noodzakelijke onderwerping aan eene onweërstaanbare magt, aan welke de *Indiaan* geleerd heeft zich zoodanig te onderschikken, dat hem zelfs in deze vreeselijke oogenbikken zijne koele gelatenheid en lijdzaamheid niet verlaat.

Over het algemeen zijn deze eilanders, onder den invloed van een door hen erkend gezag, gezeggelijk, gewillig tot gehoorzaamheid, zelfs goed-aardig, wanneer slechts geene hartstogten bij hen

wor-

worden in beweging gebragt, want aan dezen zijn zij niet gewoon wederstand te bieden: trouwens, gelijk wij reeds vroeger aanmerkten, zij worden door geene zedelijke beginselen beteugeld, en ieder middel, geschikt, om eene natuurdriфт te bevredigen, schijnt hun toe regtmatig te zijn.

Geen' den minsten invloed op hunne daden heeft de godsdienst, welken de meesten hunner belijden, en die de *Mohammedaansche* is. En in der daad, geen godsdienst kan bij onbeschaafde volken een' hooger' invloed oefenen, dan die aan den graad hunner beschaving geëvenredigd is. — Alle *Indiaansche* volken maken zich goden naar hunne beelden en gelijkenissen; en de vereering, welke zij dezen toebrengen, onder welk een' naam en vorm dan ook, is geene andere dan die, waarmede zij zelve zouden wenschen geëerd te zijn.

In zulk eene maatschappij te moeten bestaan, schijnt ons toe een ondragelijke last te moeten zijn: het is die echter in geenen deele voor deze volken; van zulk eenen magtigen invloed zijn opvoeding en gewoonte op den mensch, en zoo vele verzagtingen en dragende hulpmiddelen worden menigwerf uit het kwaad zelve geboren!

Datzelfde gebrek aan zedelijke beginselen, hetwelk de hoofden kan aanzetten tot moeijelijke, wreede, of onvoldoebare eischen, spoort van den anderen kant ook wederom de onderdanen aan,
wan-

wanneer het noodige hun bij toeval ontbreekt, of hun door geweld opzettelijk ontnomen wordt, om zich met anderen, die in eene gelijke omstandigheid geplaatst zijn, te vereenigen, en door roof en moord, — niet gerigt op hunnen Vorst, want dezen beschouwen zij als eene soort van heilig, — maar op anderen aantevallen, die beter voorzien zijn dan zij, en zich alzo het ontbrekende te verschaffen. Eene algemeene verwoesting is doorgaans hiervan het gevolg, en in dit geval verliest de *Indiaansche* Vorst wezenlijk meer, dan de hebzucht hem kon doen hoopen te verkrijgen. — Het gevolg van deze omstandigheid is, dat men den moed niet heeft, den inboorlingen het noodige te ontnemen, en zelfs, dat, indien het doorzigt der Hoven toereikt, om het eigenbelang in overeenstemming met het algemeen belang te brengen, in een toevallig gebrek door de Vorsten zelve, zoo veel doenlijk, voorzien wordt.

Deze heb- en moordzucht wordt echter op hare beurt door de wraakzucht eenigermate beteugeld. — De vader treedt op voor den zoon, de zoon voor den vader, om eene belediging, in persoon of goederen geleden, te straffen, of om het vergoten bloed te wreken; en daar ieder man gewapend is, en is het nood, zijn leven ten duurste verkoopt, is de sluikmoord bijna altoos het middel, waarvan men zich ter wraakoefening bedient, — een middel, waarvan zich de zwakkere even goed als de sterkere be-

bedienen, en waarvoor de laatste zoo min als de eerste zich hoeden kan (4). Ieder moordenaar dus, hij zij bekend of enkel verdacht, is geenen oogenblik van zijn eigen leven verzekerd, omdat de naaste bloedverwant des verslagenen hetzelfde aanhoudend belaagt. Geen tijd, geene omstandigheid, kan het smeulend vuur dezer wrake verkoelen; het wordt alleenlijk gedoofd in het bloed des be-laagden voorwerps. De vrees voor zoodanige vergelding houdt derhalve menigwerf den gewetten dolk in de schede. Alleen dan, wanneer de harts-togt geene palen kent, of dat het beleedigd gevoel elke andere voorstelling onderdrukt, voldoet de *Indiaan* aan zijne heftige aandrift, zelfs ook, wan-neer hij dezelve met zijn eigen leven wiskunstig boeten moet.

Het zijn deze vreeselijke hoedanigheden van het algemeen karakter, welke voornamelijk mede-
wer-

(4) Ook dit grondbeginsel van wederwraak of gelijke vergel-ding, in het bijzonder met toepassing op het vergieten van levens-bloed, is sedert de vroegste eeuwen door geheel het oosten ver-spreid, en aan al de volken van dat werelddeel tot op onzen tijd gemeen geweest. Men kan daarvan treffende proeven vinden in de geschiedenis en in de wetten der aloude *Abrahamieten*; en men vergelijkte, ten aanzien der *Perzen* enz., het boven aangehaalde werk van den heer VAN FREYTAG. — Dat de sluikmoord het gewone wraakmiddel bij deze volken is, heeft zijnen grond, deels, in de zwakheid van het zedelijk karakter, deels misschien, in de mee-ning, dat een openbare strijd alleen berekend is, om volksgeschild-ten, en niet, om persoonlijke veten, te beslegten.

werken, om de inlanders, inzonderheid de bewoners der *Oostersche* eilanden, door de *Europeesche* Gouvernemen ten en inwoners te doen ontzien. Van hier, dat de slaven in onze bezittingen over het algemeen op eene zeer billijke, dikwerf op eene menschlievende wijze behandeld, en nimmer tot een' onmatigen arbeid door dwang verpligt worden. Duizendmalen zijn mishandelingen door de *Europeërs* in deze koloniën met het leven betaald, en hierdoor hebben deze *Aziatische* volken zich, in de algemeene denkwijze en door gevestigde gewoonte, regten verzekerd, welker eerbiediging andere natiën, in de koloniën der overige werelddeelen gevestigd, in eene gelijke omstandigheid van de regtvaardigheid en den godsdienstigen zin der *Europeërs* hadden mogen verwachten.

Met al deze gebreken derhalve, aan hun karakter eigen, en aan de bestaande inrigtingen onafscheidelijk verbonden; genieten de *Oost-Indische* volken echter, wegens de ongemeene vruchtbaarheid van den bodem, voor een' matigen arbeid het noodige tot hun onderhoud, en smaken zij in den kring van hun huisgezin die rust, welke zij zoo zeer waardeeren, en die hun klimaat gebiedend vordert. Vreemd aan alle andere, grootere wenschen, zijn zij bij een bekrompen genot in hun gevoel niet ongelukkig, en waarschijnlijk meer te vrede met hunnen toestand, dan verre het grootste gedeelte der inwoneren van *Europa*.

Het

Het is waar, ons, aan uitgestrekter behoeften, en aan eene zeer verschillende leefwijze gewoon, komt het onverklaarbaar voor, hoe een volk op de wijze dezer *Indianen* gelukkig zijn kunne; gaarn zouden wij hun onze verlichting leenen, onze begrippen op hen overdragen, en hen willen verheffen tot dien rang van zedelijke grootheid, waarop wij staan, en die in ons oog de bron is van al wat aangenaam, schoon, bevallig en edel is; dan, geene drift der menschelijke natuur, hoe bekoorlijk ook op zichzelf, is in hare werkingen gevaarlijker dan deze: zij was het, en geene andere, die eertijds het vuur der *Inquisitie* over meer dan één werelddeel ontstoken, *Amerika* met bloedstroomen en brandstapels éénmaal overdekt, en zelfs ook in onze jongste, verlichte tijden, *Frankrijk* omgekeerd, troonen en altaren verbrijzeld, *Europa* vijf- en twintig jaren lang verwoest, de beschaafdste en verlichteste volken tot barbaarsche *Kannibalen* omgeschapen, en die natie, welke de wereld hervormen of *revolutionneren* wilde, gedwongen heeft, zelve eindelijk hare toevlugt te zoeken in eene staatsinrigting, *despotieker* en slechter, dan de verworpene zelve; met dat ongelukkig gevolg, dat zij eindelijk is neergestort in een' staat van ellende, die nog door vele volgende geslachten zal gevoeld en betreurd worden, en waarvan de terugstoot ook voor ons Vaderland, gelijk voor gansch *Europa*, nog lang de noodlottigste gevolgen zal achter zich laten.

O!

O! dat die heilooze dagen nimmer wederkeren, waarin men de menschen dwingen wilde, om, zoo het heette, beter, wijzer en gelukkiger te zijn, dan zij in hunnen stand en naar hunne vatbaarheid zijn konden, en zijn wilden, — die dagen, waar in men zijne broederen van kleur liever bij duizendtallen verbrandde of aan duivelsche wrecdheden ter prooijë gaf, dan te dulden, dat zij in hunne eenvoudigheid minder verlicht en gelukkig waren, dan men zelf waande te zijn!

Hoe gevaarlijk inzonderheid zou het zijn, de banden los te maken, die maatschappijen verbinden, op zoodanige beginselen gegrond, als die dezer *Indiaansche* eilanderen! Welke zouden de onberekenbare gevolgen dezer ontbinding, of eener zoogenoemde hervorming zijn bij een volk, waar genoegzaam de eenige maatschappelijke band bestaat in eene nederige, kinderlijke, ja misschien kinderachtige onderwerping, en in een diepen, godsdienstigen, misschien dweepzieken eerbied des onderdaans jegens zijn opperhoofd?

Men make de menschen zagtkens aan en zoetvoerig wijzer, en het zal gemakkelijk zijn, hunnen stand en hun lot te verbeteren; doch men verwacht dit nimmer van den vorm dezer of gener inrigting, welke toch altoos naar hunne bevattings- en begrippen moet geplooid worden. Men verheldere deze, niet door zwierige magtspreuken, maar door eene verbeterde opvoeding en onderwijzing der jeugd

jeugd, als voor nieuwe indrukken het vatbaarst, ook het minst besmet door hardnekkige vooroordeelen, — en het overige zal allengskens van zelve volgen.

Op welk een' lagen trap van verlichting en beschaving de inwoners op velen onzer eilanden ten noorden en ten oosten van *Java* gelegen, dan ook nog staan mogen, moet ik nogtans hierbij voegen, dat de invloed van het *Europeesch* bestuur op het karakter van vele andere volken reeds zichtbare uitwerkselen heeft gehad. Alom, waar dit gezag toereikend is geweest, om de hoofden der eilanders naar billijker en regtvaardiger beginselen te doen handelen, heeft hetzelfde eene kennelijke toenadering tot beginselen van rede, menschelijkheid en maatschappelijke orde, doen geboren worden, vooral daar, waar aan die hoofden tevens de magt verzekerd is, om oproerigheden te beteugelen, en te straffen. Dit is de ware reden, waarom in al de regentschappen op *Java*, die door het *Nederlandsch* Gouvernement in volle souvereiniteit bezeten worden, gelijk mede op de eilanden van *Amboina* en *Ternaten*, over het algemeen veel minder gewelddadigheden en groote misdaden gepleegd worden, dan elders; terwijl aldaar ook het lot van den gemeenen man op eene meer gunstige wijze verzekerd is, en hij van zijne zijde zich door zagtheid van inborst en welwillendheid voordeelig van anderen onderscheidt. Het waarnemen van de onderscheiding, van den

eerbied zelfs , waarmede de Opperhoofden het *Europeesch* gezag , van het welk zij geheel afhankelijk zijn , behandelen , boezemt den gemeenen *Indiaan* daarvoor bijzonder ontzag in : de *Europeër* wordt in zijn oog een' meer verheven soort van wezen , wien hij geene gehoorzame onderwerping weigeren durft , dewijl hij ziet , dat zijne eigene regenten voorgaan , hem die te betoonen . Overal toch , waar het verstand zich nog in zijnen kindschen staat als het ware bevindt , doet het *voorbeeld* , één enkel in het oog vallend voorbeeld , veel krachtiger uitwerking op den algemeenen volksgeest , dan de beste , welsprekendste vertoogen ; en juist daarom zoude het vernietigen van het gezag der *Indiaansche* Opperhoofden , hoezeer door velen gewenscht , en in de laatste tijden , ook onder het *Britsch* bestuur , reeds aanvankelijk begonnen , mijns inziens een der eerste stappen zijn ter verzwakking van onzen zoo noodzakelijken invloed op den inwendigen toestand , het karakter en lot dezer volken . Wat zeg ik ? het zou welligt de aanleidende oorzaak kunnen worden van onzen geheelen ondergang in *Oost-Indië* .

Ik heb mij bij deze karakterkundige beschouwing der inlandsche volken in onze *O. I. Etablissementen* wat langer opgehouden , dewijl de kennis van de geaardheid der bewoners , nevens die van de vruchtbaarheid en voortbrengselen des bodems , en van den aard der luchtstreek , een voornaam en

onontbeerlijk vereischte is, om over een Land, vooral over een buitenlandsch *Etablissement*, wel te kunnen oordeelen, zoo wel met betrekking tot deszelfs tegenwoordige waardij, als met opzigt tot toekomstige verwachtingen, die men daarvan zoude mogen vormen.

Alvorens ik van dit onderwerp afstap, zal het noodig zijn, de wijze van het inwendig bestuur, waardoor de inlander op onze *Aziatische* eilanden geregeerd wordt, in eenige bijzonderheden te kenschetsen; waarna wij een oog zullen slaan op de vestiging en inrigting van ons *Europeesch* Gouvernement aldaar.

Om met beknoptheid een duidelijk denkbeeld te geven van het inwendig bestuur dezer eilanden, bepaal ik mij bij voorkeus tot dat van *Java*, als het uitgebreidste, en met dat der overige eilanden, indien men de hier en daar verschillende benamingen der ambtenaren uitzondert, tamelijk wel overeenkomende.

De Vorst, die beschouwd wordt als de volstrekte eigenaar en bezitter van het Land en van allen eigendom, verdeelt het Rijk in een zeker getal distrikten (regentschappen), en benoemt over ieder derzelve een' regent (5), die doorgaans, wanneer

(5) In eenige eilanden is deze waarheid erfelijk, en in dat geval zijn de regenten niet altijd schatplichtig.

neer het Landschap eenigermate uitgestrekt is , den naam draagt van *Tommagong* , of dien van *Ingabé* of *Mantri* , indien hetzelfde een' kleiner' omtrek heeft.

De *Tommagong* of *Ingabé* verdeelt zijn gebied in kleiner' Landstreken , en stelt elk derzelven onder het bewind van een hoofd , bekend bij den naam van *Mantri-Dessa* , of ook wel van *Demang* , welke op zijne beurt de regenten der dorpen , *Bakal* of *Mandadoor* geheten , benoemt. Deze laatsten zijn met het toezigt over de landbouwers belast , verdeelen de beteelbare gronden onder de ingezetenen , en ontvangen 's Vorsten aandeel van al de voortbrengselen , waarvoor zij verantwoordelijk zijn , tegen het genot van een zeker gedeelte derzelven , naar hunnen onderscheiden rang berekend.

Over de gezamenlijke *Tommagongs* stelt de Vorst een algemeen opperhoofd aan , meestal bekend onder den naam van *Adypatti* of *Rijksbestuurder* , welke in zijnen naam het oppergezag uitoefent , en met al de werkzaamheden der algemeene regering belast is. De *Tommagong* en *Ingabé* zijn in persoon verantwoordelijk voor de schatting aan den *Adypati* ; zij zijn tevens de aanvoerders (officieren) hunner onderhorigen , in geval van oorlog.

Wijders benoemt de Vorst alle zoodanige ambtenaren , als deze of gene afdeeling van den dienst des Rijks vorderen mag ; hij voegt hun eenen rang

toe

toe naar verkiezing. — De *Adypatti* en *Tommagongs* alleen worden aangemerkt als edellieden, en dragen den naam van *Rijksgrooten*.

Het regt wordt onder deze *Indianen* op verschillende wijzen uitgeoefend. Ieder dorp schier heeft hieromtrent zijne bijzondere gebruiken, onder den naam van *Adat* bekend. — Over het algemeen mag niemand ter dood verwezen worden, dan door eenen raad, stellig daartoe benoemd, en veelal door den Vorst zelven *gepresideerd*. — Hunne regtspleging, hunne straffen zijn zonderling, en meermalen wreed.

De zoonen der Vorsten en de Prinsen van den bloede worden *Pangeran* of *Radin* genoemd; de Prinsessen heeten *Radanajo's*. Deze hooge personen hebben echter geen' anderen invloed op het rijksbestuur, dan welken de ambten, die zij bekleeden, en welke van den wilkeur des Vorsten afhangen, hun geven.

Reeds bij de eerste aankomst onzer natie hier te Lande kwam het karakter der inwoners, en de vorm van hun *Gouvernement*, met de door ons opgehangene schets na genoeg overeen. Wijselijk begrepen onze voorvaders, dat het veiliger was, van den toestand van zaken, zoo als zij dien vonden, het meest mogelijk nut te trekken, dan, met het zwaard der hervorming in de hand, gelijk de *Spanjaarden* in *Amerika*, en de *Portugezen* ook in vele dezer gewesten gedaan hadden, optetreden,

en aan de inlandsche volken hunnen godsdienst, hunne zeden en begrippen, hunne wetten en hunnen regerings-vorm optedringen. Met grond verwachtten zij, dat de tijd, en een voorzigtig gebruik van hunnen invloed op het bestuur der Vorsten en regenten, eene' wel langzame, maar toch steeds toenemende verbetering zou te weeg brengen in al het geen verbeterd moest worden, en dat dus geduld en standvastigheid hier veel meer zouden uitwerken, dan drift en geweld immer zouden hebben kunnen doen. Al te verstandig, om zich als algemeene hervormers te doen gelden, oordeelden zij den gang en de orde, die de natuur zelve in het ontwikkelen van hare voortbrengselen, ook der beschaving in het zedelijk rijk volgt, niet te moeten verkrachten, maar zoo veel immer mogelijk, de middelen van overreding, en waar deze niet verstaan werden, het voorbeeld, boven dwang en willekeur te moeten kiezen.

Aan deze gematigde beginselen en wijze staatkunde onzer voorvaderen alleen was men de onderscheiding verschuldigd, waarmede destijds weldra onze handelaars in de havens van *Indië* ontvangen werden, en tevens het onschatbaar voordeel, van met vele *Indiaansche* Vorsten overeenkomsten (*kontrakten*) te mogen sluiten, waarbij veelal voor onze natie een uitsluitende handel bedongen werd, benevens het regt, om de noodige sterkten (*Forten*) ter bescherming daarvan langs de kusten te mogen opwerpen. In

In later tijden zijn aan de Oostersche Handelsmaatschappij, (aan welke de Staat, als zelve des tijds, door de uitputtingen van eenen zeer langdurigen en verwoestenden oorlog, buiten het vermogen om zoo afgelegen' *Etablissemerten* van koophandel voor eigen rekening te vestigen en naar eisch te beschermen, den uitsluitenden handel op de *Oost-Indiën* onder zekere den Lande voordeelige voorwaarden tijdelijk had toegestaan), — zoo door oorlogen tegen Vorsten, welke, de aangegane verbindtenissen verbroken hebbende, met de wapenen overwonnen werden, als ter vergoeding vooral van bewezene diensten, en in betaling van gemaakte onkosten ten behoeve der inlandsche bondgenooten, — naderhand vele Landen in vollen en vrijen eigendom afgestaan.

Nogtans werd, ook in deze Provinciën, de oude wijze van bestuur zoo veel mogelijk behouden, en in het bijzonder de schatting in arbeid of handwerk, in plaats der in *Europa* meer gewone geldbelastingen, waarvan deze natiën natuurlijk afkeerig zijn, uit hoofde van de moeijelijkheid voor den inlander, om zich gemunte speciën te verschaffen en die te bewaren. Men hield dus wijselijk de heerendiensten, waaraan deze volken gewoon waren, aan de hand, ter aankweking van zoodanige voortbrengselen, als voor den handel het meest belangrijk waren, en welke men doorgaans betaalde met het dubbel van den prijs, welchen de landzaten

daarvoor van hunne eigen' Vorsten pleegden te ontvangen.

Ook voor de regenten in de afgestane of veroverde distrikten werd op eene billijke wijze gezorgd. Bij eene getrouwe bediening hunner posten werden zij daarin, en zelfs bij opvolging hunne zoonen, bevestigd; zij konden dus hunne waardigheden genoegzaam als erfelijk in hunne familiën aanmerken, en ontvingen bovendien eene redelijke vergoeding voor de thans volgens zekere bepaling verminderde heerendiensten, die zij te voren gewoon waren van hunne onderhorigen te genieten.

Bepalingen van dezen aard waren eerder geschikt, om Opperhoofd en volk beiden bij den invloed van het *Nederlandsch* gezag te doen winnen, dan te doen verliezen, en van daar dan ook die elders zeldzame verkleefdheid der *Indische* volken en Vorsten aan onze belangen, waarvan zij de trefsendste proeven gegeven hebben in zoo vele oorlogen, tegen andere Vorsten in *Indië* gevoerd, zelfs menigmaal tegen oproerige gedeelten van hun' eigen landaard.

Op deze wijze is in *Indië* allengskens, onder het bestuur van eenige *Nederlandsche* kooplieden als het ware, een nieuw rijk ontstaan, dat, hoezeer uit ongelijksoortige deelen zamengesteld, niettemin zoo door magt en aanzien, als door den rijkdom zijner natuurlijke voortbrengselen, en door de milde
voor-

voordeelen, die hetzelfde langer dan anderhalve eeuw aan het vaderland opbragt, alle volken van *Europa* verbaasd, tot jaloerschheid verwekt heeft, en hetwelk, zelfs zoo als het nu nog door den Staat bezeten wordt, in uitgestrektheid van grond geheel *Frankrijk* overtreft, zijnde, gelijk boven reeds is aangemerkt, bevolkt met meer dan acht millioenen zielen.

Over zulk een uitgestrekt gebied, uit zoo vele heinde en verre verspreide brokken gronds, en een zoo groot aantal wijd van elkander verschillende volken en volkjes zamengesteld, werd het algemeen opper-bestuur al vroeg op de West-Kust van het eiland *Java*, als een der geschiktste, en eenigermate het middelpunt der overigen, gevestigd. De hooge *Indische* regering, welke haren zetel had in de hoofdstad *Batavia*, bestond uit een' *Gouverneur-Generaal*, en onder hem een' *Direkteur-Generaal*, zijnde aan denzelven een Raad, *de Hooge Raad van Indië* genoemd, en uit vijf gewone en acht buitengewone Raadsleden bestaande, ter hulpe toegevoegd. Voor dezen Raad werden de algemeene aangelegenheden van het bestuur der *Indiën* door den *Gouverneur-Generaal* in overweging gebragt; de besluiten werden opgemaakt bij meerderheid van stemmen. Echter had de *Gouverneur-Generaal* op zijne verantwoordelijkheid het regt, om met de minderheid, en zelfs geheel alleen, strijdig met het gevoel en van de overige leden, te besluiten.

De Directeur - Generaal was voornamelijk belast met het bestuur van den handel en *administratie*. In alle gevallen, waarin niet door de vast gestelde reglementen voorzien was, bragt hij zijn gevoelen schriftelijk ter tafel van den Hoogen Raad, en zijne voorstellen werden door dezen aangenomen, gewijzigd of verworpen.

De bediening der *Civile en Criminele Justitie* was toevertrouwd aan eenen Raad, bestaande uit negen leden, een' aanblijvenden president daaronder gerekend, en een' Advokaat-fisikaal, die het regt der hooge Overheid waarnam. — Dit Geregts-hof was tevens belast met het toezigt op eene goede en prompte regtsbediening en oefening bij alle ondergeschikte kollegiën van Justitie in *Indië*.

De Raad oordeelde in de eerste plaats over alle civiele en criminele zaken, waarin eenig ambtenaar, te *Batavia* residerende, betrokken werd; en bij wijze van hooger beroep, over alle gewijsden van de in *Indië* gevestigde Regtbanken van eersten aanleg, in alle gewone burgerlijke en lijfstraffelijke regtzaken.

Een tweede *Collegie van Regtspleging* (Scheppensbank) te *Batavia* bestond uit een bekwaam aantal leden, waarvan eenige uit den burgerstand gekozen, en een' vasten president. — Het regt der hooge Overheid werd bij hetzelfde door een' Hoofdschout waargenomen.

Dit zelfde collegie maakte uit den Magistraat der stad en jurisdictie van *Batavia*.

Door

Door dit of een diergelijk opper- bestuur aan het Moederland verbonden, heeft *Néérlands Indië* gedurende eene lange reeks van jaren gedeeld in den voorspoed, maar niet minder in de tegenheden en ongelukken, zoo ruimschoots aan onzen Staat ten deel gevallen; en bij den tijdelijken ondergang daarvan is hetzelfde mede voor ons verloren gegaan; doch ook bij deszelfs wederherstelling op nieuws als uit het graf verreezen.

Het is hier de plaats om aantemerken hoe zeer die genen gedwaald hebben, die het diep verval der gewezene *O. I. Kompagnie* aan eene gebrekkige Staatkunde van onze voorvaderen hebben toegeschreven, in plaats van dezelve in de veranderde omstandigheden te zoeken.

Hoe toch zou een luisterrijk bestaan van meer dan anderhalve eeuw, het bereiken van een' trap van welvaren, die de handels-aandeelen op de *O. I. Etablissementen* eene *tienvoudige* waarde van den inleg heeft doen verkrijgen, immer het uitwerksel hebben kunnen zijn van eene verkeerde inrigting in het algemeen beheer der zaken, en van eene hoogst gebrekkige *administratie* in deszelfs bijzondere vakken? Hoe is het mogelijk, dat de uitwerkselen, gedurende een' zoo langen tijd en bij zoo vele opvolgende geslachten, lijnregt tegenstrijdig zouden zijn geweest aan de oorzaken?

Neen, meer deed hiertoe de volharding in later tijd van het bestuur der *Kompagnie in Europa*, bij de eenmaal

maal aangenomen wijze, om den handel op onze *Asia-tische* bezittingen te drijven,— zelfs toen nog, toen de omstandigheden geheel veranderd waren, en de winsten van den handel, door hare bedienden van haven tot haven in *Indië* gedreven, niet meer die rijke bronnen opleverden, om eene eigene, kostbare, gewapende scheepvaart goed te maken, die wel is waar veel bijdroeg tot de veiligheid daarvan, en welker inrigtingen hoogst doelmatig geweest waren in de eerste tijden, gedurende den loop van den oorlog met *Spanje*, en zelfs zoo lang *Engeland* niet zulk eene beslissende overmagt ter zee boven onze natie verkregen had; dan, sedert dit tijdstip was het varen met kostbaar gewapende schepen een ontoereikend middel om dezen handel te beschermen, en het was ondoelmatig daarbij te blijven volharden, toen in later' tijd de winsten de kosten daarvan niet meer konden vergoeden.

Tot nader betoog hiervan verwijzen wij den lezer tot de 1ste Tabelle (6), aan het einde van dit hoofdstuk geplaatst, waaruit blijkt, dat de verkoop der goederen hier te Lande, door de Compagnie uit de *Oost-Indische* bezittingen aangevoerd, in het tijdperk van 1700 tot 1792, de aanzienlijke som van een duizend zes honderd en zeven millioenen, zeven honderd zeven en dertig duizend, vijf

(6) Deze en volgende Tabellen zijn volgens oorspronkelijke Staten opgemaakt.

vijf en dertig guldens en zes stuivers heeft opgeleverd, of wel, de jaren door één gerekend, ieder jaar *f* 17,237,495--:-.

In de eerste helft der eeuw zijn de geldsommen, die jaarlijks naar *Indië*, zoo tot aankoop van het *retour* als voor andere noodige uitgaven, gezonden werden, zeer gering geweest, daar de voordeelen, door den handel van haven tot haven in *Indië* behaald, veel hebben bijgebracht ter vermindering dezer uitgaven; dan, naar mate vreemde natiën op den vasten wal van *Indië* invloed verkregen, zijn deze voordeelen verminderd. Lang, nog zeer lang, heeft het *Nederlandsch* bestuur in *Indië* met moed gekampt tegen den indringenden stroom van vreemde mededinging, en zelfs na dat het aan deze reeds gelukt was, deels door onderkruiping, deels door openbaar geweld, zich in het bezit van verscheiden voordeelige takken van eenen handel te stellen, die eertijds voor rekening van de *Kompagnie* gedreven was, werd de schadelijke invloed op den *Indischen* handel van *Nederland* nog met goed gevolg bestreden, gelijk daaruit blijkt, dat de waarde der *retouren*, die tot den jare 1780 toe jaarlijks naar *Europa* gezonden zijn, geene aanmerkelijke vermindering ondergaan hebben; en er is niets minder noodig geweest, dan de ongelukkige oorlog van 1780, en dus openbaar geweld met al deszelfs verderfelijke gevolgen, gelijk het verlies van belangrijke bezittingen en kostbare ladingen, ge-

paard

paard met de vernietiging van onze zeemagt in O. I., om dezen handel te ondermijnen en gedurende eenige jaren te doen kwijnen; en naauwelijks waren er heilzame en welberadene pogingen in het werk gesteld, om het geleden verlies te herstellen, door eene wijze bezuiniging in het beheer der zaken zoo in *Europa*, als in *Indië*, en door het uitbreiden van nuttige *cultures* in onze overige bezittingen, die daarvoor vatbaar geoordeeld werden, — of een tweede oorlog, die van 1795, nog verderfelijker in zijne gevolgen dan de voorgaande, voltooide deze onheilen, daar dezelve niet alleen deze, maar ook alle andere takken van onzen buitenlandschen handel vernietigde, ja zelfs een einde gemaakt heeft aan ons Staatkundig bestaan als natie, en waardoor dan ook de gunstigste vooruitzichten, welke de genomene maatregelen door eene Kommissie, in 1791 naar *Indië* gezonden, deden hoopen, in rook verdwenen zijn,

Tot bewijs van het een en ander moet ik den lezer tot de I^{ste} Tabelle van dit Hoofdstuk verwijzen, op welke in de eerste plaats wordt aangetoond, dat gedurende het tijdperk van 1769 tot 1780 de *retouren*, welke jaarlijks uit *Indië* naar *Europa* gezonden werden, wel verre van verminderd te zijn, gedurende dit tijdvak, door één gerekend ieder jaar 20,141,197 - 1 - 4. hebben afgeworpen; terwijl de somma, naar *Indië* gezonden, (zie A. op den zelfden Staat,) zoo in geld, wissels, goederenals anderzins, over dit tijdvak ieder

der jaar $f 10,458,240-16-4$ (7) bedragen hebben, en gevolgelyk de verkoop van het *retour* jaarlyks ruim $9\frac{1}{2}$ millioenen heeft opgebracht, ter goedmaking van het bestuur en de administratie der Kompagnie in *Europa*. Eene som waarlyk, die destijds met de afschaffing van de kostbare eigen vaart, en ener omslagtige huishouding, meer dan voldoende geweest zijn zou, om niet alleen de noodzakelyke uitgaven te bestrijden, maar zelfs de Kompagnie met luister staande te houden; dan, met de aanzienlyke uitgaven, die deze vaart en huishouding vorderden, waren de inkomsten niet alleen ontoereikende, maar dezelve vorderden jaarlyksche geldleeningen, die den staat van zaken van jaar tot jaar verergerden, doordien de interessen daarvan de jaarlyksche lasten zoo geducht vermeerderden.

Hoe geweldig derhalve moest de schok van den oorlog in 1780 dit wankelend ligchaam niet treffen; daar deze de *retouren*, den hart-ader en de bronnen van haar bestaan zelve, aangetast heeft! De
ver-

(7) Bestaande doorgaans in 40 of 44 ton in specie; 43 of 44 ton werd er per wissel of bij kontrakt overgemaakt, dat is door partikulieren in de schatkist te *Batavia* gestort, en hier uitbetaald, (of wel voor goederen, op de verkooping van de Kompagnie gebragt.) Ruim een millioen guldens werd hieruit betaald, aan in *Indië* te goed gemaakte soldijen, en voor het overige werden equipagie- en andere goederen gezonden. Zoo dat men rekenen kan, dat drie vierden van de waarde van het *retour* nagenoeg aan de ingezetenen van dit Land vervielen, en ten voordeele van onze nationale balans van handel gebragt konden worden.

verderfelijke gevolgen daarvan kan men uit den staat B op de Tabelle No. I bespeuren; daar van 1779 tot 1790 de lasten, door één gerekend, die der inkomsten in *Indië* jaarlijks met meer dan vijf millioenen overtroffen, en dus, zoo ter goedmaking van dezen, als tot inkoop van het *retour* ruim tien millioenen ieder jaar naar *Indië* gezonden hebben moeten worden. Terwijl het van daar terug ontvangen *retour* niet meer dan 15 millioenen jaarlijks opgebracht hebbende, naauwelijks vier en een half millioen overliet ter goedmaking van het bestuur en administratie in *Europa*; en reeds hebben wij gezien, dat in het voorgaande tijdperk met het dubbel van dit bedrag deze uitgaven niet hadden kunnen worden bestreden. Geen wonder derhalve, dat der Kompagnie's schulden van jaar tot jaar vermeerderden, daar men op den ouden kostbaren voet voortging, en dat dit aanzienlijk Handels-ligchaam op den oever van deszelfs ondergang geoordeeld werd gebragt te zijn.

Na eindelijk het hulpmiddel der geldleeningen te hebben uitgeput, en de schuld tot meer dan honderd millioenen te hebben doen aangroeijen, nam men toevlugt tot het zenden eener Kommissie, om den staat van zaken in *Indië* te onderzoeken, (een maatregel, tot welken het te wenschen ware, dat men vroeger was overgegaan), en welke Kommissie dan ook, na een welberaden onderzoek, aangetoond heeft, dat een der voornaamste oorzaken der hooge lasten gezocht moest worden in het kostbare der eigen scheepvaart, daar deze in *Indië* alléén

(en

(en dit nog maar, voor zoo verre het bedrag daarvan in het bijzonder in de Boeken verhandeld werd) eene jaarlijksche uitgaaf van *f* 1,715,295-19-3 vorderde; terwijl de Kommissie meende (8), dat de overige lasten, bij de Boeken niet in het bijzonder verhandeld, nog op eene gelijke som zouden behoren geschat te worden.

Met de afschaffing van deze kostbare scheepvaart, en het invoeren van eenige bezuinigen, zoo in *Europa* als in *Indië*, gepaard met de uitbreiding der koffij- en suiker-*cultures*, meende zij echter, dat niet alleen de Kompagnie aan hare verbindtenissen zoude kunnen voldoen, maar dat zelfs nog een jaarlijksch batig overschot van ruim een millioen guldens zoude kunnen worden opgelegd, om in onverwachte gebeurtenissen en schaden te voorzien.

De algemeene rekening, door haar deswege vervaardigd, is op de II^{de} Tabelle achter dit Hoofdstuk te vinden, zijnde de Bijlagen, bij haar rapport tot bewijs van het aangevoerde overgelegd, te wijldloopig, om hier te kunnen worden geplaatst.

De gebeurtenissen echter van het jaar 1795 en later, hebben der Kompagnie niet vergund de vruchten te plukken van de maatregelen, door de Kommissie voorgedragen, en die men anders van haren welberaden arbeid had mogen verwachten. En schoon
ook

(8) Zie deszelfs Missive van den 4 julij 1795.

ook diezelfde gebeurtenissen, en de daartuit voortvloeiende gevolgen, als, verlies van bezittingen, vernietiging van zeemagt en handel, het onmogelijk gemaakt hebben, het geheele ontwerp door haar voorgedragen, in *Indie*, ten uitvoer te brengen, heeft echter de ondervinding der volgende jaren de gegrondheid harer meeste berekeningen aangetoond: overal toch, waar de omstandigheden de invoering der voorgestelde maatregelen hebben toegelaten, zijn dezelve in eene hooge mate nuttig bevonden, en het is voornamelijk daaraan toeteschrijven, dat men in de eigen hulpmiddelen onzer bezittingen, gedurende den loop van eenen voor ons zoo schadelijken oorlog, zoo lang die in onze handen gebleven en volgens deze beginselen bestuurd zijn, en wel bepaaldelijk tot 1808, de mogelijkheid gevonden heeft, om zonder eenige ondersteuning uit het Moederland te blijven bestaan, zelfs deze bezittingen eenigermate te doen bloeijen, en ter ondersteuning van het benarde Vaderland te doen bijdragen.

Sedert dien tijd hebben nieuwe verordeningen de inwendige orde van zaken veranderd: met welk een gevolg, is genoeg bekend; en deze orde heeft op hare beurt moeten plaats maken voor een nieuw stelsel van bestuur, door de *Engelschen* ingevoerd, na dat dezen, in den jare 1811, de *Kolonie* vermeersterd hebben.

In het volgend gedeelte van dit Werk zullen deze inrigtingen eenigermate nader worden ontvouwd.

vouwd. Het bestek zoo min als het onderwerp van dit Hoofdstuk veroorlooven, thans de bijzonderheden, daartoe betrekkelijk, te ontwikkelen; alleenlijk zal men eene vergelijkende schets van den Financiëlen staat van *Indië* in de onderscheidene tijdvakken vinden in de Tabelle N°. II. lett. A, achter dit Hoofdstuk gevoegd, welke in het vervolg nader zal worden toegelicht.

Uit de opgegevene schets, vleijen wij ons, zal de Lezer gezien hebben, van hoeveel invloed de indringingen van vreemden op den handel van *Indië* geweest zijn, en dat het niet zoo zeer aan eene gebrekkige administratie, als wel aan de vrees van onzen natuurlijk zwakkeren staat voor de overmagt van *Frankrijk* en *Engeland* moet worden toegeschreven, dat de *Kompagnie* deze indringing, dikwerf door daden van openlijk geweld vergezeld, niet heeft geweerd, waartoe anders eene zeemagt van meer dan honderd gewapende schepen, en eene aanzienlijke landmagt, haar wel zouden hebben in staat gesteld. — Het is die indringing, en het zijn de gevolgen van den oorlog met *Groot-Brittanje* van 1780, en der *Fransche* omwenteling van 1795, die het eerst de magt en hulpmiddelen der O. I. Maatschappij uitputteden, haar geheele bestaan verzwakten, en daarna haren ganschen ondergang hebben veroorzaakt. — Indien ook daartoe eene doorgaande verbastering in regering en administratie, sedert dat de vroegere groote winsten in

schade en verlies veranderd waren, menigwerf aan het O. I. Bestuur verweten, het hare mogt hebben bijgedragen, en indien misnoegdheid en eigenbaat zelfs het tafereel dier verbastering en schade niet veel te zwart hadden afgemaald: — dan nog zou hierdoor niets meer bewezen zijn, dan dat het beheer dezer Landen in den laatsten tijd aan verkeerde handen was toevertrouwd geweest, doch geenszins, dat de voormalige inrigtingen op zich zelve, vooral, de tijden en omstandigheden van derzelve daarstelling in aanmerking genomen zijnde, zoo zeer gebrekkig zouden geweest zijn. — De veranderde omstandigheden van *Europa*, en van deszelfs invloed op de overige werelddeelen, zijn volkomen toercikende, gelijk ons nader blijken zal, om den val der geweene O. I. Maatschappij te verklaren, zonder dat men noodig hebbe, tot gewaagde en voor menig eerlijk man beleedigende vooronderstellingen daaromtrent toevlugt te nemen.

Het is geenszins vreemd aan het onderwerp mijner Verhandeling, en het schijnt hier te regter plaats te zijn, dat wij een' opzettelijken blik vestigen op de ware bronnen, aan welken dit gewezen doorluchtig Handelsligchaam zijne geboorte en oorsprong verschuldigd is geweest, gelijk ook op de voordeelen, uit een algemeen oogpunt bezien, aan die inrigting eigen, alsmede op de gebreken van derzelve inwendige inrigtingen in *Indië*, aan welken men gemeend heeft gedeeltelijk haren val te moeten toeschrijven

ven het één en ander toch behoort even zeer tot een algemeen Staatkundig-wijsgeërig overzigt van den staat der *Indische* bezittingen.

Het is bekend, dat, kort na de opening der nationale vaart op de *O. Indiën* in 1596, de noodzakelijkheid ondervonden en erkend werd, van den handel op dat gedeelte van *Azië* onder een geregeld opzigt te brengen, daar de kooplieden, bij een' algemeenen vrijen handel, elkander onderling op de onderscheidene markten benadeelden, dan eens, door te veel gelijktijdig aan dezelfde markt ten inkoop te verschijnen: dan weder, door al te lang eene zelfde markt te verzuimen; waardoor bij hunne wederkomst de begeerde voortbrengselen dikwerf in de handen van andere mededingers waren overgegaan. Bovendien waren de hulpmiddelen van ieder' koopman op zich zelve te gering en te zwak, om zijn' eigen handel te beschermen, zoo wel op den oceaan, als tegen de *Portugezen*, die toen in *Indië* gevestigd waren.

Men begreep derhalve, dat eene onderlinge vereeniging der middelen, en het oprigten eener uitsluitende Handels-maatschappij, het meest geschikt zoude zijn, om dezen handel zoo wel met zekerheid als met voordeel te drijven. Uit dien hoofde werd er dan ook in den jare 1602 aan zoodanig eene Kompagnie een tijdelijk *Oktrooi* verleend, waarbij aan dezelve onder zekere bepalingen groote voorregten, en een uitsluitende handel op de *O. I.*

Landen werden toegestaan. — Een fonds van zes millioenen en zes maal honderd duizend guldens, door de deelhebbers opgebragt, en in handen van Bewindhebbers, uit hun midden gekozen, gesteld zijnde, werden daarmede scheepsvlooten uiterust, die niet alleen met groot voordeel handel dreven, maar ook in den jare 1605 het eiland *Amboina* op de *Portugezen* veroverden, en er den zetel des hoofd-bestuurs van de algemeene handelsbelangen vestigden. Door dit bestuur, ter bevordering van het nut der Maatschappij ijverig werkzaam, werden de bezittingen, zoo wel als de handel en invloed derzelve, aanzienlijk uitgebreid. Onder anderen sloot men in den jare 1610 met den Koning van *Jakarta*, op het eiland *Java* gelegen, eene overeenkomst, waarbij het voorregt verkregen werd, om in zijne Staten een versterkt magazijn of *Loge* te bouwen,

De oneenigheden, met dien Vorst naderhand opgekomen, aangestookt door dien van *Bantam*, en beiden ondersteund van de zijde der *Engelschen*, maakten het alras noodzakelijk deze *Loge* meer en meer te versterken; zoodat dezelve eindelijk in een kasteel herschapen werd, waaraan men den naam van *Batavia* gaf. In 1619 werd dit kasteel door de Vorsten van *Jakarta*, ondersteund door die van *Bantam*, belegerd, doch in datzelfde jaar door onzen generaal KOEN, welke te dien einde met eene talrijke vloot van *Ambon* was overgestoken,

ken, ontzet niet alleen, maar zelfs de hoofdstad en het rijk van *Jakarta* verwoest, en dien ten gevolge het hoofd-bestuur van *Indië* uit *Ambon* derwaards overgebracht. — De stad, bij het kasteel gelegen, met het toenemen van den bloei en luister der Maatschappij meer en meer zich uitbreidende, werd weldra de aanzienlijke hoofdstad van een magtig rijk, bloeiende door Landbouw en Handel.

Hoewel nu de verdere geschiedenis der uitbreiding en vestiging van het *Nederlandsch* Gouvernement in *Oost-Indië* ons toeschijnt het best te kunnen invloeijen in de beschrijving van de bijzondere deelen onzer bezitting aldaar, zal niettemin eene korte schets der hoofd-gebeurtenissen in de vroegste tijden hier niet ongepast worden ingevlogen, deels, om dat dezelve tot het algemeen *Staatkundig* overzicht onzer *O. I.* bezittingen wel degelijk behoort, deels ook, om dat onze Lezers daardoor eene meer aan één geschakelde kennis zullen kunnen verkrijgen van den aard der grondvesting en van den aanwas des gezags, het welk onze *Oostersche* Maatschappij zoo vele jaren, tot op onzen tijd, in *Azië* heeft uitgeoefend: een gezag, dat zulk een' belangrijken invloed moest hebben op derzelve algemeene Staatkundige en *Commerciële* inrigtingen. Waarbij het tevens noodig zal zijn to doen opmerken de onderscheidene wijzen, hoedanig haar invloed in de Landen, tot welken zij toegang verkregen had, van tijd tot tijd gevestigd werd.

Hoofdzakelijk geschiedde dit op tweederlei onderscheiden' wijze. Of de Maatschappij verwierf zich als koopman, door vrijwillige overeenkomsten, met de Vorsten gesloten, zekere voorregten van handel, dikwijls met uitsluiting van alle anderen, benevens het regt om versterkte magazijnen, *Loges* genoemd, in hunne Staten te bouwen; wordende voor het overige hare betrekking en inrigtingen in deze Landen door den aard dier verdragen bepaald; — of zij verkreeg haar gezag met de wapenen, en in dit geval verschaften haar de overwinningen, op de *Portugezen* of ook op de inlandsche Vorsten behaald, het bezit van uitgestrekte Landen in volle Souvereiniteit.

Het is voornamelijk de uitbreiding van het gezag der Maatschappij op *Java*, waaruit hare Staatkundige inrigtingen en betrekkingen tot hare bondgenooten, en tot het bestuur harer onderdanen, kunnen worden opgemaakt en beoordeeld; en uit dien hoofde zullen wij dan ook, bij de vermelding harer aanwinsten, deze in derzelve meer bijzondere strekkingen opgeven, als kunnende dezelve tot algemeenen maatstaf dienen van al de overige inrigtingen en betrekkingen, elders in den omvang van haar gebied ingevoerd.

Reeds vóór de vestiging van den hoofdzetel des bestuurs op de west-kust van *Java*, en wel in den jare 1607, had de Admiraal *MATELIEF* een verbond met den Koning van *Ternaten* gesloten, en
ten

ten gevolge hiervan werden , zoo van daar als uit de overige *Moluksche* eilanden , de *Portugezen* weldra verdreven , en onderscheidene Forten aangelegd , ter bescherming der verkregene regten. — Ook hadden de *Bandanezen* in den jare 1609 aan den Admiraal VERHOEVEN het bouwen van een Fort in hun eiland voorgeslagen. Naderhand echter op eene schandelijke wijze het met ons aangegaan verbond verbrekende , en zelfs vele *Hollanders* vermoordende , werden zij in 1615 en 1621 geheel ten onder gebragt.

In den jare 1624 was , deels bij ruiling en deels door koop , het gewichtig eiland *Formosa* , naderhand zoo ongelukkig weder door ons verloren , het eigendom der *Kompagnie* geworden.

Ten zelfden tijde , ja reeds vroeger , waren er handelsbetrekkingen met de volken op *Ceylon* en op den vasten wal van *Indië* aangeknoopt. — In den jare 1603 b. v. toegang verkregen hebbende tot het rijk van *Bengalen* , werd er te *Hoeyli* een hoofd-kantoor aangelegd , waaraan de mindere kantoren , in dat Land gevestigd , onderworpen werden. Terwijl met den Koning van *Golkonda* , op de kust van *Koromandel* , in het jaar 1614 eene voordeelige overeenkomst getroffen , en in 1615 de vesting *Palleacatta* aldaar gebouwd werd. — De kust van *Malabar* werd voor het eerst in den jare 1604 door eene vloot onder den Admiraal STEVEN VAN DER HAGEN bezocht. Hij deed er den *Portugezen*

veel afbreuk, en trof voorloopig eene overeenkomst met den Vorst van dat Land, welke in 1626 nader bevestigd werd, en sedert dien tijd van nieuwe overwinningen en *commerciële* voordeelen gevolgd.

Waren deze bezittingen op *Formosa*, *Ceylon* en het *Indische* vaste land nog ons eigendom, het zou hier de plaats zijn, om de gewigtige handels-voordeelen, door deze veroveringen en verbonden bekomen, nader te doen kennen; nu, daar dezelve waarschijnlijk onherstelbaar voor ons verloren zijn, zou die beschouwing alleenlijk de smart over ons geleden verlies kunnen verlevendigen. — Het zal dus genoeg zijn aantemerken, dat wij in het vervolg van tijd op het *Indische* vaste land onderscheidene vastigheden verkregen hebben, en dat, daar de grond hier de rijkste van geheel *Indië* is, zoo in bewerkte als onbewerkte voortbrengselen, en deze kusten en Landen met veertig of vijftig millioenen arbeidzame menschen bevolkt zijn, die vele werktuigelijke kunsten tot een' hoogen graad van volkomenheid gebragt hebben, er een zeer uitgebreide en voordeelige handel met dezelveu gedreven werd.

Omstreeks dit zelfde tijdperk, in 1640, 1641, was *Malakka*, gewigtig door deszelfs voordeelige ligging aan de Straat van dien naam, en door zijnen uitgebreiden handel belangrijk, na eene langdurige belegering in onze handen overgegaan, waardoor wij het onschatbaar voorregt verkregen, van onzen handel met nadruk te kunnen beschermen, en den
vij-

vijand allen toegang tot de Landen beoosten *Sumatra* aftesnijden, daar wij, door het bezit van *Batavia* en *Malakka*, de slentels der Straten van *Sunda* en *Malakka*, zijnde de twee eenige derwaards gebruikelijke wegen, als het ware in handen hielden.

Onze naam, destijds in *Indië* even geducht door de dappere wapenfeiten onzer wakkere voorvaderen, als geacht wegens derzelve goede trouw, — een even uitstekende karaktertrek, hun bijzonder eigen, — had aan de bewoners dier Landen algemeen de zucht ingeboezemd, om met dit beroemd volk handelsbetrekkingen aan te knopen, en alle havens van *Indië* voor hen geopend. In *Mocha*, *Perzië*, *Siam*, *Tonkin*, *Pegu*, *Japan* en *China*, waren *Nederlandsche* kantoren opgericht, en veelal zoo wel het regt ter oprigting van versterkte *Loges*, als andere handels-voorregten verkregen. — Verbazend was destijds de aanwas van onzer voorvaderen vermogen, en de bloei van hunnen handel. — Ook in de eilanden van *Indië* werd hunne magt meer en meer gevestigd en uitgebreid. De Koning van *Atjien*, op *Sumatra* gelegen, ontrouw aan de reeds vroeger met hem aangegane verbindtenissen, zag in 1664 zijne hoofdstad aan den zee kant naauw ingesloten, en werd hierdoor verplicht tot het sluiten van eenen vrede, die onze magt op de westkust van dit eiland vestigde; en in 1668 werd de hoofdplaats dezer bezitting, *Padang*, benevens

ver-

verscheidene Forten ter bescherming van onzen handel, aldaar aangelegd.

Zoo werden ook de Vorsten van *Makassar* op het eiland *Célebes*, na meermalen de verbonden, met hen aangegaan, verbroken te hebben, in den jare 1669 door den admiraal SPEELMAN en eene derwaards gezondene vloot getuchtigd; na een' hevigen en bloedigen oorlog werd de vrede met hen hersteld, en daarbij de afstand van onderscheidene provinciën aan ons bedongen, en tevens de *O. I. Maatschappij* door de gezamenlijke Vorsten van dit eiland als schuts- en beschermheer erkend.

Van minder belang echter waren de verbindtenissen, destijds met de Vorsten van het uitgestrekt eiland *Borneo* aangegaan. De woeste aard van de inwoners der binnenlanden, en het verraderlijk karakter der strandbewoners, hebben onze natie zeer lang verhinderd aldaar geregelde etablissementen te vormen. Het kontract, reeds in den jare 1609 met den Koning van *Sambas* gesloten, heeft geringe voordeelen opgeleverd. Alleen in later' tijden zijn door den Koning van *Bantam* eenige Landen op de west-kust, tot dat rijk behorende, aan ons afgestaan, en met de Vorsten van *Banjer-massing* op *Borneo* zijn voordeelige overeenkomsten door ons Gouvernement getroffen.

Wij zullen thans niet stilstaan bij de weinig belangrijke gebeurtenissen, met de overige kleine Vorsten en volken der verdere *Indische* eilanden in
die

die tijden voorgevallen, maar dezelve, voor zoo verre dit noodzakelijk geacht kan worden, in het *Geografische* Hoofdstuk vermelden.

Hier ter plaatse achten wij het genoegzaam, de voornaamste tijdperken van de vestiging onzer magt in *Indië* te hebben aangestipt. De verdere uitbreiding daarvan zal bij de plaatselijke beschrijving van ieder Land in het bijzonder, en wel van die gedeelten, welke wij thans nog bezitten, ons van zelve voorkomen.

De gebeurtenissen echter op *Java* behoren hiervan te worden uitgezonderd, om dat daaruit, gelijk wij reeds gezegd hebben, het best de beginselen, welke der gewezen *O. I.* Maatschappij in het algemeen bestuur harer onderdanen, en van hare staatkunde met betrekking tot de bondgenootschappelijke Vorsten, ten stelregel verstrekten, kunnen worden gekend en beoordeeld, het geen eigenaardig tot het algemeen *Staatkundig* overzigt der *O. I.* Etablissementen behoort. — Om die reden keeren wij dan nu ook wederom tot de geschiedenis van dit aangelegen eiland in het bijzonder terug.

Sedert de overbrenging van het hoofd-bestuur naar *Batavia*, en na de verovering van het Koninkrijk *Jakarta*, was aldaar een oorlog met den Koning van *Bantam* ontstaan, die, na tien jaren geduurd te hebben, in een' voor de Maatschappij voordeeligen vrede eindigde.

Ij

In de jaren 1654 en 1652 drongen de *Bantamers* zelfs tot *Batavia* door, doch ook telken reize werd toen de vrede op geene onvoordeelige voorwaarden hersteld. — In 1679 deed de toen regerende Vorst AGONG, die ons veel kwaads gedaan had, afstand van den troon ten behoeve van zijnen zoon HHADJE. In 1683 echter, te onvrede over deszelfs bestuur, wilde hij denzelven weder ontroonen, bragt eene armee te velde, en door eenige *Engelschen* ondersteund, belegerde hij denzelven in zijne hoofdstad. Het *Nederlandsch* Gouvernement, door HHADJE te hulp geroepen, bood zijne bemiddeling aan, dan deze door AGONG verworpen zijnde, ondersteunde hetzelfde den eersten, met dat gelukkig gevolg, dat de oude Vorst weldra verplicht was het beleg optebreken, en na herhaalde zware verliezen, zich aan de overwinnaars over te geven. De jonge Vorst erkende den hem bewezen' dienst, door het verdrijven der *Engelschen*, en het toestaan van uitsluitenden handel en andere voordeelen aan zijnen bondgenoot.

Bij latere overeenkomsten zijn door de *Bantamsche* Vorsten aan de *O. I.* Maatschappij eenige provinciën afgestaan, in andere eilanden gelegen, waarvan op zijne plaats nader zal gesproken worden. — De laatste Vorst van dit rijk is in 1809, na het voeren van een' ongelukkigen oorlog, door het *Neêrlandsche* Gouvernement ontroond, en het geheele rijk *geconquesteerd* geworden. Ook

Ook met de overige Vorsten van *Java* zijn reeds zeer vroegtijdig overeenkomsten getroffen, en menigvuldige oorlogen gevoerd. Onder dezen was **INGALAGA de groote**, Keizer van de *Mataram*, in hunne taal *Soesoehoenang*, die van 1645 tot 1670 regeerde, verre weg de magtigste. Met hem werd op den 24 september 1646 een verdrag van vrede en bondgenootschap getroffen, en daarbij beloofd, elkanderen onderling in tijd van oorlog bijtestaan. Deze verbindtenissen, naderhand in 1664 na een korte oorlog vernieuwd zijnde, heeft de zoon daarvan, zoo in den oorlog tegen de *Makassaren*, als in dien tegen de *Madurezen*, het nut ondervonden. Deze laatsten veroverden zelfs zijne hoofdstad. De voortvlugtige Vorst stierf nabij *Japara*. Onze troepen, derwaards gemarcheerd, riepen deszelfs oudsten zoon tot Keizer uit, kroonden hem onder den naam van **AMANG KOERAD II**, en stelden hem weldra in het bezit van zijns vaders rijk. — Dan, volgens den inhoud van het zoo even gemelde bondverdrag was elk der bondgenooten verplicht de kosten te voldoen, die te zijnen behoeve gemaakt waren, en daar deze, in den oorlog, door de *Kompagnie* als zijnen bondgenoot en helper gevoerd, het vermogen des Keizers verre te boven gingen, stond hij, ter vergoeding van een gedeelte derzelve, de volle opperheerschappij aan haar af over al de Landen, gelegen tusschen de rivier

Kra-

Krawang (9), welke tot hiertoe den oostelijken grens der *Nederlandsche* bezittingen op het eiland had uitgemaakt, en de rivier *Panarogkan*, en van daar, dwars over het land doorlopende tot aan de *Zuidzee*, benevens al de zeehavens van het rijk, van *Krawang* tot de oostelijke punt van het eiland; wordende tevens het regtsgebied der stad *Samarang* door hem verpand voor het nog overgebleven gedeelte der schuld.

In 1705 werd bij een nader verdrag een gedeelte der noordelijke stranden van het rijk afgestaan, beoosten de rivier *Lossary*, benevens de Landen van *Sumanap* en *Pamakassan* op het eiland *Madura*, en nog eenige van minder belang; tevens deed de Keizer afstand van zijne regten op het rijk van *Cheribon*, ten behoeve van de Maatschappij.

Reeds in 1682 hadden de Vorsten van dit laatste rijk zich onder *Kompagnie's* bescherming begeven; doch de Keizer van *Java* had nog altijd op het bezit daarvan blijven aanspraak maken. Door dezen afstand echter werd onze Maatschappij als de opperheer van het *Cheribonsche* rijk volkomen erkend.

In den jare 1741 waren er op nieuws oneenigheden tusschen den Keizer en het *Nederlandsch* Gouvernement ontstaan; dan, deze in 1747 door een verdrag van vrede en bondgenootschap opgeheven zijnde, werd bij dat zelfde verdrag, in ver-

goc-

(9) Zie de Kaarten, N°. 3, 4 en 5.

voeding van gemaakte onkosten, aan dit laatste afgestaan het overig gedeelte van het eiland *Madura*, benevens al de landen, gelegen beoosten om in eene regte lijn, noord- en zuidwaards getrokken van *Passarocang*, dwars over het eiland, tot aan de beide zeeën, benevens eene strook van 600 roeden lands langs de zee-kust, en langs al de rivieren, die zich in de zee ontlasten.

Ondertusschen werd in den jare 1755 de helft des rijks van de *Mataram* afgestaan aan den Sultan *HAMINGCOEBOEANA*, die; onderdaan des Keizers zijnde, tegen hem was opgestaan, en welke, ondanks den bijstand, door ons aan den Keizer verleend, in een' zoo langdurigen als bloedigen oorlog niet had kunnen worden te onder gebracht. Beide Vorsten echter erkenden en vernieuwden den vroeger aan ons gedanen afstand, bij eene door hen beëdigde verklaring van den 15 februarij 1755, erkennende bij diezelfde akte hun Rijk als ter leen te bezitten van de *O. I.* Maatschappij.

Sedert dien tijd, en door de wijze schikkingen, destijds gemaakt, is de vrede op *Java*, eenige geringe onlusten uitgezonderd, onafgebroken bewaard gebleven tot den jare 1811, wanneer er op nieuws met den Sultan onaangenaamheden hebben plaats gehad, die dan ook wederom den afstand van eenige gewigtige distrikten aan het *Nederlandsch* Gouvernement hebben ten gevolge gehad. — Na de opgevolgde verovering van *Java* door de *Engel-*
E
schen,

schen, het stormenderhand veroveren der hoofdstad, en het gevangen nemen van den persoon des Sultans in 1812, is het aanzien en gezag dezer beide magtigste Vorsten van *Java* nog zeer aanmerkelijk afgenomen.

Wij hebben reeds boven hulde gedaan aan de wijsheid onzer voorvaderen, in het op eene gematigde wijze doen besturen van deze inlandsche volken door derzelve eigene regenten, en overeenkomstig hunne voorvaderlijke gewoonten; en wij hebben daarin de voorname reden gevonden van die doorgaande getrouwheid en verkleefdheid aan het *Neêrlandsch* Gouvernement, waarvan deze volken zich maar zelden verwijderd hebben. Thans voegen wij er bij, dat zelfs bij vele overeenkomsten en verdragen door de inlandsche Vorsten bedongen was, geene verandering in den gewonen vorm van het bestuur te maken; waartoe dan ook de oude *Nederlandsche* trouw zich heiliglijk en bestendig verbonden hield.

Daar intusschen deze Staatskunde in het naauwste verband staat met al de inrigtingen van het bestuur der inlanders, en deze, zonder eene grondige kennis van het nut en de noodzakelijkheid der aangenomen inwendige regeringswijze, niet met juistheid kunnen beoordeeld worden: zoo zal het niet ongepast zijn, deze laatste nog eenigzins nader te ontvouwen.

Uit het geen daarvan reeds gezegd is, zal men ligtelijk hebben opgemaakt, dat het inwendig bestuur

stuur der *Indische* Staten in den volsten nadruk den naam van *despotiek* of volstrekt willekeurig verdient, daar toch de regten der inboorlingen met opzigt tot derzelve Opperhoofden door geene beschrevene of erkende wetten zijn gewaarborgd. Dan, ook het gezag van dezen, zoo onbepaald als het is, rust alleen en geheel op de openbare meening (*publieke opinie*), dat is, op het begrip zelve van verschuldigde gehoorzaamheid van elk' ondeeligen aan zijn Opperhoofd. — Zonder krijgsmagt, zonder policie-ambtenaren, zonder al die inrigtingen, welke bij meer beschaafde volken de uitvoering der wetten verzekeren, heeft in zoodanig een' Staat het bestuur of Opperhoofd geene andere zekerheid voor deszelfs bestaan, noch voor de uitvoering zijner bevelen, dan den algemeenen wil. Waar deze met den wil des Gouvernements in tweestrijd is, daar houdt alle onzorgeschiktheid op, en zij wordt door eene volkomen' regeringloosheid vervangen. Het belang derhalve van hem, die in deze Landen regeert, heeft altoos gevorderd de meening van eene verschuldigde onbepaalde gehoorzaamheid als het ware te heiligen, en alle zoo godsdienstige als burgerlijke instellingen te doen dienstbaar zijn aan de bevordering van dat oogmerk.

Bij een onbeschaafd volk, waar het verstand in den ouden staat van kindschheid tot nog toe gebleven is, kan het maatschappelijk verdrag op geene afgetrokkene redeneringen noch op beginselen

eener bespiegelende rede berusten. Het *voorbeeld* is hier van den uitgebreidsten invloed, en daarom worden *gebruiken, gewoonten* bij zulk een volk de groote band der maatschappij, de eenige waarborg voor het bestaan en gezag zijner regering.

Voorzeker heeft het geweld van vreemde natiën hier hoogst waarschijnlijk, gelijk wij reeds aanmerkten, die onbepaalde ondergeschiktheid der Inlanders, welke thans alomme bestaat, en die in vele opzigten met het leenstelsel der middeleeuwen overeenstemt, voortgebracht. Dan, nadat overwinnaars en overwonnelingen allengs tot één gesmolten waren, moest al wat in zoodanig eene maatschappij boven de gemeene klasse der ingezetenen bevoorregt was, en dus bij eene omwenteling van zaken verliezen kon, in deszelfs eigen belang eene aansporing vinden, om deze ondergeschiktheid, of, hetgeen hetzelfde ding is, hunne eigene voorregten te doen voortduren, en uit dien hoofde de vaderlijke gebruiken te beschermen, te doen eerbiedigen. — Men mag vaststellen, dat de godsdienst, het bijgeloof, het bedrog zelfs, hiertoe onder deze volken zijn dienstbaar gemaakt; te meer, daar de meeste *Javaansche* Vorsten van *Arabische* Priesters schijnen afestammen, die als zeer listige lieden bekend zijn. Aan de andere zijde echter vinden die volken zelve, die als met de moedermelk den eerbied voor âloude gewoonten inzuigen, daarin niet alleen den grondslag hunner plig-

pligten, maar ook tevens den verzekerenden waarborg van eenige regten, die voor hun bestaan belangrijk zijn. Gelijk hunne voorvaderen gehoorzaamden, zoo ook zij. De lasten, door dezen gedragen, zijn ook hunne lasten. En al wat nieuw onder hen wordt ingevoerd, vindt daarom ook veelal den grootsten tegenstand.

Op deze oude gebruiken zijn dan ook de bij deze volken ingevoerde Heerendiensten gegrond, gelijk ook de voorwaarden, op welke die bewezen worden, bestaande meestal in het genot van eene zekere uitgestrektheid rijstveld: als mede de door hen te betalen schatting, of het aandeel der granen, aan het Opperhoofd toekomende, tegen dat, waarvan het genot aan den arbeider gelaten wordt.

Zoo aanvaardde het *Nederlandsch* Gouvernement de opperheerschappij der meeste *O. I.* gewesten; zoo vond het den *Javaan* onder de eenige belasting, welke met billijkheid van hem gevorderd konde worden. Dezelve te verzwaren, zou onregt geweest zijn met opzigt tot den inlander, en die te verligten, immers zonder eenige schaêvergoeding, ware zulks ten aanzien van den regent, die gewoon was, daarvan zijne voordeelen te genieten.

Van hier dan ook, dat, wanneer de Heerendienst of dwangarbeid werd aangewend ter invoering of uitbreiding van *cultures* voor *Europeesch* vertier, het geen alleen door de magt en den invloed van een *Europeesch* bestuur mogelijk was, —

gelijk daaruit blijkt, dat bij de meeste nabuurlvolken, waar zulk een gezag niet geldt, deze teelt geene noemenswaardige voortgangen gemaakt heeft;— dat alsdan de inlander, bij elke nieuwe invoering, eene betaling in geld daarvoor ontving, aan de hoeveelheid der geleverde voortbrengselen geëvenredigd.

Deze soort van landbouw was onder den naam van *geforceerde cultuur* bekend, en, als belasting beschouwd, in zich zelve even billijk als elke andere, die in geld wordt betaald, en in vele gevallen, gelijk wij nader zullen aantoonen, voor hem boven andere verkieslijk, ten minste voor zoo verre men van den *Javaan* geene grootere mate van arbeid vorderde, dan waartoe hij van ouds gehouden was. Het misbruik, daarvan gemaakt, is geen noodwendig gevolg der inrigting zelve, en elke soort van maatschappelijke belasting blijft even zeer, zoo niet meer nog, aan misbruiken onderworpen.

Ook was de *Javaan* onder dit geheele stelsel van inwendig bestuur niet ongelukkig (10). Rijkdom

(10) Het is echter niet te ontkennen, dat insigtingen, gelijk die welke op *Java* bestaan, waarbij de inwoner wel in eene ruime mate het noodwendige geniet, maar onder welke tevens de uitbreiding zijner bezittingen zoo goed als onmogelijk wordt gemaakt, ten volle de strekking hebben, om zijnen afkeer van den arbeid, zoo eigen aan de Landen onder eene verzengde luchtstreek, te doen voortduren, en zoo wel de ontwikkeling der geestvermogens als der *physieke* krachten van den mensch te stremmen. — Dan, zal men

dom vindt men zekerlijk bij hem niet; maar ook geene behoeftigen. Honderd uren ver kan men hier te Lande reizen, zonder iemand het medelijden, de ondersteuning van zijn' medemensch te hooren inroepen. Ieder huisgezin, ieder huisvader bezit eene eigen' woning, in de schaduw van schoone en talrijke vruchtboomen gebouwd, waarvan de overvloed verruild wordt tegen kleine behoeften, die de eigen grond niet voortbrengt, en omgeven van zoo vele rijstvelden, als ter ruime voeding van zijn gezin noodig is. Geene grootere wenschen kennende, was de *Indiaansche* cilander in zijne omstandigheden met zijn lot te vrede.

Men hoore hier den heer Commissaris NEDERBURGH, en allen die met hem *Java* gezien hebben!

« Daar

men hierin eenige verandering beproeven, het is zeker, dat die op de vrije keuze van den *Javaan* behoort gegrond te zijn; en dit kan thans geschieden, gelijk wij nader zien zullen, door de *cultures* met vrijwilligen arbeid verder uittebreiden, en den *Javaan* meer en meer in de gelegenheid te stellen, om ook, des verkiezende, grondeigenaar te worden. Het is waar, de proeven, inzonderheid omtrent dit laatste genomen, zijn niet gunstig uitgevallen; doch bij een volk, zoo zeer aan voorvaderlijke gewoonten verkleefd, kan aanhoudende standvastigheid alleen deze groote hinderpaal te boven komen. Den *Javaan* echter soortgelijke instellingen optedringen, en den bestuursvorm, waaronder hij zich gelukkig voelt, door eenig ander *theoretisch* stelsel te doen vervangen, is eene onregvaardigheid, waarvan niemand vooraf de gevolgen berekenen kan, daar het altoos twijfelachtig blijft, of de Inlander daarvoor berekend zij, en er waardijk gelukkiger door zal worden.

« Daar, zegt hij (11), ziet men op elk gelaat den
 « welstand, de vergenoegdheid, gevolgen van een
 « zuiveren dampkring, en van den ruimen over-
 « vloed van alles, wat de mensch noodig heeft tot
 « zijn bestaan en redelijke verkwikking, en van het
 « gelukkig gebrek aan alles, wat der gezondheid
 « hinderlijk zijn kan, en de schadelijke overdaad
 « uitlokt.” — En, mogt ook die getuigenis iemand
 verdacht voorkomen, men hoore dan eenen *Brit*,
 die kort na de verovering zijner natie dit Land be-
 zocht, en die met al de eigenliefde, aan dezelve
 bijzonder eigen, al de oude inrigtingen aldaar he-
 kelde, om dat die geene *Engelsche* waren, en hij
 ze niet regt kende. Na dat hij op last van zijn
 Gouvernement het geheele eiland doorreisid had,
 en den staat van zaken onderzocht, zegt hij:
 « Niettegenstaande deze willekeurige afpersingen,
 « is de natuurlijke vruchtbaarheid van den grond
 « zoo groot, dat dezelve daarvoor eene ruime ver-
 « goeding oplevert; en het volk leeft er over
 « het geheel vrij goed, bestaande deszelfs onder-
 « houd in koffij, rijst, zoute visch, peulvruchten
 « en gewassen van alle soorten, kerrikruiden,
 « zuuren, gezouten vruchten van verschillende soort,
 « suikervruchten, enz. (12).

Dat

(11) Zie bladzijde 198 van deszelfs Werk: *Verhandeling over de vragen*, enz.

(12) *Notwithstanding these arbitrary exactions, the natural fertility of the soil is so great, as to make ample amende, and*
 in

Het zou dus de grootste onregtvaardigheid geweest zijn, de *O. I. Maatschappij*, stichteresse van dit geheele Rijk, in later' tijd zonder wettige redenen te berooven van de voordeelen, welke zij ten koste van groote opofferingen en overwinningen verkregen had; daar zij niet alleen in de behandeling harer onderdanen en bondgenooten aan de pligten van een goed bestuur voldeet maar tevens zoo vele goederen aanvoerde als in *Europa* konden worden gesleten, (waar door eene verdere uitbreiding van dien handel eerder schadelijk dan voordeelig geweest zoude zijn) — en zij tevens aan hare deelhebbers jaarlijks ruime uitdeelingen verschafte. Immers, zoo lang dit een en ander plaats vond, en de *Kompagnie* haren handel en hare scheepvaart in en buiten *Azië* zelve beschermen kon, was de uitsluitende handel zelfs boven den vrijen verkieslijk, om dat men zeker was, dat al de winsten, welken de eerste afwierp, aan het Moederland zelve gebragt werden, iets, hetwelk met een' vrijen Handel geenszins het geval is. Wie toch zou, bij dit stelsel, den *Engelschen* en aan kooplieden van andere natiën hebben kunnen belletten, *Faktoors* in *Amsterdam* en *Rotterdam* te vestigen, die op eigen naam, maar voor vreemde rekening, in de voordeelen eener vrije *Indische* koop-

in general the people live very well, their food consisting of coffee, rice, salt fish, poultry, vegetables of alle sorts, and currysuf and chilies, salt pickles of several kinds, sugar fruits, etc. Zie Memoirs of the conquest of Java, bij Major WILLIAM THORN.

koopvaardij deelden? Is het niet op diezelfde wijze, dat wij *Nederlanders* gedeeld hebben in den Handel van *Spanje* op zijne *West-Indische* bezittingen, en dat *Engeland* nog heden als het ware uitsluitend' den Handel van *Portugal* op *Brazilië* drijft?

Wat men ook zeggen moge tegen eenen *geoktroijeerden* handel, en hoe zeer het uit den val van bijkans alle *Indische* Kompagniën, in andere Landen opgericht, gebleken is, dat deze wijze van handel te drijven slechts zelden op den duur aan het oogmerk voldoet, ja, alhoewel die menigmalen zelfs aan het Moederland, en voor de Koloniën zelve, schadelijk is geweest: bestaan er echter, op dezen regel zoo wel als op schier alle anderen, ontegenzeggelijk uitzonderingen.

Het heeft geen betoog noodig, dat eene Handels-maatschappij niet varen noch *commerce* drijven kan met dezelfde bezuiniging, als een ondeelig koopman; en dat dus alle handel in voorwerpen, waarin mededinging plaats heeft, voor haar nadeelig, — derhølve onmogelijk is. Integendeel, wanneer e enig Land in het uitsluitend bezit is van waaren; die elders niet te bekomen, en echter algemeen gewild zijn, dan is het dikwijls belang voor den Staat, de voordeelen van dezen handel uitsluitend aan eene vereeniging zijner eigen' ingezetenen te verzekeren; en onder deze bepaling alleen kan eene Handels-kompagnie bestaan

en

en nuttig zijn. Hare mindere spaarzaamheid is in dat geval geen wezenlijk verlies, daar juist hierdoor aan een ander gedeelte der natie een aandeel verzekerd wordt in de winsten der bevoorregte *Sociëteit*.

Bij de geboorte van ons Gemeenebest was het gewis doelmatig, tot drijving van den *O. I.* handel eene Kompagnieschap op te rigten, om dat de Staat zelf destijds te zwak was ter bescherming van de *commercie* in die gewesten, en nog minder geacht konde worden in staat te zijn, om zich in de ver afgelegen' *Aziatische* Landen havens en bezittingen te verschaffen, en een magtig rijk op te rigten. — Gelijk wij reeds zeiden, het was niet dan billijk, aan de Kompagnieschap het genot te laten van hare regtmatig en kostbaar verkregene voordeelen, zoo lang zij aan het nationaal oogmerk harer stichting voldeed; en daaraan heeft zij onbetwistbaar voldaan, zoo lang vreemde Mogendheden, door openbaar geweld of listige onderkruiping, — welke men uit vrees voor hunne magt in *Europa* niet durfde beletten, — haar deze uitsluitende voordeelen niet ontroofden, noch zich deelgenooten maakten van eenen handel, welke, zoo lang dezelve gezegd kon worden uitsluitender wijze aan ons te behooren, zoo veel ter verrijking van ons Vaderland heeft toegebracht. — Van den oogenblik af echter, dat vreemden daarin deelden, bestond er eene *concurrentie*, en hield dus de voor-

waar-

waarde op, onder welke een Maatschappij-handel kan gedreven worden; gevolgelyk werd dan ook haar val als koopman (13) in *Indië* onvermijdelijk, en de gevolgen daarvan zijn ook, gelyk wij reeds gezien hebben, op hare overige belangen van eenen zeer schadelijken invloed geweest.

Ondertusschen heeft haar lange en schitterende bloei alle zeevarende natiën van *Europa* aangespoord, om de onze daarin natevolgen, door het oprigten van *Indische* Handels - maatschappijen; doch met welken uitslag, — is bekend: buiten die van *Engeland* heeft er geene stand gehouden, en zulks niet om staatkundige redenen alleen, maar wel voornamelyk daarom, dat aan de eerste voorwaarde van derzelve standhouding, een' uitsluitenden handel namelyk in steeds gezochte voorwerpen, zonder mededinging van vreemden, niet kon voldaan worden.

Dat er voor het overige gewigtige redenen voor het bestaan eener *O. I.* Maatschappij kunnen pleiten, wordt ten overvloede ook nog daardoor bewezen, dat in *Engeland*, bij eene natie, zoo zeer gezet op de meest mogelyke vrijheid in den handel, men ten gevolge van een naauwkeurig en vaak herhaald onderzoek door de beide Huizen van het Parlement, de blyvende noodzakelykheid daar-

(13) De Kompagnie behaalde in *Oost-Indië* nog wel aanzienlyke winsten, in den laatsten tijd, op den verkoop van vele produkten harer bezittingen, dan, de winsten die zij voornaaft als koopman aldaar genoot, hadden reeds lang opgehouden.

daarvan erkend, en het aanhouden van den Kompagnie's-handel nuttig geoordeeld heeft (14). Er is dan ook geen twijfel aan; of dezelve zal als belangrijk voor het *Britsche commercie*-wezen blijven beschouwd worden, zoo lang die natie in het uitsluitend bezit zal zijn van gewigtige Handelsvoorwerpen, gelijk b. v. de *Amphioen* (*Opium*) en andere meer, welken hare *O. I.* bezittingen opleveren, en zoo lang het belangrijk zal geoordeeld worden, vreemden van de voordeelen diens handels uittesluiten.

Wat ons betreft, daar het verlies onzer bezittingen aan den vasten wal van *Indië* ons één' der aanzienlijkste takken van handel heeft doen missen, en dat van *Ceylon* eene aanmerkelijke vermindering heeft toegebracht aan den Specerij-handel: zoude het thans niet alleen onstaatkundig, maar ook met de belangen van onzen overigen handel strijdig zijn, eene âloude inrigting te willen herstellen,

(14) Het is echter tevens niet te ontkennen, dat het aanhouden daarvan voor de *Britsche* regering eene soort van noodzakelijkheid van Staat geworden is, sedert dezeive met hare *Oostersche* bezittingen en Handels-takken haar geheele staatkundig steisel, zoo in als buiten *Europa*, zoodanig heeft zaamgeweven, dat *Engeland* thans zonder die Kompagnie, even weinig als deze zonder *Engeland*, bestaan kan, en zij meer als de *bondgenoot* van dat Gouvernement, dan als een door hetzelfde *geprivilegeerd* ligchaam, mag worden aangemerkt; en dit bewijst, dat noç andere redenen dan het belang van den handel zelve voor het bestaan eener Kompagnie pleiten kunnen.

stellen , aan welke de noodzakelijkste vereischten om te kunnen bestaan geheel ontbreken zouden ; te meer , daar de voordeelen van één enkelen handels-tak , welke nog uitsluitender wijze zou kunnen worden gedreven , — die namelijk in notenmuskaat , foelij en kruidnagelen , — verre na niet toereiken , om de lasten te bestrijden van eene eenigzins uitgebreide Maatschappij.

Dan , hoewel het oprigten daarvan in onzen tijd als volstrekt ondoelmatig moet beschouwd worden , voor zoo veel het drijven van den *O. I.* Handel aangaat ; vlocit echter nog geenszins daaruit de gevolgtrekking , dat alle inrigtingen der voormalige Kompagnie , en in het bijzonder de grondslagen , waarop derzelve bestuur over Landen en volken weleer gevestigd was , met eene nieuwe orde van zaken in ons Vaderland geheel onbestaanbaar zouden zijn.

Wie toch , die de gewigtige voordeelen , welken dezelve gedurende meer dan anderhalve eeuw aan het Vaderland hebben doen toestroomen , in overweging neemt , zal niet oordeelen , dat deze rijke vruchten geenszins op den duur het uitwerksel van een slecht bestuur en van eene ondoelmatige inrigting hebben kunnen zijn ? wie zal dus niet wenschen , zoo veel mogelijk , en behoudens die wijzigingen , welken de veranderde omstandigheden zoo in *Europa* als in *Indië* vorderen , eene orde van zaken behouden te zien , die gedurende een' zoo langen
tijd

tijd zulke schoone voordeelen heeft opgeleverd, of ten minste verlangen, dat niet dan na een bedaard en grondig onderzoek over de betrekkelijke waarde van oude en latere inrigtingen worde uitspraak gedaan?

Ik weet wel, dat men in den aard der voormalige inrigtingen in *Indië* dikwerf de bronwel gezocht heeft van een' allengs verminderden handel; met hoe weinig gronds echter, — meenen wij reeds aangetoond te hebben. Men heeft gemeend deze bijzonderlijk te vinden in het oud gebruik, van aan vele Ambtenaren, gelijk b. v. Residenten en Gouverneurs, niet noemenswaardige traktementen toe te leggen, maar in plaats daarvan hun het genot van vele *emolumenten* oogluikend toetestaan; en het is daaraan, dat men heeft toegeschreven het wangedrag van bijzondere personen, zoo in het aannemen van verblindende geschenken, als in het drijven van zoogenoemden *morshandel*, en van menigvuldige knevelarijen omtrent den inlander en *Chinees*. — Ook is het niet te ontkennen, dat meermalen het bekrompene der traktementen bezigd is ter vergoelijking van schandelijke misbruiken, door dezen en genen gepleegd. Met dat al durve ik het voor onbewijsbaar houden, dat de ambtenaren van de gewezen *O. I.* Maatschappij, van welken rang dan ook, immer tot zoodanige middelen zouden hebben behoeven toevlugt te nemen, om een redelijk en toereikend bestaan te vin-

vinden. Niemand zal voorzeker eene inrigting goed noemen, welke ter verontschuldiging van soortgelijke wandaden meermalen is aangevoerd; doch het misbruik van gezag door ambtenaren, en het bezigen van ongeoorloofde middelen om zich te verrijken, is een gebrek, aan alle *administratie* der *Europeezen in Indië* zoo zeer eigen; dat men ook bij andere volken vruchteloos gepoogd heeft hetzelfde uit den weg te ruimen. Noch door verbodswetten, noch door het toeleggen van vaste, zelfs van aanzienlijke traktementen, mag men hoopen dit oogmerk te bereiken, of de hebzucht van zedeloze ambtenaren te bevredigen, want daarvoor maals de geoorloofde winsten van den handel, deels openlijk deels oogluikend aan hen toegestaan, zeer verre overtroffen (15) de inkomsten, die door het verleenen van vaste traktementen met mogelijkheid konden worden gegeven, en deze meerdere inkomsten, door den handel verkregen, en even min de strenge wetten, op dit stuk vastgesteld, niet altijd hebben toegereikt om de misbruiken voortekomen, zoo is zulks natuurlijk nog minder van de vaste traktementen, die nimmer ten aanzien van het voordeel daarmede kunnen worden gelijk gesteld, te verwachten.

De

(15) Er bestonden posten, die honderd duizend rijksdaalders en meer aan inkomen opbragten, zonder dat daarbij de belangen van het Gouvernement of die der *Javanen* werden gekrenkt.

De aanleidende oorzaak tot het wangedrag van vele Ambtenaren is, in de eerste plaats, gelegen in de aanzienlijke voordeelen, die langs dezen weg konden worden verkregen, en altijd verkrijgbaar zullen blijven, zoo lang duizende van Inlanders aan het gezag van enkele *Europeërs* zullen ondergeschikt blijven, en ten tweede, in het gebrek aan toezigt op hunne bedrijven.

Hoe toch zoude men in een Land, welks oppervlakte ruim tienmalen grooter is dan het Rijk der *Nederlanden* zelve, en het welk bijna deszelfs dubbele bevolking omvat, — zijnde de verschillende deelen van deszelfs bestaan door uitgestrekte zeeën van één gescheiden, — hoe zou men daar, met niet meer dan 996 (16) in alle vakken *geëmployeerden*, welke in eene zoo ruime menschen-zee zich als verloren, genoegzaam hebben kunnen waken tegen alle bedekte en openbare misbruiken, daar men zulks in *Europa*, met behulp van een tiendubbeltal ambtenaren, in een zoo veel meer bepaald bestek, en onder het onmiddellijk opzigt des Hoofd-bestuurs, tot dus verre vruchteloos heeft beproefd?

Even

(16) De geheele *massa* van *Indische* ambtenaren, zoo voor *Policie*, *Justitie* en *Commercie*, als die, welke tot de *Scholen*, *Kerken*, en den *Geneeskundigen dienst* behoorden, maakte geen grooter getal uit, dan dat. Men zie den *Brief van Kommissarissen Generaal*, van den 24 julij 1795.

Even weinig was het mogelijk, het getal van ambtenaren in *Indië* zoodanig te vermenigvuldigen, als eene naauwkeuriger *gecontroleerde administratie* en een allezins genoegzaam toezigt zouden hebben gevorderd, om dat daar te Lande ieder persoon, in dienst van het Gouvernement gebruikt, veel gelds kost, en er dus op deze wijze voorzeker meer millioenen zouden zijn verspild geworden, dan honderd-duizenden voor de Maatschappij bespaard.

Was men in *Europa* altoos en algemeen bekend geweest met al de bezwaren, uit den aard der omstandigheden in *Indië* voortgevloeid, men zou, wel verre van de oude inrigting met opzigt tot het inwendig bestuur aldaar te laken, in de daaromtrent ingevoerde verordeningen doorgaans even zeer dien geest van wijsheid, orde en bedachtzaamheid; — karaktertrekken, onzer natie zoo zeer eigen, — als de persoonlijke bekwaamheid van velen der genen, die aan het hoofd des bestuurs in *Indië* geplaatst zijn geweest, bewonderd hebben; men zou, in plaats van uit het wangedrag van eenige bijzondere personen in onderscheiden' tijdvakken, tot de ondoelmatigheid der inrigtingen zelve, en tot de wanzedelijkheid en laakbare bedoelingen der Hoofdbestuurders te besluiten: integendeel aan de gelijktijdig, vroeger en later verkregene, algemeene *resultaten* de waarde dezer denkbeelden hebben getoetst. Men zou zich herinnerd hebben, dat de

O. I.

O. I. Kompagnie meer dan 125 jaren lang schitterend heeft gebloeid; dat vijftien jaren ongeluks (van 1780 tot 1795) genoegzaam zijn geweest ont haren ondergang met snelheid te voltoojen; dat in hetzelfde tijdperk de ongelukkigste oorlogen en noodlottigste kans- en staatswisselingen ook de overige takken onzer nationale *Commercie* niet minder diep getroffen hebben; en reeds uit dit één en ander zoude men hebben afgeleid de geringe waarschijnlijkheid, dat inrigtingen, die tot op dat tijdstip aan het verlangde oogmerk zoo goed, als dit in de gegevene omstandigheden gewenscht kon worden, hadden voldaan, juist van den dag af der oorlogs-verklaring van *Engeland* aan onze natie zouden opgehouden hebben dit te doen, en alzoo in ééns van natuur en strekking zijn veranderd.

Men werpe slechts een vlugtig oog op den toestand van *Kaap de Goede Hoop*, van *Java* en de *Moluksche* eilanden, onder het *Britsch* bestuur. Men vrage onpartijdig de inwoners dezer *Etablissements*, om het even van wat kleur, onder welke der beide inrigtingen zij verkiezen zouden te leven? men vergelijke de voordeelen, door het één en het ander bestuur aldaar genoten; — en men zal, vleije ik mij, al ras overtuigd zijn, hoe weinig andere instellingen boven onze vroegere de voorkeus verdienen en wegdragen.

Het is intusschen eene waarheid, en wel eene bedroevende waarheid, dat het bestuur van eene

handvol *Europeërs* over zulke uitgestrekte, afgelegene, en in geaardheid van ons wijd verschillende volken en Landen, altoos gebrekkig blijven zal, en zelfs te meer gebrekkig worden moet, naarmate de invloed en het gezag van de nationale Hoofden dier volken afneemt en verzwakt wordt. Immers, dezen alleen zijn nog in de mogelijkheid, om de belangen hunner onderhorigen, in geval van eenige onderdrukking, bij hooger' Magten te doen gelden; zij kunnen daartoe zelfs in hun eigen belang eene toereikende aansporing vinden. Voor den gemeenen Inlander, die dikwerf noch lezen noch schrijven, en meestal zich alleenlijk uitdrukken kan in eene taal, welke slechts door een zeer gering getal van ambtenaren verstaan wordt, vaak zelfs alleen door de zoodanigen, over welken hij zich zoude willen beklagen, — voor hem is dit onmogelijk.

Met behulp der inlandsche Hoofden, en van dat gering aantal ambtenaren, aan welke door den hun toegestanen Handel of andere billijke voordeelen (17) zulke ruime winsten ten deel vallen, dat zij daardoor niet alleen boven de behoefte verheven worden, maar tevens hunne wenschen bij het overgaan naar de *Indiën* eenigermate verwezenlijken kunnen, — die dus zich ontworstelen aan de noodza-

ke-

(17) Er zijn door den *gepermitteerden* Handel van *Kompagnie's*-ambtenaren jaarlijks millioenen schats gewonnen, buiten kosten, en dus zonder merkelijke schade, van het Gouvernement.

kelijkheid, om hun oogmerk langs slinksche wegen te bereiken, en alzoo terug gehouden worden van die lage knevelarijen, waar door alles en elk in de maatschappij wordt gedrukt; kortom, door middel van die zedelijke Staatskunde van het Hoofd-bestuur, door welke ieder, die in vroegere betrekking het geground vermoeden op zich heeft doen vallen van ongepaste middelen gebruikt te hebben, om zich te verrijken, en die dus gezegd kan worden zijnen goeden naam niet vlekkeloos te hebben bewaard, van de hoofd-posten wordt uitgesloten; — door soortgelijke middelen mag men hoopen de minst gebrekkige administratie in onze *O. I.* bezittingen in te voeren, en voor zoo verre dit uitvoerbaar was, is hetzelfde daardoor werkelijk bereikt geworden.

« Dan, — zegt misschien iemand, — indien al « de val der gewezen' *O. I.* Maatschappij niet het « gevolg is geweest van de gebrekkelijkheid harer « instellingen: zoo blijft evenwel de vraag nog al- « tijd over, of niet, door eene andere en verbe- « terde inrigting in die uitgestrekte en sterk be- « volkte Landen, eene nog veel grooter' hoeveel- « heid van produkten, en dus een ruimer voor- « deel, aan den Handel van het Moederland zou « verschaft zijn? »

Hierop moet ik antwoorden, dat de hoeveelheid der voortbrengselen, die *Indië* ons heeft opgeleverd, geenszins bepaald is geworden door den aard of de hoegroothèid der hulpmiddelen, om dezelve

voorttebrengen, maar alleen door den graad van het mogelijk *debit*, en dat van al de Handelsartikelen, welke in de *Indische* Landen konden worden en zijn aangekweekt, eene veel grooter' hoeveelheid steeds is voortgebracht, dan men immer hier te Lande, dat is, op de *Europésche* markten, verkoopen kon.

Ten bewijze daarvan moge strekken, dat er voorhenen, gelijk ieder weet, jaarlijks eene aanzienlijke hoeveelheid kruidnagelen moest worden verbrand; dat de noten en foelij, die *Banda* tot het jaar 1778 opleverde, steeds het benoodigde overtroffen, en dat men na den orkaan, die destijds in deze eilanden zoo vele verwoestingen aanrigtte, dermate ijverig met de nieuwe aanplanting is voortgegaan, dat, zoodra de sedert geplante boomen de vereischte grootte zullen verkregen hebben, het geleden verlies hersteld is. Ook moet ik opmerken, dat reeds in den jare 1704 het getal van suikermolens, in de binnenlanden van *Jakatra* alleen, honderd - één - en - dertig bedroeg, welke jaarlijks eene grootere hoeveelheid suiker leverden, dan in en buiten *Europa* door ons kon worden vertierd, zoo zelfs, dat men op de vernietiging derzelveu præmiën heeft moeten uitlooven.

Ten aanzien echter van de koffij schijnt hier eene uitzondering te bestaan; doch, zij is ook niets meer dan schijn. Men behoort toch geenszins uit het oog te verliezen, dat, zoo lang *St. Domingo*
en

en andere *West-Indische* Koloniën gebloeid hebben, de koffijteelt, bij gebrek van *debit* in de *Indiën*, geene groote aanmoediging vinden kon. Zelfs is het niet vóór den jare 1733 geweest, dat heeren Bewindhebbers gemeend hebben (18), dat de omstandigheden van den handel een' meerderen aanvoer van koffij en peper toelieten, en gevolgelijk tot de uitbreiding dier *cultures* de noodige toestemming gaven. — In 1778 waren op de Kompagnie's-verkoopingen hier te Lande slechts 2,000,000 ponden koffij geveild, en in 1794 werden reeds 12,300,000 ponden koffij in *O. Indië* ingezameld. — Sedert 1808 tot 1811 heeft men het aantal boomen met ruim *vijf-en-veertig millioenen* vermeerderd, en in dien korten tijd van drie jaren, meende men dat voortbrengsel tot 57 millioenen ponden te doen stijgen. En hoewel voorzeker in dit geval de veerkracht van het Gouvernement is overspannen geworden, en deze zware aanplanting als onstaatkundig, ja onregtvaardig is aangemerkt (19), tijd en omstandigheden daarmede verge-

(18) Zie *NEDEBURGH* ter a. pl. bladz. 175.

(19) Te onstaatkundiger was destijds deze aanplanting, om dat men den *Javaan* met een' gebaten arbeid overlaadde in een' oogenblik, toen men een' vijandelijke aanval te vreezen had, en het behoud onzer Koloniën gezegd kon worden van zijne welwillendheid jegens ons aftehangen. Tevens was daarin eene onregtvaardig-

geleken zijnde: verstrekt zulks niettemin tot een bewijs van het verbazend vermogen, in den aard der *O. I.* inrigtingen gelegen, ter snelle vermeerdering van zoodanige voortbrengselen, welken de belangen van den Handel en de markten van *Europa* zouden mogen vorderen.

De uitbreiding der koffijteelt moest in de laatste tijden met zeer veel omzigtigheid worden voortgezet, gemerkt, aan den éénen kant, der inwoneren algemeenen afkeer van dezelve, uit hoofde van den zwaren arbeid, daaraan verbonden, en aan de andere zijde, ons belang om, in een' gevaarlijken oorlog gewikkeld, en slechts van een gering getal *Europeezen* in deze Landen voorzien, de inwoners niet tegen ons te verbitteren.

Des niettegenstaande is de inzameling van koffij in de laatste jaren tot 15 millioenen ponden jaarlijks gestegen, en voorzeker zoude men, indien de koffij te allen tijde tot de tegenwoordige prijzen had kunnen worden verkocht, aan deze *cultuur* in *Indië* al die uitgebreidheid gegeven hebben, — (gelijk men omtrent de overige *cultures* werkelijk gedaan heeft) — welke de omstandigheden zouden hebben vereischt. Ook ten aanzien van de peper valt aan te merken, dat de uitbreiding van dien tak van

Land-

digheid gelegen, om dat er geene mogelijkheid bestond, om de produkten, die het eiland reeds opleverde, van de hand te zetten, even min als fondsen te verschaffen tot het betalen der vruchten van deze aanplanting aan den *Javaan*.

Landbouw in onze *O. I.* bezittingen alleen noodzakelijk geworden is door den invloed, dien *Engeland* in de laatste tijden op den vasten wal van *Indië* verkregen heeft, en waardoor de Vorsten op de Kust van *Malabar* buiten de mogelijkheid gesteld zijn geworden, om aan de verbindtenissen met ons aangegaan te voldoen. Sedert echter heeft men getracht aan deze *culture* in onze eilanden de noodige uitbreiding te verschaffen. — Dan, de ongelukkige omwending van het jaar 1795, en de daarop gevolgde vernietiging onzer zeemagt in alle zeeën, hebben het onmogelijk gemaakt, den sluikhandel en de zeerooverijen te beletten; en daaraan is het toeteschrijven, dat de schikkingen van het toenmalig *O. I.* Gouvernement, te dien einde gemaakt, aan het oogmerk en de verwachting niet ten volle beantwoord hebben.

Het zou' ons weinig moeite kosten, hier meerdere bewijzen aantevoeren, dat de oorzaken van den val der gewezen *O. I.* Maatschappij niet zoo zeer moeten gezocht worden in de wangesteldheid der oude inrigtingen zelve; voor zoo veel die het inwendig beheer dezer Landen betreffen, maar dat dezelve meer is toeteschrijven aan die afwisseling der omstandigheden in *Europa*, waardoor de belangen dan eens van deze, en dan weder van gene natie worden bevorderd of tegengewerkt, en onder welke zich de lotgevallen der volken en hunner Koloniën als het ware vertoonen in de grillige

wenteling van een avontuur-rad, hetwelk, even-
 gelijk het de Republiek der *Vereenigde Neder-
 landen* in de XVI^{de} Eeuw uit kleine beginselen tot
 eenen zeer hoogen trap van magt en voorspoed
 verhefte, en op het einde der XVIII^{de} Eeuw die-
 zelfde Republiek wederom van die hoogte in den
 diepsten afgrond nederwierp: — alzoo ook gedu-
 rende de ééne Eeuw den zeldzamen bloeistand dezer
 doorluchtige *Oostersche* Maatschappij bevorder-
 de, en in de volgende weder haren ondergang
 veroorzaakte; hoe zeer wij, bij de speling met dit
 beeld, den daarop inwerkenden invloed van zede-
 lijke en staatkundige oorzaken geenszins willen heb-
 ben uitgesloten. — Doch ik bemerk, dat de stof
 zelve, en de loop der beschouwingen, mij als van
 zelve geleidt tot een ander gewichtig oogpunt, uit
 het welk wij den staat onzer *O. I.* bezittingen, en
 in het bijzonder dien van *Java*, als derzelve aan-
 gelegenste gedeelte, te beschouwen hebben, — te
 weten, uit het oogpunt eener gezonde *Statistiek*
 of *Staadshuishoudkunde*.

Dan, voor de weinige kundigheden en aanmer-
 kingen, die ik met opzigt tot deze allergewichtigste
 en in haren aard zeer uitgestrekte *rubriek* zal heb-
 ben mede te deelen, het *tweede Hoofdstuk*
 dezer *Afdeeling* bestemd hebbende, zou ik hier
 dit *Wijsgeerig-staatkundig overzicht* van den Staat
 onzer *O. I.* Bezittingen gevoegelijk kunnen eindigen:
 bleef mij niet ten slotte nog iets overig te
 zeg-

zeggen van een onderwerp, het welk, hoezeer minder onmiddellijk tot den inwendigen Staat der *Indische* bezittingen behorende, en eenigermate zelfs meer bepaald tot het eiland van *Java* betrekkelijk, niettemin in dit eerste Hoofdstuk daarom zijne eigenaardigste plaats te vinden schijnt, om dat het op de Wijsgeerige en Staatkundige kennis, zoo wel der *Javaansche* als der andere *Indische* volken en Staten, een' uitgebreiden invloed heeft, en alzoo met het overzigt daarvan in het naauwste verband staat. — Het is namelijk de nadere kennismaking met de karakters der overige, *niet* inlandsche, zoo *Aziatische*, als *Europésche* maatschappijen, welke zich in onze *Indische* Koloniën, voornamelijk echter op *Java*, bevinden, en waarvan wij boven, bij de beschouwing van de algemeene geaardheid der inlandsche *Aziaten* zelve, niet hebben kunnen spreken, zoo om geene verwarring in den geest onzer Lezers te brengen, als om niet voortuitloopen aan den gang der denkbeelden, welke ons eerst tot den oorsprong, voorts tot de nadere lotgevallen, en eindelijk tot den val dezer *Ooster-sche* bezittingen geleid heeft, en onafgebroken geleiden moest. — Het zal dus niet ongeschikt zijn, dit tegenwoordig Hoofdstuk hiermede te besluiten.

Onder die bewoners van *Java*, die, hoewel geene *Javanen*, echter tot de algemeene bevolking behooren, en aan de welvaart en den bloei des Lands zeer bevorderlijk zijn, verdienen buiten tegen-

genspraak de *Chinezen* of *Sinezen* eene eerste plaats.

Dit volk, hoewel reeds vóór onze aankomst op *Java* gevestigd, is niettemin onveranderlijk getrouw gebleven aan de gewoonten, zeden en gebruiken, zelfs aan de kleedings- en voedings-wijze hunner vaders. Liefhebbers van een goed en ruim leven, paren zij tevens schrandere snedigheid aan noeste werkzaamheid. Alle ambagten worden door hen op *Java* genoegzaam uitsluitende geoeffend, gelijk b. v. het metselen, timmeren, smeden, wagenmaken, glazenmaken, schilderen, het herstellen van uurwerken, enzv. enzv. — Uit dien hoofde zijn zij in vele opzigten voor ons onmisbaar. In en om *Batavia* wordt hun getal op meer dan 50,000 gerekend, behalve de genen, die elders gevestigd zijn. Tevens zijn zij ijverige en doorkundige landbouwers; min gunstige streken zelfs verschaffen onder hunne handen een' rijken oogst.

Men heeft de *Chinezen* vrij algemeen van een bedriegelijk karakter beschuldigd. Dan, de *Chinees* kent zijn belang al te wel, om aan eene kleine en voorbijgaande winst de voordeelen eener lange toekomst, op een eerlijk gedrag gegrond, prijs te geven; zich éénmaal door zijn' ijver en *industrie* boven de lagere standen der Maatschappij verheven hebbende, weet hij al de voordeelen van een' goeden naam te waardeeren, en daarnaar te streven. Ik kan voorzeker geen verhevener grond dan zelf-
be-

belang voor zijne braafheid aanvoeren; dan dit verstaat hij ook zoo meesterlijk, en hieraan is hij zoo getrouw, dat men zich op de uitwerking, die hetzelfde bij hem moet voortbrengen, altoos gerust verlaten kan. — Er zijn, ja, vele voorbeelden, dat de *Chinezen* hunne meerdere kennis ten aanzien van den *Javaan* misbruikt, en met diens onkunde en ligtgeloovigheid zich verrijkt hebben; dan, er zijn even sterke voorbeelden van eene goede behandeling des laatsten; en ten bewijze daarvan moge strekken, dat het den *Chinéschen* landbouwer en suikerplanter in gewone tijden zeldzaam aan huurlingen ontbreekt, en dat de *Javaan* gaarn en beter bij dezen werkt, dan bij den *Europeër* of bij zijne eigen' landgenooten. Het getal dier *Javaansche* huurlingen, welke jaarlijks naar hun vaderland terug, en in het volgend jaar weder herwaards keeren, bedraagt eenige honderden. Intusschen kon de betichting der *Chinezen* van knevelarijen, gelijk zeker *Engelsch* schrijver aanmerkt, zeer wel een voorwendsel geweest zijn bij den *Europeër*, om zich een gedeelte hunner bezittingen toeteigenen, en bij den *Javaan*, om hen daarvan te berooven.

De *Chinees* is, bij een stevig ligchaamsgestel, niettemin lafhartig. Er zijn voorbeelden, dat tien *Javanen* honderd *Chinezen*, tot de tanden toe gewapend, op de openbare wegen aangerand, uitgeschud, en er een aantal van vermoord hebben.

De

De godsdienst van dit volk, inzonderheid die der lagere klassen, is eene ongerijmde afgoderij, terwijl zij in eene menigte van sekten verdeeld zijn. Hunne geleerden erkennen het bestaan van een ééuig Opperst Wezen; het is mij echter niet voorgekomen, dat zij hieromtrent zeer opgeklearde denkbeelden voeden. Hunne zedekundige stellingen zijn verheven, natuurlijk en schoon, zij hebben invloed op hunne bedrijven, voor zoo verre zij aan het betrachten hunner pligten de hoop op belooning verbinden. Voorts zijn zij in eene hooge mate erkentelijk en gastvrij; zij dragen hunnen voorvaderen een' diepen eerbied toe, en brengen jaarlijksche offers, om derzelve lot nog in de andere wereld te verbeteren. Met één woord, bij vele gebreken, hun met anderen gemeen, bezitten zij ook vele goede eigenschappen, onder al de bewoners der *Tropische Landen* hun genoegzaam alleen eigen.

Jaarlijks komen er velen dier natie met eigen vaartuigen, *Jonken* genoemd, over om zich op *Java* neêr te zetten, en zich door den Handel of den Landbouw te geneeren. Velen keeren naar hun Land terug, zoo dra het hun gelukt is eenig fortuin te verwerven. Het eerste jaar na het in bezit nemen der Kolonie door de *Engelschen*, heeft het getal dier aangekomenen niet minder dan 5000 bedragen. Daar dit alle volwassen mannen zijn, in de kracht huns levens, kan men nagaan, welk

welk een nuttig gebruik van deze menschen zou kunnen gemaakt worden ter meerdere bevolking en bebouwing van nog zoo vele woest liggende gedeelten onzer bezittingen.

De *Chinezen* zijn in onze Koloniën, met betrekking tot hunne daden, ondergeschikt en onderworpen aan de wetten, en ten aanzien van lijfstraffelijke misdaden, aan de regten der *Europeërs*. Kleine huishoudelijke zaken worden onder hen zelven afgedaan door zekere Hoofden hunner natie, die ons Gouvernement over hen aanstelt, onder den naam van *Kapiteins* en *Luitenants*.

De vrouwen mogen *China* niet verlaten, en uit dien hoofde zijn de *Chinezen* in de Koloniën verplicht zich met gekochte slavinnen te behelpen, of ook wel, met dochters, uit dergelijke verbindtenissen voortgesproten. Vele dezer afstammelingen bezitten reeds de blanke kleur en de eigenschappen, aan de *Chinésche* vrouwen eigen; en enkele zijn zelfs schoon.

Behalve de *Javanen* en *Chinezen*, worden er in den omtrek van *Batavia* eenige dorpen of *Kampongs* gevonden, bewoond door afstammelingen of inboorlingen van andere eilanden, waarvan dan zulk een dorp den naam draagt. Ieder van deze dorpen heeft zijn Opperhoofd, bekend onder den naam van *Mandadoor* (bij verkorting *Mandour*) of *Kommandant*. Ten aanzien van hun karakter komen deze vreemdelingen, buiten enkele hoofd-
trek-

trekken van hunnen eigen landaard, waarvan in de bijzonderheden op zijne plaats zal gesproken worden, nagenoeg met den *Javaan* over een. — Ook zij zijn aan de *Europésche* regtspleging onderworpen. —

Men heeft ook een kwartier in de stad *Batavia*, dat voornamelijk door *Mooren* en *Arabieren* bewoond is, welke eenen vrij uitgestrekten handel drijven, en over het geheel als werkzame en schrandere menschen bekend zijn.

De *Mardijkers*, die mede in den omtrek van *Batavia* wonen, bestaan uit vrij gegeven' slaven, of uit afstammelingen daarvan. — Dit volk is doorgaans werkzamer, en bezit meer oordeel dan de *Javaan*. In de scholen, onder hen opgerigt, worden zij onderwezen in het lezen en schrijven, en in de gronden van hunnen godsdienst. —

De afstammelingen der *Portugezen*, met die der inlandsche Christenen vermengd, zijn zoo in getal als in vermogen aanmerkelijk verminderd. Dit op de *bureaux* en in vele kleine diensten zeer nuttig geslacht bezit overigens geene uitstekende karaktertrekken; alleenlijk heeft het een goed gedeelte behouden van de eigenliefdde hunner voorzaten, en een levendig gevoel van zijne meerderheid boven den Inlander, gepaard met eene ruime *dosis* van deszelfs werkelooze geaardheid. Het is opmerkelijk, dat deze menschen zwarter geworden zijn, dan de natuurlijke inwoners van het land.

De

De *Europeërs* eindelijk, uit burgers van *Europésche* afkomst en ambtenaren van het Gouvernement bestaande, kunnen niet zoo zeer gezegd worden, doorgaande onderscheidende karaktertrekken te bezitten. Zaamgesteld uit alle natiën van *Europa*, en onophoudelijk afgewisseld, zonder als het ware sporen van zich in een duurzaam nageslacht overtelaten, is hunne maatschappij altoos nieuw, en hun verblijf op *Java* niet langdurig genoeg, om de onderscheidene persoonlijke of nationale karaktertrekken te doen in één smelten, en tot enkele hoofdtrekken te doen zamenvloeijen. Alle deugden en ondeugden zijn bij hen dus meer ondeelig; uitgezonderd welligt die weinige, welke zich eenigermate door den stand van 's Gouvernements ambtenaren laten ontwikkelen, en in zoo verre aan een zeker *esprit de corps*, het welk in alle dienstbare standen eenigermate heerscht, derzelve oorsprong verschuldigd zijn.

Herbergzaamheid alleen en milddadigheid, doorgaande eigenschappen van alle kolonie-bewoners, schijnen ook hier algemeene deugden der *Europeërs* te zijn, die in den aard der omstandigheden haren grond vinden. Vrij algemeen beminnen zij het vermaak, de vrouwen en den wijn; den laatsten echter zelden in eene overdrevene mate: het een en ander hebben zij wederom met de meeste bewoners der heete luchtstreken gemeen. — Ook heeft men van tijd tot tijd opgemerkt, dat niet al-

G

len

len even kiesch waren, om eigen fortuin, — het groote voorwerp van aller nastreving, — spoedig te bevorderen.

Het karakter van hen, die de eerste posten bekleeden, en over de ambten te beschikken hebben, is van zeer grooten invloed op de denkwijze en het gedrag van de overige *Europesche* ingezetenen: daar toch ieder wenscht die eigenschappen te bezitten, of zich die hoedanigheden eigen te maken, welke hem hunne goede gevoelens en beschermende gunst verzekeren kunnen. — Over het algemeen is de verkeering der *Europezen* op *Java* genoegelijk, de vriendschap hartelijk, en het onderling vertrouwen groot: een eigenaardig gevolg wedrom, van den naauw besloten kring, welken zij, omgeven van eenige honderd - duizend *Javanen*, onderling vormen. Het is eene vrij algemeene waarneming, dat land- en lotgenooten in het vreemde Land doorgaans de beste vrienden zijn.

Ten slotte van deze karakterschetsen moet ik nog zeggen, dat men onder de *Europesche*, grootstendeels in de Koloniën geborene vrouwen er vele vindt, die schoon kunnen heten, hoewel haar, over het geheel genomen, de schoone roode wangen onzer noordelijke dames ontbreken (20).

De

(20) Zelden is de frisheid van het rood en wit, der vrouwen in de gematigde luchtstreken, vooral in zene noordelijke strekking eigen, het erfdeel der schoonen in het warme klimaat, die echter dit genis door het vuur der oogen, het wit der tanden, en het donker

De beschaving van den geest is, bij mangel van goede scholen (21), in onze Koloniën merkelyk bij ons Vaderland ten achteren, en minder algemeen dan hier te Lande, hoezeer wij hoopen mogen, dat ook daarin door de wijze schikkingen des Konings, en van *India's* hooge regering, eene aanmerkelijke verbetering zal worden daargesteld. — Ondertuschen zijn vele onzer *Europesche* vrouwen op *Java* en elders aan de zijde van het hart in eene hooge mate achtningwaardig; hoewel er ook, — en waar niet? — andere gevonden worden, die, in een tegen overgesteld uiterste vallende, al de gebreken in zich vereenigen, welken eene vrouw zich eigen maken kan.

Wij

gekleurde haar, ook der sterk geteekende wenkbrauwen, wederom vergoeden; ook is in de warme Landen der vrouw eene buigzaamheid en *leestheid* eigen, die in onze Landen minder algemeen is. Zoo heeft de natuur alom onder elke *zône* hare eigene volmaaktheden en bevalligheden, met eene wijze regtvaardigheid, onder de kinderen der aarde uitgedeeld.

(21) Reeds onder *Neêrlands* voormalig republikeinsch bestuur heeft het Gouvernement van tijd tot tijd krachtdadige pogingen ter verbetering van het onderwijs en der nationale opvoeding aangewend. Zelfs is er in de XVIIIde eeuw eene inrigting tot eene Taalschool of *Athenaeum* te *Batavia* gemaakt, waarvan het gebouw nog staat. Doch plaatselijke oorzaken, te menigvuldig en te ingewikkeld, om die hier optegeven, hebben de vrucht van deze pogingen grootstendeels vrijdeld. Het is te wenschen, dat men middel moge vinden, om de moeilijkheden, die daaraan zoo lang in den weg stonden, te overwinnen, en dat het *Athenaeum*, waartoe men zegt dat het Gouvernement bezig is de grondslagen te ontwerpen, met gelukkiger gevolg zal kunnen worden tot stand gebracht.

Wij meenen in deze weinige bladeren een algemeen, beknopt, doch naar waarheid ontworpen overzicht te hebben gegeven van de voornaamste punten, welken de staat onzer *O. I.* bezittingen den *Wijsgeerigen* en *Staatkundigen* waarnemer ter beschouwing aanbiedt; en zullen thans kunnen overgaan tot het bezigtigen dezer aangelegene bezittingen uit een ander, niet minder aangelegen oogpunt, te weten, van derzelver *Staatshuishoudkundige* zijde. De uitgebreide kundigheden echter, die tot eene grondige behandeling van dit onderwerp zouden vereischt worden, en de weinige vorderingen, die eene stelsmatige, praktische beoefening der *Statistiek* in het bestuur onzer overzeesche bezittingen als nog gemaakt heeft, zullen mij gereedelijk verschoning doen vinden voor het min volledige of meer oppervlakkige mijner voordragt daaromtrent; zoo veel te meer, daar ik mijn werk niet heb willen doen schitteren met van anderen te veel ontleenden dos, maar liefst eenvoudig te neder stellen, wat ik zelf, ten aanzien van grondaanleg, *cultuur*, *industrie*-voorwerpen, handels-belangen, en den staat der geldmiddelen, heb kunnen zien, opmerken en als waar leeren kennen. Van de goede trouw mijner opgaven kunnen mijne lezers in allen geval verzekerd zijn.

TWEE-

ARDE der GOEDELT,
van el

de Tijdperk, 24 Jaren.	en. (B).	
1721. f 14,985,072	13. 45. 9.	<i>Rekapitulatie.</i> f 316,669,179. 14 - 408,797,548. 17 - 467,893,911. 6 - 243,694,364. 15 - 177,682,030. 14
2. - 19,494,365	19. 87. 2.	
3. - 16,247,595	15. 64. 18.	
4. - 20,577,447	21. 51. 16.	
5. - 19,345,441	10. 56. 13.	
6. - 21,312,626	8. 27. 1.	
7. - 18,564,946	17. 95. 9.	
8. - 20,322,402	23. 60. 16.	
9. - 18,100,116	4. 116. 4.	
1730. - 16,562,352	23. 50. 2	
1. - 18,605,308	23. 71. 10.	
2. - 15,613,349	23. 05. 16.	
3. - 17,883,344	16. 130. 14.	
4. - 16,275,308	1. 835. 17.	
5. - 15,969,029	10.	
6. - 18,124,556	16.	
7. - 16,730,428	16.	
8. - 14,513,078	1.	
9. - 17,599,839	5.	
1740. - 15,728,620	23.	
1. - 14,080,481	23.	
2. - 14,999,972	23.	
3. - 12,031,727	23.	
4. - 15,097,130	6.	
f 408,797,548. 17.		
der jaar f 17,033,231. 4		
en met 1780, door één door één gerekend, heeft ieder		f 14,806,855. 17. 9.
de jaren door één gerekend de jaren door		f 8,217,093. 105,020. 2. 9.
in		5,711,659. 36,891. 4. 14.
komsten in		f 2,505,454 33,128. 17. 11.
er heeft in		f 7,952,806. 953,224. 13. 15.
der faktuur		f 10,301,955. 1. 10.
at jaarlijks		
worden in		
het retour, geeft dit ter	ft dit ter goed-	f 4,504,882. 15. 15.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Saatshuishoudkundige beschouwing van den Staat onzer Oost-Indische Bezittingen.

Wij zullen dit Hoofdstuk, uit hoofde der ruime stof, en wegens de aangelegenheid der overwegingen, die bovenal het eiland *Java* op dit punt aan onze beschouwing aanbiedt, in twee deelen splitsen, het eerste gedeelte aan de *Statistieke* beschouwingen van *Java* afzonderlijk, en het tweede aan die van onze *O. I.* Etablissementen in het algemeen, toewijdende.

EERSTE AFDEELING.

Overweging van den staat der gronden, voortbrengselen, cultures, handels-belangen en geldmiddelen, op het eiland Java.

Het eiland *Java*, verre weg de gewichtigste onzer *O. I.* bezittingen, en als de zetel van het Gouvernement—het middelpunt van alle dezelve, is gelegen tusschen den 6^{en} en 9^{en} graad zuiderbr., en tusschen de 105^e en 115^e graden lengte beoosten *Greenwich* (22.) Deszelfs lengte bedraagt ongeveer 250 uren, doch zijne breedte niet meer dan 30 tot 45, gaans. De

(22) Zie de kaarten N.° 2, 3, 4, en 5, die tot dit groot eiland betrekking hebben.

De bevolking van *Java* bedraagt tusschen de 4 en 5 millioenen zielen; waaronder 10,000 *Euro-peers*, en omtrent 10,000 *Chinezen*.

Een bergketen of schakel van bergen, van het westen naar het oosten loopende, en zeldzaam afgebroken, doorsnijdt het eiland in de lengte. In de hooge toppen van dezen bergrug treft men de duidelijke kenmerken aan, dat vele derzelve voorheen gebrand hebben. In eenige derzelve is zelfs het inwendig vuur nog niet gebluscht, en menigmaal ziet men, vooral na het vallen van zware regens, een' dikken rook daaruit opgaan. Geen dezer spitsen echter werpt thans meer vuur uit (25).

De grond ten noorden van den bergketen is minder heuvelachtig dan die aan de zuidzijde; zelf vindt men aan deze laatste zijde zeer uitgestrekte, en met vele rivieren doorsnedene vlakten. Ook is de noord-kust zeer bewoond, en het strand meestal vlak en genaakbaar, terwijl de zuid-kust daarentegen veelal rotsachtig, hoog, en op de meeste plaatsen ontoegankelijk is. Van hier dan ook, dat de *Europezen* zich bij voorkeur langs de noord-en oost-kust gevestigd hebben, terwijl aan de zuidzijde geenerlei *Etablissement* gevonden wordt.

Het veeltal rivieren op *Java*, welk tot de vruchtbaarmaking van den grond zoo veel bijdraagt, ontspruit

(25) Volgens partikuliere berigten, van *Batavia* ontvangen, zou er den 23 en 24 januarij 1817 eene nieuwe uitbarsting van een dezer bergen in de provincie van *Palmboang* hebben plaats gehad.

spruit doorgaans uit den zoo even gemelden bergketen; de rivieren stroomen bijkans alle van het zuiden naar het noorden, indien de afstroming des waters aan de noordzijde plaats heeft; of in eene rigting van het noorden naar het zuiden, indien de ontlasting des waters aan den zuid-kant der bergen is. Zelden slechts zijn dezelve verder op dan eenige mijlen van de uitmondigen bevaarbaar, hetgeen veroorzaakt wordt door de sterke helling van derzelve beddingen, welke, zelfs in de vlakste landstreken, op drie of vier uren afstands van het strand, reeds op eene lengte van 100 roeden van 5 tot 6 voeten bedraagt, en dus het hooger opvaren geheel, en zelfs het nedervaren, anders dan met kleine, ligte houtvloten, onmogelijk maakt, welk gebrek, tot nadeel van binnenlandsch vervoer en handel, niet dan door middel van menigvuldige schutsluizen van eene onmetelijke kostbaarheid, zou kunnen verholpen worden.

Die weinige rivieren, welke eene meer oostelijke of westelijke strekking hebben, zijn verder op bevaarbaar. Inzonderheid kan de rivier van *Solo*, die even boven *Grisé* in zee valt, zeer verre binnewaards bevaren worden. Eenige kanalen, in dezelfde rigting gegraven, onder anderen de *Mokenvaart* bij *Batavia*, hebben de mogelijkheid doen zien, om dit middel, ter bevordering van den inwendigen welvaart zoo noodzakelijk, in meerdere uitgebreidheid aan 's Lands nut dienstbaar te maken.

De wegen op *Java* zijn over het algemeen, en zoo verre die niet ten bijzonderen dienste der *Europezen* aangelegd zijn, zeer slecht. Het gewone voertuig der *Javanen*, bestaande in eene kar met hooge wielen, uit één stuk gehouwen, en die derhalve dun of smal moeten zijn om niet al te zwaar te worden, door Buffels voortgetrokken, maken het onmogelijk de wegen in goeden staat te houden, daar de grond, meestal van een kleiachtigen aard, indien dezelve slechts eenigermate doorweekt is, 't geen meestal bij zware regens, vooral in het gebergte plaats heeft, door het scherpe wiel als wordt omgeploegd. De geringe vordering van den *Javaan* in de onderscheidene hardwerken heeft het voor als nog onmogelijk gemaakt, een beter rijtuig te zijnen gebruike algemeen intevoeren.

De groote weg, daarentegen, die het geheele eiland van het westen naar het oosten doorsnijdt, gelijk ook de wegen in de ommestrekken van *Batavia*, *Samarang* en *Sourabaya*, welke alleen met rijtuigen, op de *Europesche* wijze gemaakt, mogen bereden worden, zijn zeer schoon, en worden wel onderhouden.

Over het geheel echter, is het vervoeren der produkten in de binnenlanden nog op vele plaatsen met groote moeilijkheden verbonden, en kan hetzelfde dikwerf niet anders dan door last- of draagbeesten geschieden.

Het klimaat langs de zeekusten is heet, hoewel
niet

niet onverdragelijk, omdat de lucht door de elkan-
 der regelmatig verpoozende land- en zeevinden
 gedurig wordt afgekoeld. Gewoonlijk staat er de
Thermometer van *Fahrenheit* op den middag in
 de schaduw op 82 gr. — In de hoogere landstreken
 echter, slechts 10 of 12 uren van het strand af,
 valt die doorgaans op 60" of 65", ja des avonds
 dikwijls tot op 40", eene tempering, die meermalen
 naar een warm uur verlangen doet. In deze oorden
 is dan ook het verblijf zeer aangenaam en gezond,
 doch langs de stranden, inzonderheid bij de uitwater-
 ring der rivieren, waar men meestal een' moerassigen
 grond aantreft, is het aanhoudend verblijf doorgaans
 voor de gezondheid zeer nadeelig. — Op een' klei-
 nen afstand van daar, b. v. van 1 of 1½ uur, vindt
 men reeds eene betere, veel zuiverder lucht, en
 dus eene gezondere woonplaats. — Over het geheel
 echter, en met uitzondering der stranden, is het
 eiland zeer gezond, en welligt een der gezondsten
 die op eene gelijke breedte gevonden worden.

De *Moussons* wisselen thans minder geregeld
 af, dan zulks voor dezen schijnt te hebben plaats
 gehad. Van november tot mei duurt de regentijd
 of *west-mousson*, zon genoemd omdat deze wind
 gedurende dien tijd genoegzaam bestendig waait.
 Van mei tot november heerscht de drooge tijd,
 die, om dezelfde reden, het aanhoudend waaijen
 der ooste-winden namelijk, de *Oost-mousson* ge-
 heten wordt. De regentijd echter valt het ééne

jaar vroeger of later in dan het andere, en is ook meerder of minder langdurig. Over het geheel is dit saizoen het aangenaamste van het jaar, daar de regens zelden aanhoudende zijn, de lucht verkoe- len, en alzoo de geheele natuur een schooner aan- zien doen verkrijgen.

Er is, volgens het algemeen gevoelen, misschien geen Land onder de verzengde luchtstreken, waar men krachtiger en schooner *vegetatie* aantreft, dan hier. Op geheel het eiland wordt geen on- vruchtbaar plekje gronds gevonden, buiten de spit- sen van eenige ontoegankelijke gebergten, waar koude den groei belet. — Van daar dat elke grond, niet door menschelijke handen bearbeid, met on- doordringbaar bosch begroeid is, waarin vele hout- soorten, en daaronder het schoone timmerhout, *Jaty* genoemd, gevonden worden.

Onder de voornaamste voortbrengselen van het Land en het algemeene voedsel der ingezetenen be- hoort vooral de rijst. De menigte van riviertjes, die het Land alom doorsnijden, maken hetzelfde voor dien tak van Landbouw zeer geschikt (23). Ook zijn alle *Javaansche* dorpen van rijstvelden omringd, daar de inlander deze *culture* hoog schat.

Be-

(23) Om dezelfde reden is deze ook de hoofddeel in *Georgië*, *Medië*, *Perzië*, en andere, wel bewaterde, Oostersche Landen. Zie de boven aangehaalde *Reis* naar *Perzië*, van FREYGANG.

Behalve de rijst groeit op de hoogere gronden de koffijboom zeer wel, gelijk op de lagere het suikerriet, de peper, indigo, kardamom, tabak, *Kadjang* (bij de *Franschen, Pistache*), de *pinang*-noot, betel, kurkuma, *kapas* of katoen, en eenige andere voortbrengselen van minder aanbelang voor den handel. Ook worden er, langs de rotsige kust-oorden des eilands, vele zoogenoemde vogelnestjes gevonden. — Over de hoeveelheid en waarde dezer produkten van den *Jayaanschen* grond zal vervolgens nader gehandeld worden,

Onder de *vruchten* vindt men voornamelijk de kokosnoot, waarmede de grond in den omtrek der huizen als bedekt is; wijders de smakelijke *Mangistanges*, de *Ananas*, *Manges*, eene groote hoeveelheid soorten van *Pisang* of *Bananes*, de *Ramboetang*, *Gendria*, *Dourian*, benevens vele andere.

Vele *Europesche* groenten slagen hier mede zeer wel, inzonderheid in de hoogere en dus minder warme gronden, vooral de aardappelen en doperwten, — die niet minder zijn dan in *Europa*, — kool, knollen of rapen, peulerwten, snijboonen, salade, selderij, kervel, en andere keukengroenten.

De zeevisch is er overvloedig. Daaronder munten bijzonder uit de zoogenoemde *Kaalkop*, welke niet beneden de kabeljaauw mag gesteld worden, *Bistero*, spiering, oesters, rivier-paling en *Gourami*

rami (eene soort van karpers), benevens vele andere soorten van visch, bij ons minder bekend. — De verslindende haaijen en *Kaymans* worden mede in de *Javaansche* wateren, de laatsten ook in de rivieren, menigvuldig aangetroffen.

Onder de dieren is vooral de buffel of zoo genoemde *Karbouw* opmerkingwaardig, en voor den landbouw onmisbaar. — Hij vervult bij den *Javaan* al den dienst van het paard bij ons, en zijn vleesch verstrekt tevens den *Iulander* tot voedsel. Uit zij-een aard bemint de buffel waterachtige, moerassige streken, moettende hij daarom ook dagelijks eenige malen in het water gebragt worden om zich te baden. Hierdoor is hij bijzonder geschikt ter bearbeiding der gronden voor de rijstteelt, daar deze, alvorens beplant te worden, tot een' kunst-moeras moeten worden gemaakt.

De paarden op *Java* zijn klein, vurig, en niet zeer sterk. Het is te wenschen, dat men het inlandsche ras derzelven door aanvoering en vermenging van schooner rassen verbeteren moge. Voor den landbouw worden denzelve niet gebruikt.

Koebeesten vindt men vele op de landgoederen der *Europeërs*. Behoorlijk op de stal gemest met gekookte rijst en eenige groenten, is hun vleesch zeer goed van smaak, doch zonder deze voorzorgen is het dor en onsmakelijk. De melk, die de koeijen geven, is weinig, en de boter, daarvan gekarnd, ver beneden de *Europesche* te schatten.

De

De schapen van *Java* zijn aan vele ziekten onderworpen, waardoor derzelver vermenigvuldiging moeilijk wordt gemaakt. — Geiten, en allerlei pluim-gedierte of tamme vogels, zijn er overvloedig; de laatsten zijn er van den besten smaak.

Onder het wild gedierte komt in de eerste plaats in aanmerking der *Rhinoceros*, die zich in de bergachtige landstreken onthoudt, en dikwerf groote verwoestingen in de koffijplantingen aanrigt. — Ook zijn er tijgers in alle soorten, waaronder de zwarte; zij verslinden jaarlijks een aantal *Javanen*, wier onverschilligheid en roekeloosheid omtrent hun eigen leven zoo groot is, dat zij tegen dit verschuerend roofdier slechts weinige voorzorg gebruiken. Gelukkig is het voorzeker, dat men dezelve in sterk bewoonde, en van groote bosschen ontbloote oorden niet dan zeldzaam aantreft,

Het hert en de reebok is er zoo menigvuldig, dat derzelver vleesch, gedroogd, een' vrij aanzienlijken tak van handel oplevert. In de streken, waar dezelve gevangen worden, houdt men groote *par-Force*-jagten, dat is, eenige *Javanen* vervolgen het hert zoo lang, tot dat het afgemat is, en maken het dan af. — Vele ongelukken, zoo door het vallen als anderszins, hebben bij deze jagtpartijen plaats. — Wilde varkens zijn er mede in menigte; zoo ook velerlei soorten van apen, paauwen, duiven, enz.

In het algemeen kan men zeggen, dat alles,

Wat

wat tot onderhoud en veraangenaming van het leven noodig is, op *Java* in overvloed gevonden wordt. —

Het zal te dezer plaatse niet ongepast zijn, daar wij over den staat der *Indische* nijverheid en *industrie* in het algemeen elders reeds het noodige gezegd hebben, den Lezer eenig nader denkbeeld te geven aangaande de *Javaansche cultures*, en wel bijzonder aangaande de inrigting van derzelve drie voornaamste vakken, te weten de rijst-cultuur, die der koffij en der suiker.

De eerste, op den vrijwilligen arbeid van den *Javaan* gegrond, en voor eigen rekening geschiedende, de tweede, op dwang-arbeid, voor rekening van het Gouvernement, en de derde mede op vrijwilligen arbeid in daghuur, voor rekening der Planters.

De rijst-cultuur is onder deze allen zeker het gewigtigst, als niet alleen het noodzakelijke voedsel aan den *Javaan* verschaffende, maar tevens aan de bewoners onzer *Oostelijke* eilanden, die van dit graan schaarsch voorzien zijn.

De teelt der rijst geschiedt hoofdzakelijk op tweederlei wijze, — of op de hoogere gronden in den regentijd, en dan wordt het graan in de landtaal *Padie Tipar* genoemd, of, op lagere gronden, dat is, op de zoodanigen, die onder water gezet kunnen worden, en deze kunnen in de beide seizoenen bebouwd worden. De rijst, op deze wijze

wijze verkregen , draagt den naam van *Padie Sawa*. Beiden zijn in twee hoofdsorten , en ieder derzelve is weder in vele mindere soorten onderscheiden , doch beiden behoren tot hetzelfde geslacht. De *Padie Sawa* intusschen brengt niet voort op drooge gronden , en even min , omgekeerd , de *Padie Tipar* , in bewaterde velden. Ten aanzien der deugdzaamheid van de rijst , door deze twee onderscheidene wijzen van bebouwing verkregen , is het verschil niet zeer aanmerkelijk , schoon men veelal aan de *Padie Tipar* , dat is , die van het hooge Land , de voorkeur schijnt te geven. Ook is de hoeveelheid , welke op eene gelijke vlakte door de beide soorten van *culture* gewonnen wordt , niet zeer onderscheiden , en de bewerking van de *Padie Tipar* (die van het hooge Land) is veel gemakkelijker. Dan , daarentegen is deszelfs groei aan meer toevalligheden en misgewassen onderhevig , dan die der *Sawa* , en de velden , daartoe gebezigd , kunnen slechts drie jaren gebruikt worden , als zijnde de bemesting in dit Land , om de uitgeputte gronden te herstellen , niet in gebruik. De *Sawa* (dat is , het bewaterd land) kan altijd bebouwd worden , en daarom wordt aan deze wijze van bebouwing , inzonderheid om de meerdere zekerheid van een' goeden oogst te bekomen , algemeen de voorkeur gegeven.

Tot het aanleggen van *Tipar*-velden , wordt in het algemeen een stuk gronds uitgekozen , veelal met

met hout begroeid, hetwelk eerst moet worden omgehouden. In het eerste jaar wordt alsdan, tusschen de omgehouden' boomstammen en wortels, de rijst gepoot in gaten van twee of drie duimen diepte; deze verschaft doorgaans slechts een' schralen oogst, doch in het volgende jaar, de boomstammen verteerd zijnde, wordt de grond in den droogen tijd beploegd, en hiertoe een ploeg van (24) *Javaansch* maaksel, zonder wielen, en waarvan de kouter (het ploeg-ijzer) alléén aan de punt met ijzer beslagen is, gebruikt; zijnde overigens het geheele werktuig van hout, en bespannen met een *Karbouw*, — eene soort van *Buffel*, een zeer sterk maar traag dier.

De grond is in dit seizoen zeer hard. De eerste voren der ploeg maken daarop slechts een' geringen indruk, en het is niet dan door eene aanhoudende en dikwerf herhaalde ploeging, dat men aan den grond de vereischte losheid, (in hunne taal *mattam* genoemd) verschaffen kan, vorderende de beploeging van een' enkelen morgen gronds een' tijd van meer dan eene maand. Deze bewerking tegen den regentijd (met het begin van November) geëindigd zijnde, wordt de rijst gezaaid, gelijk hier de garst en ander winter-koren, in het begin, zoo dit noodig

(24) De *Europesche* ploeg, meermalen alhier beproefd, is ter bebouwing van den grond ongeschikt bevonden, daar de hardheid van den grond niet toelaat, den kouter slechts eenige duimen diep door den grond te halen. Vele proeven van dien aard, betrekkelijk de werktuigen tot den Landbouw genomen, zijn mislukt, en tot schade van den proefnemer uitgevallen.

dig is, van onkruid gezuiverd en vervolgens zorgvuldig bewaakt tegen de wilde (25) varkens, apen en vogelen, die het gewas, nagenoeg tot rijpheid gekomen, dikwerf, bij gebrek van de noodige voorzorgen, zeer beschadigen.

Bij den oogst wordt halm voor halm door middel van een klein mesje met bijzondere vaardigheid afgesneden, en hierin ondersteunen de omliggende bewoners der dorpen elkander onderling, tegen het genot meestal van $\frac{1}{3}$ van den oogst, voor *Snyloon*. Deze tijd is een ware feesttijd voor de Landbewoners, eenige overeenkomst hebbende met den oogst van het koolzaad in sommige streken van ons Vaderland. De vrouwen, en meer nog de meisjes, die men anders zelden buiten den naasten omtrek harer woningen vindt, komen thans in menigte te voorschijn. Het is meestal onder dit vrolijk gejoel, dat de huwelijks-verbintenissen tusschen de jonge lieden gesloten worden. De

(25) Tegen de wilde varkens bedienen zij zich van touwtjes, met lapjes voorzien, die om het rijstveld gespannen worden, en welke lapjes dagelijks met menschelijke *urine* worden bevochtigd, waartoe ieder lid van het huisgezin zijn aandeel toebrengt. Het schijnt, dat de wilde varkens, door den reuk misleid, de tegenwoordigheid van menschen vooronderstellende, op deze wijze worden afgeschrikt. Tegen de vogels spant men over het geheele rijstveld touwen, mede van lapjes voorzien, en die allen in een huisje, op hooge bamboezen staken, in het midden van het rijstveld zamen komen, en op deze wijze door een kind, aldaar om de wagt te houden geplaatst, in beweging gebragt, voor de vogels ten afschrik dienen.

De bebouwing der rijstvelden in de bewaterde streken vordert, behalve al de werkzaamheden, zoo even opgegeven, nog de bijzondere voorzorg, dat dezelve gedurende den groeitijd onder water gehouden, en de grond vóór de planting tot een kunstmoeras, uit een' zeer dunnen en ligten modder bestaande, gemaakt worde. Te dien einde stopt men gewoonlijk de rivieren en beekjes op, door eene sluis of dam, zoo veel mogelijk op de hoogste plaatsen. De onmiddellijk, aan den zoom gelegene rijstvelden worden op deze wijze zeer ligt bewaterd; dan, voor de meer afgelegen gronden is het noodig, eene waterleiding uit deze rivieren te maken, welke boven de opstoppingen wordt aangevangen, dikwerf uren lang is, en veelal het doorgraven van hooge gronden vordert. Na dat de waterleiding de vereische lengte en diepte verkregen heeft, wordt de grond, welke door dezelve onder water gezet kan worden (26), vervolgens in kleine vierkante vakken afgedeeld, met een dammetje ter hoogte van 15 of 17 duimen omringd, en de daar binnen beslotene vlakke volkomen waterpas gemaakt. Het water uit de waterleiding wordt vervolgens door eene opening, in het dammetje gemaakt, ingelaten, en het overvloedige door eene andere opening aan de tegenovergestelde zijde, in een aangrenzend rijstveld ontlast.

Na

(26) Deze doorgravingen zijn dikwerf 30 en meer voeten diep.

Na dat de grond op deze wijze wel doorweekt is, wordt die geploegd, en dat wel doorgaans zoo lang, tot dat de landbouwer tot over het halve lijf in den modder zakt, en van den buffel nauwelijks meer dan het halve ligchaam te zien is. Men zal zich het moeilijke van dezen arbeid, zoo wel voor mensch als dier, gemakkelijk kunnen voorstellen.

De grond behoorlijk bereid zijnde, wordt beplant, en ter bekoming der planten, heeft men reeds vroeger een bijzonder wel bewaterd en toebereid stukje gronds afgezonderd, en met rijst bezaaid. De uitspruitsels, de noodige hoogte, doorgaans van 5 of 6 duimen verkregen hebbende, het geen meestal in den tijd van 4, 5 of 6 weken plaats heeft, worden er uitgenomen, getopt, en vervolgens stuk voor stuk op den afstand van 4 of 6 duimen in het kunstmoeras geplant, daarna gewied en opgepast, gelijk straks van de *Padie* van het hooge land gezegd is, en bovendien gezorgd, dat de grond, waarin dezelve groeit, tot nagenoeg de volle rijpheid toe, met 2 of 3 duim waters bedekt blijve.

Tot dezen in der daad zeer zwaren arbeid mag men gerustelijk aannemen, dat de bewoners dezer gewesten alleen door eene volstrekte behoefte gedrongen zijn geworden. Thans, door langdurige gewoonte daaraan gewend, is dezelve onder allen arbeid die gene, welken zij met den minsten weêrzin verrigten.

Een ijverig *Javaan* kan op deze wijze ruim $1\frac{1}{2}$ morgen gronds bebouwen, en bij een goed gewas wordt zijn arbeid met ongeveer 4,000 ponden rijst beloond, gevende dit gewas een 50 tot 60 voudig produkt.

De belasting, op dezen tak van Landbouw geheven, bestaat doorgaans in een tiende gedeelte aan rijst of geldswaarde, van den oogst voor de inlandsche Regenten of hoofden, in een twintigste gedeelte tot onderhoud der priesters, tempels en waterleidingen, en in een vijfde of zesde gedeelte voor den Souverein, wien, gelijk de Lezer weet, alle gronden in eigendom toebehooren: zoo dat de gezamenlijke lasten, waaraan de *Javaan* onderworpen is, in die distrikten, waar geene gedwongene *cultures* zijn ingevoerd, van $\frac{1}{4}$ tot $\frac{1}{3}$ gedeelte van den geheelen oogst bedragen.

Sedert echter de bevolking op *Java* aanzienlijk vermeerderd is, en hierdoor de rijstvelden veelal in al te kleine gedeelten hebben moeten worden geschift, zou op vele plaatsen, na aftrek eener heffing van $\frac{1}{3}$ of $\frac{1}{5}$ gedeelte voor den Landsheer, het overschot te weinig bedragen hebben, om een *Javaansch* huisgezin te doen bestaan: in zoodanig een geval werd de belasting geregeld naar de behoefte van ieder bijzonder huisgezin, dat is, men liet den *Javaan* het noodige. — En hieraan is het wel bijzonder toeteschrjven, dat het geheele *contingent* van *Java's* noord-oost-kust niet meer opleverde dan 7000 *Koyangs* rijst om niet, en omtrent

trent 5000 *Koyangs* tegen betaling van 15 *Rd.*: de *Koyang*. De waarde van dit *contingent* en der tegen halve betaling geleverde rijst werd op één millioen guldens geschat. — Uit hoofde der moeijelijkheid voor den *Javaan*, om, wegens het klein bestek van rijstveld, aan dezelve in vele distrikten te beurt gevallen, de gewone belasting te voldoen, was het dan ook voor dezen verkieslijker, die belasting in gematigde Heerendiensten, dan in rijst, optebrengeu.

Deze Heerendiensten worden vóornamelijk aangewend ter aankweking van voortbrengselen, voor de *Europésche* markt geschikt, inzonderheid van de koffij.

Bij het invoeren dezer *culture* in een zeker oord wordt, in overeenkomst met den Regent, de grond uitgekozen, waar de nieuwe plantaadjes zullen worden aangelegd, meestal bestaande in hoog gelegene, met zwaar hout begroeide Landen. Een zeker aantal huisgezinnen in zoodanig regentschap wordt tot het uitrooijen der bosschen en het zuiveren van den grond afgezonderd, en intusschen van allen overigen dwang-arbeid vrijgesteld. Het is een volstrekt vereischte, dat elk dezer gezinnen eene toereikende hoeveelheid rijstvelden in gebruik bezitte, of daarvan voorzien worde: zonder dat zijn zij geenszins tot dien arbeid verplicht.

Deze rijstvelden worden dan tevens ontheven van de lasten, welke anders daarvan aan het Gou-

vernement moesten worden betaald, en hierdoor worden de gedwongen *cultures* als het ware een *servituut*, op deze soort van rijstvelden gelegd; hieraan is het dan ook toetschrijven, dat die rijstvelden in de *Preanger* regentschappen (27) als het ware het eigendom der bezitters geworden zijn, en dat niet alléén dezelve erfelijk op hun nageslacht overgaan, maar die zelfs aan anderen, met de daarop liggende lasten, kunnen worden verkocht,

De dwang-arbeid der *geforceerde cultures* is dus niet zoo zeer een hoofdelijke last, als wel eene overeenkomst tusschen het Gouvernement en den inboorling, waarbij het eerste aan den laatsten onder zekere voorwaarden het gebruik der aan hetzelfde toebehorende rijstvelden vergunt; zelfs is den *Javaan* nimmer het regt betwist, om het distrikt, waarin hij geboren is, te verlaten, en zich in een ander, waarin die *cultures* niet bestonden, of zelfs in der Vorsten Landen neêr te zetten, en daarvan heeft hij zoo dikwerf gebruik gemaakt, als de hem opgelegde voorwaarde hem te drukkend scheen; zoo dat het Gouvernement van zijne zijde aan bepalingen verbonden was, die het gevaarlijk geweest zoude zijn te overschrijden.

In de genoemde *Preanger*-regentschappen was het getal van *Koffijboomen*, dat ieder huisgezin te onderhouden had, op 1000 bepaald.

De

(27) In deze regentschappen werd $\frac{2}{15}$ van het geheele bedrag der *koffij* geleverd.

De aanlegging der Koffijtuinen geschiedde bij gedeelten, meestal van honderd tot twee honderd boomen ieder jaar, en hiertoe werden op zoodanige tijden, die niet tot de rijst-teelt vereischt werden, meestal in de drooge *mousson*, de manschappen der afgezonderde huisgezinnen verzameld, de boomen omgehakt, de grond gezuiverd en vervolgens de koffijboom geplant, met den *Dadapboom*, welke laatste dienen moet, om de eerste te overschaduwen.

De boomen worden doorgaans op een afstand van 9 voeten geplant, zoo dat de planting van 1000 boomen nagenoeg een' morgen gronds vordert.

De arbeid geschiedt geheel onder het toezigt hunner eigen' Hoofden. Gestrengte of dwangmiddelen worden volstrekt niet gebezigd; deze zouden ook niets anders uitwerken, dan een spoedig verloop van volk. Alleen de taak in ieder seizoen is bepaald. De noodzakelijkheid van die te hebben afgedaan, eer de rijsteelt begint, is de eenige en ook toereikende aansporing tot den arbeid. Wanneer derhalve de invoering der nieuwe aanplanting aanvankelijk langzaam geschiedt, en er in de eerste jaren niet meer dan één of twee honderd boomen door ieder gezin behoeven geplant te worden, dan ligt in dezen dwang-dienst geen groot bezwaar voor den inlander opgesloten. Deze gematigde handelwijze is tot den jare 1803 altijd gevolgd. Wil men daarentegen de zaak overdrijven, en den *Javaan* eene te zware aanplanting opleggen,

aan moet hij, of, onder den arbeid bezwijken, of, zijne rijstteelt verwaarloozen. Alleen derhalve in het misbruik, en geenszins in het gebruik van dit middel ligt, gelijk doorgaans bij ieder' ander' soort van belasting, het schadelijke daarvan.

Na verloop van vier jaren, en dus in het vijfde jaar, dragen de boomen. Ieder boom geeft nagenoeg een half tot één pond koffij, waarvan de pluk ten behoorlijken tijde en met voorzigtigheid geschieden moet, om dat het knopje onder de vrucht den bloesem bevat voor het volgende jaar, en dit wegens zijne teederheid ligtelijk wordt afgestoten.

Vele handen vordert deze arbeid, en daarom is het geheele huisgezin daaraan werkzaam, gelijk ook aan het schoonhouden der Koffijtuinen. Na het plukken der vrucht, wordt de boon gedroogd, gestampt ter scheiding en ontbolstering, en vervolgens naar de pakhuizen afgeleverd, en aldaar de 500 ponden koffij met ruim $8\frac{1}{2}$ *Ryksd.* betaald, gerekend de *Pikol* van 128 ℔ tegens *Ryksd.* 2-13-.

De Regent of het hoofd, in wiens distrikt de aanplanting geschiedde, ontvangt voor ieder *Pikol* bovendien een *Ryksdaalder*, zoo tot aanmoediging als ter schadeloosstelling voor den dwang-arbeid, waarvan hij anders gedeeltelijk de vruchten genoot. De overige uitgaven, die zoo aan de opzigtters als voor het transport door het Gouvernement betaald worden, belooopen 56 stuivers, en alzoo kost het *Pikol* koffij, in de pakhuizen te *Batavia* afgeleverd, *Ryksdaalders* 4-1-,

Is

Is de koffij-kultuur éénmaal ergens ingevoerd, dan is een arbeid van zes weken of twee maanden in het jaar voor ieder huisgezin toercikende, zoo tot de inzameling, als ter instandhouding der tui-
nen, die eene jaarlijksche vernieuwing of inboeting van 100 boomen vorderen. Gevolgelyk is de last, hieruit voortvloeiende, geenszins bovenmatig, in-
zonderheid wanneer, gelijk de vastgestelde inrig-
ting medebrengt, de *Javaan* van allen anderen arbeid en belasting is vrijgesteld.

Al de overige gedwongene *cultures* zijn nage-
noeg op denzelfden voet en wijze ingerigt; en de
algemeene tevredenheid der *Javaansche* onder-
danen, onder het bestuur der gewezene *O. I.*
Maatschappij, gelijk daarentegen de zoo menigvul-
dig plaats gehad hebbende, onlusten, nadat men
van de voormalige inrigtingen is afgeweken, bewij-
zen genoegzaam de gevoelens van den Inlander te
dezen aanzien. —

De Suiker-kultuur berust, gelijk reeds gezegd is,
in de ommestrecken van *Batavia* altoos, geheel op
een' vrijwilligen arbeid. Eene korte opgave, zoo
der inrigtingen bij het aanleggen eener Suiker-
plantaadje, als van de voordeelen, welken dezelve
aan den planter verschaft, zal hier niet overtollig
kunnen geacht worden (28). Tot

(28) De opgave van den heer *НОРМАН*, te vinden in de wer-
ken van het *Bataviasche* Genootschap, eerste Deel, is hier van zeer
nabij gevolgd.

Tot het aanleggen eener Suiker-plantaadje wordt ten minsten eene uitgestrektheid gevorderd van 400 of 500 morgen lands, in de nabijheid van toereikende bosschen, om het noodige brandhout, *Gaba-boom*, en bamboezen te verschaffen. In het midden van dezen grond wordt de molen geplaatst.

De grond behoorlijk gezuiverd, geploegd en bereid zijnde, wordt dezelve in bedden van ongeveer 6 voeten breedte afgedeeld, en daarin stukken suikerriet van 15 tot 18 duimen lengte gelegd, op den afstand van $2\frac{1}{2}$ voet van elkander, en ter diepte van 4 duimen in den grond. Bij vogtig weder komen na zes of acht dagen de spruiten reeds te voorschijn, en na verloop van eene maand wordt de grond op nieuws gewied en van onkruid gezuiverd.

Het riet rijp geworden zijnde, dat na verloop van 12 of 14 maanden plaats heeft, wordt afgesneden, en het toezigt daarover vertrouwd aan een' *Chineesch* opziener, *Mandoor Gabé* genoemd, die bijzonder daarop acht geeft, dat geen ander dan rijp riet gesneden worde. Het afgesneden wordt vervolgens op buffel-karren naar den molen gevoerd, en daar tusschen twee cilindrs, ieder 25 duimen lang en dik, welke door buffels in beweging gebragt worden, uitgeperst. Het uitgeperste sap loopt door eene goot in bakken, waaruit het in ketels wordt geschept, om gekookt te worden. Het gekookte vogt, de noodige lijvigheid

ver-

verkregen hebbende, wordt wijders overgestort in een' kegelvormigen pot, die van onderen eene kleine opening heeft, waarop een wollen lapje gelegd is, om het stroopachtige doortelaten.

De potten worden vervolgens in eene loots gebragt, en met zuivere klei overdekt, die 8 of 10 dagen daarna nog eens verwisseld wordt. Wanneer men oordeelt, dat de suiker de vereischte zuiverheid bekomen heeft, wordt die op bamboezen stellingen in de zon te droogen gezet, en vervolgens in manden gepakt, welke doorgaans 400 of 450 ponden weegen. De werkzaamheden, op deze wijze gedurende zeven maanden daaraan te koste gelegd, leveren nagenoeg 235 of 250 ponden suiker voor ieder plantaadje.

Tot dit werk worden vereischt ongeveer 40 *Chinezen*, ten zij de molen met *Javaansche* huurlingen bearbeid worde, wanneer men die in toereikend getal bekomen kan. Ter verkrijging van dezen zendt men, inzonderheid in het *Cheribonsche* distrikt, *Mandadoors* (inlandsche Opperhoofden), om dezelve op onderscheidene voorwaarden aan te werven. Meestal verbinden zich daartoe jonge lieden, die eenig geld willen verdienen, om te huwen, of de zoodanigen, die van geene rijstvelden voorzien zijn; en deze keeren na afloop van den arbeid met eenig geld naar hunne dorpen terug. — Overigens is het elken *Javaan* geoorloofd, zich als *Boyang* te verhuren, waarvoor hij doorgaans 50 *Rd.*

Rds. in het jaar, boven den kost, geniet. — Wanneer men *Javanen* genoeg bekomen kan, is een getal van 8 of 10 *Chinezen*, met 70 of 80 *Javanen*, voor ieder plantaadje voldoende.

De bewerking en het jaarlijksch onderhoud eener plantaadje, en de aankoop van buffels en karren, belooft nagenoeg 9,000 *Rds.* in het jaar.

De inkomsten daarentegen bedragen, de suiker berekend tegen 4 *Rds.* de *Pikol* (29), nagenoeg *Rds.* 7,600:—

Voor de sjiroop — 1,400:—

Nog aan winst op de benodigdheden, aan het volk geleverd, ongeveer — 1,000:—

Totaal, *Rds.* 10,000:—

zoo dat de geheele winst op eene suikermolen jaarlijks duizend *Rds.* bedraagt.

Het is de geringheid dezer winst, die aanmerkelijk heeft bijgedragen tot het verminderen van het aantal suikermolens; en waarschijnlijk zoude deze *culture* reeds geheel te niet gegaan zijn, indien niet het Gouvernement door aanmerkelijke voorschotten (die in suiker vergoed worden) aan de *Chinesche* planters eene sterke aanmoediging verschaft. — Ter vermindering van deze teelt heeft

on-

(29) Deze prijs is echter gedurende den oorlog hooger gesteld, en wel op $5\frac{2}{3}$ *Rds.* de *Pikol*; daarentegen was ook de rijst en het arbeidsloon aanzienlijk gestegen.

ongetwijfeld ook veel bijgedragen het gebrek aan hout in de ommestrecken der molens; dan, er zijn niettemin op *Java* plaatsen genoeg, ja geheele provinciën, die, hoewel daarvan rijkelijk voorzien, thans onbebouwd liggen, en waarheen, indien de winsten den arbeid genoegzaam beloonden, de suiker-cultuur zoude kunnen worden overgebracht.

De hoeveelheid suiker, die in den laatsten tijd van het *Nederlandsch* bestuur op *Java* gewonnen werd, bedroeg nagenoeg 12,000,000 ponden, waarvan ongeveer 8 millioenen naar *Europa* werden vervoerd. — Zoodra echter deze teelt in de *West-Indiën* mogt afnemen, is dezelve in deze gewesten, gelijk wij op zijne plaats nader zullen aanwijzen, voor eene groote uitbreiding vatbaar.

Eene onafgebroken' inwendige rust is intusschen zoo wel voor den bloei dezer als van andere *cultures* een volstrekt vereischte, en daarom dan ook was de Staatkunde van het voormalig bestuur zoo veel mogelijk bezorgd, dat het gedrag der *Javaansche* Vorsten en grooten deze niet verstoorde, door, zoo veel immer doenlijk, te verhinderen, dat zij hunne magt in betrekking tot hunne regenten, noch de laats-ten met opzigt tot derzelver onderhoorigen, misbruikten. Een opstand van eenig gedeelte der bevolking toch, altijd met rooven en branden vergezeld, sleepte doorgaans in weinige dagen gevolgen na zich, die niet dan door een verloop van jaren konden worden hersteld, en die weinig strookten met de welda-
dige

dige bedoeling onzer inrigtingen. — Het bestaan der Vorsten zelve was voor dit ons doel noodzakelijk, daar hetzelfde een zeker tegenwigt opleverde, hetwelk onze eigene *Indische* Regenten naauwer aan het Gouvernement verbond, die zonder dat in hunnen stand eenen prikkel zouden hebben kunnen vinden, om zich geheel aan ons oppergezag te onttrekken, en op deze wijze tot vele verderfelijke oorlogen aanleiding geven.

De oude inrigtingen hebben altoos ten doel gehad den vrede te bewaren, ieder bij zijn wettig eigendom te verzekeren, en zich te vergenoegen met die matige schatting, welke de *Javaan* anders gewoon is, door zijnen arbeid aan zijn' eigen' Landshcer optebrengeu. — Voorzeker is er door bijzondere inzigten en persoonlijk belang meermalen tegen deze beginselen aan gehandeld; doch dan ook zijn de gevolgen telkens zoo nadeelig geweest, dat men weldra verplicht werd, tot de oude grondregelen terugtekeeren, en hierdoor was het aan ons Gouvernement op *Java* gelukt, aldaar den vrede van het jaar 1755 af tot 1808 schier onafgebroken te doen voortduren (30), en den inwendigen

(30) De oorlog in het *Cheribonsche* in den jare 1806 was niets anders dan een opstand in een gedeelte van dat Rijk, uit hoofde der onregtvaardige uitbanning van één' hunner Hoofden; het branden en rooven nam weldra zoodanig toe, dat men, ondanks onze overwinningen, verplicht was RADJA OEKONOMAN—

gen staat des eilands te doen klimmen tot een' voorheen onbekenden trap van bloei en rustige welvaart.

Nauwelijks echter heeft men zich van deze wijze en gematigde beginselen verwijderd, of de oorlog is op nieuws uitgebroken, met dat ongelukkig gevolg, dat, na het storten van veel menschenbloeds, een geheel Rijk genoegzaam in eene woestenij herschappen is. — Nog duurde deze verwarring voort, toen de overwinning der *Engelschen* hen in den jare 1811 in het bezit des eilands stelde. — Dezen, gewoon aan eene andere wijze van bestuur, welke wij erkennen van volkomen' toepassing te zijn op een meer beschaafd volk, en den ontredderden toestand van zaken als een gevolg der voormalige inrigtingen aanziende, met welker doel en strekking zij onbekend waren, meenden daarin niets anders te bespeuren dan het uitwerksel van een zwak bestuur, en de gevolgen eener bekrompen' Staatskunde.

Zij

(zoo heette dit Opperhoofd) — te doen terugkeeren uit zijne ballingschap, en zelfs hem in rang te verhoogen; waarmede dan ook de geheele opstand een einde nam. Soortgelijke onlusten hebben meermalen, vooral in tijden van gebrek, hier te Lande plaats, doch bij het ophouden van de oorzaak, houdt ook terstond het gevolg op, hetgeen duidelijk aanwijst, dat dezelve in geenlei verband staan met eenige staatszuchtige woeling, of ongunstige volksmeening omtrent het Gouvernement; het ware te wenschen, dat dit zelfde even ruim van alle *Europésche* volksbewegingen, welke wij in deze dagen onder dergelijke aanleidingen alom gezien hebben, kunde gezegd worden!

Zij vergaten echter, dat een onafhankelijk en verlicht volk geene twee eeuwen achter één zijne ware belangen miskent, en vooral, dat onze *O. I.* Maatschappij niet konde zijn opgeklommen tot dien hoogen trap van grootheid, welvaart en bloei, welken zij ten tijde onzer Voorvaderen bereikte, zonder dat hare instellingen in aard en strekking aan zulke nitwerkselen eenigermate geëvenredigd waren; en dat dus, schoon verandering van tijden en omstandigheden welligt eene wijziging in de aangenomen' beginselen kon hebben noodzakelijk gemaakt, die beginselen zelve nogtans in den aard der omstandigheden moeten zijn gegrond geweest, en ten volle gestrookt hebben met de doeleinden eener handeldrijvende natic, en wel, om dat dezelve groote *resultaten* hebben voortgebracht, en dus onmogelijk, gelijk men goedvindt het te noemen, de vruchten eener bekrompene Staatskunde kunnen geweest zijn.

De grondige overzuiging hiervan zou de *Engelschen* op den werkelijken staat van zaken meer oplettend, en in de keuze der verbeterings-middelen omzigtiger gemaakt hebben; dan, de verwarring, waarin zij dezelve vonden (31), en eene blinde liefde

voor

(31) Verwarring, welke niet genoegzaam kon gestuit en verholpen zijn in den korten tijd van slechts weinige maanden, welken de overgang van het bestuur in handen van den heer *JANSENS* aan de verovering der Kolonie voorafging; daar men

an-

voor eigen' inrigtingen, deden hen onberaden een stelsel invoeren, hetwelk misschien in eenige bijzondere omstandigheden van nut kon zijn, doch dat voorzeker als algemeen en duurzaam huishoudings-stelsel niet overal op *Java*, noch voor de groote belangen van den *Européschen* handel, en veel minder nog in al de overige *O. I.* bezittingen, tot het bedoelde oogmerk voldoende is.

Het zal hier niet ongepast geoordeeld worden den aard dier inrigtingen nader te doen kennen, de financiële *resultaten*, daardoor erlangd, met de voormaligen te vergelijken, en verders nategaan, welke der beide inrigtingen het meest beantwoordde aan de belangen der bezitters, en met de geaardheid des volks en de omstandigheden het best strookte.

Als grondslag van het *Engelsch* stelsel was aangenomen:

- 1°. De afschaffing der gedwongene *cultures*, en van alle Heeren-diensten.
- 2°. Vernietiging van het gezag der regenten over den Inlander, met betrekking tot het invorderen van belastingen, en het bestuur van den Landbouw. De *Javaan* werd in onmiddellijke betrekking met het *Europeesch* bestuur zelve gesteld, van wege het welk dan ook de inzameling der produkten of inkomsten geschiedde.

3°. De

anders van 's mans bekend karakter en gehouden gedrag aan de Kaap de *Goede Hoop* had mogen verwachten, dat hij den nadeligen indruk, bij de inlandsche Vorsten en volken door zijnen voorganger verwekt, alleuigkens zou hebben trachten uittewisschen.

3.° De invoering eener Landrente of eigenlijke grondbelasting, geëvenredigd aan de waarde der voortbrengselen; wordende deze belasting naar den opbrengst der rijstvelden bepaald: en wel, de beste velden op de helft van het gewas, de tweede soort op $\frac{2}{3}$, en de derde soort op $\frac{1}{3}$ daarvan. — De hoogere Landen betaalden:

1^e. soort $\frac{2}{3}$ van het produkt.

2^e. — $\frac{1}{3}$ — — — — —

3^e. — $\frac{1}{4}$ — — — — —

En werden zij, die geene rijstlanden bebouwden, tot het betalen van een hoofdgeld verplicht.

De voormalige *Javaansche* regenten werden tot ambtenaren van het *Britsche* Gouvernement verklaard, een middel van bestaan hun aangewezen, en zij tot dezen of genen gepasten dienst gebruikt.

Buiten de ommelanden van *Batavia* en de *Preanger* regentschappen, waar de voormalige inrigtingen zijn in stand gebleven, is overal elders in de bezittingen van het Gouvernement deze nieuwe inrigting en belasting ingevoerd.

In het afgetrokkene, en eens als waarheid aangenomen, dat deze grondbelasting in der daad aan het vermogen van den *Javaan* geëvenredigd, en dus natuurlijker wijze de uitbreiding der *cultures* daarvan zoo wel het gevolg als het oogmerk ware geweest, en vooral, — dat het oude gezag der *Javaansche* regenten alleen gestrekt hebbe, om de

de lasten van den Inlander te verzwaren, zonder hem tot eenig nut te verstrekken, — zoo zoude men aan deze nieuwe inrigting de voorkeus boven de voormalige niet kunnen weigeren.

Dan, wien is het onbekend, dat men sedert de laatste vijf-en-twintig jaren de kunst tot den hoogstmogelijken trap van volkomenheid gebragt heeft, om aan alle nieuwe inrigtingen de schoonste gedaante te geven, en schijnbaar te bewijzen, dat die meer dan eenige der ouden op billijkheid rusten, en in het belang der maatschappijen gegrond zijn?

Hoe menigmaal echter is eene hoog gespannen verwachting hier bedrogen geworden! Hoe dikwerf heeft men niet moeten terug keeren tot het gene men te voren als onvoeglijk en ondoelmatig, zelfs als onbillijk, had uitgekreten! Het gebruikte voorwendsel derhalve, om de noodzakelijkheid eener verandering in de toen bestaande inrigtingen aantetoonen, is even weinig, als de schijnbare deugdzaamheid der gronden, waarop die verandering gevestigd is, een toereikende waarborg, dat daarmede het bedoelde oogmerk bereikt zal worden, en beide mogen vooral dan niet als zoodanig gelden, wanneer de ondervinding reeds dadelijk en beslissend over de waarde eener zoogenoemde verbetering eene tegengestelde uitspraak doet.

Moeijelijk was het gewis niet, eene nieuwe inrigting in plaats der voormalige te ontwerpen, die, zoo door haar onderling verband en strekking, als

door de mildere gronden waarop zij gebouwd was, zich met meer welgevallen aan het verstand, -- dat altoos met genoegen op het geregelde en doelmatige staart, -- opdeed; dan, had men zich ook misschien in de omstandigheden bedrogen? had men in het korte tijdsbestek, dat de verovering der Kolonie aan de invoering van dit stelsel voorafging, behoorlijk onderzocht, ja kunnen onderzoeken, of niet een elders vrij algemeene regel *hier* welligt eenige uitzondering leed?

Voorzeker hadden de oude inrigtingen in vele opzichten het voorkomen van een trapsgewijze vergroot gebouw. Aanvankelijk was het een klein huisje, door den bewoner met het toenemen van zijne welvaart, en in evenredigheid met zijne aangroeiende behoeften, allengskens vergroot. Naderhand was gewis, door het weder afnemen van deze welvaart, menig aangebouwd stuk overtollig geworden, en strekte dit thans tot eene nuttelooze vergrooiting der beslommering van het huishouden; des niettemin bleef het geheel den bezitter tot een dragelijk verblijf strekken.

Het nieuwe stelsel daarentegen deed zich voor het oog op, als een gebouw, volgens de regelen eener goede bouwkunde ontworpen, en terwijl deszelfs uiterlijk voorkomen het oog streelde, scheen men zich van eene inwendige, doelmatige inrigting genot en genoegen te mogen beloven; dan, de regelen der bouwkunde, welke aan het ontwerp
ten

ten grondslag gestrekt hadden, berekend naar den aard der omstandigheden van andere Landen en Volken, misten hier, uit hoofde van een plaatselijk en wezenlijk verschil daaromtrent, geheel derzelve toepassing. Uiterlijk mogt het gebouw aan deszelfs oogmerk voldoen, inwendig derfde het echter daartoe de noodige vereischten. Met overhaasting opgehaald, bezat het die vastheid niet, welke de wankelbare bouwgrond vorderde. Al ras derhalve moest men het met geweld stutten, om eene instorting voortekomen, en de bewoner was verplicht tot onderscheidene kunstmiddelen toevlagt te nemen, om een kwijnend verblijf in hetzelfde te doen voortduren.

« Men had zich, om rond te spreken, bedroegen; men had de omstandigheden kwalijk beoordeeld, » — zou weldra de kreet geweest zijn van eenen volgenden Gouverneur-Generaal, indien deze bezittingen in handen van de *Engelschen* gebleven waren. Men zou een gedeelte van het gebouw weder hebben omver gehaald, en even gelijk de voormalige bezitters, zoo lang gebouwd en herbouwd, tot men het voor eene geschikte woning had kunnen erkennen.

Laat ons de juistheid dezer vergelijking uit de toedragt der zaken zelve kortelijk doen blijken.

Ten grondslage van het nieuwe stelsel was aangenomen, dat ieder mensch zijne genietingen tracht uittebreiden, en dat deze wensch bij ver het groot-

ste gedeelte van het menschdom de bezwaren van den arbeid overwint, zoo dat het genoegzaam zoude zijn, hun een gegrond uitzigt op bezitsvermeerdering te verschaffen, om hunnen ijver te ontvonken, en hun' arbeid te vermeerderen.

Men had geloofd, of ten minsten voorgewend te gelooven (32), dat de *Javaan* geene uitzondering op dezen regel maakte.

Ondertusschen zijn bij dezen al de wenschen alleen tot het noodzakelijke bepaald, en daarom kan het voorgestelde doel langs den ingeslagen weg bij hem niet bereikt worden. Zelfs kan men gerustelijk aannemen, dat, ware de belasting, den *Javaan* opgelegd, minder drukkende geweest, of had men een geringer gedeelte der vruchten van zijnen arbeid van hem gevorderd, hij dan ook in diezelfde evenredigheid minder gronds dan nu bebouwd zoude hebben. Alleen aangeprikkeld door den drang om zich het noodige te verschaffen, en daarnaar zijnen arbeid regelende, heeft het eerste gebruik, dat hij van de hem verleende vrijheid maakte, bestaan in het verwaarloozen van die *cultures*, welke tot zijn onderhoud niet onmiddellijk vereischt worden, bepalende hij zich nu alleen tot het aankweken van rijst en eenige andere aardvruchten. De overvloed daarvan, alleen voor de *Indische markt*

(32) De grond, dien ik voor dit vermoeden hebbe, zal wellicht in het vervolg van dit Hoofddeel duidelijker kenbaar worden.

markt geschikt, — waar men wel goederen, maar geen geld voor de rijst inruilen kan, — heeft noodwendig ten gevolge gehad zoodanig eene schaarsheid van dat metaal, — het welk voor de betaling der *Europésche* behoeften van het Gouvernement zoo onmisbaar is, — dat hetzelfde toevlugt heeft moeten nemen tot het verkoopen, niet alleen der Domeinen, maar zelfs van de woningen der officieren en kazernen der soldaten, gelijk ook tot het aanmaken van papieren *Spaansche matten* (33), en *tinnen* duiten; en na het uitputten van al deze hulpbronnen, tot het overmaken naar *Indië* van eenige millioenen baar geld, om de zaken gaande te houden. En dit heeft plaats gehad onder het genot van een' vrijen en onbelemmerden Handel, beveiligd tegen alle oorlogschaden, benevens den vrijen toegang tot alle markten in geheel *Indië*!

Wat nu den inlander zelve betreft, diens lot is even min door de nieuwe inrigting verbeterd, om dat, wanneer hij, bij zijne tegenwoordige mate van beschaving, naar verkiezing arbeidt, deze zijn arbeid niet meer oplevert dan zijn noodig onderhoud, en het stelsel, om hem van de vruchten zijns arbeids het noodige te laten, een zekerder waarborg is voor zijn bestaan, dan het vertrouwen op zijn' eigen' ijver hem inmer verschaffen kan.

Im-

(33) Op *Java* zoodanig genoemd, eigenlijk piastens, waardig 64 *Indische* stuivers.

Immers, daar hij nu aan het gevaar is blootgesteld, van bij mislukte oogsten, (waaraan de rijst-cultuur zeer onderworpen is; gelijk dan ook de velden, schoon nabij elkander gelegen, dikwijls zeer ongelijk dragen), toch zijne belasting te moeten betalen, en alzoo mangel aan het noodige te hebben, heeft hij bij deze ruiling vooral niet gewonnen. — Voegt men hierbij zijnen afkeer van alle nieuwigheden, en zijne verkleefdheid aan zijne Regenten: dan zal men zich geenszins verwonderen over de menigte van onlusten, die reeds inwendig hebben plaats gehad; reeds tweemalen trouwens was het ontwerp gesmeed, om al de *Europézen* in het eiland te vermoorden; en hoewel de eerste maal door de dapperheid en het kriegsbeleid van den generaal GILLESPIE zulks vrijdeld, en het ook eene tweede reis nog voorgekomen is, is echter de poging daartoe in stroomen bloeds gesmoord, terwijl, gedurende al den tijd, dat de *Nederlanders* het oppergezag in het eiland hebben uitgeoefend, van zoodanig een ontwerp nimmer is gedroomd, veel min, dat hetzelfde in ernstige overweging genomen, of tot eene dadelijk beproefde onderneming gebragt zoude zijn.

Men voege nu, als het ware ten tegenhanger, hierbij, dat, sedert het jaar 1795, het gewezen *Nederlandsch* Bestuur geen' den minsten onderstand in geld van het Moederland genoten heeft; dat hetzelfde gedurende een' langen oorlog verpligt

is

is geweest, tot het onderhouden van eene krijgsmagt en het maken van oorlogskosten, zeker het dubbel bedragende, van hetgeen anders in tijd van vrede gevorderd wordt; terwijl daarentegen vele schepen, zelfs vloten met specerijën, door de *Engelschen* genomen, en al de schepen op de reede van *Batavia*, gedurende den loop van dien oorlog, tweemaal verbrand zijn geworden; blokkaden en een' geheel belemmerde vaart den handel stremden; en nog tot ondersteuning van het Moederland over verscheidene ladingen met produkten van tijd tot tijd beschikt is (34). In weêrwil van dit alles nu, herzeg ik, heeft het *Indisch* Gouvernement, zonder onderstand, zonder schulden te maken, of de eigendommen van den Staat te verminderen of te vervreemden, van 1795 af tot 1808, en dus gedurende *dertien* jaren bestaan, en eene inwendige rust en onafgebroken' welvaart weten gaande te houden; het heeft zelfs in dien tijd middel gevonden, om het kostbaar welgelege kamp van *Weltervreden* te bouwen, waar aan ieder officier tot tweeden luitenant toe eene afzonderlijke, ruime en wel ingerigte woning verschaft werd, en de vereischte kazernen voor 5 of 6000 man troepen gevonden worden.

(34) Het onderhoud eener vloot van 12 tot 15 oorlogschepen uit *Europa* alleen heeft bij de drie millioenen guldens gekost; en eene gelijke is tot de overname der *Molukkes* van de *Engelschen* in 1803 besteed.

den; gelijk ook, om op het eiland *Orrust*, waarop de *Engelschen* in den jare 1800 de kostbare werven en pakhuizen verbrand hadden, die zware schade te herstellen, en aan beide die gestichten zeer groote sommen te koste te leggen.

Indien dit alle daadzaken zijn, welke niet kunnen worden tegengesproken, dat men dan vrijelijk de wederzijdsche *resultaten* onderling vergelijkte, van dezen tot de oorzaken opklimme, en alzoo beslisse, aan welke zijde inderdaad bekrompene Staatskunde of kwalijk berekende *Statistiek* hebbe plaats gehad. Wij schroomen niet, ons Vaderlandsch Bestuur deze toets tegen het *Britsche* op de strengste wijze te zien doorstaan.

Wilde men ondertusschen uit mijn gezegde besluiten, dat ik, blind voor de gebreken van het oude stelsel, alles wat daarmede niet strookt, verwerpen zoude: dan zou men mij grootelijks onregt doen. — Ik ben toch ten volle overtuigd, dat de veranderde tijdsomstandigheden eene wijziging der oude inrigting vorderen; zelfs zal ik in het vervolg de mogelijkheid daarvan doen inzien. Dan, iets anders is het, een oud stelsel onbepaald, redeloos aantekleven, of bij de vergelijking van hetzelfde met een nieuw aantoonen, dat hetzelfde, hoezeer niet volmaakt, boven dit laatste nog verre de voorkeur verdient. — Daadzaken, algemeene *resultaten*, door de ééne en andere orde van zaken voortgebracht, moeten hier het oordeel bepalen; geene afgetrokkene bespiegelingen. Het

Het beteekent weinig, in de onderdeelen van het samenstel der aloude inrigtingen eenige gebreken aan te wijzen, of botsingen te vermoeden, meestal door den aard en gang des werktuigs van zelve gewijzigd, of door den tijd weggesleten. Te verlangen, dat de *administrative* inrigtingen van eenen Staat alle niet alleen op volmaakte beginzelen rusten, maar ook in derzelfver toepassing en uitvoering volmaakt werken, en dus met al de regelmatigheid, waarmede een tijdmetreter ons den tijd aanwijst, de bewegingen der Staats-*machine* besturen, — is eene *speculative* dwaasheid, een *postulaat*, het welk niemand, zelfs niet in het bestuur van den engen kring zijns huisgezins, verwezenlijken kan.

Wanneer onder eenig bestuur de onderzaten in eene ruime mate het noodige genieten, zonder tot diensten boven hunne kracht of beneden hunne waardigheid verplicht te worden; wanneer het volk, zoo wel in de mindere als eerste standen, met zijn lot te vrede is; wanneer eindelijk het Bestuur zich de noodige inkomsten op eene billijke en geenszins drukkende wijze te verschaffen weet, niet alleen om de uitgaven te bestrijden, maar zelfs om nuttige stichtingen daartestellen, en de inwendige welvaart door het aanmoedigen van den Landbouw te bevorderen; — en wanneer men dan zoodanig een Bestuur vergelijkt met een ander, onder het welk het misnoegen van datzelfde volk niet dan door het geweld der bajonetten kon beteugeld worden; onder

der het welk de algemeene welvaart geheel heeft opgehouden te bestaan; en dat, om zich staande te houden, om slechts in de alleronontbeerlijkste uitgaven te kunnen voorzien, met verwaarloozing zeker van alle nuttige stichtingen, toevlgt heeft moeten nemen tot schadelijke en slechts voor eenen korten tijd aanwendbare maatregelen, en dit wel onder omstandigheden, die geheel en al te zijnen voordeele, en in nadeel van het ander Bestuur waren: — ik bid u, wiens hoofd of hart zou dan niet onder de regtmatigste verdenking vallen, die aan het laatste Bestuur boven het eerste de voorkeus geven wilde?

Bij de vergelijking van *Java's* financielen toestand onder de beide Gouvernemen ten, waartoe ik thans genaderd ben (55), zal het gebrekkige van het *Engelsch* stelsel aldaar, vlei ik mij, nog duidelijker in het oog vallen.

Te dien einde zal het noodig zijn, dien Financiëlen staat onder de beide Gouvernemen ten onderling te vergelijken, en uit de slotsommen der beide stelsels van belasting met juistheid de gesteldheid van zaken in dit belangrijk eiland optemaken, en de voordeelen en nadeelen in het licht te stellen, welken eene inrigting, schijnbaar dienende om de bevordering

(55) Verdere *Statistische* aanmerkingen en berigten over dit eiland, zullen ons bij de bijzondere beschrijvingen der plaatsen en Landen, beter dan hier, te stade komen.

dering der vrije *industrie* van den inboorling aante-
moedigen, heeft te wege gebragt. Eene kennis
van des te meer belang, om dat daarop grooten-
deels zal moeten worden gegrond het oordeel om-
trent de maatregelen, geschikt om *Neêrlands* be-
langten in de *O. I.* Etablissementen voor het ver-
volg op de beste wijze te bevorderen.

Zulk eene vergelijkende schets intusschen is geene
gemakkelijke taak, daar de staat der Financiën van
deze Gewesten, om zuiver en waar te zijn, niet
slechts naar het bedrag der inkomsten op zichzel-
ven, maar voornamelijk ook in derzelve verband
met de uitgaven, behoort te worden beoordeeld.
En zelfs dit is niet geheel voldoende, daar eene
kwalijk geplaatste spaarzaamheid, welke de nuttig-
ste instellingen in eenen Staat vervallen doet, en
waardoor deze in het algemeen de gedaante van
een' uitteerenden lijder verkrijgt, dikwijls eene
schijnbaar voordeeliger slotsom der kasrekening
zoude kunnen opleveren, dan een kostbaarder
stelsel, doch waarbij het waar belang der maat-
schappij, en dus ook het instandhouden en uit-
breiden van nuttige inrigtingen, beter was in het
oog gehouden.

Het is dus niet in de rekening, noch in het
saldo, hetwelk deze oplevert, alleen, dat de ware
staat der maatschappelijke Financiën gezocht moet
worden; maar tevens moet daarbij ook in aanmer-
king worden genomen de innerlijke toestand der
maat-

maatschappij zelve, zoo wel als de verhouding van het Gouvernement tot dezelve, dat is, men behoort gelijkelijk acht te geven op die uiterlijke kenmerken, waardoor een Gouvernement, van ruime, toereikende inkomsten voorzien, en deze zoo veel mogelijk ter bevordering van het algemeen welzijn aanwendende, zich onderscheidt van een zoodanig, hetwelk daarvan slechts de 'vertooning maakt, of dat in een grooter batig saldo alleen, de verdiensten stelt van eene goede administratie.

Het voormalig *Nederlandsch* Gouvernement, gelijk wij boven reeds aanmerkten, van 1795 tot 1808 geene ondersteuning in geld uit *Europa* ontvangen, en niettemin gedurende al dien tijd de betalingen gaande gehouden hebbende, zonder het maken van schuld of het veraliëneren van eenig Domein, — heeft juist daardoor bewezen, dat deszelfs inkomsten, zelfs in dat moeijelijk tijdvak, toereikten om de vereischte uitgaven goed te maken. — En daar destijds de oude inrigtingen, met opzigt tot het inwendig bestuur, nog altoos volkomen bestonden, zal het dan ook verkieslijk zijn, één der jaren uit het gemelde tijdvak, en wel een zoodanig, waarvan de inkomsten en uitgaven uit oorspronkelijke stukken kunnen worden opgemaakt, tot grondslag (*basis*) onzer vergelijking aantene men, en daarna verders in de *comparative* beschouwing van de handelingen der beide Gouvernemen ten het bewijs te zoeken voor de meerdere deugd-

deugdzaamheid der ééne boven de andere huishoudelijke besturing.

Voorzeker zou een later tijdperk, waarin vele veranderingen waren tot stand gebragt, aan het *Nederlandsch* stelsel schijnbaar meer voordeelig zijn geweest, wat de inkomsten betreft, omdat deze destijds aanzienlijk waren vermeerderd; dan ook de uitgaven waren vermeerderd, en wel in eene mate, die den aanwas der inkomsten te boven ging (36); zoodat in deze latere administratie de zaden van zelfvernietiging in de toekomst als het ware lagen opgesloten, uit welken hoofde dezelve hier dan ook niet in aanmerking komen kan.

Het jaar, dat aan deze noodlottige hervorming voorafgegaan is, schijnt mij toe tot ons oogmerk het meest geschikt te zijn, om dat juist de twist, over de betrekkelijke waardij der nieuwe inrigtingen gevoerd, het meeste licht over de inkomsten van dat jaar heeft doen verspreiden.

In

(36) In het *Overzicht van den Staat der Nederlandsche Bessittingen, onder het bestuur van den Gouverneur-Generaal H. W. DAENDELS* enzv., door den heer N. ENGELHARD (*'s Gravenhage en Amsterdam bij de Gebroeders VAN CLEEF*, 1816) is op bladz. 337 het bewijs te vinden, dat, gedurende het tijdperk van 1808 tot 1811, al ware het ook mogelijk geweest alle de produkten, destijds ingezameld, te verkoopen tot de hoogste prijzen van dien tijd, evenwel de uitgaven de inkomsten zouden hebben te boven gegaan met *Rijksdaalders* 1,890,486 : 2 :- dat is met ruim 12 tonnen gouds jaarlijks.

In dat jaar dan (1807) heeft de levering aan onderscheidene produkten op *Java* bedragen (37):

- A. 111,000 *Pikols* koffij.
- B. 75,000 — suiker.
- C. 9,029 — peper.
- D. 205 — indigo.
- E. 733 — katoenen garens.
- F. 7,500 — kojangs rijst om niet.
- G. 4,500 — kojangs dito, tegen eene geringe betaling.

De *territoriale* inkomsten hadden in dat jaar mede opgebracht *Rijksdaalders* 1,494,634:11:3 (38).

Op de *Tabelle* n^o. I, aan het einde van dit Hoofdstuk geplaatst, zal men de berekening vinden der inkomsten, die het Gouvernement door den verkoop dezer produkten genoten heeft (39), en wel-

(37) Zie H. W. DAENDELS, *Staat der Nederlandsche Bezittingen*, edzv. en het boven nagehaalde werk van ENGELHARD, tot staving dezer verschillende opgaven, en wel, van

- A. DAENDELS, ter a. pl. bl. 11.
- B. ENGELHARD, bl. 338.
- C. *Idem*, bl. 73.
- D. *Idem*, bl. 72.
- E. *Idem*, aldaar.
- F. DAENDELS, bl. 122.
- G. *Idem*, aldaar.

(38) Zie DAENDELS, ter a. pl. Bijlagen, IIe. stuk: *Financiële Zaken*; en *Aanmerkingen* op dat Werk, bl. 36.

(39) Die van het hout zijn op de lijst, bij gebrek van naauwkeurige opgave, *calculatief* op *Rijksdaalders* 200,000 gesteld.

welke te zamen, gevoegd bij den opbrengst der *térritoriale* inkomsten, eene som van *Rijksdaalers* 3,986,252-31-3 bedragen hebben.

Hiermede zal nu moeten vergeleken worden de staat van een jaar inkomsten onder het *Engelsch* Bestuur. Ook hier moet ik den Lezer herinneren, wat reeds vroeger gezegd is, dat de oude instellingen met eenige weinige verandering in het Koningrijk van *Jakarta* zijn in stand gehouden, en dus het nieuwe stelsel alleen in betrekking tot *Java's* noord-oostkust, de Rijken van *Cheribon* en van *Bantam*, heeft kunnen werken. Hierdoor wordt dan ook de vergelijking in dezen meer bijzonder tot dat gedeelte van *Java* bepaald, en zij vereischt uit dien hoofde eene meer uitvoerige ontwikkeling.

De officiële Staat der inkomsten over het jaar 18 $\frac{1}{2}$, door het *Britsche* Gouvernement algemeen gemaakt in de *Bataviasche* Courant, is te vinden in de *Tabelle* n°. II, achter dit Hoofdstuk gevoegd; en daaruit blijkt, dat die inkomsten, zoo van de Landrente als van de Tollen, in de onderscheidene distrikten van *Java's* noord-oostkust hebben opgebracht de som van *Ropeijen* (40) 6,241,529:19 $\frac{3}{4}$ st., waarvan echter volgens dien Staat slechts ruim twee millioenen in zilver, ruim twee millioenen in duiten, en de overigen of in produkten of in onbekende

(40) De *Ropeij* berekend ter waarde van *f* 1-4-, *Hollandsch*.

kende munt betaald zijn. Tevens blijkt uit den-
 zelve, dat, na afrekening der uitgaven, een batig
saldo van niet meer dan *Ropeijen* 2,389,117:21¼ is
 overgeschoten. Daar echter de Ambtenaren op
 deze kust, even weinig als de overige onkosten
 van het bestuur, in produkten kunnen betaald wor-
 den, maar hiertoe noodwendig geld gevorderd
 wordt, zal men tevens de noodzakelijkheid inzien,
 dat de *Ropeijen* 309,939, hier opgegeven als in
 produkten ontvangen, alvorens in de kas van het
 Gouvernement te kunnen overgaan, tot geld heb-
 ben moeten worden gemaakt. En men zal tevens
 gevoelen, dat, de rijst en andere aardvruchten,
 waarin deze produkten bestaan hebben, zeer over-
 vloedig op *Java* voorhanden zijnde, op den ver-
 koop daarvan vaak zeer veel schade kan worden ge-
 leden: gelijk het dan ook bekend is, dat dezelve
 door het *Engelsch* Gouvernement tot spotprijzen
 verkocht zijn geworden. — En daar er ook onder
 de *Ropeijen* 1,211,457:24¼ in onopgegevene specie
 vele *produkten* zullen geweest zijn, is het te voor-
 onderstellen, dat het batig overschot, zoo als het
 op dezen Staat voorkomt, eene vrij aanmerkelijke
 vermindering heeft moeten ondergaan, eer hetzelfde
 als geld kon worden aangemerkt.

Bovendien neme men nog in aanmerking, dat
 de opgegeven inkomsten voor een gedeelte verkren-
 gen zijn uit de nieuw aangewonnen' Landen door
 den oorlog; in den jare 1812 tegen den *Sultan*
 ge-

gevoerd, als mede voor een ander gedeelte uit de schattingen, tot welker opbrengst de Vorsten van Java onder het *Engelsch* bestuur verplicht zijn geworden, en die dus voorheen niet genoten werden; daar het *Nederlandsch* bestuur voorzeker geene bevoegdheid had, om zich eenigen der beste provinciën van bondgenootschappelijke Vorsten toeteigenen, of dezen schattingen opleggen, te minder, daar zij te onzen aanzien alle bedongen' verbindtenissen tot dien tijd toe met stiptheid vervuld hadden.

Zal er dus eene vergelijking van inkomsten onder de beide verschillende stelsels mogelijk zijn, dan behooren van de algemeene lijst der inkomsten, in *Tabelle n°. II* voorkomende, te worden afgezonderd de zoodanige, die door het *Nederlandsch* Bestuur niet genoten zijn noch hebben kunnen worden, als zijnde door naderhand veroverde Provinciën en gedwongen' Vorsten opgebracht.

Tot dezen nu behooren, in de eerste plaats, de Provinciën *Cadoe* en *Djepan*, op de *Tabel* uitgedrukt. De overige schijnen bij andere Distrikten, voormaals aan het Gouvernement behoord hebbende, te zijn ingesmolten; ten minste worden derzelve inkomsten niet afzonderlijk opgegeven.

In de tweede plaats moeten de inkomsten der Distrikten van *Probolingo* en *Bezoeki* worden afgetrokken. Deze waren voormaals niet veel meer

dan wildernissen, en zijn in het jaar 1810 in vol-
len eigendom verkocht aan de *Chinézen* HANG,
TJANGPIT en HANG KUKO, door wier ijver en
aangewendde kosten die landen in een' bloeienden
toestand zijn gebragt. Bij het overlijden van den
eerstgenoemden *Chinees* heeft het *Engelsch* Be-
stuur zich in het bezit derzelven gesteld, met be-
hoorlijke schadecloosstelling, zoo ik hoop en ver-
trouwe, der erfgenamen. — De som dus der in-
komsten, daarvoor op de *Tabelle* gebragt, moet
almede gekort worden.

Gelijk ook, in de derde plaats, de gelden, uit
de Landen van den Sultan en den Keizer getrok-
ken: want, het *Neêrlandsch* Bestuur was niet
minder dan het *Engelsche* verplicht, zijne garnizoen-
nen, Ministers en bedienden bij deze Hoven te
onderhouden, zonder nochtans het regt te hebben
om van dezelve die belastingen te vorderen, welke
hun naderhand, ten gevolge van den oorlog in
1812, zijn opgelegd.

Deze gezamenlijke posten bedragen, na afstrek van
alle administratie-kosten, *Ropeijen* 1,907,828: 3¼.

Trekt men nu deze som af van het zoogenoemd
zuiver overschot op den meergemelden Staat,
Tabel II voorkomende, dan blijkt het, dat het
batig slot der rekening van *Java's* noord-oostkust,
zoodanig als die voormaals door ons Gouvernement
bezeten is, onder het *Engelsch* Bestuur in dit jaar
op minder dan een half millioen *Ropeijen* moet
ge-

gesteld worden; zelfs zonder daarbij in aanmerking te nemen de vermindering, welke dat *saldo* zou ondergaan hebben, indien de produkten, die een gedeelte van den ontvang uitmaakten, tegen den prijs, voor welken die verkocht zijn, en niet *tegen de geschatte waarde*, in rekening gebragt waren.

Was het mogelijk geweest, van het *saldo* tevens af te trekken de inkomsten der overige Gewesten van *Blora*, *Wierosari*, der Regentschappen, van *Rauworno*, *Doeri*, *Sekarang* en *Radjikwissi* (41), allen in den oorlog van 1812 veroverd, en bij de oude Distrikten ingesmolten, — dan zou men voorzeker een slot vinden, hetwelk bewees, dat bij deze nieuwe inrigting de opkomsten uit de Provinciën, voorhenen *Java's* noord-oostkust uitgemaakt hebbende, niet toereikten ter goedmaking der kosten van bestuur en administratie; — terwijl de inkomsten van die zelfde Provinciën onder het voormalig *Neêrlandsch* Bestuur, na aftrek van alle administratie-kosten, in gewone tijden veilig op *een millioen* guldens kunnen bepaald worden (42).

Voe-

(41) Zie de Kaart n°. 4.

(42) In de jaren 1805 en 1806, had *Java's* noord-oostkust, volgens de boeken te *Batavia*, opgebragt *f* 572,579:5: — en ten behoeve dier Hoofdstad uitgegeven *f* 400,000: — Zie BAUERS *korte aantooning van den Staat van Java's noord-oostkust*, te vinden in de *Aanmerkingen* op het werk van den heer DAENDELS. — In dat jaar heeft de hoeveelheid produkten bijna $\frac{1}{3}$ nunder bedragen, dan in de drie voorgaande. Zie ENGELHARD, ter a. pl. bl. 188.

Voegen wij hierbij, dat deze inkomsten voorhenen verkregen werden, met behoud der voorouderlijke, door den *Javaan* zoo zeer geëerbiedigde instellingen, onder het genot eener bestendige rust en tevredenheid; terwijl onder het later Bestuur de steeds toenemende gisting en onwil het beste kenmerk is geweest van deszelfs gevoelens, ten aanzien der gemaakte veranderingen: — dan voorwaar zal het niet moeilijk vallen het besluit optemaken, welke der twee wijzen van belasting en administratie de voorkeur verdiene.

Voorts moet ik den Lezer doen opmerken, dat, in weerwil van het voorgeven, als of de nieuwe inrigtingen alleen zouden hebben ten doel gehad, om den ijver des *Javaans* optewekken, en zijn lot te verbeteren, door hem de vruchten van zijnen arbeid te verzekeren, en hem tegen de afpersingen zijner inlandsche Hoofden in veiligheid te stellen, er meer dan ééne reden over blijft om te gelooven, dat onder dit voorwendsel nog meer andere bedoelingen verborgen zijn geweest.

Het is waar, bij het aanvaarden van het oppergezag vonden de *Engelschen* den *Javaan* ten hoogste ontevreden over de gebeurtenissen en schikkingen der drie laatste jaren, die voor Vorsten en Volken allerdrukkendst geweest waren, doch deze ontevredenheid zagen zij te onrecht aan als een gevolg der voormalige inrigtingen, daar zij niets anders was dan de uitwerking van een misbruikt gezag, gedu-

durende een kortstondig en geweldig tusschenbe-
 stuur. Door dezen schijn misleid, waanden zij den
Javaan eene weldaad te bewijzen, met de oude
 inrigtingen, waaraan hij gewoon was, afteschaffen.
 Dan, zij werden te meer hiertoe aangespoord, de-
 wijl de inkomsten van *Java* grootendeels voort-
 sproten uit de winsten, die de koffij verschafte:
 een produkt, destijds voor hen van geene waarde,
 daar er, door het *continentale* stelsel, toen nog
 in volle werking, op geen debiet te rekenen was,
 maar dit artikel van *commercie* zelfs een aanzien-
 lijk jaarlijksch uitschot vorderde, — uitschot, dat
 door de uitbreiding, in de laatste jaren aan deze
cultuur gegeven, nog aanzienlijk stond vergroot te
 worden, en gevolgelijk, wel verre dat die teelt een
 middel zou hebben kunnen worden, ter goedma-
 king van de kosten des bestuurs, integendeel deze
 kosten aanzienlijk moest doen aangroeijen. Der-
 halve gedrongen, om naar andere hulpbronnen
 omtezien, hebben zij welligt de voorkeus gegeven
 aan het invoeren eener Landrente, om dat dit stel-
 sel in hunne overige bezittingen om de *West van*
Indië bestond, en hun derhalve beter dan eenig
 ander bekend was.

Dan, daar de *Javaan* niet gewoon was van zij-
 nen arbeid meerdere vruchten te plukken, dan zijn
 dagelijksch onderhoud vorderde, zoo moest natuur-
 lijk het *surplus* van zijnen arbeid, dat anders voor
 een groot gedeelte door zijne nationale Hoofden

genoten werd, in de kas van het Gouvernement worden overgebracht. Aan deze noodzakelijkheid is het bestaan dier Opperhoofden, meer welligt dan aan eenige andere oorzaak, opgeofferd. En dit mag men te eerder gelooven, daar de invloed en het gezag der *Indische* Regenten in alle overige plaatsen, waar het stelsel der Landrente niet is ingevoerd, in wezen gebleven is: iets, dat men te minder had mogen verwachten, indien hetzelfde inderdaad als zoo schadelijk voor de nijverheid en het geluk van den *Javaan* ware beschouwd geworden.

Ook schijnt het gevoelen, dat uitbreiding der inkomsten, meer dan eenig ander doel, de oorzaak der gemaakte hervorming geweest is, daarom gegrond, dewijl de belasting, den *Javaan* opgelegd, veel grooter is, dan die hij gewoon was onder zijne eigen' Hoofden of onder het *Nederlandsch* bestuur te dragen. Ieder toch, die de rijstcultuur van nabij kent, weet dat een ijverig *Javaan* in eenen goeden grond niet wel meer dan 6000 ponden rijst teelen kan, en dat er onder de tien *Javanen* zelfs geen drie gevonden worden, die deze hoeveelheid oogsten. Hiervan gaat af $\frac{1}{3}$ voor snijloon, dat *in natura* betaald moet worden, en de helft voor belasting, op gronden van middelbare vruchtbaarheid, volgens het *Engelsche* stelsel. Dus schiet den *Javaan* bij de nieuwe inrigting niet meer over dan $\frac{1}{6}$ gedeelten van zijnen oogst, of

of wel, 1800 ponden van de 6000, dat is, minder dan hij tot voeding van zijn huisgezin behoeft, en dus althans niet meer, dan hij gewoon was onder zijne eigen' Hoofden te genieten.

Voorts was het waarlijk van dezen maatregel onder het *Engelsch* bestuur te veel verwacht, dat daardoor de werkzaamheid van den *Javaan* zou worden opgewekt, daar, zelfs onder het genot van een meer dan dubbel aandeel van zijnen oogst in de *Bataviasche* ommelanden onder het *Nederlandsch* bestuur, en bij het volle regt om naar welgevallen over de voortbrengselen zijner vlijt te beschikken, dit uitwerksel niet was voortgebracht.

Het lot van den *Javaan* is derhalve door de verzekering dat hij, na aftrek van $\frac{1}{6}$ gedeelten, de vruchten van zijnen arbeid zelf genieten zoude, in vergelijking met het voormalige, voorwaar niet verbeterd geworden; en echter is hieraan het bestaan zijner Regenten ten offer gebracht. Dit zal ons dan ook de natuurlijke verklaring aan de hand geven, waarom hij met het nieuw ingevoerde stelsel zoo weinig is te vrede geweest, en men kan dus als wettig gevolg uit dit één en ander afleiden, dat hetzelfde, zoo met betrekking tot de Staatsinkomsten, als ten aanzien van het lot des *Javaans*, bij gewone omstandigheden, geenszins boven vroegere inrigtingen de voorkeur verdient.

Wat *Jakarta* en de onderhorige *Preanger* Regentschappen betreft, heb ik reeds gezegd, dat de

oude instellingen grootendeels behouden zijn gebleven: echter met eenige wijziging in de wijze van inning der opkomsten. Een goed gedeelte der Koffijtuinen schijnt aan bijzondere personen verkocht te zijn; en over het geheel is er deze *cultuur* zeer verwaarloosd. Daar derhalve hier geene verandering van belang schijnt ingevoerd te zijn, bestaat er geen grond van vergelijking tusschen het vroegere en latere. Ook zijn er, voor zoo verre mij bekend is, van de inkomsten, onder het *Engelsch* bestuur hier genoten, geene echte Staten openbaar gemaakt. Alleen worden dezelve, volgens bijzondere van daar erlangde berigten, begroot als volgt:

Pacht van den Amphioen,	
jaarlijks	<i>Rpⁿ</i> . 1,000,000.
De Zoutpacht	— 488,000.
In- en uitgaande Regten,	
pacht van het Zout, en	
mindere inkomsten	— 2,000,000.
De Koffij, welke nog geleverd werd, meent men op 40,000 <i>Pikols</i> te kunnen stellen; dan dezelve is voor een' geringen prijs verkocht, waarvoor stelle . .	— 800,000.
Welke inkomsten gezamenlijk bedragen	<i>Rpⁿ</i> . 4,288,000.

Voegt

Voegt men hier bij de zuivere inkomsten van *Java's* Noord-oostkust ten bedragen van *Rpⁿ*. 2,589,117-21½.

Dan beloopt het geheele inkomen van *Java* *Rpⁿ*. 6,677,117-21½.

Of wel in *Rd^t*. 4,173,198-20-7.

Volgens *Tabelle n^o. I*, hadden die van 1807 bestaan in — 5,986,252-31-

Dus een verschil ten voordeele van het jaar 18½ van *Rd^t*. 186,945-57-7.

Daar echter onder de inkomsten van het *Engelsch* Gouvernement gerekend is de opbrengst der veroverde provincien; en deze, alleen voor zoo verre die afzonderlijk op de II^{de} *Tabelle* voorkomen, over het jaar 18½, *Ropeijen* 1,907,825-8¼ bedragen hebben, zoo kan men nagaan, wat de *Financieele* toestand van *Java* onder de *Engelsche* administratie geweest zoude zijn zonder deze veroveringen, daar, met dezelve, de inkomsten van dat bestuur, de vroegere nog geen twee honderd duizend *Rijksdaalders* overtroffen hebben.

Dan, daar de waarde van een *Financieel* stelsel niet enkel kan beoordeeld worden naar den algemeenen ontvang, maar tevens de uitgaven daarbij wel degelijk in aanmerking komen, zal het thans
niet

niet ongepast zijn, ook dezen onderling te vergelijken, en dan bij voorkeus, gelijk reeds vroeger is aangemerkt, in den staat der maatschappij en in de verhouding van het Gouvernement tot dezelve, den proefsteen te zoeken, waaraan de beide stelsels kunnen worden getoetst, en welke, naar mijn inzien, in alle gevallen waarin toereikende daadzaken ter bepaling van het oordeel voorhanden zijn, het zekerst is, en in dit geval de eenige mogelijke, daar er (43) van wege het *Engelsch* Gouvernement geene stukken zijn openbaar gemaakt, waardoor de uitgaven op zich zelve zouden kunnen beoordeeld worden.

Ten aanzien der *Nederlandsche* inrigtingen, sedert 1795 ingevoerd, en tot 1803 gevolgd, kan door de ondervinding bewezen worden, dat het inkomen toereikte, om de kosten van bestuur, administratie en verdediging goed te maken, daar, gelijk reeds gezegd is, het Gouvernement in *Indië* gedurende dat tijdvak, hoewel geenen onderstand uit *Nederland* ontvangende, noch schulden maakt, noch eigendommen van den Staat verman-
geld

(43) Volgens oorspronkelijke stukken, hadden de uitgaven over *Java* in 1806 *f* 7,111,684-4-8 bedragen, en de inkomsten waren dezelve met ongeveer acht ton te boven gegaan.

Volgens partikuliere doch zeer geloofwaardige berigten, hadden de uitgaven der *Engelschen* op *Java* over den jare 1815 ruim negen millioenen bedragen, en de inkomsten meer dan 14 ton overtroffen.

geld heeft, en dit in weêrwil der ongunst van oorlogstijden, waarin vele geleden' schaden, het onderhoud eener sterke krijgsmagt, en daaronder zelfs gedurende eenige jaren eene vloot van vier lineschepen en vijf of zes fregatten, behalve de mindere vaartuigen, hetzelfde tot groote, buitengewone uitgaven verplichtten. Terwijl men tevens in dien zelfden tijd een nieuw krijgskamp bouwde, de verbrande gebouwen op het eiland *Onrust* herstelde, en andere nuttige stichtingen tot stand bragt. Door welk alles dus bewezen wordt, dat niet alleen de inkomsten ter bestrijding der lasten toereikten, maar dat ook nog een overschot tot nuttig gebruik kon worden aangewend.

Vergelijkt men nu met deze algemeen bekende daadzaken de handelingen van het *Engelsch* Gouvernement, welke, door zoo vele getuigen bevestigd, even weinig kunnen worden betwijfeld, dan zal de slotsom der vergelijking niet moeijelijk zijn optemaken.

Het is bekend, dat onder dit bestuur vele, en wel de kostbaarste Domeinen verkocht, en de meeste openbare gebouwen zeerverwaarloosd zijn; terwijl men gelijktijdig de uitgaven, ten minste gedeeltelijk, heeft trachten te bestrijden met tinnen en looden duiten, papieren *Spaansche matten*, en dergelijke hulpmiddelen: uit welk een en ander men meent te mogen besluiten, dat dit bestuur in de gewone inkomsten de middelen niet gevonden heeft, om de vereischte onkosten goed

goed te maken. Ten zij men aannemen mogt, dat een gedeelte dezer inkomsten naar *Bengalen* of naar elders zij overgemaakt, en dus *Java*, als het ware, uitgeput geworden.

Voor deze laatste gedachte is echter geen de minste grond, veel weniger eenig bewijs. Integendeel zoude het, vooreerst, harssenschimmig en ongerijmd zijn geweest, eene hoeveelheid zilvers van eenig belang te willen vervoeren uit eene Kolonie, daarvan zoo schaars voorzien, en bijna geheel ontbloomt, als *Java* was bij de aankomst der *Engelschen*; en, in de tweede plaats, was deze maatregel niet minder onbestaanbaar met het voornaam oogmerk, om den inboorling aantesporen tot het voldoen zijner lasten in specie, een oogmerk, niet alleen door henzelven erkend, maar ook als waar bewezen door hunne eigene *operatiën*.

Trouwens, hierom yerden de Domeingöederen niet tegen zilver verkocht, gelijk zeker geschied zoude zijn, indien het oogmerk geweest ware zich van deze specie meester te maken, maar in papier, ten einde dit geheel uit de cirkulatie te brengen, en zoo de schatplichtigen te noopen, hunne belastingen in baar geld te voldoen.

Dan, deze maatregel, die zoo veel nadeels en stremming in het dagelijksch huishoudelijk leven der ingezetenen veroorzaakte, heeft aan het oogmerk niet beantwoord. Er was toch slechts eene geringe hoeveelheid muntspecie in omloop, en soortgelijk een
mid-

middel kon die niet vermeerderen. Het gevolg daarvan is dus ook alleenlijk geweest eene volstreckte stremming des handels, en eene meer en meer toenemende betaling van de verschuldigde Landrente in *produkten*; dus werkte de gekozen maatregel in de omgekeerde reden van het oogmerk.

Het is eene algemeen erkende waarheid, dat reeds voorhenen, zelfs bij den aanvoer eener aanzienlijke hoeveelheid zilvers uit *Europa*, die specie van jaar tot jaar op *Java* verminderde. Men kan dus nagaan, wat thans het gevolg zou moeten geweest zijn, indien, bij het verwaarloozen dier *cultures*, voor welke men gewoon was het zilver in te ruilen, nog daarenboven het weinige dat de schatkist in geld ontving, door het *Engelsch* bestuur was uitgevoerd, en dus aan de cirkulatie onttrokken geworden. — Het *Engelsch* Gouvernement, na zich ten koste der ingezetenen proefondervindelijk overtuigd te hebben van de onmogelijkheid om, door het intrekken van het gebruikelijke *medium* van cirkulatie, de belastingen in specie te doen betalen, is dan ook eindelijk overgegaan tot het zoo even genoemde redmiddel, het scheppen eener *factive* munt: hulpmiddel, zoo strijdig met deszelfs belangen en den aard van hun stelsel, dat hetzelfde alleen door een volstreckt geld-gebrek kan worden voorgeschreven.

Ook kon van de inkomsten op *Java's* noordoostkust, hoezeer daar altoos nog het meeste zil-

ver

ter gevonden wordt, geen voorraad daarvan uitgevoerd worden, daar men uit de *Engelsche* opgave ziet, dat nauwelijks $\frac{1}{3}$ dier inkomsten in zilveren specie voldaan is, en deze verre na niet toereikte, ter bestrijding der uitgaven aldaar. — Duiten konden niet worden uitgevoerd, vooreerst, om dat die in de overige bezittingen der *Engelschen* niet gangbaar zijn; ten tweede, om dat dezelve op *Java* 50 percent boven de innerlijke waarde worden uitgegeven. En alzoo meen ik te mogen besluiten, dat de belastingen op het eiland *Java* nimmer eene toereikende hoeveelheid zilvers verschaft hebben om, na afbetaling der ambtenaren en der militaire magt, eenen aanmerkelijken uitvoer daarvan toetelaten. Ja, daar tevens het Gouvernement van *Bengalen* bij onderscheidene gelegenheden geld naar *Java* gezonden heeft, (waarvan voldoende bewijzen voorhanden zijn), zoo meen ik dan ook te mogen aannemen, dat er geene gronden bestaan; om te onderstellen, dat door het *Engelsch* bestuur een gedeelte der inkomsten is uitgevoerd.

En daar dat Gouvernement, indien het eenig *medium* van *intrinsique* waarde, voor de circulatie geschikt, in kas bezeten had, niet zou overgegaan zijn tot het slaan van tinnen duiten en papieren *Spaansche matten*, die altijd met verlies in de schatkist terugkeeren (44), zoo volgt dan ook

(44) Dit wordt veroorzaakt door het verschil der bijzondere of wer-

bok hieruit, dat er een stellig *deficit* in de inkomsten moet hebben plaats gehad; en dat dus het *Engelsch* bestuur op *Java*, hoe zeer in de veroverde provinciën van den Sultan en den Keizer eene grootte vermeerdering van inkomsten gevonden hebbende, echter zelfs met behulp van dezen bijslag, een minder voordeelig *resultaat* heeft verkregen, dan dat van het voormalig Bestuur.

Daar nu in dit nieuwe stelsel alle lasten eindelijk nederkomen op den arbeid der *Javanen*, en dezen onder het *Britsch* Bestuur minder voordeels daarvan genoten hebben dan te voren, zoo geldt te-

werkelijke *Agio* met die van het Gouvernement. Zelfs wanneer zoodanig *medium* van cirkulatie zonder eenige korting, en dus tegen de volle *nominale* waarde, bij het Bestuur wordt terug ontvangen, dan nog is hetzelfde voor den bezitter van minder waarde dan zilveren specie, om dat hij niet alle behoeften van het Gouvernement koopen kan, en de overigen, die hij van een ander koopen moet, tot lager prijs te verkrijgen zijn voor eene munt, die overal gangbaar is, en niet onderworpen aan die toevalligheden, welke zoo menigmaal eene noodmunt gedeeltelijk of geheel van hare waarde beroofden. Het natuurlijk gevolg hiervan is, dat de gangbare waarde eener zoodanige munt in omstandigheden; gelijk die op *Java* bestonden, altijd daalt beneden hare *nominale* waarde. En daar het Gouvernement bij het invorderen der belasting in eene munt betaald wordt, hooger dan die wordt aangenomen bij het doen van inkoopen, aanbestedingen en soortgelijke uitgaven, zoo vloeit hieruit blijkbaar een aanmerkelijk verlies voort. Op *Java* heeft dit onder het *Engelsch* Bestuur van 25 tot 50 percent bedragen.

tevens de gevolgtrekking dat, - ook in diezelfde mate hun lot, in plaats van verbeterd, verzwaaard is geworden.

Dan, het is niet alleen ten aanzien van den *Javaan* en van het Gouvernement, dat dit stelsel gezegd kan worden minder voordeelig geweest te zijn, dan het voormalige, maar ook ten aanzien van den handel van het Moederland met deze Kolonie is hetzelfde ten hoogste schadelijk, daar deze geheel en alleen berust op voortbrengselen van *Europesche* consumtie, en deze zijn voorzeker door den vrijen arbeid der *Javanen* niet vermeerderd, maar, gelijk wij gezien hebben, wel aanmerkelijk verminderd.

De voordeelen, welken deze handel onder de voormalige inrigtingen verschaft, zullen nader in bijzonderheden worden opgegeven. Voorloopig zal het voldoende zijn hier aantestippen, dat het blijken zal, dat met eene hoeveelheid van produkten, gelijk *Java* in den jare 1807 heeft opgeleverd, ter afhaling daarvan niet minder dan 18 of 20 schepen, van 400 lasten ieder, gevorderd worden; dat het kapitaal, tot dezen handel en reederij vereischt, van agt tot negen millioenen bedraagt; en dat daarop voor Handel en reederij eene zuivere winst van ten minsten $2\frac{1}{2}$ millioenen kan worden berekend. Voegt men nu hierbij die winsten, welke, bij eene goede inrigting en kargeering, op de derwaards uit te voeren goederen te behalen zijn, dan

is

is het geheele bedrag dezer handeling wel op 3 millioenen te schatten.

Een toereikend bewijs voorzeker van het groot belang, dat er voor de *Nederlandsche* commercie in het bezit dezer Koloniën gelegen is; en tevens van de noodzakelijkheid der geforceerde *cultures*, waarop die handel hoofdzakelijk gegrond is.

Buiten dezen handel, welke onmiddellijk van hier met *Java* gedreven wordt, bestaat er nog een tweede: namelijk die van *Java* met de volken, aan de *Indische* zeeën gelegen, en welke niet alleen voor die Kolonie, maar ook, schoon meer middellijk (*indirekt*), voor het Moederland belangrijk en der aandacht overwaardig is. — Moeijelijk echter zou het zijn, van dezen handel een juist denkbeeld te geven, alvorens nader te hebben doen kennen de voortbrengselen en behoeften der inwoners van onze overige bezittingen; en dus zal dit onderwerp, ter voorkoming van overtollige herhalingen, het best ontwikkeld worden bij het algemeen overzicht van den handel en der verdere *Statistieke* aangelegenheden van de gezamenlijke *Asiatische* bezittingen, waartoe wij als nu zullen overgaan.

TWEEDE AFDEELING.

Beschouwing van den Handel en der Financiële belangen, in de gezamenlijke Bezittingen van het Rijk der Nederlanden in Oost-Indië.

De *Indische* handel kan gevoegelijk onderscheiden worden in dien, welke uit *Europa* met onze bezittingen gedreven wordt; in dien, welken dezo Etablissementen onderling drijven; en eindelijk in den handel van *Nederland* met andere Landen in *Oost-Indië*, welke niet aan het Rijk behoren. Elk dezer vakken verdient eene afzonderlijke overweging.

De handel uit *Europa* met de Etablissementen zelve is voornamelijk gegrond op de voortbrengselen, welke aldaar worden aangekweekt of gevonden, en voor de markt van *Europa* geschikt zijn, zoo wel als op de wederkeerige behoefte der inwoners van die bezittingen aan *Europésche* waaren en goederen.

De hoeveelheid derhalve der voortbrengselen, welke de *Indische* Koloniën voor den handel van *Europa* verschaffen, en dat gene, wat deze aan *Europésche* benoedigdheden voor zich gebruiken, maakt den omvang van dezen handel uit. En dat gene, wat de *Indische* produkten, hier aangebragt, en omgekeerd, de *Europésche*, derwaards overgevoerd; bij verkoop zoo hier als daar, meerder gelden

den dan die ingekocht zijn , na aftrek van het kostende aan het transport en daarmede verbonden ongelden , wordt de *winst* van dien handel genoemd.

Voormaals werd , gelijk wij gezien hebben , deze geheele handel uitsluitend door eene Maatschappij of Kompagnieschap gedreven , en wel met zeer aanzienlijke voordeelen , zoo lang buitelandisch geweld of overmagt kon wederhouden worden , om de bronnen daarvan aantetasten , en zich geheel of gedeeltelijk die eigen te maken. Zelfs nog in de laatste jaren van het bestaan dier Maatschappij , en na dat reeds zoo menige tak van handel aan het kwijnen was geraakt , meenden Kommissarissen-Generaal , dat het jaarlijksch *retour* van Indië op *f* 17,637,533 : - , dat is , op ruim *zeventien en een half millioenen* guldens geschat kon worden (45) , en het zuiver voordeel , dat deze Bezittingen met de destijds bestaande inrigtingen den Lande opbragten , op *f* 1,052,579 : - , wel te verstaan , na voorafgaande aftrekking van *f* 831,000 : - uitdeeling aan de Participanten of Aktichouders der *O. I.* Kompagnie , en na betaling van alle interessen der gemaakte schulden en andere uitgaven in *Europa* , gelijk op de II^{de} tabelle achter het I^{ste} Hoofdstuk
ge-

(45) Zie het Rapport der Kommissarissen - Generaal , ia 1795 , Bijlage N°. 16.

geplaatst, is aangewezen, en waaruit men zien kan, dat, nadat de oorlog met *Engeland* van 1780 haar een zeer aanmerkelijk nadeel en eene onherstelbare kwijning toegebracht had, de interessen der tot herstel dier schaden in *Europa* opgenomen kapitalen eene som van bij de vijf millioenen guldens vorderden; 3 of 4 tonnen gouds moesten aan *recognitie*-gelden betaald worden, en de overige uitgaven in *Europa* vorderden f 1,000,000: - jaarlijks, dan zelfs, wanneer de kostbare scheepvaart voor eigen' rekening werd afgeschaft, en de produkten met afgehuurde bodems herwaards werden overgebracht.

Naauwelijks gaf het rijk *retour*, in 1795 naar *Europa* afgezonden, eenig vooruitzigt, om de geleden verliezen te herstellen, of de ongelukkige oorlog van dat jaar voltooidde het verderf der *O. I.* Maatschappij: dit zoo rijk *retour* viel in 'svijands handen, en bij een Staatsbesluit werd het oktrooi dier Kompagnie ingetrokken, dus haar geheel bestaan vernietigd.

Dewijl nu door *Engelands* overmagt ter zee tevens de gemeenschap met de Koloniën gestremd, en het Gouvernement te *Batavia* in de verpligting gebracht was, omtzien naar andere maatregelen, ten einde zich van den aanzienlijken voorraad der in *Indië* opgelegde produkten te ontslaan, en dezelve tegen geld te verruilen, ter onvermijdelijke
be-

bestrijding der uitgaven aldaar, indien men de zaken wilde gaande houden; — werd de handel alzins voor alle neutrale Volken te *Batavia* opengesteld, en dit met een zoo gelukkig gevolg, dat het geregeld vertier der *Indische* voortbrengselen toereikende hulpbronnen opleverde, om de zaken aan den gang te houden, in weêrwil van het verlies van vele Etablissements en van groote schade ter zee.

Wat de binnenlandsche inrigtingen betreft, deze bleven allen op den ouden voet, dat is, de produkten werden aangekweekt, geleverd en betaald, als te voren. Het *Indisch* Gouvernement verkocht die aan vreemdelingen, tegen vaste en naar de markten van andere Landen geregelde prijzen, om kontant geld, of ook wel bij ruiling tegen andere benoodigdheden.

Onder het *Engelsch* bestuur is de ontvangst der produkten, gelijk wij zagen, op den ouden voet gebleven, met uitzondering van *Java's* noord-oostkust. De verkoop echter schijnt meermalen bij openbare veiling te hebben plaats gehad. In hoe verre deze of de voorgaande handelwijze, — door het nieuw Bestuur zal gevolgd worden, is voor ons nog onbeslist. Dan, wat hiervan ook wezen moge, men kan nogtans op goede gronden onderstellen, dat ten aanzien van den ontvangst der produkten geene noe-

menswaardige veranderingen kunnen of zullen gemaakt worden ; terwijl men ten aanzien van de wijze, om die in handen van den vrijen handel te doen overgaan, gerustelijk mag aannemen, dat dit geschieden zal tegen zoodanige prijzen, om het even op welke manier dan ook betaald wordende, als aan den éénen kant het belang des Gouvernements vordert, en aan de andere zijde de wezenlijke waarde der voortbrengselen zal toelaten. En deze grondslag is dan ook volkomen toereikende, om de voordeelen, welken het Gouvernement van de *O. I.* bezittingen trekken kan, te berekenen.

In één der volgende Hoofdstukken, der Land- en plaats-beschrijving van deze Koloniën bestemd, zullen zoo na mogelijk de produkten worden opgegeven, welke door de onderscheidene Vorsten en Provinciën aan ons Gouvernement moeten geleverd worden. Dan, op deze opgaven eene berekening voor de toekomst te bouwen, zou gevaarlijk zijn, daar toch de ondervinding geleerd heeft, dat niet altijd door ieder der Vorsten aan de verpligting, waartoe zij geacht werden verbonden te zijn, behoorlijk is voldaan geworden. — Afkeerig van alle schijnvertooning, en om, wel verre van bijtedragen ter uitbreiding van de ware kennis onzer *Indische* aangelegenheden, onkunde en dwaling in eene zoo belangrijke zaak te verspreiden : — heb ik gemeend, in
het

brenghselen dier Landen over het geheel begroot worden, zoo als volgt (46):

- I. Koffij, 15,000,000 ponden; zijnde dit nage-
noeg de gemiddelde hoe-
veelheid van het in de ja-
ren 1808, 1809 en 1810,
geleverde.
- II. Peper, 3,765,000 ponden. In den jare 1795
zijn er reeds 2,750,105 £
geleverd, en deze hoe-
veelheid is sedert door
de aanplantingen op *Java*
met ruim 1,000,000 £ ver-
meerderd (47).

III.

(46) Men vergelijkte, tot staving dezer verschillende opgaven:

- I. *Rapport van den Inspecteur der koffij - cultuur*, van den
16 van Blocimaand 1811.
- II. *Missive van Commissarissen-Generaal*, van 4 julij 1795,
Bijlage 5.
- III. ENGELHARD, ter a. pl., bl. 338.
- IV. Het debiet der kruidnagelen in *Europa* wordt door Heeren
Commissarissen op 320,000 £ berekend, en dat in *Indie*
zelve op 100,000 £ . Zie derzelve *Rapport*.
- V, VI, en VII. Zie het *Rapport*.
- VIII. De heer ENGELHARD, bladz. 346, meent, dat de
hoeveelheid van 35,000 *Pikols tin*, door de mijnen van
Banka, zelfs onder het bestuur der *Engelschen*, die alle
middelen hebben aangewend, om deze hoeveelheid te
vermeerderen, niet geleverd is geworden; daarom is deze
post iets minder gesteld.
- IX, X, en XI. Zie het *Rapport van Heeren Commissarissen*.

(47) Zie ENGELHARD, ter a. pl. bl. 73.

III. Suiker, 12,000,000 ponden, volgens de begrooting van Heeren Commissarissen, en waarvan 8,000,000 ff aan het Gouvernement geleverd, en naar *Europa* vervoerd plegen te worden, terwijl het overige door de suiker-molenaars voor den handel in *Indië* aan bijzondere personen werd verkocht.

IV. Kruidnagelen, 400,000 ponden; begroot naar het voormalig debiet, en niet naar den opbrengst, die eene veel grootere hoeveelheid oplevert.

V. Notenmuskaat, 320,000 ponden, *idem*.

VI. Foelij, 110,000 ——— ———

VII. Kampher, 64,000 ——— ———

VIII. *Banka's-Tin*, 4,000,000 — ———

IX. Tamarinde, 115,000 ponden, zijnde dit de begrooting van Heeren Commissarissen voor het *Europeesch* debiet. De hoeveelheid, die des noods geleverd kan worden, bedraagt veel meer.

X. *Sappan-hout*, 600,000 ponden, *idem*.

XI. Arak, 140 leggers, — Be-

Behalve deze koopwaren, die in een' eigenlijken zin beschouwd kunnen worden als produkten, welke aan het Gouvernement geleverd worden, vindt men in de onderscheidene bezittingen nog meerdere voortbrengselen, die tegen geld of andere waarden worden ingeruild, als: diamanten, goud, paarden, amber, kardamom, katoenen garens, aloë, kuykuma, drakenbloed, stoklak, gomgutta, gom, mijrrhe, *benjuin*, *borax*, ruwe *cachou*, lange peper, staartpeper, *sago*, schellak, paarl *d'amour*-schelpen, gember, *soja*, en eenige anderen. In de laatste jaren echter van het Bestuur der *O. I. Maatschappij* is de hoeveelheid, daarvan naar *Europa* verzonden, nimmer zeer aanmerkelijk geweest, en bij de beschouwing van den handel der *Indische* eilanden onderling met elkander, zal de oorzaak daarvan nader worden aangewezen. Genoeg is het, hier ter plaatse deze artikelen te hebben aangestipt; zullende wij in het vervolg daarop moeten terug komen.

Om den Lezer nu te doen oordeelen, zoo over de waardij der door ons begroote voortbrengselen van *Indië*, als over de inkomsten, welken ons Gouvernement daardoor geniet, en tevens over het kapitaal, tot dien handelstak vereischt wordende, bevat de *Tabelle I*, achter dit Hoofdstuk geplaatst, in de *eerste* kolom de produkten, zoo even gemeld, voor zoo veel die jaarlijks naar *Europa* worden overgevoerd; zullende van hetgeen in *Indië* zelf

zelf daarvan vertierd wordt, straks onderscheidelijk gehandeld worden. In de tweede kolom worden opgegeven derzelver inkoopsprijzen, zoodanig als die door het Gouvernement in Indië betaald worden; en in de derde de verkoops-prijzen, waarvoor die te *Batavia* kunnen worden afgezet. Het spreekt van zelve, dat deze prijzen geheel afhangen van den marktprijs dier goederen in *Europa*, en van de onkosten, aan het transport derwaards verbonden. Uit dien hoofde is dan ook daarop in de volgende kolommen de schade ter zee (48), spillage en mingewigt gedurende den overvoer, van elk artikel in het bijzonder aangewezen, niet volgens willekeurige onderstellingen, maar overeenkomstig zulke bepalingen, welke de vrucht zijn eener onafgebroken' ondervinding van vele jaren, en daarom ook door de gewezen' *O. I.* Maatschappij ten vasten grondregel waren aangenomen (49).

Men

(48) Men heeft gemeend hier de schade ter zee in berekening te moeten brengen, en niet de hoogere premie van Assurantie, die doorgaans in *Europa* betaald wordt. om dat het meerderé dezer laatste eene *winst* is, die door den Koophandel genoten wordt.

(49) Zie de *Missive* van Heeren Commissarissen-Generaal, van den 24 julij 1795, *Bijlage* 31. — In onze opgave is overigens het verlies der *spillage* in geld berekend, schoon dezelve eigenlijk eene vermindering in de hoeveelheid der lading is, en dus bij de gewone berekening in eene bijzondere *rubriek* van de lading wordt afgetrokken, iets, dat volstrekt noodzakelijk is, om het

ren-

Men zal hier uit zien de onkosten, welke de overvoering der produkten naar *Europa* vordert; en daaruit kunnen opgemaakt, hoe velen zich bedrogen hebben in het bepalen der prijzen, voor welke de Koloniale voortbrengselen te *Batavia* verkoopbaar zijn. De winst voor den handelaar, die te voren door de *Kompagnie* genoten werd, en welke dus wel degelijk, wanneer er vrage is aangaande de waarde dier bezittingen, in aanmerking behoort te komen, — is als het *minimum* op 25 percent gesteld, en zulks uit hoofde, dat een kapitaal, tot drijving van den *Indischen* Handel uitgeschoten, zelden binnen den tijd van 18 maanden in 's koopmans kas terug keert. En daar tevens de *Assurance*, indien men niet verkiest de *risico*, gelijk eertijds de *O. I. Kompagnie*, voor eigen' rekening te nemen, altijd iets hooger moet worden betaald, dan de zeeschade bedraagt, zoo zal men de winst, door de tot dezen handel gebezigde kapitalen jaarlijks opgebracht, kunnen stellen op 15 percent, dat voorzeker niet te hoog is. — Onder de produkten echter geeft de suiker en het tin 5 percent aan winst minder, uit hoofde van het

rendement te vinden in geldswaarde; doch, ter bepaling van den inkoops-prijs in *Indië* en van de winst des Gouvernements aldaar, is het volmaakt onverschillig, of men aanneme, dat dit verlies door den koopman *in natura* of in geldswaarde geleden wordt; en daarom is hier het laatste, als meer eigenaardig aan deze rekening, gevolgd.

het meer kostbaar transport, dat op de uitkoopswaarde van het eerste artikel 40 percent bedraagt, als wordende tot het transport van 3000 ponden suiker de scheepsruimte van een last gevorderd, hetgeen zoo aan vragt, kaplaken en averij, benevens *emballage* en inscheep te *Batavia*, eene bekostiging van *f* 300 : - vereischende, 2 stuivers per fl , en dus 40 percent van de verkoopswaarde bedraagt, wanneer die op 5 stuiw. het pond gesteld wordt. Zoo dat de gezamenlijke onkosten op den vervoer der suiker, zoo aan Assurancie en spillage, als wegens het zoo even opgegevene, ongeveer 60 percent uitmaken. Hieruit kan men dan ook ligtelijk afleiden, welk een geringe prijs voormaals in *Indië* aan den suikerplanter konde betaald worden (50). En dit bevestigt tevens het boven reeds aangemerkte (bladz. 85), dat namelijk de hoeveelheid van produkten, te onzen voordeele door *Indië* opgeleverd, niet bepaald wordt door het vermogen van den grond, om die voorttebrengen, maar wel door het *mogelijk debiet* in *Europa*.

Ten aanzien van het tin, kan de uitkoopswaarde op den in de Tabel daaraan gegeven' prijs gesteld

WOR-

(50) Gedurende den oorlog is de prijs gesteld op *Rijksdaalders* $6\frac{1}{2}$ de *Pikol*; dan, daar er behalve den koopprijs aan den planter, op dit produkt nog ongeveer 12 percent onkosten vallen, zoo kan, indien de verkoopprijs in *Europa* slechts 5 stuivers bedraagt, aan den planter niet meer betaald worden dan $1\frac{1}{2}$ stuiver per pond.

worden, daar hetzelfde zelfs voor den handel in *Indië* dien prijs waardig is.

Het *Sappan*-hout kan zelfs zijne vracht in het geheel niet goed maken, en moet dus alleen worden gebruikt als ballast, of tot aanvulling van opene vakken:

Met betrekking tot de uitkoopsprijen; deze zijn geregeld naar de gewone markt in tijd van vrede. Mogten dezelve thans iets hooger zijn, zulks kan niet dan ter bevordering der belangen van den handelaar verstrekken, en het zal den koopman; zoo wel als het Gouvernement, bekend met de onderscheidene lasten der overvoering, gemakkelijk vallen, den koopprijs te *Batavia* daarnaar te regelen.

De geheele winst, door den koophandel op deze *massa* van voortbrengselen op de *Europésche* markt verkregen, bedraagt *f* 2,342,783:--:-- , voorzeker eene som; aanzienlijk veel minder, dan hetgeen wat daarop voormaals door de gewezen' *O. I.* Maatschappij gewonnen werd. — Doch, hier tegen over moet men dan ook stellen, dat het Gouvernement in *Indië* door de inrigting van den vrijen handel een bedrag van *f* 4,980,458:12:-- meerder dan voormaals voor die produkten ontvangt, daar destijds het inkoops-bedrag gerekend werd naar de prijzen, door het Gouvernement in *Indië* betaald, en in de *tweede* kolom der Tabel aangegeven, en dat derhalve thans de voormalige uit-
slui-

sluitende winst der Kompagnie als het ware tusschen het Gouvernement in *Indië* en den bijzonderen koopman in *Europa* gedeeld wordt, waardoor dan het verlies, met betrekking tot het algemeen belang, merkelyk minder wordt dan het in den eersten opslag schijnt.

Ook is de hoeveelheid der waaren, welke door den vrijen Handel naar *Europa* staan overgevoerd te worden, op deze Tabelle aanmerkelyk minder gesteld, dan het *retour* der gewezen' *O. I.* Maatschappij bedragen heeft, hetgeen wordt veroorzaakt, zoo door het verlies van *Ceylon* als daardoor, dat vele artikelen, te voren in dit *retour* begrepen, als door eigen Handel der Maatschappij in *Indië* verkregen, niet tot de verpligte leverancie des Inlanders behooren, en dus thans niet meer op de lijst der voortbrengselen, door het Gouvernement ontvangen, gebragt kunnen worden, terwijl ook eenige artikelen, tot die leverancie eertijds behoord hebbende, afgeschafte zijn.

Het gevolg hiervan is echter in geen deele, dat al deze artikelen voor den *Nederlandschen* handel zouden zijn verloren gegaan. Integendeel, het is te voorzien, dat de toevoer van eenige dezer goederen naar *Batavia* door middel van den vrijen handel in *Indië* zal vermeerderen, en dus ook de hoeveelheid van goederen, welke van daar terug naar het Moederland zal worden vervoerd, zal te boven gaan die, welke eertijds door de Kom-

M

pagnie

pagnie werd aangebragt. Dan, gelijk nader blyken zal, hierop kan voor als nog niet gerekend worden.

Ten aanzien van de overvoering van goederen uit *Europa* naar *Indië* valt echter aantemerken, dat de hoeveelheid daarvan bepaald wordt door het mogelijk debiet, en dus door de behoefte daaraan bij de inwoners dier Landen. — Hieromtrent is het opmerking waardig, dat de eigenlijke inboorlingen van *Oost-Indië*, hoe zeer dagelijks ooggetuigen van de *luxe* en verfijnde leefwijze der *Europeërs*, en dit gedurende een zoo ruim tijdsbestek, nogtans over het algemeen weinig geneigdheid betoonen, om dezen daarin natevolgen. — De gehegtheid aan voorouderlijke gebruiken schijnt bij hen even sterk te zijn, als bij ons *Europeërs* de zucht, om al de voortbrengselen der aarde aan onze genieting dienstbaar te maken. Van hier dus ook die rusteloze nasporing, die nooit verzadigde begeerte, bij den één', — en die met zeer weinig te vreden' gemoedsgesteldheid, die heerschende wensch naar rust, van den ander', — waaraan het moet worden toegeschreven, dat, in weêrwil van alle aanmoediging, het gebruik van *Europésche* voortbrengselen bij den Inlander ten uiterste bepaald gebleven is, en dat de behoefte daaraan genoegzaam alleen tot de *Europezen*, zich daar te Lande gevestigd hebbende, bepaald blijft. Het getal nu van dezen is in onze bezittingen geenszins aanmerkelijk, en zal, buiten de

de Krijgsmagt, welligt het getal van 15,000 zielen niet te boven gaan.

Men kan dus hieruit opmaken, dat het vertier in deze koopwaren niet zeer uitgebreid kan zijn, en dat het voor den handelaar schadelijk moet wèzen de markt met soortgelijke goederen te overlàden. Reeds menigmalen heeft men daarop, in plaats van winst te behalen, schade geleden. — Ook is er in de *Nederlandsch-Indische* bezittingen jaarlijksche aanvoer noodig van een aanzienlijk kapitaal in zilver, ter bestrijding der uitgaven, tot den inkoop van goederen uit *China* en andere Landen gevorderd, welke als eene genoegzaam onontbeerlijke behoefte voor de bewoners onzer bezittingen te beschouwen zijn, en voor een goed gedeelte in geld moeten worden betaald. Ontbreekt nu het *numerair*, dan kwijnt niet alleen de handel, maar een Gouvernement kan zelfs in zeer moeilijke omstandigheden geraken, door het kunstmatig *medium* (papieren geld), waartoe men in zoodanige gevallen is verplicht geweest zijne toevlugt te nemen, buitengewoon te vermeerderen. Eenmaal toch in omloop gebragt, keert dit doorgaans bij het betalen van belastingen in 's Gouvernements schatkist terug, en weigert men het daar in betaling aantonemen, wordt dit zelfs maar bezwaarlijk gemaakt, dan verliest het in die zelfde evenredigheid van zijne waarde. — De inkoop der produkten ondertusschen, zoo wel van den Inlander zelve

als van de Vorsten, die dezelve leveren, moet in specie geschieden, en dus is de jaarlijksche aanvoer van een zeker gedeelte zilvers een volstrekt vereischte, zoo wel voor het belang der ingezetenen, als voor het Gouvernement zelve.

Tot dus verre bestaat er, mijns wetens, geene bepaling, die de som zilvers, welke moet worden aangevoerd, naar de grootte van ieder schip, of liever naar de waarde van den te doenen inkoop regelen zoude, en dus schijnt men te gelooven, dat de koopman in zijn eigen belang eene toereikende wegwijzing zoo wel als aansporing zal vinden, om hieromtrent in overeenstemming met het algemeen en des Gouvernements belang te handelen. En mij dunkt, te regt, indien men slechts aannemen kan, dat de handelaar op dit punt de verpischte kennis van zaken verkregen hebbe: moet deze echter door ondervinding verkregen worden, dan zal dezelve hem niet zelden op een' hoogen prijs te staan komen.

Moeijelijk intusschen is het, bij den tegenwoordigen staat van zaken, optegeven, wat en hoeveel er in *Indië* jaarlijks aan *Europésche* voortbrengselen met voordeel kan worden vertierd. Dan, naar den invoer van vroeger' tijden gerekend, meen ik dit voor als nog niet hooger dan op een *derde* gedeelte van den inkoopsprijs der produkten te moeten stellen, dus op ongeveer *twee en een half* millioenen guldens.— Het zal derhalve voorzigtig zijn, dat zij, die zich op den *Indischen* Handel toeleggen,

gen, hunne schepen derwaards zenden met $\frac{1}{3}$ in goederen en $\frac{2}{3}$ in specie.

Met een' zoo gematigden aanvoer, mag men zich eene winst van 20 of 25 percent beloven, en dus omtrent een half millioen voordeels op dezen geheelen Handel. In alle gevallen zal, zoo daarop al eenig verlies vallen mogt, dit geen onoverkomelijke hinderpaal zijn ter bekoming van eene geschikte *retour*-lading; daar deze en gene in de kolonien altijd bereid zullen zijn, tot het bevrachten van eenige lasten, of tot het opschieten van gelden, mits het vereischt wórdende kapitaal geene al te groote sommen bedrage.

De goederen, voornamelijk in *Indië* getrokken, zijn de volgende, als:

Equipage-goederen, zeildoek, touw en teer.

Fijne lakenen en kasimirs; grof laken voor de krijgsmagt.

Provisiën, waartoe behoren: wijnen, bier, sterke dranken of likeuren, hammen, bōter, kaas, olij, meel, *Europésche* vruchten op brandewijn, enz.

IJzer en staal aan staven; (beste) sloten, en eenig ander gewerkt ijzer; spijkers in onderscheidene soorten.

Voorts, wat de voorwerpen van weelde betreft (51), A. zilvergoed, gouddraad, en eenige *bijou-*
te-

(51) A. Van deze artikelen niet te veel, om dat het zilver op *Java* zelve vrij wel gewerkt wordt.

teriën; B. meubilaire goederen; C. schoenen, laarzen, zadels, kramenijen, en daaronder D. eenig horlogie-glaswerk, venster- en spiegelglas, eenige koperen, tinnen, ijzeren en blikken waaren, mitsgaders lijn-olij en loodwit.

Het is misschien voor den belanghebbenden niet overtollig hier de aanmerking intevoegen, dat onbederfelijke goederen, en de zoodanige, die als voorwerpen van dagelijksche noodzakelijkheid beschouwd kunnen worden, over het geheel het zekerst tegen goede prijzen verkocht worden, om dat de koopman gelegenheid heeft daarmede in *Indië* eene goede markt afte wachten, indien voor een oogenblik, door de gelijktijdige of snel opvolgende aankomst van *Europésche* schepen, de markt al niet gunstig zijn mogt.

Genoeg meen ik over dit onderwerp gezegd te hebben, om den Lezer te doen oordeelen over het gewigt van den in- en uitvoer des *Européschen* handels in en uit onze bezittingen. — Het is dus alleen de aanwijzing der voordeelen, die de reederij, tot dezen handel behoorende, kan opleveren, welke nog aan dit gedeelte onzer beschouwing ontbreekt.

De hoeveelheid der goederen, welke uit *Indië*
moe-

B en C. Ontrent deze voorwerpen geldt dezelfde aanmerking.

D. Van dit alles slechts eene matige hoeveelheid, daar de meesten dezer goederen in groote hoeveelheid in *Indië* gevonden worden.

moeten worden aangevoerd, beloopt eene *massa* van 28,804,000 ponden, en vereischt eene scheepsruimte van $9,644\frac{2}{3}$ lasten (52); zoo dat vierentwintig schepen, ieder van 400 last, hiertoe zullen vereischt worden. Algemeen is men van oordeel, dat een schip, voor den *Indischen* Handel geschikt, aan koop en uitrusting op f500:- per last geschat kan worden, zoo dat deze reederij een kapitaal zoude vorderen van f2,895,400:-:-. Rekent men ook hierop een voordeel van 20 of 25 percent, dan zal de winst van den algemeenen Handel op *Indië* nog met ongeveer f578,680:-:- vergroot worden, en dus in het geheel op eene som van f3,421,468:-:- te waardeeren zijn: een kapitaal, dat nog aanzienlijk vermeerderd moet worden door de voordeelen, welken de handel van haven tot haven in *Indië* zelve kan opleveren, ter beschouwing van welken tweeden tak des *Indischen* Koophandels wij thans zullen overgaan. —

Gelijk de handel van *Europa* met onze bezittingen in *Indië* gegrond is op de voortbrengselen dier Landen, voor de markt van *Europa* geschikt, en op derzelve wederkerige behoefte; — even zoo is de handel in *Indië* van haven tot haven gegrond op de onderlinge behoeften en den wederzijdschen overvloed van de onderscheidene volken, aan deze

zee-

(52) Zie Tabel II^d. Hoofdst. IIe. Afd. N^o. I.

zeeën gelegen. Bij deze bijzonderheden zal het dus niet ongepast zijn hier eenige oogenblikken te verwijlen, en daaruit den waren staat dezès handels afte leiden.

Uit het eerste Hoofdstuk zal men zich ligtelijk den lagen trap van beschaving herinneren, welken de gezamenlijke bewoners der *O. I.* Landen, voor zoo veel die aan het Rijk der *Nederlanden* toebehooren, tot nog toe bereikt hebben, en dus de weinige vorderingen, bij eene geringe mate van *industrie*, door hen gemaakt in kunsten en wetenschappen. — Dit echter was geenszins het geval bij de bewoners van den vasten wal, aan de *Indische* zeeën gelegen, en inzonderheid niet bij die van de schier-cilanden beposten en bewesten de *Ganges*, onder den algemeenen naam van *Indië* bekend, even weinig als bij die van *China* en *Japan*.

Deze volken hadden, reeds lang vóór de komst der *Europeërs*, in vele werktuigelijke kunsten een' grooten trap van volkomenheid bereikt. Eigenaardig waren dus ook de min beschaafde *Indische* volken aan de *industrie* der meer beschaafden cijnbaar geworden, dat is, de eersten verruilden de ruwe voortbrengselen van hunnen grond tegen de door deze laatsten bewerkte stoffen. — Het vaste Land van *Indië* inzonderheid, even rijk in voortbrengselen der natuur, als in schoone, door kunst bewerkte stoffen, dreef met al de naburige Landen een' uitgebreiden en voordeeligen handel. — De
koop-

koopwaren , die hetzelfde oplevert , als: lijnwaten , zijden stoffen , *shawls* en kasimiren , verwstoffen , katoen , peper , *opium* , salpeter en nog eenige andere , zijn voor alle naburige volken eene algemeene behoefte. Van daar dan ook , dat reeds van de oudste tijden af de *Oostersche* markten ijverig zijn bezocht geworden.

Het nitgebreide Rijk van *China* , misschien even vruchtbaar in voortbrengselen , en het welk in zijn' eigen schoot al de middelen bezit om zijne behoeften te vervullen , schijnt minder rijk te zijn geweest in het voortbrengen van zulke voorwerpen , die door de meer zuidelijke Landen gevorderd worden. En schoon eenige van deszelfs bewerkte stoffen niet ongewild zijn , is nochtans deszelfs voornaamste handel gegrond op de behoefte zijner eigen' inboorlingen , daar te Lande gevestigd , welke in klèeding , leefwijze en gewoonten , zoo na mogelijk bij de voorvaderlijke gebruiken gebleven zijn ; weshalve dan ook de uitvoer uit *China* naar de naburige Landen niet te vergelijken is bij dien van het schier-eiland van *Indië*.

Japan heeft sedert lang de gemeenschap met de naburige volken gestremd , en die met de *Europé-schen* , onze natie alleen uitgezonderd (53) , geheel afge-

(53) Te midden der onnoemelijke schaden en diepe vernederingen , die wij in onzen *O. I.* handel en bezittingen sedert

afgesneden. Aan de *Nederlanders* alleen blijft het nog vergund eenige koopwaaren aldaar intevoeren, en de geoorloofde uitvoer is op 7000 kistjes *Japansch koper*, eenige kamfer en verlake goederen bepaald. Tot het drijven van dezen handel is aan eenige *Nederlandsche* ambtenaren het klein eilandje *Decima* ten gebruike afgestaan, doch verders de toegang tot elke *Japansche* haven ontzegd. Deze handel derhalve, hoezeer voor ons niet onbelangrijk, is nogtans op de schaal der algemeene *Indische Kommercie* van haven tot haven van weinig gewigts.

De uitvoer van koopwaaren bij de volken van *Siam*, *Kambodia*, *Kochin-China* en *Tonquin*, beoosten het schier-eiland van *Indië* gelegen, is zeer bepaald; die van *Perzië* daarentegen ten westen is niet onbelangrijk, en bestaat voornamelijk in suiker (54) en specerijen; doch deze worden schier geheel met geld betaald. Een bewijs dus, dat hier weinige goederen, voor een goed *retour* geschikt, te bekomen zijn. — De kommercie van deze Landen met ons is overigens van geene beduidenis; alleen brengen ettelijke *Siamsche* jonken

jaar-

ruim $\frac{1}{4}$ eeuws ondergaan hebben, strekt dit blijk van *uitsluitend* vertrouwen, door het *Japansch* Gouvernement in den *Nederlander* alleen gevestigd, onzer natie nog tot eene kleine verkwikking en eerehelding, dat de alles overschijnende roem des *Britschen* naams zich tot nu toe van *onze slag* bedienen moet, om in de *Japansche* Staten eenigen regtstreekschen handel te drijven.

(54) Doorgaans 4 of 5 millioenen ponden jaarlijks.

jaarlijks nog eenige goederen aan, en nemen in ruiling specerijen. Voorts bestaat er op de overige Landen nauwelijks eenige vaart, en de handel daarop is geheel in handen der *Engelschen*.

Vóór de komst der *Europeërs* in deze gewesten, deelden de min beschaafde inwoners der *Indische* eilanden in de rijke voortbrengselen van het eigenlijk gezegd *Indië*, door in ruiling daarvoor te geven de specerijen, met welke de natuur hunnen bodem uitsluitend begunstigd had, voorts edele gesteenten, eenig goud, en waaren van minder belang. Dan, sedert de eerste, kostbare voorwerpen in de handen der *Europeërs* zijn overgegaan, hebben zij alleenlijk eene matige betaling in geld daarvoor ontvangen, en slechts eenige andere artikelen, waarvan zij in het bezit gebleven zijn, kunnen gebruiken ter aanschaffing van die waaren, welken zij eertijds gewoon waren in eene ruime mate te genieten, en aan welker gebruik zij als verslaafd geworden zijn.

Het was den *Portugezen* na het onvaren der *Kaap de Goede Hoop* gelukt, zich op vele punten, zoo aan den vasten wal als in de eilanden van *Indië*, te vestigen, met eene menigte Vorsten voordeelige overeenkomsten te treffen, eenige volken zelfs te onderwerpen, en door dit alles een aanzienlijk gedeelte van den rijken *Indischen* Handel in *Indië* zelve aan zich te trekken. — In dezen toestand vonden onze Voorvaders de zaken, bij hunne komst in dit werelddeel, en het gelukte hun, nadat door de
op-

oprigting der gewezen' *O. I.* Maatschappij; de menigvuldige kleine hulpmiddelen tot een magtig geheel waren zaamgevoegd, niet alleen de *Portugezen* grootstendeels uit hunne veroverde bezittingen te verdrijven, maar ook, met de meeste Vorsten en volken dezer Landen, inzonderheid aan *Indië's* vasten wal, voordeelige verbindtenissen aantegaan, en daarbij aanzienlijke handelsvooregten te bedingen; de waaren, aldaar vallende; voor een aanzienlijk gedeelte tegen de onbewerkte voortbrengselen der eilanden, die zij bemagtigd hadden, interuilen; en zich aldaar in het bezit te stellen van genoegzaam den geheelen handel, welke destijds van haven tot haven gedreven werd; vooral, daar de oorlog tegen de *Portugezen* met voordeel werd gevoerd, en aanleiding gaf tot vele veroveringen, welke hun een uitsluitend handelsregt verwierven.

Weldra kwam hierbij de *cultuur* der rijst, een uitstekend voortbrengsel van *Java*, en voor de meeste *Indische* volken eene onmisbare behoefte; en nu omvattede onze Maatschappij den geheelen handel, daar al de middelen van voeding, kleding, genot en vervoering, als het ware in hare handen vereenigd waren. Ook hebben onze Voorouders die weten te behouden, zoo lang de invloed eener vreemde Magt hen niet op eene geweldige wijze van de verkregene voordeelen beroofde.

Het allereerst werd de Maatschappij aangevallen
op

op den vasten wal van *Indië*, waar de uitgebreidheid des bodems, de magt der inlandsohe Vorsten, en inzonderheid de groote omvang van haar be heer, in vergelijking met de bepaaldheid harer middelen, haar niet toeliet eene genoegzame magt te onderhouden. Hierdoor ondergingen haar invloed en handel van tijd tot tijd inkrimpende bepalingen, en eindelijk werden dezelve in 1795 geheel vernietigd.

Thans heeft *Grootbritannien* niet alleen hare vorige plaats op het *Indisch* vaste Land ingenomen, maar zelfs aanzienlijke Landen daarbij overweldigd, en die overwonnen' volken onder eene volstrekte afhankelijkheid gebragt. — Hierdoor zijn dan nu ook die goederen en waaren, welke men als eene algemeene behoefte in *Indië* beschouwen mag, voor deze natie alleen tot de minste prijzen verkrijgbaar, en is de groote ruilhandel, die op het vaste Land, van de roode zee of tot *China* toe, door de *Indische* volken gedreven wordt, nagenoeg geheel in de handen der *Engelschen* overgegaan.

Daarentegen is reeds sedert lang, en wel in diezelfde mate, als de magt en invloed van *Engeland* aan den vasten wal van *Indië* toenam, de *Nederlandsche* handel aldaar verminderd, en eindelijk alleen bepaald tot eene bloote verruiling harer ruwe eilands-voortbrengselen tegen voorwerpen van eigen *consumtie*. Hiervan echter behoort *Perzië*, dat dezelve met geld betaalt, te worden uitgezonderd.

Het

Het is alzoo ten onregte, dat men het verval van dezen *Indischen* handel wil hebben toegeschreven aan het gebrekkige onzer inrigtingen in *Indië*, of aan de bepalingen, ten aanzien van den vrijen handel gemaakt. Met die oude instellingen toch is onze handel éénmaal tot een' buitengewonen trap van bloei opgeklommen; hij was dus daarmede geenszins onbestaanbaar. Dan, allengs zijn de omstandigheden veranderd; een vermogend nabuur heeft de volken dezer Landen aan zich onderworpen, of de Vorsten van zich afhankelijk gemaakt, waartoe deze zoo veel grootere hulpmiddelen en zoo veel meer stoutheid dan wij bezat, en door dit één en ander is de handel dier Staten even zeer deszelfs uitsluitend eigendom geworden, als die der eilanden, aan het Rijk der *Nederlanden* nog behorende, gezegd kan worden, het onze te zijn. En voorzeker bezit dat Gouvernement magt en staatkunde genoeg, om daarin anderen niet verder te doen deelen, dan deszelfs eigen belang vordert.

Al ware het derhalve thans mogelijk, aan onze inrigtingen met betrekking tot dezen handel al die volkomenheid te geven, waarvoor zij geacht mogen worden vatbaar te zijn, dan nog zou' daardoor de natuurlijke loop van zaken geenszins veranderd worden. De *Engelschen*, tot de minste prijzen alleen eigenaars der goederen en waaren, in ieder Land van *Indië* gewild, ja, eene behoefte voor de volken aldaar geworden, gesterkt bovendien door
hunne

hunne groote kapitalen en uitgebreide scheepvaart, zijn alzoo natuurlijk in het bezit der voornaamste takken van handel. Vruchteloos vleit men zich, dat die meerdere vrijheid, welke het van ons Gouvernement zoude afhangen aan onze kooplieden te verleenen, hierin aanmerkelijke veranderingen zal te wege brengen. De vrijheid, hoezeer in verre de meeste gevallen het beste middel om den handel te doen bloeijen, reikt echter in alle gevallen niet toe, noch om dien te verkrijgen, noch om denzelfen te behouden, gelijk onder anderen daaruit blijkt, dat, ondanks de groote voorregten, bescherming en uitgestrekte vrijheid, voorhenen aan den handel van ons Vaderland verleend, deze echter sints meer dan eene eeuw onophoudelijk is afgenomen, en dat zelfs eene naburige natie, ten aanzien harer handels-vrijheid in vele opzigten meer dan de onze bepaald, zich denzelfen grootendeels heeft weten eigen te maken.

Het eerste vereischte van den *aktiven* handel (55) is altoos geweest het bezit of de verkrijgbaarheid (het zij van vreemden of eigen bodem) eener toereikende menigte van voortbrengselen, ver-

tier-

(55) *Aktiven* handel noemt men dien, welke eigene produkten, het zij dan ruwe of verwerkte, zelfs uit vreemde stoffen, aan anderen aflevert; terwijl de *negative* of *passive* dezelfen van anderen ontvangt. Het is niet twijfelachtig, aan welke der twee zijden het voordeel van den handel overthelle.

tierbaar tegen mindere , althans gelijke prijzen , dan dit elders geschieden kan. — In allen handel , waarbij men mededingers heeft , is *vrijheid* noodzakelijk , om dat belastingen en belemmeringen natuurlijk de waaren in prijs doen stijgen , en dus in die zelfde evenredigheid de mogelijkheid verminderen , om die tot de laagste prijzen te kunnen verkoopen.

Elke natie dus , die in het bezit is van waaren , elders gewild , welken zij tot den laagst mogelijken prijs aan de neutrale markt brengen kan , is natuurlijkerwijze eigenares van dezen tak van handel. Zoo moest dan de kusthandel van *Indië* wel overgaan in de handen der *Engelschen* , zoodra de kooplieden dier natie het uitsluitend voorregt verkregen hadden , van de in *Indië* gezochte waaren ten minsten prijze te verkrijgen en te verkoopen. De vreemde koopman , verpligt die goederen uit de tweede hand te ontvangen , onder betaling van hooge belastingen , opgelegd met het oogmerk , om eigen boven vreemden handel bij den inkoop te bevoordeelen , kon tegen hen niet markten , en was dus verpligt met verlies te verkoopen , dat is , den handel te staken.

Gelijk overal elders , zoo volgde ook in *Indië* de handel den natuurlijken loop der omstandigheden , en deze begunstigde de *Engelsche* natie op eene uitstekende wijze.

Alleen in onze eigene bezittingen , en dan nog slechts

slechts voor zoo verre men de toereikende magt bezat, om den sluikhandel krachtdadig te beletten, zou men dóór eigen boven vreemden handel zoo zeer begunstigende bepalingen, dat de nadeelen, op den inkoop geleden, er door werden op- ja overgewogen, een gedeelte van dezen handel aan zich kunnen trekken. Dit gedeelte echter kan nooit de hoeveelheid van eigen *consumtie* te boven gaan, om dat de wederuitvoer van alzóo verkregen waaren; gelijk wij zagen, als onmogelijk moet worden beschouwd.

Het verlies, dat de *Nederlandsche* koophandel door dezen staat van zaken in *Indië* geleden heeft, is zeker groot; doch het is geenszins onoverkomelijk, dewijl het gemis daarvan ruim kan opgewogen worden door andere voordeelen, die onze *Indische* bezittingen verschaffen kunnen, gelijk vervolgens nader zal worden aangetoond.

Ten aanzien van *China* valt, voor zoo veel den handel van en in *Indië* zelve betreft, aantemerkén: dat, hoezeer de aanvoer van waaren uit *China* naar onze bezittingen vrij aanzienlijk is, echter de voordeelen daarvan voor onzen Kolonialen handel steeds gering zijn geweest, uit hoofde dat deze goederen alleenlijk met de eigen schepen dier natie worden aangevoerd, enkel tot eigen binnanlandsche *consumtie* dienen, en dat ter inruiling daarvan grootstendeels geldspecie wordt uitgekeerd, in weêrwil van de zware straffen, daarop in vroeger' tijd ge-

N

steld ;

steld; terwijl het aanbod van koopwaaren in de plaats daarvan, dan eens uit hoofde van den hoo-gen prijs, gelijk b. v. de peper; dan weder wegens het bepaald debiet, gelijk het tin en de specerijen, of ook wel uit aanmerking der minder goede *qualiteit*, gelijk het katoen, dat *Bengalen* in menigte en van eene veel betere hoedanigheid oplevert, — slechts voor een zeer bepaald gedeelte der *retouren* kan worden aangenomen.

Ook de rijsthandel, weleer een zeker middel, om vele voortbrengselen der onafhankelijke eilan-den in onze handen te doen overgaan, is zeer ver-minderd, daar men jaren achter één den uitvoer daarvan uit *Java* heeft moeten verbieden, hetgeen de volken, die certijds hun voedsel van dat eiland erlangden, door eigen landbouw of van elders zich het noodige heeft leeren verschaffen.

Uit dit alles kan men afleiden, dat van dezen weleer zoo bloeienden handel als het ware niets meer dan het geraamte is overgebleven, noch over-blijven kon, en dat de geheele omvang daarvan niet te boven gaat de inruiling van het voor eigen gebruik benoedigde, gedeeltelijk tegen de produk-ten onzer bezittingen, gedeeltelijk tegen gered geld.

Voorhenen werden de goederen van den vasten wal van *Indië* regtstreeks naar *Batavia* overgebracht, en van daar met zoodanige andere benooidgheden, als de behoefte van elk *Etablissement* vor-der-

derde, verder verzonden. Hoe aanzienlijk de behoefte aan zulke goederen, in vergelijking met eigen' of *Europésche* voortbrengselen, destijds geweest zij, mag men hieruit opmaken, dat ten tijde van het bestaan der *O. I.* Kompagnie op *Sumatra's* west-kust alleen gevorderd werden (56).

Kormandelsche Lijwaten . . .	f 150,000:--:-
Suratsche ————— . . .	- 50,000:--:-
Bengaalsche Lijwaten en <i>Opium</i> . -	200,000:--:-
Europésche waaren	- 80,000:--:-
Javasche produkten	- 70,000:--:-
Totaal . . f 550,000:--:-	

In al de overige bezittingen staat de behoefte nagenoeg hiermede in evenredigheid, zoo dat nauwelijks het $\frac{1}{4}$ gedeelte van de waarde der goederen, van *Batavia* naar de andere *Etablissemerten* verzonden, in voortbrengselen van eigen grond of in *Europésche* waaren bestond.

Hieruit zal men derhalve kunnen afleiden, dat, zoo de handel in *Indië* wordt vrijgesteld, de *Engelsche* kooplieden voor $\frac{2}{3}$ deelen zullen in den handel van haven tot haven in deze bezittingen, en voor hunne goederen zullen inruilen zoodanige handels-artikelen, als wij boven (bladz. 172) gezegd hebben tot de voortbrengselen van *Indië* te behooren,

(56) Zie FSCHELSKROON, Beschrijving van het Eiland *Sumatra*, bl. 54.

ren, doch die niet bepaaldelijk in rekening zijn gebragt, om dat wij daarop naderhand moesten terug komen. — Zal daarentegen het voormalig stelsel gevolgd worden, en de toegang tot de overige bezittingen alleen aan *Nederlandsche* handelaars worden toegestaan, dan zal het, even gelijk te voren, weder zeer moeilijk worden den sluikhandel te beletten. — Voorzeker mag men van de Kommissie, derwaards gezonden, eene verstandige keuze in dezen verwachten, daar de loop van zaken, gedurende het bezit der *Engelschen*, bij de *resultaten* onder een vroeger bestuur vergeleken, het best zal doen zien, wat in dezen gedaan behoort te worden.

Volgens opgave der Kommissie van den Heer NEDERBURGH *c. s.* had het vertier der *Indische* waaren, gedurende de vijf laatste Boekjaren, en wel van 1788 tot 1792, door elkander gerekend, jaarlijks bedragen en aan zuivere winst afgeworpen, als :

Voor 5000 ponden Foelij	f 45,000:--
— 15,000 — Muskaatnoten. -	90,000:--
— 120,000 — Nagelen	420,000:--
— 750,000 — Japansch-koper. -	292,000:--
Poeijersuiker	190,000:--
Kamfer	10,000:--
Tin	18,000:--

Op vaderlandsche provisien in *Indische* waaren te *Japan* - 76,000:--

Terwijl volgens de 15de Bijlage van haar rapport de gezamenlijke, door den handel op de onderschei-

de

dene Kantoren in *Indië* behaalde winsten, in dit zelfde tijdvak jaarlijks *f* 2,322,951-6-12 bedragen hadden.

Voorzeker zullen de voorwerpen van dien handel bij voortdoring gewild zijn; zelfs is in vele artikelen een nog grooter debiet mogelijk, en het Gouvernement zal op de genoemde voortbrengselen altijd aanzienlijke winsten behalen; doch handel en reedery zullen daardoor alleen in zoo verre bloeijen, als de vervoering er van voor eigen rekening naar uitheemsche markten met voordeel geschieden kan.

China haalt thans met eigen' schepen die goederen af, en geeft in ruiling daarvoor voortbrengselen van dat Rijk. De *Engelschen* zullen hen daarin navolgen, zoo lang zij met meerder voordeel hunne goederen in onze bezittingen kunnen invoeren, en ladingen in *retour* nemen, dan onze Kooplieden zulks in hunne bezittingen kunnen doen.

Maar in geen geval zal de vervoer der opgegeven' goederen aan onze kooplieden dezelfde winst, als voormaals aan de *O. I. Kompagnie*, verschaffen kunnen, om dat deze gewoon was die produkten uit de verpligte levering tot zeer lage prijzen te ontvangen, terwijl zij ook den inkoop der *retour*-goederen, door het bezit van vele *Etablissements*, op de kusten van *Kormandel*, *Malabar* en *Bengalen*, beter koop erlangde, dan zulks door den vrijen Handel immer mogelijk is.

De uitgebreidheid voor het overige van den

handel, die met geld in ruiling der voortbrengselen van den vasten wal van *Indië* geschiedt, is moeilijk te begrooten. Alleen kan men zeggen, dat gedurende den jongsten oorlog tot het jaar 1808 toe, jaarlijks al de produkten, die onze bezittingen opleverden, verkocht zijn geworden, en de invoer daarvoor in specie ten minste *drie* of *vier* millioenen jaarlijks bedragen heeft; en dat ondanks dezen invoer van *numerair*, hetzelfde aldaar van jaar tot jaar schaarscher is geworden; waaruit dus noodwendig voortvloeit, dat, buiten de voortbrengselen, welken onze bezittingen zelve tot dien handel verschaffen, jaarlijks een kapitaal van *drie* of *vier* millioenen moet besteed worden, om de waaren, van *Indië's* vaste Land ingevoerd, te betalen, en dat dus deze som gevoegd zal moeten worden bij die goederen, welke in ruiling daarvoor bruikbaar zijn, — tot het vinden der geheele som, in den *Indischen* handel omgezet.

De rijsthandel, en die van eenige geringere behoeftigheden, gedurende den loop der jongste oorlogen zoo zeer verminderd, schijnt thans eenigermate te herleven. Vooreerst echter meen ik den uitvoer daarvan niet hooger, dan op één millioen guldens jaarlijks te kunnen stellen, om dat de behoefte aan deze waaren door de langdurige stremming des toevoers bij de naburige volken van *Indië* zeer verminderd is.

De winst, die door den koophandel en de
ree-

reederijen op den handel in *Indië* behaald wordt, is zeer aanzienlijk; en kan ten minsten op 20 per-
cent van het kapitaal geschat worden. Dan, daar het niet te voorzien is, dat deze handel geheel weder in onze handen zal overgaan, om dat de natiën, welke dien thans drijven, evenveel belang hebben om denzelven te behouden, als wij om hem te verkrijgen; terwijl zij even zoo wel de waaren, die het voorwerp der inruiling uitmaken, nitsluitend bezitten, als wij de genen, die daarvoor in ruiling gegeven worden, en zij zelfs door minder behoefte aan de onzen, dan wij hebben aan de hunnen, boven ons bevoorregt zijn, en gevolgelijk voor het minst eene gelijke magt hebben, om onzen inkoop te belemmeren, als wij hunnen invoer: — zoo meen ik dan ook grond te hebben, om ons aandeel daarin voor als nog niet hooger dan op $\frac{1}{3}$ te stellen, ten minste niet buiten het geval van terugkeering tot het vorig stelsel, om namelijk den invoer met vreemde schepen te verbieden: iets, dat de deur voorzeker andermaals voor den smokkelhandel openen zoude, en welligt om meer andere gewigtige redenen niet raadzaam te achten is.

Op deTabelle n.º II. des II Hoofdst. 2de. Afd. zal men wijders vinden, in de *eerste* kolom de waaren, welke door het Gouvernement in *Indië* voor den handel, uit den jaarlijkschen opbrengst der kontingenten en leveranciën verkocht worden; in de *tweede* en *vierde*, de gewone in- en uitkoopsprijzen; in de

vijfde, het bedrag (*rendement*); in de *zesde*, de winsten; en lager het kapitaal, tot den handel van haven tot haven in *Indië* noodzakelijk, benevens de winst, dien de handel en reederij daarop mag hoopen te behalen.

En hiermede zullen wij thans ter beschouwing van den derden tak des *Indischen* handels, — dien namelijk, *welke van Europa op den vasten wal van Indië onmiddellijk gedreven wordt*, voortgaan.

In dezen handel deelde eertijds ook de gewezen *O. I.* Maatschappij voor een aanzienlijk bedrag. Zij alleen toch bezat de ruwe voortbrengselen der *Indische* eilanden, die buiten het geld, hoofdzakelijk tot inkoop der *retouren* op de kusten van *Kormandel*, *Malabar* en *Bengalen* dienden, en kon dus door den geringen prijs, dien zij daarvoor besteedde, en uit hoofde van vele gunstige verbindtenissen, met de Vorsten dier Landen aangegaan, de goederen tot lager' prijzen dan de overige *Europésche* volken inkoopten, en alzoo, was het nood, ook tot mindere prijzen verkoopen. Zoo had de *Kompagnie* als het ware de magt om de markt te stellen, en om die reden pleeg zij dan ook nagenoeg geheel *Europa* van deze voortbrengselen te voorzien. Dan, sedert *Engeland* zich uitsluitend de heerschappij in het *Indische* Schier-eiland verschaf-

schafte, en al deszelfs voortbrengselen aan zich cijnsbaar maakte, is ook deze handel voor het grootste gedeelte in handen dier natie overgegaan.

Zoo heeft dan ook ten aanzien van dezen tak des handels het *Engelsch* Gouvernement de magt verkregen en uitgeoefend, om den inkoop van de voortbrengselen dier Landen, en den invoer aldaar van *Europésche* waren door den vreemden koopman, zoodanig te bezwaren, dat deszelfs eigene kooplieden deze alleen tot de minste prijzen ter markt kunnen brengen, en dat ieder volk van *Europa*, hetwelk niet, door den invoer dier goederen met vreemde schepen zwaar te belasten, zijn' eigen' scheepvaart naar deze Landen beschermt en aanmoedigt, voortaan verplicht zal zijn, de talrijke voortbrengselen van het *Indisch* Schier-ciland uit handen der *Britten* te ontvangen.

Ook de handel van *China* is voor ons niet meer zoo voordeelig als eertijds, uit hoofde dat de *Engelschen* de waaren, die zij uit *China* voeren, met voortbrengselen van *Bengale* betalen, en dus zoo wel op lading als *retour* eene wiinst behalen, hetgeen geenszins het geval is van onze en andere kooplieden, welke verplicht zijn, het grootste gedeelte der *Chinésche* goederen met baar geld te voldoen, en dus alleen uit het *retour* de inkomsten hunner uit- en tehuis-reize moeten vinden.

Voorts is deze handel te onzen opzigte ook nog bepaald geworden door het ruimer aandeel, het-

welk verscheiden' andere natiën daarin genomen, en door de bescherming, die vele Gouvernemen- ten aan hunne eigene scheepvaart op *Indië* verleend hebben: het zij door den invloed der *Indische* waaren met vreemde schepen geheel te beletten, of door dien alleen onder betaling van zware reg- ten toetestaan.

Het mogelijk vertier derhalve der voorwerpen van den handel, zoo wel van het *Indisch* Schier-eiland als van *China*, kan thans niet hooger worden aan- genomen, dan hetzelfde in 1795 door Heeren Kom- missarissen in *Indië* gesteld is, daar deze begroo- ting gevestigd was op de eigen' *konsumtie* en die onzer *West-Indische* volkplantingen. — Ook mag men vaststellen, dat de begunstiging van eigen handel op die Landen wel degelijk het oogmerk is van ons Gouvernement, gelijk uit het oprigten eener geöktroijeerde Maatschappij voor den handel van *China* gebleken is, en gevolgelyk, dat ook ten aanzien van den handel op het overige van den vasten wal van *Indië*, zoodanige maatregelen geno- men zullen worden, als de ondervinding zal doen zien geschikt te zijn, om den *Nederlandschen* handel daarop aantemoedigen, en ten minsten onze eigene behoefte met eigen schepen, en door eigen kommerce, zoo veel immer mogelijk, te doen aan- voeren.

De waarde van dit benooidge, zoo aan lijnwaten als andere kustgoederen, werd nog in den laatsten
tijd

tijd van het bestaan der Kompagnie, op omtrent twee millioenen guldens geschat, terwijl tot den inkoop daarvan ongeveer één millioen gereed geld gebezigd werd, buiten de voortbrengselen, te dien einde uit onze bezittingen getrokken. — De voordeelen echter, die men destijds vooronderstelde, dat door de *O. I.* Kompagnie op het *retour* zouden behaald worden, kunnen thans niet meer in aanmerking komen, vermits die berekening toen gegrond was op den inkoop van goederen, welken dezelve tegen geringe prijzen uit hare eigene bezittingen verkreeg, en die de bijzondere koopman te *Batavia* thans veel hooger betalen moet. Om deze reden dan meen ik, de winst op het kapitaal van dezen handel niet hooger dan op 25 percent, en even hoog de winst op dat der reederij, te moeten bepalen. —

Wat den *Chinaschen* handel betreft, daar deze door eene bevoorregte Maatschappij (57) schijnt te zullen worden gedreven, en dus genoegzaam in denzelfden geest, als waarin die door Kommissarissen in den jare 1795 was aangezien, zal daarvan ook hetzelfde voordeel, als destijds, kunnen verwacht worden.

Op

(57) Het schijnt wel, dat deze Maatschappij, op den voet zoo als die is voorgesteld, niet zal in werking komen; dan het lijdt geen' den minsten twijfel, of het voornaam oogmerk der inrigting zal, op de ééne of andere wijze, toch kunnen worden tot stand gebracht.

Op de Tabelle n°. III is, behalve de winsten, die het Gouvernement in *Indië* op den verkoop der produkten aan de *Indische* markt geniet, ook aangewezen het kapitaal, tot elken tak van handel en reederij naar de zoo even opgegeven' bepalingen noodzakelijk, benevens de voordeelen, welke men daarvan hoopen mag te zullen trekken. De Lezer beoordeele nu, in hoe verre de door mij aangevoerde bewijsgronden en inlichtingen deze opgaven regtvaardigen. — Ik heb er alleen dit bijtevoegen, dat dat gene, wat in dezen nog niet te eenenmale duidelijk schijnen mogt, bij de beschouwing eener belovende toekomst, in het *derde* Hoofdstuk nader zal worden toegelicht.

Indien wij nu al de verkregene slotsommen te zamen trekken, dan zal men bevinden, gelijk zulks op diezelfde Tabelle n°. III is aangewezen, dat de winsten, die het Gouvernement op den verkoop van produkten, voor de markt zoo van *Europa* als van *Indië*, ontvangt, de som bedragen van *f* 6,425,429 : 16 : —; dat de handel en reederij van *Neerland* op *Indië* een kapitaal beloopt van *f* 29,676,219 : 2; en dat de gezamenlijke handelsvoordeelen, door dezen som verkrijgbaar, op *f* 5,378,028 : 6 te schatten zijn.

Indien het verwondering baren mogt, dat deze berekening geenszins zulke schitterende *resultaten* op-

oplevert, als de weidsche vertooning; door anderen in dit vak onzer Koloniale *Statistiek* gemaakt, had doen verwachten: dan moet ik daarop aanmerken, dat die bedoelde begrootingen rusten op te éénnemale willekeurige stellingen; terwijl ik voor mij gemeend heb, mij binnen den kring der wezenlijkheden te moeten beperken. —

Het is echter geenszins mijne bedoeling, te doen gelooven, veel minder te bewijzen, dat de voormalige inrigtingen, zoo der *O. I.* Maatschappij, als later betrekkelijk den koophandel ingevoerde, voor geene verbetering mogen worden vatbaar geacht, en dat dus te dezen aanzien in de toekomst op geene meer voordelinge *resultaten* zou te hoo-
pen zijn: het tegendeel is waar, en voorzeker mogen wij thans, daar de ondervinding over onderscheidene vraagstukken, daartoe betrekkelijk, zoo veel lichts verspreid heeft, meer dan ééne verbetering in dezen te gemoet zien. Dan, het is niet minder waar, dat zij, die zich deze hervormingen als zoo gemakkelijk intevooeren voorstellen, en op de voordeelige *resultaten*, daarvan te verwachten, met zoo veel vastheid rekenen, meer aan den dag leggen eene geringe mate van *Staatshuishoudkundige* kennis, en eene groote mate van zelfvertrouwen, dan eene grondige wetenschap van zaken, en een door ondervindingen geoefend oordeel. — Het is eene algemeene waarheid, die ook op dit onderwerp hare toepassing vindt: slechts zeer zelden
schenkt

schenkt de natuur veel goeds voor weinig arbeids; en meest altijd is de belooning aan de hoegrootheid der poging geëvenredigd. — Men houde het vrijelijk daarvoor, dat, indien het uitbreiden der bestaande en het invoeren van nieuwe *cultures* in onze *O. I.* bezittingen eene gemakkelijke onderneming geweest ware, onder eene zoo groote reeks van mannen, gedurende het lange tijdperk, dat die bezittingen aan onzen Staat toebehoorden, tot het bestuur aldaar geroepen, wel ettelijke zouden gevonden zijn geworden, van een' toereikend gezond verstand en goeden wil voorzien, om aldaar dat gene in werking te brengen, wat hier veeltijds zoo gemakkelijk wordt geacht, en dat er niets minder vereischt werd, dan eene zoo gewigtige verandering in het Koloniale stelsel, als de afschaffing van den slavenhandel in der daad is, om op goede gronden eene aanmerkelijke uitbreiding der *cultures* in onze *O. I.* bezittingen te kunnen verwachten.

Voor het overige is door mij de waardij der *O. I.* bezittingen niet begroot naar de uitgestrektheid dier wenschen, welken ieder koestert, die de welvaart van zijn Vaderland gevoelig ter harte neemt. Ik heb gemeend, hier ter plaatse alleen dat als geldig te kunnen aannemen, wat op de bevinding van vroégere jaren dadelijk steunt; en zelfs dan nog is de slotsom van ons onderzoek zeer voldoende geweest. Een handel toch, die een fonds van 29 of 50 millioenen schats vordert, en eene jaar-

jaarlijksche winst belooft van meer dan 5 millioenen voor den koopman — is, wat het handelfonds betreft, welligt ruim zoo veel, als aan den tak van nationale nijverheid in dezen oogenblik kan besteed worden, en in een ander opzigt, van den winst namelijk, eene zoo aanzienlijke bijdrage ter bevordering van het algemeen welzijn, dat men wel kortzigtig zou moeten zijn, om aan het bezit van deze Koloniën niet eene zeer hooge waarde toetekennen, inzonderheid, wanneer men den invloed des *O. I.* handels op alle andere takken van *kommercie*, nijverheid en welvaart, en tevens het gegrond vooruitzigt in aanmerking neemt, dat dezelve, volgens het eenparig oordeel van allen, die *Indië* kennen, in de toekomst voor eene groote en heilzame uitbreiding vatbaar blijft.

Hoe warsch anders van alle weidsche opgaven en van *theoretische* berekeningen, die toch altoos tot wezenlijke *resultaten* behoren herleid te worden, zal ik echter in het *derde* Hoofdstuk, met den Lezer eenige schreden in de toekomst wagen, en onderzoeken, wat wij daarvan met eenige waarschijnlijkheid mogen hoopen.

Alvorens echter de tegenwoordige afdeeling te besluiten, zal het niet ongepast zijn, nog eenige oogenblikken bij het belangrijke van den *Indischen* handel, door haren invloed op de overige takken

VAN

van kommercie en nijverheid in *Europa*, zoo wel als bij den Financiëlen toestand van het *Indisch Gouvernement*; te verwijlen.

Ook hiertoe zijn geene bespiegelende en los ge-
waagde vooronderstellingen noodig. De ondervin-
ding alleen is toereikende, om ons de uitgestrekt-
heid en het gewigt van dit een en ander te doen
kennen:

Men lette slechts op den Staat van *Venetië*,
vóór de ontdekkingen van de *Portugezen*, onder
VASCÓ DE GAMA. Die Stad of Republiek was
toen niet alleen in het bezit der voornaamste tak-
ken van handel, welke over *Alexandrië* met de
Indiën gedreven werd, maar tevens, gelijk natuur-
lijk is, de voornaamste markt van *Europa*:

Naauwelijks hadden de *Portugezen* zich in het bezit
gesteld van den *O. I.* handel, of de algemeene markt
werd naar *Lissabon* verlegd; en de bloeiende
handel van *Venetië* verliep grootstendeels; niet om
dat de eerste als het ware de eenige handelstak dier
stad was: (in dien tijd toch moest dezelve; bij een
meer moeijelijk transport der waaren, en bij een
minder algemeen gebruik der *Indische* produkten;
ook een kleiner omvang hebben dan thans), maar
om dat het eene eigenschap van dezen handel schijnt
te zijn, dat hij meest alle andere gedeelten der *Eu-
ropésche kommercie* aan zich trekke. Daarom werd
Nederland dan ook op zijne beurt de algemeene
hoofdmarkt, zoodra onze voorvaders de *Portugé-
sche*

sche bezittingen in Indië veroverd hadden, en de waaren van daar regstreeks naar dat land henen stroomden. In het bezit van deze hoofdmarkt zijn zij gebleven, zoo lang de uitsluitende *O. I.* handel hun eigendom bleef. *Engeland* zelve is aan de gedeeltelijke bemagtiging daarvan grootstendeels het overwigt verschuldigd, welk hetzelfde zich op den algemeenen handel sints dien tijd verschaft heeft.

Dit verschijnsel laat zich ook niet moeijelijk verklaren, op gronden van rede en ondervinding, welke den voornamen grondslag daarvan aanwijzen in den overweegenden invloed, dien het uitsluitend bezit eener groote hoeveelheid van waaren aan elke natie verschaft, het zij dezelve uit weelde of uit gewoonte eene behoefte voor alle volken geworden zijn. In zoodanig geval toch geeft ieder' andere natie een gedeelte harer eigen' waaren in ruiling voor deze vreemde goederen, en zij kan dit doen tot de minste prijzen, om dat het *retour* een gedeelte der vrugt goedmaakt, iets, hetwelk geenszins het geval is, bijaldien de koopman zijne goederen ter markt brengt in een Land, waar hij niet zeker is eene *retour* - lading te zullen kunnen innen. Hierdoor wordt derhalve de markt van den alleenbezitter der vreemde goederen ook de meest voorziene markt in alle sorteering van goederen, waar ieder koper zijne gading vindt, en in dat geval koopt deze aldaar niet slechts de vreemde waaren in, maar hij voorziet er zich even zeer van

de zoodanige, die hij anders verplicht zou zijn van elders te gaan halen; en hierdoor kan aan zulk eene markt dikwijls het tienvoudige des kapitaals worden omgezet, hetwelk de uitsluitend bezeten' goederen op zichzelve waardig zijn.

Elk dus, die slechts eenigzins met den loop des handels bekend is, zal overtuigd zijn, hoezeer het uitsluitend bezit van eenige handels-takken een middel worden kunne om een' meer uitgebreiden handel aan zich te trekken; en hij zal ook hieruit tot de groote aangelegenheid der *Indische* bezittingen kunnen besluiten, voor zoo veel zij voortbrengselen verschaffen, nergens elders te bekomen dan bij natiën, die aldaar *Etablissemten* hebben; weshalve dan ook de invloed van het bezit van zulke waaren op den algemeenen handel wel degelijk behoort in aanmerking te worden genomen bij het oordeelen over de waarde des *Indischen* handels. — Hoe zeer wij nu niet meer in het uitsluitend bezit zijn van alle waaren, die *Indië* oplevert, moet echter het nog aanhoudend bezit van eenige derzelve altoos als iets zeer gunstigs voor den *Nederlandschen* handel in het algemeen beschouwd worden. —

Thans zal het noodig zijn, ter beoordeeling van de geheele waarde der *O. I.* bezittingen, den handel daarmede ook nog van eene Staats-financiële zijde te bezien, en bij de voordeelen van het vertier der produkten, door eene verplichte levering verkregen, ook die te voegen, welke als *territoriale*
in-

inkomsten van het Gouvernement beschouwd worden.

Voorzeker schijnt in het bedrag dezer inkomsten eenig verschil bij het aanhouden der *Engelsche* inrigtingen op *Java*, of bij het invoeren van nieuwe, in den geest der vroegeren gewijzigd, te zullen plaats hebben. Echter is dit verschil meer schijnbaar dan wezenlijk, daar de voormalige inrigtingen onder het *Engelsch* bestuur hoofdzakelijk zijn in stand gebleven, of slechts eene geringe wijziging ondergaan hebben, met uitzondering alleen van *Java's* noord-oostkust, waaromtrent wij gezien hebben (53), dat het te boven gaan der inkomsten aan de uitgaven aldaar alleenlijk was toetschrijven aan den opbrengst der nieuw veroverde provinciën, en deze wederom worden opgewogen door de meerdere uitgaven, die de *Engelsche* administratie elders vorderde, en de mindere inkomsten, die onder hetzelfde op den verkoop der produkten genoten werden.

Van hier dan ook, dat het financieel verschil onder de beide stelsels van bestuur meer gezocht moet worden in de verscheidenheid van uitgaven en administratie, dan wel in de inkomsten, en zulks uit hoofde, dat de administratie der *Engelschen* in *Indië* te dezen opzigte zeer gebrekkig was,

(53) Zie boven, bladz. 148 en 161.

was, gelijk algemeen door hen zelve erkend wordt, en dus in vergelijking met die gene, welke wij verwachten mogen dat in onze *Indische* bezittingen zal worden ingevoerd, eene minder voordeelige uitkomst oplevert.

Welligt is het niet overbodig nogmaals den Lezer te herinneren, dat, zoo al de wijze van het dragen der belastingen door den *Javaan*, ten aanzien van de inkomsten van het Gouvernement, niet zeer belangrijk schijne, echter in het voorgaande door ons is aangetoond, dat het voor den handel en het lot van den *Javaan* geenszins onverschillig kan geacht worden, welke voortbrengselen op *Java* worden aangekweekt, en op welke wijze de belastingen geheven worden: en zulks ter voorkoming der misvatting, als of het niet van belang zoude zijn, dat door de inrigtingen in *Indië* de *Europésche* handel en de toestand der inboorlingen al of niet begunstigd wierd.

In het laatste tijdperk, waarin de Kolonie van *Java* aan het gewezen *Neêrlandsch* Gouvernement behoorde, had men reeds den ambtenaren vaste en aanzienlijke traktementen toegelegd, en hen in alle inkomsten voor de rekening des Gouvernements doen deelen. Uit dien hoofde zal dan ook de bevinding van *dien tijd*, zoo als dezelve werkelijk geweest is, ten grondslag bij de berekening der inkomsten worden aangenomen.

Ten aanzien van den tegenwoordigen staat der
uit-

uitgaven valt aantemerken, dat het bedrag daarvan ook uit de voormalige ondervinding genoegzaam kenbaar is, en dat men te minder gevaar loopt om hierin mistetasten, daar de meeningen van allen, die met *Java* bekend zijn, hieromtrent naauwkeurig overëenstemmen.

Op de Tabelle n.º IV. van het II.º Hoofdst. 2.º Afd. vindt men de opgave der kosten op ieder *respect* in het bijzonder. Het zal niet overbodig zijn, ter meerdere toelichting, een' oogenblik bij elk artikel stil te staan.

Bij den eersten post A. is ten grondslag genomen de bevinding der jaren 1809 en 1810 (59).

De begrooting van den post B. is gegrond op het besluit van Z. M. den Koning, van den 14 september 1814, waarbij de begrooting der Militaire magt gesteld wordt op *f* 3,333,892:-. Dan, daar hieronder niet gerekend zijn de huisvesting en verdere kosten van alle reizende en marscherende troepen, even weinig als de aanrits-gelden van inlandsche manschappen, noch ook het montant der pensioenen, is daarvoor in ééns gesteld *f* 4,500,000:-.

De begrooting van al de overige posten — (uitgezonderd die onder I, K en L, welke volgens den geest der besluiten, betreffende de tegenwoordige

(59) Ook de Heer DAENDELS rekent daarvoor eene gelijk som. Zie zijn Werk, bladz. 124.

dige inrigtingen, geraamd zijn), — komt overeen met de begrooting van den Heer DAENDELS zelve (60), waarvan dan ook juistheid door de tegenstreevers van zijn stelsel erkend wordt (61); bedragende al deze posten van uitgave gezamenlijk eene som van *f* 11,665,500:-.

De staat der inkomsten, post A, is gegrond op den opbrengst van het jaar 1810, volgens het Rapport van den Directeur-Generaal van 15 April 1811. Met dit onderscheid echter, dat hier het papieren geld met de wezenlijke *agio* tot zilver *gereduceerd* is, en niet, gelijk in het gemelde Rapport, met eene door het Gouvernement bepaalde, en louter op willekeurige onderstelling rustende, waardoor aan het papier eene hoogere waarde werd toegekend, dan die dit wezenlijk bezat.

De post B berust op de bevinding der *Bataviasche* Boeken van 1783 tot 1795 (62).

De post C steunt op de Tabelle n.º II. tot dit Hoofdstuk behoorende.

Die van D. is bij *approximatie* begroot, naar den opbrengst dier Provinciën onder het *Engelsch* bestuur; echter met eene aanzienlijke *reduktie*, daar het niet te voorzien is, dat de door hen opgelegde lasten op den duur zullen kunnen worden
ge-

(60) Dezelfde, bladz. 124.

(61) Zie *ЭКОНОМІКА*, ter a. pl. bladz. 548.

(62) Zie de *Missive* van Kommissarissen-Generaal, van den 24 Julij 1795. Bijlage, n.º 17.

gedragen, en de voorzigtigheid van onze zijde waarschijnlijk vorderen zal, ten aanzien der *Savaansche* Vorsten met meer billijke gematigdheid te handelen.

Eindelijk, de post E. komt mede nagenoeg met de bevinding der laatste jaren overeen.

Het geheele beloop der gezamenlijke posten van inkomen, $f\ 14,850,217 : 19 : 10$ bedragende, doet zien, dat er na aftrek der uitgaven, een jaarlijksch batig saldo van $f\ 3,184,717 : 19 : 10$ zoude overschieten.

Het zou echter eene misleiding zijn, den Lezer te willen doen gelooven, dat deze gelden jaarlijks aan het Opper-bestuur in het Vaderland zouden kunnen worden overgemaakt. Ik heb toch reeds doen zien, dat de *massa* der in deze bezittingen voor den handel van *Europa* verkoopbare produkten voor als nog de waarde van *zeven en een' halve* millioen guldens weinig te boven gaat, waarvan ruim 25 tonnen gouds worden voldaan in *Europé-sche* behoeften, voor de *Europézen*, in *Indië* gezeten, noodzakelijk. Indien men nu op de overige 50 tonnen nog het bedrag van ruim 31 tonnen voor het *Europeesch* Gouvernement korten wilde, dan zou de invoer van zilver in die Landen veel te gering zijn, om de overige behoeften der ingezetenen aan waaren van den vasten wal van *Indie* te betalen, en derhalve zou daaruit onmiddellijk voortvloeijen die zelfde schaarschheid van specie, welke

in de laatste tijden van het *Nederlandsch*, en nog meer onder het *Engelsch* bestuur, zoo drukkend gevoeld is, en waarvan het vermeerderd in omloop brengen van papieren geld zoo wel bijdragende oorzaak als eerste gevolg werd, — een maatregel, te verderffelijker, daar, gelijk reeds meermalen gezegd is, dat papieren geld in waarde verliest, naar mate het zilver schaarscher wordt, en dus altoos met nadeel in de kas van het Gouvernement terug keert. Hier door vermeerderen alle uitgaven, het bestuur wordt kostbaarder, gelijk men in de laatste jaren zoo knellend ondervonden heeft, en al spoedig verdwijnt het *surplus*, waarmede de ontvangsten schijnbaar de uitgaven te boven gingen, om plaats te maken voor een schadelijk *deficit*. Trouwens, geen Land kan bestaan, kan althans bloeijen, dat voor zijne voortbrengselen minder ontvangt, dan het ter betaling zijner behoeften noodig heeft.

Dan, hoewel dit overschot niet in de kas des *Européschen* Gouvernements kan worden overgestort, is het als *batig saldo* niettemin een voorwerp van groot aanbelang: daardoor toch wordt het Gouvernement in *Indië* gesteld in de mogelijkheid, om den Landbouw uittebreiden en te bevorderen; ook kan daardoor eene Zeemagt onderhouden worden, die niet alleen ons het bezit dezer Landen waarborgt, maar tevens in die afgelegene Gewesten ons voor onze vrienden belangrijk, en voor onze vijanden geducht maakt. En hoe veel
goede

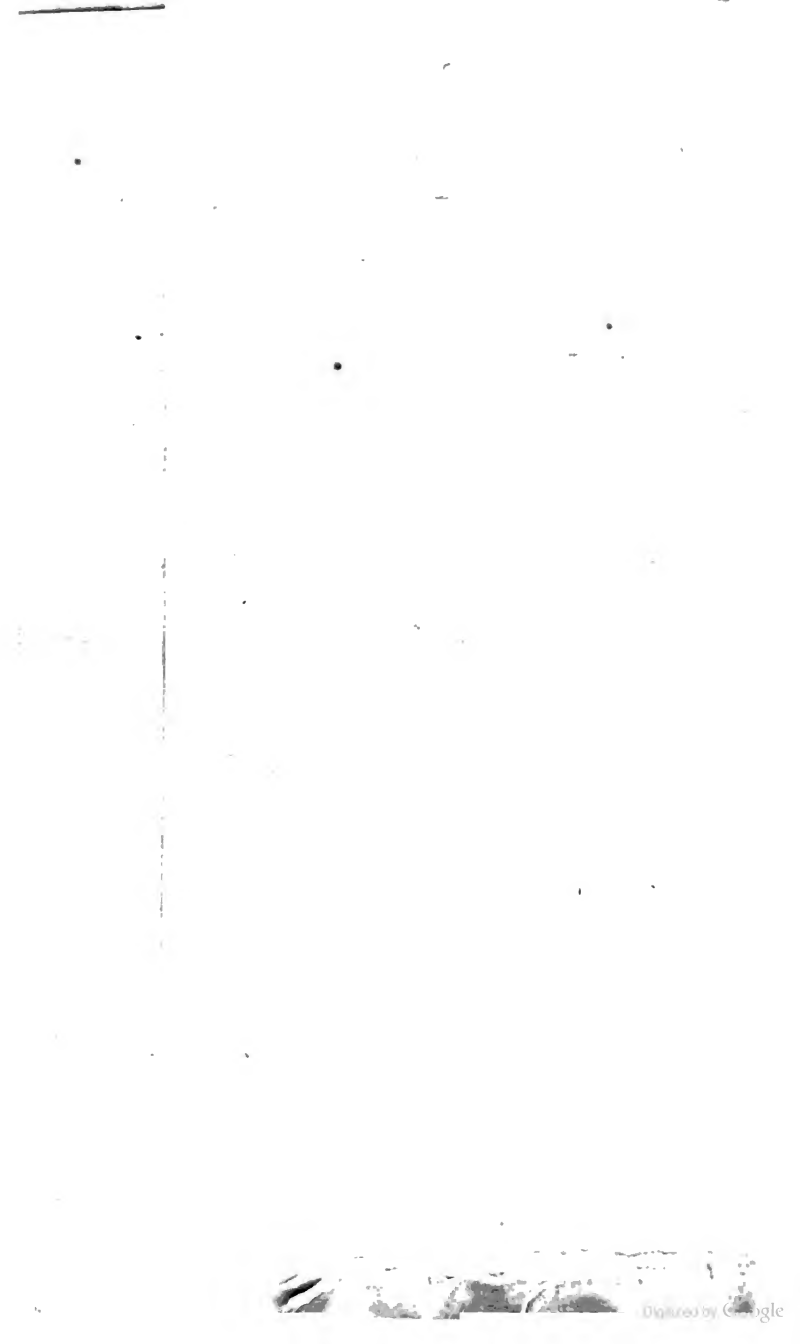
111,000 pikols	Koffij	Rds. 15. 0. 0. de picol.	Rds. 1,665,000.	0. 0.
75,000	— Suiker	— 5. 4. 2½ — — —	— 502,696.	20. 0.
9,029	— Peper	— 7. 0. 0. — — —	— 65,205.	0. 5.
205	— Indigo	— 240. 0. 0. — — —	— 49,200.	0. 0.
755	— Katoenen garens.	— 43. 0. 0. — — —	— 51,519.	0. 0.
12,000	kojiangs Rijst	— 15. 0. 0. de kojiang.	— 180,000.	0. 0.
Houtwerken			— 200,000.	0. 0.
De winst op de produkten bedraagt			Rds. 2,491,618.	20. 5.
Territoriale inkomsten			— 1,494,654.	11. 0.
Totaal			Rds. 5,986,252.	51. 5.

ION Current official year 184
Silver Respective Residencies vi:

DISBURSEMENTS AT THE RESIDENCIES.		Total.
(9)		
Java rupi		Java rupies.
38,877.....	1.	1,205,159. 20 $\frac{1}{2}$.
.....		547,546. 2.
.....		598,640. 0.
367,516.....		668,472. 0.
5,000. and Djiepan.....	3.	169,205. 21 $\frac{3}{4}$.
114,445.....		242,646. 10.
160,361. ang.....	1.	515,718. 8 $\frac{1}{2}$.
..... and Joana.....		553,865. 12.
56,435.....		258,921. 6.
421,546.....	1.	894,753. 10 $\frac{1}{2}$.
116,410.....		243,592. 23.
..... g.....		480,546. 19.
4,556. and Besoekie.....		618,720. 0.
5,072. gie.....		59,170. 0.
45,078.....		74,790. 18.
19,503. g.....		38,266. 24.
Total.....	4.	6,528,019. 28 $\frac{1}{4}$.
From the Balance and the amount as much as the Residencies Sourakarta and Djokjakarta have more disbursements than revenues (12).....	2.	286,690. 8 $\frac{1}{4}$.
052,058 Balance.....	3.	6,241,529. 19 $\frac{3}{4}$.
in Uitgaven voor zoo ver laatsen. at Gouvernement. van het geheel bedrag, zen Djokjakarta hebben.		

zittingen in

	door het hiertende lading er wordt Pond.	Emball ent in en na afstek transport ongelukk 2 St ter zee, per Pc pillage.	Winst van den vrijen handel.
1000	St.	2 \$25. 0.	f 1,198,125. 0.
1000	—	2 587. 10.	- 389,677. 10.
1000	—	2 000. 0.	- 264,000. 0.
1000	—	2 500. 0.	- 115,500. 0.
1000	—	2 500. 0.	- 184,800. 0.
1000	—	2 584. 0.	- 15,516. 15.
1000	—	2 125. 0.	- 56,769. 15.
1000	—	2 700. 0.	- 8,740. 0.
1000	—	2 750. 0.	- 12,750. 0.
1000	—	2 920. 0.	- 109,584. 0.
1000	de	f 100600. 0.	- 9,520. 0.
40	gger.	de leg	f 2,542,783. 0.
sten.	lement	afgetro	,191. 10.
	van dezen han		,783. 1.
	te als in goede		408. 9.
sten.	af.....	,584. 8.	- 500,000. 0.
	,400. 0.	- 578,680. 1.
400.	kapitaal van de	,592. 17.	f 3,421,463. 1.

Istuk, IIde Afdeling, Tabelle N.º 2.

Indischen handel in Indië.

	RENDEMENT.	Winst van het Gouvernement in Indië.
Foet ₤	f 22,411 : 16	f 21,104 : 8 $\frac{1}{2}$
Nagt	- 410,000 : 0	- 395,000 —
Not	- 62,731 : 7	- 60,499 : 16
Tin ² ik.	- 1,045,650 : 0	- 480,999 —
Ko ¹	- 676,900 : 0	- 487,368 —
Jap		
I .	f 2,217,693 3	f 1,444,971 4 $\frac{1}{2}$

Tabelle N.º 3.

	WINST VAN DEN HANDEL.	WINST VAN HET GOVERNEMENT IN INDIE.
oor het Gouvernement verkocht v -molenaars worden nog aan de ht, 4,000,000 ponden Suiker, len gesteld op 2 $\frac{1}{12}$ stuiver het d tot suppletie der inkoop en ge waaren, die Java tot dezen sten tot transport à f 300:- het las het kapitaal van dezen handel erlandsche handel gerekend wor berekend tegen 20 percent . . .	f 607,965 : 5	f 1,444,971 : 4 $\frac{1}{2}$
China vorderde aan goederen en n 1800 lasten à f 400:- per last, a dezen handel bedraagt . . .		
koopwaren wordt gerekend op rij, à 20 percent	f 743,000 : 0 - 144,000 : 0	
e kust kan gesteld worden op or het transport à f 300:- per la dezen handel bedraagt . . .		
iden, à 20 percent	f 461,600 : 0	
gaande lijst, bedraagt het kap ze bezittingen		
en koophandel	f 3,421,463 : 1	
et Gouvernement		f 4,980,458 : 12
	f 5,378,028 : 6	f 6,425,429 : 16 $\frac{1}{2}$

(C) Winst op de produkten, volgens Tabelle N.º II.	- 6,425,429. 16. 0.
(D) De inkomsten uit de laatst veroverde provinciën, stelle op	- 2,000,000. 0. 0.
(E) De overige inkomsten in de buiten- etablissemementen, stelle op	- 200,000. 0. 0.
ƒ 14,850,217. 19. 10.	
De uitgaven	- 11,665,500. 0. 0.
Afgetrokken van de inkomsten, be- draagt het overschot	
	ƒ 3,184,717. 19. 10.

van ootlog	555,000. 0. 0.
(D) Hospitulen	158,000. 0. 0.
(E) Marine	497,750. 0. 0.
(F) Fortificatie-werken en gebouwen	3,185,000. 0. 0.
(G) Justitie en politie	296,250. 0. 0.
(H) Scheepsvrachten en koekelooen	592,500. 0. 0.
(I) Transport van 1500 recruten naar Java à ƒ 500 per hoofd	750,000. 0. 0.
(K) Civile ambtenaren, 200 jaarlijks, à ƒ 1000 per hoofd	200,000. 0. 0.
(L) Onderhoud van het koloniaal <i>depôt</i> , aansprijkelten en andere oukosten, hier te Lande	550,000. 0. 0.
(M) Inlandsche goederen voor de huis- houding in <i>Indië</i>	585,000. 0. 0.
ƒ 11,665,500. 0. 0.	

goeds kan een verstandig en verlicht Bestuur, in een uitgebreid Land en op een' vruchtbaren grond, niet verwezenlijken, wanneer het in eene ruime kas het middel en de aansporing tot edele ondernemingen vindt!

DERDE HOOFDSTUK.

Over het vooruitzicht in de toekomst, het welke onze O. I. Bezittingen ons aanbieden.

In de twee voorgaande Hoofdstukken een algemeen Wijsgeurig - Staatkundig, en een Staatshuishoudkundig overzicht van *Neêrlands* nog overige O. I. Etablissementen hebbende medegedeeld, ten betooge der groote aangelegenheid van die bezittingen voor onzen geheelen handel en onze scheepvaart; zal het thans (daar wij de nadere Aardrijkskundige Landbeschrijving dier eilanden liefst sparen voor het tweede Deel dezès Werks) voor onze Lezers niet onaangenaam, noch onvoegelijk zijn, een blik in de toekomst te werpen, en nategaan, in hoe verre de tegenwoordige staat van zaken, in en buiten onze *Aziatische* bezittingen, het nationaal belang begunstige, en bevredigende uitzigten in de toekomst aanbiede.

Wij hebben in het I^{ste} Hoofdstuk aangetoond, hoe zeer het overwigt van *Engeland*, en deszelfs uitsluitend bezit van vele in *Indië* algemeen gewilde voortbrengselen, voor onzen handel, zoo in *Indie* zelf van haven tot haven, als uit *Europa* op de Landen van den vasten wal van *Indie*, na-deelig is geweest, en hoe daardoor het vooruitzigt voor onze toekomstige handelsbetrekkingen is beperkt geworden binnen de grenzen van eigen' *consumtie*. De uitbreiding derhalve, in onze bezittingen zelve, der *culture* van voortbrengselen, voor de markt van *Europa* geschikt, of vatbaar om in ruiling gegeven te worden voor goederen, die thans voor geld door ons moeten worden ingeruild, kan beschouwd worden als het eenig middel, om onzen *O. I.* handel uittebreiden, en de mogelijkheid daarvan alleen bepaalt het vooruitzigt op de toekomstigheid.

Men zal zich wel herinneren de gewigtige aanmerking, dat de hoeveelheid van waaren, die onze bezittingen opleveren, geschikt voor de *Europé-sche* markt, geenszins geëvenredigd is, noch met de uitgebreidheid dier Landen zelve, noch met de vruchtbaarheid van den bodem of met de talrijkheid der bevolking; — het zal daarom noodig zijn, meer in bijzonderheden de oorzaken natespooren, welke tot dus verre de uitbreiding van den landbouw in deze soort van voortbrengselen, voor den handel zoo belangrijk, verhinderd hebben, en ver-

ver-

volgens nategaan, in hoe verre van den tegenwoordigen staat van zaken daaromtrent zich eene gunstige verandering met eenigen grond verwachten late.

Het is echter niet mijn voornemen, in al die kleine bijzonderheden te treden, welke dikwerf op deze *cultures* van invloed geweest zijn, en die, hoezeer geene onoverkomelijke hinderpalen opleverende, echter meestal deze ondernemingen bezwaard hebben, ja, niet zelden dezelve in den aanvang doen mislukken. — Ik wensch alleenlijk de aandacht te bepalen bij die meer groote zwaarigheden, welke voorhenen bestaan hebben, waaraan het misslagen eener zoo groote menigte van proefnemingen is toetschrijven, en die, bestonden dezelve nog allen in derzelve volle uitgestrektheid, het thans gegrond vooruitzicht op vermeerdering van produkten en voordeeliger handelsbalans, aanmerkelijk zouden benevelen en verflaauwen.

Deze hinderpalen kunnen, naar mijn inzien, hoofdzakelijk tot de vier volgende gebragt worden, als:

1. Geringe mate van arbeidzaamheid der bewoners van deze Gewesten.
2. Gebrek aan *debit* in vele *O. I.* voortbrengselen.
3. Bezwaren, uit de Landsgesteldheid, zelve en de huishoudelijke inrigtingen aldaar voortvloeiende, en
4. Ontoercikende magt.

Wat

Wat *het eerste* betreft, de geringe mate van nijverheid der bewoners: — deze is niet alleen het gevolg van derzelve weinige behoeften en onverschilligheid voor meerder genot, maar tevens een uitwerksel van het klimaat. De groote hette toch veroorzaakt, bij een' aanhoudenden en eenigermate ingespannen arbeid, eene zeer sterke uitwazeming, en gevolgelijk spoediger uitputting van krachten. De mensch, tusschen de keerkringen geplaatst, is derhalve ook met den besten wil niet in staat, om even zoo veel arbeids te verrigten, als onder de meer gematigde luchtstreken, en wordt hij daartoe gedwongen, dan bezwijkt hij al ras, gelijk de ongelukkige *Amerikanen* onder de handen der *Spaansche* en *Portugésche* kolonisten, en nog dagelijks het sterker ras der *Negers* in de *West-Indische* volkplantingen.

Op *Java* wordt, bij de bestekken, door de *Ingenieurs* opgemaakt, de arbeid in gewoon aardwerk van eenen *Javaan* op een *zesde* gedeelte van dien eens arbeiders in *Europa* bepaald, en nog bevindt men dikwijls, dat de arbeidsloon te laag gerekend is. Men kan dus hieruit afleiden dat, indien het gemiddeld dagloon in *Indië* op *zes* stuivers geschat wordt, de arbeid van een *Europeesch* dagwerk alsdan *zes en dertig* stuivers zou moeten kosten. Ligtelijk zal men dus bezeffen kunnen, hoezeer alle ondernemingen, op vrijwilligen arbeid gegrond, hierdoor bezwaarlijk gemaakt worden, en tevens; dat de onderneming om in dag-

daghuur land te doen bebouwen ter kweking van produkten, die ook in de *West-Indiën* worden voortgebracht (63), zoo goed als eene volstreckte onmogelijkheid moet zijn. Daar toch worden die, immers werden zij tot op dezen tijd, geheel voortgebracht door den arbeid van slaven, welke niet alleen geen loon voor hunnen arbeid ontvangen, maar nog daarenboven nagenoeg geheel in hun eigen onderhoud moeten voorzien, zoo dat aldaar de interessen van den uitgeschoten koopschat en de *risico* der sterfte bijna de eenige onkosten zijn, waarmede die arbeider is bezwaard, terwijl de planters in dat werelddeel tevens het voorrecht genieten, van zoo veel nader bij de markt te zijn, en dus van een merkelijk goedkooper en vaardiger overvoer (64). De inboorlingen derhalve van onze *O. I.* bezittingen zouden (indien dit niet reeds uit hunnen afkeer van allen

ar-

(63) En dit is echter genoegzaam met alle produkten het geval.

(64) Het onderhoud van een slaaf aan provisie kost in *Suriname*, *f* 4:—; voor den Chirurijn wordt per kop *f* 2-10, betaald; het transport van 1 f koffij van *Suriname*, kost gemiddeld 1 stuiver, van *Batavia* 2 dito; ieder slaaf op eene plantaadje wordt gerekend jaarlyks 1000 f koffij opteleveren, zoo dat het produkt van den arbeid van een man, op eene plantaadje in de *West-Indiën* arbeidende *f* 50:— beter koop aan de markt van *Europa* gebracht kan worden, dan van een ander, die even zoo veel koffij in *Oost-Indië* opgebracht had.

arbeid en van al wat nieuw is, voortvlocide), in hun eigen belang geene aansporing vinden, om zich op de teelt van produkten voor *Europésche consumtie* toeteleggen, ten minste niet van zoodanige, die ook in de *West-Indiën* worden voortgebragt.

De rijst, een voorwerp van algemeene behoefte, belooft hun een gemakkelijk debiet, en de markt daarvan wordt niet verlaagd door anderen, die ten aanzien der waarde van den arbeid boven deze eilanders begunstigd zijn. De geringe arbeidzaamheid dus der bewoners, de mededinging der *West-Indische* volkplantingen, en de hieruit voortvloeiende onmogelijkheid, en de uitbreiding der *cultures* aan vrijwilligen arbeid of onderling belang alleen toetevertrouwen, heeft het noodzakelijk gemaakt, toevlugt te nemen tot maatregelen, in hun' aard en hunne strekking geheel afwijkende van die gebruiken, waarop de landbouw en welvaart in *Europa* alom gevestigd is.

Het Bestuur namelijk in *O. Indië*, geene mogelijkheid ziende om de produkten, voor de markt van *Europa* geschikt, en voor den handel van zoo veel belang, door eene vrije *cultuur* voorttebrengen, is verplicht geweest om den arbeid, daartoe vereischt, als eene schatting te vorderen: — eene inrigting, onder den naam van *geforceerde cultuur* of *dwangarbeid* bekend, en in de vorige Hoofdstukken uitvoeriger omschreven. — Deze inrigting, die noch in zichzelf onregtvaardig is, noch,

noch, met de vereischte matiging, drukkender behoefte te zijn, dan elke andere belasting, verschaft eene ruime gelegenheid, om tot zeer geringe prijzen een' aanzienlijken voorraad van produkten te doen aankweken.

De *Fréanger* Regentschappen bij *Batavia* alleen leverden, met eene bevolking van ruim 200,000 zielen, — voor zes millioenen aan koffij ten behoeve der *Europische* markt, en dus zoude er, indien overal de gronden en de omstandigheden in deze eilanden dezelfde geweest waren, — dat geenszins het geval was, — op deze wijze uit onze *O. I.* bezittingen alleen voor 200 of 240 millioenen aan produkten van dien aard geleverd hebben kunnen worden.

Voorzeker geen gering bewijs van het doorzigt van hen, aan wie de uitvinding dezès maatregels moet worden toegeschreven, inzonderheid daar, gelijk wij meenen vroeger te hebben aangetoond, dezelve voor den Inlander niet drukkender behoefte te zijn dan eenige andere soort van belasting. Deze schoone instelling echter heeft aan den handel niet al die voordeelen verschaft, welke men daarvan had mogen verwachten, en dit uit hoofde van onderscheiden' oorzaken, waartoe dan ook *de tweede* opgegevene hinderpaal, gebrek namelijk aan een genoegzaam *debit*, vooral mede behoort.

Het vertier, bij voorbeeld, der kostbare specerijen van *Ambon* en *Banda*, is ten uiterste bepaald.

paald. Een vermeerderde aanvoer daarvan in *Europa* zou alleen eene vermindering der prijzen veroorzaakt hebben. En of deze door een meer algemeen gebruik ten volle zou zijn vergoed geworden, laat zich in alle gevallen alleen door de ondervinding beslissen.

Ook de suikerteelt kan door *geforceerde cultuur* niet verder worden uitgebreid. De hoeveelheid daarvan, door de planters geleverd, was volkomen geëvenredigd aan het mogelijk vertier, en de prijs zoo laag, dat zij daaruit slechts eene kleine winst erlangden; terwijl het uitbreiden dezer teelt door dwangarbeid wel de hoeveelheid suiker, maar geenszins het *debit* zou kunnen doen vermeerderen; was men derhalve hiertoe overgegaan, dan zou deze tak van landbouw, — de eenige genoegzaam van die soort, welke nog grootendeels op eene vrije werkzaamheid rustte, — met de houders der plantadjes zijn te gronde gegaan.

Het aankweken van andere produkten, waaronder ook de koffij, wordt door de opgegeven' hindernis, of wel door de gesteldheid des Lands en deszelfs huishoudelijke inrigtingen, moeilijk gemaakt. Alle gronden zijn geenszins voor deze *culture* geschikt: alleen de bergachtige streken, waar eene grooter' hoeveelheid regen valt, en een minder' graad van hitte plaats heeft, brengen de koffij voort, en nog is men verplicht dezelve door den *Dadapboom* te beschermen tegen de verschroei-

schroeiende stralen der zon. Op *Java* alleen heeft men tot dus verre geschikte gronden voor dezen tak van landbouw; dan, het is bekend, dat dit eiland de eigenlijke voorraadschuur is van al de *Nederlandsche* bezittingen in *Indië*. Geen ander, buiten *Celebes*, levert eene toereikende hoeveelheid van rijst op om zijne eigen' inwoners te voeden, en dus vorderde de rijst-cultuur, als een voorwerp van onontbeerlijke behoefte, de eerste zorgen van het Gouvernement.

De dwangarbeid, waarop de koffij-cultuur rust, kou, als belasting beschouwd, niet gevorderd worden in die distrikten, waar de Inlander reeds zijne belasting in rijst betaaldé, ten zij men deze laatste cultuur afschafte, en dus kon de verdere uitbreiding der koffijteelt alleen ten koste der rijstteelt verkregen worden. De ondervinding zelve heeft de waarheid dezer stelling bewezen. Gedurende dat men getracht heeft, de meeste uitbreiding aan de cultuur der koffij te geven, is de rijst, ondanks den verboden uitvoer, tot meer dan 50 *Rijksdaalders* de *Koijang* gestegen, terwijl onder het *Engelsch* bestuur, bij afschaffing der gedwongen' cultures, en onder het genot van vrijen uitvoer, de prijzen tot 25 of 30 *Rijksdaalders* gedaald zijn. Een onbetwistbaar bewijs derhalve, van den invloed der koffijteelt op die der rijst, en van de daaruit voortvloeiende noodzakelijkheid, om bij de uitbreiding der eerste, het belang van de laatste

in het oog te houden. — Uit dien hoofde dan ook was door het Bestuur van *Europa* ten jare 1795 bepaald, dat de aanplanting van koffij op *Java's* noord-oostkust de hoeveelheid van 40,000 *Pikols* niet zou te boven gaan, en zulks uit hoofde dat eene verdere uitbreiding daarvan, hoe zeer voor de belangen van den Koophandel anders wenschelijk, als voor de algemeene belangen nadeelig werd beschouwd.

« Dan, zal men welligt vragen, was het niet « mogelijk deze *cultures* uittebreiden, door dezelve, even gelijk die der suiker, overlaten aan « den vrijen arbeid, daar het verschil van de uit- « koops- met die der verkoopprijzen aanmerkelijk « genoeg schijnt, om den arbeid, daaraan besteed, « ruim te beloonen? » — Ik moet hierop aanmerken, dat de inkomsten van de koffij noodzakelijk zijn om het Gouvernement in staat te stellen ter goedmaking der onkosten van bestuur, administratie en verdediging. Gesteld echter, dat men te dezen aanzien in staat geweest ware, eene aanzienlijke offering te doen, en zelfs als schatting van de koffijgronden eene mindere landrente te vorderen, dan na 1811 door het *Engelsch* Gouvernement volgens bladz. 150 op de andere gronden geheven wordt, — dan nog zouden de prijzen te laag zijn geweest, om dit produkt door vrijwilligen arbeid te kunnen voortbrengen, daar men op *Tabelle n.º I. der 2de Afd. van het IIde Hoofdstuk* zien kan, dat, met de gewone

ge-

prijzen in *Europa*, voor de koffij op *Java* niet meer betaald kan worden dan vier stuivers het pond. Indien men nu aanneemt, dat het Gouvernement daarop eene belasting hefte van $\frac{2}{3}$ in plaats van de helft, gelijk door het *Engelsch* bestuur van de beste gronden geschiedde, — waartoe toch die, voor de koffij-teelt geschikt, zeker behooren, — en dus de *Javaan* nagenoeg de helft van zijne inkomsten daaruit moest opofferen, en dat de planter, — dien wij vooronderstellen, even als bij de suiker-cultuur, in het bezit te zijn van eene zekere uitgestrektheid gronds, tot deze teelt bekwaam, — zoo voor de interessen van zijn uitgeschoten kapitaal, als voor de onkosten van het zoo moeijelijk, en dikwerf alleen met draagbeesten uitvoerbaar transport, en voor de uitgaven en moeiten van de koffij inteslaan, te doen bewerken en afteleveren, slechts *éene* stuiver op het pond genoot, — dan reeds zou er voor den *Javaan* nauwelijks $1\frac{1}{2}$ stuiver op het pond overblijven; en dit voorzeker zou geene vergoeding zijn voor zijnen arbeid, dus ook nimmer de beweegvêer kunnen worden, om hem tot deze cultuur vrijwillig aantesporen. Eene verdere uitbreiding daarvan zou derhalve, bij een stelsel van vrijen arbeid, alleen mogelijk zijn geweest, door den planter te regtigen, om den *Javaan* tot dezen arbeid te dwingen, dat is, dezen tot den voormaligen staat der ongelukkige *Amerikanen* onder het *Spaansch* Bestuur in de *West-Indiën* te verlagen.

Aan den gemeenen *Javaan*, zonder tusschenkomst van den *Europeër* of van Opperhoofden, kan deze *cultuur* nog minder worden overgelaten, daar het aanleggen van koffij-tuinen, het houden van lastbeesten tot den vervoer en geheelen omvang, dien de bewerking en aflevering der koffij in eene hoeveelheid van eenig belang vordert, verre het vermogen van één enkel persoon te boven gaat. Natuurlijk zal hij zich liever op de rijst-*cultuur* toelleggen, waar door hij, na het betalen der gewone belasting, niet alleen genoeg zal overhouden, om zich en zijn huisgezin te voeden, maar ook ten minste nog iets, om te verkoopen, of te verruilen, ter bekoming van zijne overige kleine behoeften.

Ten aanzien der andere *cultures*, geldt ook de aanmerking, dat, voor zoo verre die op dwang-arbeid berusten, deze als *belasting* moet beschouwd worden, en slechts op éénerlei wijze kan worden genoten; en dat dus de uitbreiding der ééne *cultuur* altoos tot nadeel der andere strekken moet, ten zij men, door het vermeerderen van den dwang-arbeid, en dus door verhooging der belasting, middel vond om van den *Javaan* meerdere diensten te trekken, dan men zulks voorheen billijk geoordeeld had. Allen dus, die wenschen, de *cultures* van *Europésche consumtie*, op dwang-arbeid gegrond, vergroot te zien; allen, die voorgeven deze vergrooting tot stand gebragt te hebben, ten minste voor zoo veel *Java* betreft, verlan-

langen niets minder , en hebben niet anders gedaan ; dan de lasten van den inlander te verzwaren boven het pijl , dat vroeger' ondervinding als mogelijk en billijk had doen beschouwen. Tot het invoeren van zoodanig een stelsel wordt voorzeker weinig meer vereischt dan een toereikend getal van bajonetten ; doch dan ook zullen weldra de bewoners dier landstrecken even gelukkig zijn als de rampzalige *Amerikanen* onder het beheer hunner Christelijke overwinnaars.

Intusschen strekke het onzer natie tot eeuwige eer , dat een middel , gelijk dat van dwang-arbeid , dermate vatbaar voor misbruiken , alleen zoo lang , als wij ons' waarlijk *Nederlanders* noemen mogten , met gematigdheid is aangewend , en dat noch glorie- noch baatzucht de Bestuurders dezer Landen vervoerd hebben , om den koophandel en de grootheid van hun Vaderland op het zweet en bloed van millioenen ongelukkigen te vestigen.

Ook *gebrek aan magt* is dikwerf van veel invloed geweest op den staat der *cultures*. De gewezen' *Kompagnie* , slechts een gering vermogen in eenen kleinen Staat bezittende , kon bezwaarlijk haar gezag in zoo vele uitgebreide en door ruime zeeën van één gescheiden' Landen naar eisch doen eerbiedigen. Het was toch niet genoeg , op één of ander punt eene *mobile* magt te vertoonen , en zich een tijdelijk gezag te verschaffen. Een bestendig toezigt , eene toereikende magt op ieder punt ,

kon alleen aan het bestuur en ieder bijzonder gedeelte dien regelmatig gang, dien klem en die zekerheid verschaffen, zonder welke noch handel noch landbouw in deze gewesten bloeijen kan. De verwaarloozing, slechts voor eenige weken, van eenne nieuwe aanplanting in *Indie's* vruchtbare Landen, waar de weelige groei van het onkruid zoo spoedig de beste planten verstikt, is toereikend om de vruchten van verscheiden jaren arbeids te vernietigen. Zonder een onafgebroken toezigt, en zonder het vermogen van dit altijd en alom te doen gelden, is er aan geene uitbreiding van *cultures* voor *Europeesch* vertier bij den werkellozen inwoner dezer gewesten te denken, en zulks te minder, daar hij in zijn eigen belang geene aanmoediging tot dien arbeid vindt. — Ook dit gebrek aan toezigt en aan magt, inzonderheid na het vernietigen onzer zeemagt, heeft dikwerf verhinderd de inlandsche Vorsten te verplichten, om aan hunne verbindtenissen te voldoen, en de bedongen hoeveelheid van goederen afteleveren; welke dan niet zelden ter sluik aan naburige volken verkocht werden. Dit was inzonderheid het geval met de voortbrengselen van *Sumatra* en *Borneo*, vooral met de peper. De zcerovers in de *Lamponsche* provinciën van het Gouvernement beletteden de aflevering van dit produkt, en te *Palembang* werden de goederen grootstendeels aan de *Engelschen* verkocht. Aan deze en soortgelijke oorzaken is het mede toetschrij-

schrijven, dat het vruchtbaar eiland *Celebes*, zoo geschikt voor de teelt van katoen, en misschien de eenige van al onze *O. I.* bezittingen, in staat om katoen opteleveren, voor de markt van *China* berekend, ondanks de veelvuldige oorlogen en herhaalde veroveringen om en van hetzelfde, van geene groote beduidenis ooit geworden is voor de belangen van het Gouvernement en van den handel op *China*. De strijdbare aard der bewoners, en hun aangeboren afkeer van den arbeid, hadden het aanwezig eener sterkere krijgsmagt aldaar gevorderd, dan elders kon gemist worden. —

Het zijn deze opgegevene hindernissen, waaraan het voornamelijk moet worden toegeschreven, dat de *O. I.* bezittingen geene grootere voordeelen aan het vaderland verschaft hebben, en dat het zoo vermogend middel der gedwongen' *cultures* zoo bepaald is geweest in het voortbrengen van koopmanschappen, voor de markt van *Europa* geschikt, in vergelijking namelijk van het geen, dat daar had kunnen worden voortgebracht. En zeker, wanneer men den invloed dezer beletselen, en de daaruit vloeijende bezwaren, met welken het bestuur in *Indië* steeds heeft te kampen gehad, overweegt, zal met hetzelfde den wel verdienden lof niet weigeren kunnen, maar gaarn erkennen, dat onder den invloed van zoodanige omstandigheden met billijkheid niets meerder kon worden verwacht, en dat, zoo lang de geschetste staat van zaken bleef voortduren, het

nutteloos zou zijn geweest, zich met grooter' *resultaten* te vleijen. Waaruit dan van zelve volgt, dat alleen in eene reeds gebeurde of nog te voorzien verandering in den voormaligen staat van zaken de grond kan gelegen zijn, om eene betere toekomst te gemoet te zien.

Tot dit onderzoek naar den waren werkelijken staat van zaken zal het niet noodig zijn, al de plaats gehad hebbende veranderingen optegeven, zoo in *Europa* ten aanzien van het Koloniale stelsel, als in het bestuur en de administratie der Koloniën zelve gemaakt; maar alleen de zoodanigen aante-wijzen, die op de reeds opgegevene hinderpalen van wezenlijken invloed zijn.

De eerste hindernis, gebrek aan arbeidzaamheid namelijk, vooral uit den aard van het klimaat voortvloeiende, is natuurlijk dezelfde gebleven. Alleen dwang of volstrekte behoefte zou de bewoners der Landen tot een' zwaarder' arbeid verplichten kunnen, doch dan ook zouden zij waarschijnlijk even spoedig onder den geesel van dien arbeid wegsmeden, als de voormalige bewoners van *Amerika*, en nog heden aldaar de sterkere Negers.

Wijsselijk heeft de natuur de behoeften der inwoners van de *Tropische* Landen, en de vruchtbaarheid van hunnen bodem, met hun vermogen om te kunnen arbeiden, geëvenredigd. Te verlangen of hen te noodzaken, dat zij deze palen overschrijden, is slechts te vorderen, dat zij zich, vrijwillig

willig of gedwongen, in een' onverdragelijken toestand plaatsen. Gelukkig is de vermeerdering van arbeid tot zulk een' ondragelijken graad niet noodzakelijk voor ons belang. Door de *geforceerde cultu- res*, billijk gewijzigd, kan zonder drukkenden last het oogmerk bereikt worden, wanneer men name- lijk slechts aan ieder, hoofd voor hoofd, in plaats van eene verschuldigde schatting, eenige dagen ar- beids oplegt. De taak naar billijkheid bepaald zyn- de, kan de *Javaan* daartoe eenige dagen minder of meerder besteden, naar evenredigheid van zijn' ijver en vermogen, zonder verplicht te zijn tot eenen arbeid, die zijne krachten te boven gaat.

Dan, deze arbeid bekomt alleen waarde door het *mogelijk debiet* der voortbrengselen, daardoor verkregen. Wij hebben de naauwe bepaaldheid van dat vertier hierboven gezien; en het is dus van het vooruitzicht hieromtrent, dat eene betere toe- komst voornamelijk zal afhangen.

Indien iets, dan voorzeker zal de afschaffing van den slavenhandel op den Kolonialen handel van invloed zijn. Het is toch bekend, dat in de ge- zamenlijke *West-Indische* Koloniën een getal van 2½ millioenen Negers gevonden wordt, dat de sterfte onder dezelve de geboorte nagenoeg 5 ten hon- derd te boven gaat, en dat dus, zonder toevoer, hun getal aanmerkelijk verminderen moet. Het is te voorzien, en zelfs te hoopen, dat de plan- ters aldaar hun belang beter zullen leeren inzien;

en door eene billijke behandeling der slaven (65) het verwijt ontgaan, van andermaals aan hunne hebzucht het leven van tusschen de twee en drie millioenen menschen te hebben opgeofferd; dan dit kan niet geschieden, zonder hunnen arbeid te verminderen.

Zoo onbillijk trouwens zal niemand ten aanzien dezer planters willen zijn, van te gelooven, dat het harde lot der Neger's aan eene nog verachtelijker oorzaak dan belang, — en dus aan eene nuttelooze wreedheid, — zou moeten worden toegeschreven; liever willen wij het daarvoor houden, dat de strenge aansporingen, welke men zich te hunnen opzigte veroorloofd heeft, noodzakelijk geoordeeld zijn geworden, om den Neger dien arbeid te doen verrigten, welke van de planters gevorderd werd. Eene billijker behandeling moet derhalve eene verligting in de den Neger opgelegde taak ten gevolg hebben, om dat deze, gelijk de meerdere sterfte aanduidt, thans deszelfs krachten te boven gaat. Maar dan ook zullen de voortbrengselen uit de *West-Indiën* niet zoo aanmerkelijk zijn en duurder worden, ja zelfs, naar mate de Neger zich meer vrij gevoelt, en dus ophoudt zonder loon voor zijn' meester te werken, in prijs merkelijk stijgen.

De arbeid van vrije lieden in andere Landen, zal daardoor eene waarde verkrijgen, die thans denzelfven ontbreekt, en door middel van welke voort-
breng-

(65) Dezo heeft reeds in de Engelsche bezittingen plaats.

brengselen kunnen worden aangekweekt, welke voormaals alleen door dwang-arbeid voortgebracht werden.

Reeds te voren heb ik doen zien (66) de geringe winst, welken eene suiker-plantaadje in *O. I* aan den eigenaar verschaft, terwijl op de *Tabelle N.º I* des *II^{de}* Hoofdst. *II^{de}* Afd. aangetoond is, dat slechts $2\frac{1}{11}$ stuivers per £ te *Batavia* aan den planter kunnen worden betaald, de markt-prijs in *Europa* tegen 5 stuivers het £ gerekend. Men stelle nu, dat door den verminderden aanvoer uit de *West-Indiën* de prijs éene stuiver verhoogd worde, dan zal dit den planter in *O. Indië*, op een produkt van 250,000 ponden, — het gewone voortbrengsel waarop men eene plantaadje reket, — eene meerdere winst van *f* 12,500:-- jaarlijks verschaffen, en dus dezen tak van handel den voormaligen trap van bloei niet alleen doen bereiken, maar zelfs nog verre doen te boven gaan, en eene *culture*, welke thans reeds voor een groot gedeelte op vrijwilligen arbeid berust, en nog onlangs de ondersteuning van het Gouvernement behoefde, geheel aan het bijzonder belang kunnen worden toevertrouwd, en wel aanmoediging, maar geene ondersteuning noodig hebben. De uitgestrekte, thans ledig liggende velden, benevens zoo vele eilanden, waar de behoefte sints lang slechts éene *cultuur* deed wenschen, voor hunnen grond geschikt, zullen dan onder de handen

(66) Zie bladz. 124.

den van den ijverigen *Chinees* eene hoeveellheid van vruchten voortbrengen , aan de behoeften van *Europa* geëvenredigd. En dat dit niet te veel gezegd is , mag men daaruit afleiden , dat voormaals in de ommestrecken van *Batavia* , — dat is , op den minst vruchtbarén grond , in oppervlakte nog niet het $\frac{1}{350}$ gedeelte der bezittingen uitmakende , en tevens dun bevolkt , — in den jare 1710 , 151 suikermolens gevonden werden , ongerekend die van *Che-ribon* , *Bantam* , en *Java's* noord-oostkust. Dan , toen reeds giug het produkt het vertier te boven , en hierdoor werd dat getal van molens spoedig verminderd.

Alle overige *cultures* , vatbaar om aan den vrijen arbeid te worden overgelaten , en aan de Landen tusschen de keerkringen gemeen , gelijk de *Indigo* en z. v. , zullen mede in eene hooge mate worden aangemoedigd door de afschaffing van den slavenhandel , en de daaruit te voorzien prijsverhooging dier voorwerpen. Zoodra de ijverige *Chinees* eene billijke vergelding voor zijnen arbeid in het aankweken daarvan vinden kan , mag men van zijne werkzaamheid de vermeerdering van vele dier voortbrengselen gerustelijk verwachten.

Wat de kostlij-cultuur betreft , ook daarop zal de vernietigde slaven-handel , en de daaruit voortvloeiende prijs-verhooging , van eenigen invloed zijn , hoewel minder dan op die der suiker en andere waaren , omdat men in de uitbreiding daarvan nog

al-

altoos meer hinderpalen wegens de gesteldheid der gronden, en het belang der andere *cultures*, ontmoeten zal.

Was het echter mogelijk, in de *Moluksche* eilanden deze teelt intevoeren, er zou voorzeker eene groote uitbreiding aan dezen gewigtigen handeltak kunnen gegeven worden. Dan, het schijnt dat de koffij in de *O. Indiën* een lagen, vogtigen grond en zwarte klei vordert, of ook wel meer hooge en koele landstreken, waar aanhoudende regens de mindere vogtigheid van den grond vergoeden. Daarom ook groeit dezelve in *O. I.* alleen onder de schaduw van den *Dadapboom*, terwijl in *West-Indië* deze beschutting niet noodig is. In de *Moluksche* eilanden nu worden weinig lage gronden gevonden, en de bergen zijn er zeldzaam zoo hoog en aan één geschakeld, dat men er in den droogen tijd gestadig regen, gelijk op *Java*, verwachten kan. Evenwel, eenige mislukte proeven behoren niet afteschrikken. Hoe vele aanplantingen zijn niet in den aanvang op *Java* mislukt! Misschien zelfs zou men met vrucht de *West-Indische* koffij, die welligt aldaar eenige bijzondere, voor den droogen grond meer geschikte eigenschappen verkregen heeft, naar de *Molukkes* kunnen overbrengen; ten minsten, het belang der zaken verdient, dat men er de proef van neme.

Op al deze *cultures* zal ook van invloed zijn het aanzienlijk vermogen, waarover het Rijk der

Ne-

Nederlanden thans zal kunnen beschikken, in vergelijking met dat der voormalige *Kompagnie*. Door eene tamelijke en wel zamengestelde Land- en zee-magt zal aan het *Gouvernement* aldaar die veerkracht gegeven worden, welke in de onderscheidene bezittingen noodzakelijk is, om aan de vereischte inrigtingen ter uitbreiding van landbouw en koop-handel regelmatigen voortgang en duurzaamheid te verzekeren.

Voorheên bestond de krijgsmagt der *Kompagnie* meestal uit manschappen, die doorgaans het uitschot waren van *Europa*, door een ongebonden leven, lichaams-gebreken, en dikwerf ook door te hooge jaren, meer geschikt om in *Indië* de hospitalen te bevolken, dan tot werkzame en vermoeijende inspanningen, die de krijgsdienst in deze gewesten vordert. — Indien men voortgaat met zorg en oplettendheid de voorwerpen uittekiezen, voor dat klimaat geschikt, zal weldra het *Gouvernement* in *Indië*, in den eerbied dien het zal inboezemen, een grooter waarborg vinden voor de zekerheid der bezittingen, en voor de uitvoering der vereischte maatregelen, dan ooit een onafgebroken oorlog, met ongeschikte soldaten gevoerd, verschaffen kan.

In geen land ter wereld is de talrijkheid eener armee van minder beteekenis dan daar, om dat men zonder wegen, met talrijke rivieren doorsneden, en van geene bruggen voorzien, met eene

grootte

groote magt, op één punt vereenigd, moeijelijk bestaan kan, en slechts zeldzaam den vijand ontmoet. Hiertoe zijn voornamelijk kleine *détachementen* dienstig; dan, wat is het lot van dezen, indien dezelve uit soldaten bestaan, die reeds bij den eersten marsch voor de vermoeijenissen of voor het klimaat bezwijken? In dit Land behoorde geen soldaat te blijven, maar hij moest naar *Europa* terug gezonden worden, die voor zoodanigen dienst onbekwaam geoordeeld werd. Het is hier de plaats niet, om over dit ontwerp breeder uitteweiden; dan zij, die *Indië* kennen, zij, aan wie het bestuur thans is vertrouwd, zullen de waarheid dezer aanmerkingen erkennen, en er den invloed van ondervinden.

Ondersteund door zoodanig een krijgsmagt, zal het mogelijk zijn, de rijst- en katoen-*cultures* op *Celebes* uittebreiden, en deze benevens vele anderen, op de eilanden beoosten *Java* gelegen, intevoeren, inzonderheid, zoodra een verminderde aanvoer uit de *West-Indiën*, een' meerderen toevvoer van noodwendigheden uit dit werelddeel ge-
doogt.

Ook ten aanzien der huishoudelijke inrigtingen in *Indië* zijn de vooruitzigten gunstig. Onderscheidene inrigtingen zijn nu beproefd; de uitwerking daarvan kan thans met zekerheid berekend worden, daar die anders alleen op onderstellingen zou moeten rusten. Inzonderheid zullen die inrigtingen,
welke

welke door de *Engelschen* zijn ingevoerd, een groot licht verspreiden, en ter oplossing van het gewigtig vraagstuk strekken: in welke omstandigheid, en onder welke voorwaarden, het verkieselijk zij, aan de eigene vrije werkzaamheid van den inboorling deze of gene *culture* overtelaten, en in hoe verre en op welk eene wijze het gezag zijner Regenten te zijnen opzigte behore te worden gewijzigd, ten einde hetzelfde meest dienstbaar te maken ter bevordering van het geluk der inlanders, en van onze belangen?

Het stelsel, door de *Engelschen* ingevoerd, schoon uit zijnen aard de uitbreiding der *cultures* van *Europésche consumtie* (voor den handel van *Europa* zoo belangrijk) tegenwerkende, om redden, al eerder door ons opgegeven, — heeft echter, dit kan niet ontkend worden, de rijst-*cultuur* bevorderd. Dat stelsel is eenvoudig, in zijne beginselen meer overeenkomstig met den aard en het bestaan eener maatschappij van vrije lieden, en zou derhalve boven alle meer gekunstelde inrigtingen de voorkeus verdienen, indien slechts het oogmerk daardoor kon worden bereikt; en schoon het niet te voorzien is, dat hetzelfde in onze Etablissementsen met geheel zijnen omvang zal blijven bestaan, is het echter te gelooven, dat in vele bijzondere omstandigheden daarvan een nuttig gebruik zal worden gemaakt,

Mogen wij ook niet met eenig regt onderstellen, dat,

dat, bij de wederkeering van al deze eilanden onder het vaderlijk beheer van *Neerlands* Gouvernement, deze natiën, die nu den invloed en het verschil van een strenger bestuur, zoo wel als van vreemden willekeur, tot hunne schade en droefheid ondervonden hebben, de verkieslijkheid en waardij van een hersteld zagzinnig, en meer met hunne geaardheid overeenkomstig bestuur zullen hebben leeren inzien? Mag men niet uit dien hoofde meer dan ooit op die welwillendheid van hunne zijde rekenen, welke een Gouvernement meer sterkte geeft, dan alle Forten, geschutparken en legers, en welke de invoering van alle nieuwe inrigtingen zoo gemakkelijk, derzelve opvolging en instandhouding zoo zeker maakt? Ja, voor zoo veel het nieuw intevoeeren stelsel van eenen aard mogt zijn, om, gelijk van ouds; hoewel naar den geest der tijden gewijzigd, den tusschentreddenden invloed der inlandsche Vorsten en Regenten in eene zekere mate te vereischen; zou het in zoo verre wel ongerijmd zijn zich voortestellen, dat ook van dien kant toeneigingen der harten en daaruit vloeijende voordeelen kunnen geboren worden, even belangrijk voor den inboorling zelve, als gewichtig in de gevolgen voor het bestuur en den handel onzer *O. Indiën*?

Ook door de menigte van landen, aan bijzondere personen verkogt, is het stelsel van *Kolonisatie* uitgebreid, en gevolgd geworden van eene vermeerdering der rijst-cultuur.

Q

Het

Het zal welligt nu reeds mogelijk zijn, ook den landbezitter aantesporen tot het nemen van proeven, in hoe verre nog andere *cultures* door vrijwilligen arbeid kunnen worden tot stand gebragt, vooral zoo hij de zekerheid erlangt, dat daarop geene belastingen, van welken aard ook, zullen geheven worden, zoo lang de marktprijzen te *Batavia* niet eene bepaalde som, b. v. van 6 stuivers voor de koffij, en van 5 stuivers voor de suiker, zullen te boven gaan. Voorzeker kan het Gouvernement zijne eigen' aanplantingen op deze voorwaarde niet afstaan, maar het kan gerustelijk deze aanmoediging verteeuen aan de bezitters der vrije landen. Alleenlijk kenne men dezen nimmer het regt toe, om de ingezetenen tot deze of gene *cultuur* te dwingen, maar wel, om hen door aanmoedigingen, en inzonderheid door het voorbeeld van den nijveren *Chinees*, daartoe te brengen. — Zoo dra men, integendeel, het dwangregt aan bijzondere personen afstond, zou weldra niets dan het bijzonder belang in aanmerking genomen, en het algemeen belang, de veiligheid en zekerheid der bezittingen, gegrond op de tevredenheid van den inwoner, daaraan opgeofferd worden. •

Ook behoorde men aan den gemeenen *Javaan* in vollen eigendom aftestaan zoodanige thans woest liggende gronden, als door hem tot rijstvelden zouden worden aangelegd, tegen betaling van de gewone belasting van een vijfde van het gewas. En schoon
ik

Ik niet durve gelooven, dat zij van deze vergunning, voormaals noodzakelijk alleen tot eenige streken van *Jacatra* bepaald, en thans over geheel *Java* mogelijk intevoeren, veel gebruik zullen maken, is het echter niet onwaarschijnlijk, dat hier en daar een ijverig huisvader daar door zal worden aangespoord ter meerdere werkzaamheid, en dat het voorbeeld eindelijk van algemeener uitwerking zal worden: trouwens het is billijk, aan de nijverheid het vooruitzicht op meerdere genietingen te verschaffen.

Het Bestuur in *Indië* bezit toereikende inkomsten om alle onkosten van administratie goed te maken. Het algemeen belang vordert, dat hetzelfde die niet trachte te vermeederen, ten koste van middelen, geschikt om den landbouw uittebreiden en te doen bloeijen. Integendeel mogen wij verwachten, dat, naarmate de prijzen der Koloniale voortbrengselen in *Europa* stijgen zullen, elke tak van landbouw, door in handen van den vrijen arbeider (67) overtegaan, of door dien ten minste daarin te doen deelen, een nieuw leven en aanmoediging ontvangen zal, en dat de voormalige enge grenzen, waarbinnen omstandigheden van tijd en zaken de werking der *industrie* bepaalden, door vrijer beginselen zullen worden uitgezet. Door
geene

(67) Men herinnere zich hier, wat boven, bl. 92, van den *Chinees* gezegd is.

geene dekreten noch willekeurig aantenemen stelsels voorwaar zal dit groote doel bereikt worden: men volge met voorzigtigheid den loop der tijden, en verwerpe het oude niet, vóór dat het nieuwe deszels plaats vervangen kan; maar men dulde ook, dat het kientje, door den voortgang der beschaving en den loop des tijds ontwikkeld, daar naast opschiet; men kweke het aan met ijver, en naarmate de toenemende wasdom betere vruchten belooft, verschaffe men daaraan een ruimer' grond en mildere pleging.

De verordeningen, die (68) reeds wegens den han-

(68) De thans ingevoerde verordening is hoofdzakelijk de volgende:

De hoogst uitvoerende magt is gevestigd in den persoon van den Gouverneur-Generaal van *Nedèrlandsch Indië*, die tevens Opbevelhebber is over de Land- en Zeevaart aldaar.

Hij is in het beleid der regeeringszaken, en in de waarneming der politie geassisteerd door vier raden, die te zamen genomen met den Gouverneur uitmaken het ligchaam der hooge Regering van *Nedèrlandsch Indië*.

De besluiten worden opgemaakt bij meerderheid van stemmen; deze stakende, heeft de Gouverneur eene beslissende stem.

In gevallen van zoodanige groote aangelegenheid, dat de Gouverneur-Generaal van meening is, dat de helangen van het Moederland, de veiligheid of het behoud van eene bezitting, in gevaar zijn, diensvolgens oordeelende dat de gedane voorstellen moeten worden aangenomen, uitgesteld of verworpen, terwijl de meerderheid der vergadering van een ander gevoelen is, is hij gerechtigd, het besluit naar zijne bijzondere opinie optemaken.

De administratie van Financien en Domeinen zal opgedragen worden aan een bijzonderen raad of administrateur.

De

handel en inwendig bestuur gemaakt zijn, inzonderheid de zoodanige, waarbij wel onze eigen handel bevoorregt, doch die van andere natiën niet geheel uitgesloten wordt, — doen zien, dat men het gewigt erkent van alle aanmoediging aan de uitbreiding der *cultures*, die daarvoor vatbaar zijn, in de *Indiën* te geven.

Wijsselijk heeft men verkozen den landbouw op *Java* aantemoedigen, door een' gereeden aftrek der voortbrengselen meer te verzekeren, dan zich aan het schijnbaar belang van den uitsluitenden handel

De administratie der civiele en kriminele Justitie is toebetrouwd aan eenen Raad, bestaande uit negen leden, een aanblijvende president daaronder gerekend, welke het regt der hooge Overheid waarneemt. Zijnde tevens dat Gezegshof belust met het toezigt op de administratie eener goede en prompte regtsoefening bij alle mindere kollegien van Justitie in *Indië*.

Het Hof oordeelt in de eerste plaats over alle civiele zaken, waarin eenig ambtenaar, te *Batavia* residerende, is geconvenieerd geworden, en ook bij wijze van hoger beroep over alle gewijsden der in *Indië* gevestigde regtbanken van eersten aanleg, in civiele en criminele zaken, waarin op gewone wijze geprocedeed is.

Een tweede kollegie van regtspleging, te *Batavia* opgerigten, zal bestaan uit een bekwaam aantal leden, en een vasten president; vijf leden ten minste zullen moeten worden genomen uit den burgerstand.

Het regt der hooge overheid wordt daarbij waargenomen door een Hoofdschout.

Dit kollegie, gevoegd bij twee wethouders te *Batavia*, en den Hoofdschout, zullen den Magistraat der stad en jurisdictie van *Batavia* uitmaken; ten minsten een der wethouders behoort uit den burger-

del onzer natie slaafsch te verbinden. Zoodra onze kapitalen dien handel omvatten kunnen, en wanneer de vreemde kapitalen niet meer zullen worden noodig geacht om de inwendige *industrie* te bevorderen, zal het niet moeilijk vallen, de voorregten, aan den eigen handel te verleenen, zoodanig uittebreiden, als ons belang vordert, *Engeland* heeft ons daarvan het voorbeeld gegeven: te regt begreep dat Gouvernement, dat de handel op *Indië* bestuude op de vertierbare hoeveelheid van voortbrengselen, die deze Landen opleveren, en dat de vermeerdering daarvan in gelijke reden toeneemt met den af trek. Daarom is dan ook de handel op de

stand gekozen te zijn. — Ten aanzien der *cultures* zijn de volgende beginselen aangenomen:

Alle produkten, door wie ook aangekweekt, (noten-muskaten, kruidnagelen en amphioen, uitgezonderd) buiten de verplichte leverancie, zijn het wettig eigendom van den *cultivateur*, die de vrije en onbelemmerde beschikking daarover heeft.

De produkten der verplichte leverancie worden door de hooge regering van *Indië* voor 's Lands rekening ontvangen, en op *Batavia* het zij publiek of bij aflevering tot bepaalde prijzen verkogt.

Tot grondslag van den handel zal worden aangenomen:

- 1°. Dat *Nederlandsche* en koloniale schepen minder aan in- en uitgaande regten betalen zullen, dan vreemde schepen.
- 2°. Dat zoo wel uitheemsche als *Nederlandsche* schepen uit de Oostersche bezittingen van den Staat, in eene haven van het Moederland aankomende, vrij zullen zijn van inkomende regten. En
- 3°. Dat, in het vervolg, op den tijd welke nader zal bepaald worden, deze mindere regten alleen zullen betaald worden van schepen, in *Nederland* gebouwd.

de bezittingen dior natie in *O. I.* aangemoedigd , zelfs voor de vreemden open gesteld , en hierdoor Landbouw tevens en Fabrijkwezen uitgebreid . Dan , naarmate men het doel nader gekomen , en het oogmerk eenigermate bereikt geworden is , heeft *Engeland* het aandeel der vreemden aan dezen handel tot eene naauwe maar nuttige *concurrentie* , — dewijl daardoor aan de planters billijke prijzen verzekerd worden , — weten te bepalen . Voorzeker kunnen wij thans , daar de afschaffing van den slavenhandel een beter vertier aan de in onze bezittingen vallende waaren belooft , dit voorbeeld met vrucht volgen , en ons daarvan een' even goeden uitslag beloven .

Te bejammeren is het middelerwyl , dat de opgerigte geëtrojjeerde thee - handels - maatschappij niet is tot stand gekomen . Na den afloop dior geweldige staatsberoerten in *Europa* , waardoor zoo vele staatkundige en *merkantile* betrekkingen veranderd zijn , en waardoor menigvuldige takken van handel zoo vele jaren achter een belemmerd werden , en derzelver stroom langs buitengewone beddingen vloeide , is het bij den herboren vrede en herlevende *commercie* van het uiterst belang , de verstopte kanalen spoedig weder te openen , en te zorgen dat de stroom haren ouden , natuurlijken loop herneme , op dat dezelve niet voor altoos worde afgeleid . Voorzeker is het tijdstip ter oprigting van uitsluitende maatschappijen niet gunstig .

Het algemeen vertrouwen, zoo zeer verzwakt door de geweldige, en dikwerf bedriegelijke inbreuken, welke onder de *revolutionnaire* Gouvernemen ten op de bijzondere eigendommen gemaakt zijn, is nog niet herboren; terwijl de veelvuldig gelede ne verliezen elk een' huiverig maken, om het geringe overschot der kapitalen aan vreemde handen en vreemd beheer toetevertrouwen. — Dan, indien de oprigting eener maatschappij, door welke voorzeker deze handel met de meeste vrucht zou kunnen worden gedreven (69), niet tot stand te brengen is, zoo vordert het algemeen belang dat men dien aan bijzondere personen afsta, ten einde zoo spoedig doenlijk, en alvorens die in andere handen over ga, daarin voor ons het grootst mogelijk aandeel te bekomen. Welligt zal het niet onmogelijk bevonden worden, door het oprigten eener *Directie*, in den geest van die des *Levantschen handels*, met bijbehouding van het verbod of beswaar van invoer met vreemde schepen, en onder bepaling der hoeveelheid van thee, die gedurende de twee eerste jaren zal mogen worden ingevoerd, — de voordeelen van een bijzonderen handel met die eener maatschappelijke eenigermate te vereenigen.

Dit Bestuur zou, zoo veel mogelijk en met de

1100-

(69) Inzonderheid wordt tot het doen der inkoop en in *China* eene bijzondere bestelling en een toezigt gevorderd, welke geoordeeld worden, alleen door eene volstandig te *Kanton* gevestigde beheering verkregen te kunnen worden.

noodlige wijziging, zorgen moeten, dat ten aanzien der bestellingen en inkoopten in *China* dezelve bepalingen wierden in het oog gehouden, als of deze handel door eene maatschappij gedreven wierd, terwijl door het verbod van invoer met vreemde schepen, en door de bepaling, hoe veel thee er jaarlijks mag worden aangebragt, de eerste ondernemingen met het beste uitzigt op voordeel zouden kunnen geschieden, en hierdoor de ondernemingslust worden opgewekt. Terwijl voorts, de uitrusting en administratie van dezen handel aan ondecigen overgelaten zijnde, het voordeel van den bijzonderen handel daarbij zoo veel mogelijk behouden werd.

Mogt onder zoodanig eene inrigting de *China*-sche thee-handel die uitgebreidheid verkrijgen, dat de bepaling der intevoeren hoeveelheid ter aanmoediging niet meer noodig was, dan zou ook deze kunnen worden afgeschaft, en de invoer geheel aan de verkiezing des koopmans verblijven. Soortgelijke begunstigungen zijn dikwijls in den beginne noodig; dan, wanneer de handel een toereikenden aanwas bekomen heeft, worden zij vaak als belemmeringen beschouwd, die meer schadelijk dan nuttig zijn. Uit dien hoofde zou het dan ook dienstig kunnen wèzen, aan den bijzonderen, op *China* handelenden koopman, de vrijheid te laten, om zich, des verkiezende, zoo wel van vreemde *Faktoors*, als van die onzer eigene natic, aldaar ge-

vestigd, te mógen bedienen, omdat, indien eigen *direktie* hem voordeeliger dan de vreemde is, hij de eerste van zelf verkiezen zal, en is zij dit niet, dan is het eene schadelijke beperking, hem aan de eerste te verbinden. In eenen handel, waarin wij eene zoo gevaarlijke *concurrentie* te verwachten hebben, behoort ieder bezwaar zoo ligt mogelijk, en de handelaar zoo weinig als doenlijk is, van den willekeur of de luim van één of meer ambtenaren afhankelijk gemaakt te worden.

Door het gezag en den invloed van dit Bestuur nittestrekken tot de overige Landen aan den vasten wal van *Indië*, en door soortgelijke maatregelen, waarbij de prijzen en het *debit* der aldaar vallende waaren, met eigen schepen afgehaald, zoo veel mogelijk verzekerd worden, zou de handel ook op die Landen worden aangemoedigd. Voornamelijk is het van belang, aan den koophandel eene bijzondere bescherming te verleenen, door het houden van gevestigde *Agenten* in de Landen der onafhankelijke *Indische* Vorsten, tegen wier willekeurig gedrag en geldafpersingen de af- en aanvarende schepen anders geen der minsten waarborg hebben. Ook zou het misschien niet onmogelijk zijn bij de Vorsten en Volken op de Kust van *Malabar* en *Kormandel*, welke niet onmiddellijk aan *Engeland* onderworpen zijn, gelijk ook in de bezittingen dier natie zelve, eenige handels-voordeelen te bedingen, door dezelve wederkeurig aan

En-

Engeland toetestaan op zoodanige Landen in *O. Indië*, waar wij den uitsluitenden handel be-
dungen hebben, en waarvan het grootste belang
voor ons opgehouden heeft te bestaan, sedert de
aldaar gewilde waaren in handen der *Engelschen*
zijn overgegaan.

Meermalen zijn soortgelijke maatregelen nuttig
bevonden, om een nieuwen tak van handel te doen
ontstaan, of eenen kwijnenden handel te verleven-
digen; en meermalen waren die toereikend, om
door eigen' handel en schepen in zijne eigene be-
hoeften te voorzien. Is de handel tot deze hoogte
gestegen, en behoeft dezelve geene bijzondere aan-
moediging meer: dan ook worden dikwijls vele de-
zer bepalingen overbodig, en somtijds schadelijk.
Een handel, aanvankelijk door bijzondere aanmoe-
digingen gevestigd, tiert doorgaans, na eene zekere
hoogte bereikt te hebben, het allerbest onder het
genot der meest mogelijke vrijheid.

Van de vaderlijke welwillendheid onzes Konings,
die reeds meermalen zijne genegenheid heeft ge-
toond, om door soortgelijke maatregelen den *at-
tieven* vaderlandsehen handel aantemoedigen, mo-
gen met vertrouwen ook de geschiktste beramingen
ter opbeuring en herstelling der zoo gewigtige *O. I.
Kommercie* verwacht worden.

Beloond zou ik mijne moeite, aan dit Werk be-
steed en nog daartoe aantewenden, waarlijk achten,
indien het mij gelukken mogt het groot gewigt an-
zer

zer *O. I.* bezittingen meer algemeen en grondiger te doen kennen, en de overtuiging bewerkt te hebben, dat dezelve niet alleen van het uiterste belang voor geheel den handel van *Nederland* zijn, maar dat ook zelfs de tegenwoordige staat van zaken, en wel inzonderheid de afschaffing des slavenhandels, de gunstigste uitzigten in de toekomst voor ons opent. Wie toch zal den invloed, welken dit op de prijzen der koloniale voortbrengselen hebben moet, ontkennen, of zich vermeten vooraf de uitwerking te bepalen, welke deze prijsverhooging hebben kan op den arbeid en den geheelen toestand van 8 of 9 millioenen menschen, bewoners van eenen vruchtbaren, voor koloniale voortbrengselen zeer geschikt, en uitgestreken grond?

En hoe zeer mag men niet hoopen, dat daarnit ook voor onze welvaart bronnen ontspruiten zullen, toereikende om den vervallen handel te herstellen, en welligt andermaals zelfs tot zijne vorige hoogte te doen opklimmen! Terwijl tevens deze bezittingen eene ruime vergoeding beloven voor de verminderde welvaart onzer *West-Indische* koloniën, welke natuurlijk te verwachten is ten gevolge van een' maatregel, waarbij derzelve voortdurende bloei aan de lijdende menschheid is ten offer gebragt, en heeft moeten gebragt worden; hoewel, bij eene verstandige inrigting, de geheele val dier volkplantingen nog jaren lang kan vertraagd, en welligt geheel voorgekomen worden, ja zelfs ook de

West-

West-Indische kommercie nog vele jaren aanzienlijke, schoon altoos verminderende bijdragen leveren kan tot onzen algemeenen handel. Het is dan ook uit dezen hoofde, dat de tegenwoordigen staat van zaken aldaar desgelijks onze ernstige nasporing verdient, aan welke wij daarom de tweede hoofd-afdeeling onzes geschrifts, hoewel met meerdere beknoptheid, grootstendeels zullen toewijden. — Thans gaan wij, ten slotte van dit tegenwoordig Stuk over, om in het vierde Hoofdstuk eenige misvattingen, dwaalbegrippen, en verkeerde opgaven, naar ons inzien, te wederleggen van een' man, wiens naam, rang en betrekking tot de *Nederlandsche O. Indiën*, als hebbende vier jaren lang het Gouvernement derzelve bekleed, en te gelijk de luister van zijn daarover uitgegeven Werk, al te zeer geschikt zijn, om buiten en in ons Vaderland aan verkeerde begrippen dienaangaande voedsel te verschaffen, — om niet zoo spoedig mogelijk dezen valschen indruk te keer te gaan, en het publiek in staat te stellen, om een juist oordeel te vellen over zaken, die door geen gezag noch magtspreuken, maar alleen door grondige kennis, veeljarige ondervinding, en een onzijdig wikkend oordeel in derzelve ware daglicht kunnen geplaatst worden.

VIER-

VIERDE HOOFDSTUK.

Behelzende eenige wederleggingen en terechtwijzingen van misvattingen en verkeerde opgaven, in het Werk van den Heer RAFFLES voorkomende (70).

Reeds in mijn *Voorbericht* heb ik gezegd, dat, na eene oplettende lezing des werks van den Heer RAFFLES, ik mij geenszins verplicht gevoelde, om één enkel mijner gevoelens, wegens de waarde der voormalige *Indische* inrigtingen, met de later ingevoerde vergeleken, terug te nemen; en dit zelfs ondanks de hevigheid, waarmede de eerstgemelden door den Heer RAFFLES in zijn voor mij liggend werk bestreden zijn geworden, in navolging der Staats-hervormers van onzen tijd, welke daardoor veelal de noodzakelijkheid eener volledige herschepping van verouderde inrigtingen, gelijk zij dit

(70) De Heer THOMAS STAMFORD RAFFLES, Esq. laatst, en wel sedert 1811, van wege het *Britsch* Gouvernement Luitenant-Gouverneur van Java en onderhoorigheden, — een man van veel kunde en smaak, heeft in dit loopende jaar te Londen bij BLACK, PARBURY en ALLEN, in twee deelen in 4to. uitgegeven een prachtig werk, verrijkt met vele Tabellen, Platen en Afbeeldingen, als mede *Fac-Simile's*, getiteld: *The History of JAVA, bij TH. STAMFORD RAFFLES Esq., Late Lieutenant-Governor of that Island and its Dependencies, F. R. S. and A. S., Mem-*

dit gelieven te noemen, trachten te staven, — herschepping intusschen, welke meermalen in niets anders bestaat, dan in het invoeren van een zeker *theoretisch* stelsel, van geene toepassing, noch op de menschen, wie het betreft, noch op de omstandigheden, waarin zij verkeerden, en die doorgaans alleen de strekking heeft, om de maatschappelijke orde te verwarren, de lasten der volken te verzwaren, en al het nut, uit de voormalige inrigtingen gevloeid, te vernietigen; terwijl men zelfs dan

Member of the Asiatic Society at Calcutta, Honorary Member of the Literary Society at Bombay, and late President of the Society of Arts and Sciences at Batavia; in Two Volumes. With a Map and Plates, etc. — Een werk, het welk niet alleen wegens deszelfs pracht-uitgave (de prijs is op gewoon papier L. 6:6 Bds., en op groot papier L. 8:8 Bds.) aanmerking verdient, maar ook vele belangrijke, zoo Wijsgeerige als Statistieke en Staatshuishoudkundige, mededeelingen van groot belang in zich behelst, en daarom der vertaling in het *Nederduitsch*, door de Heeren Gebroeders VAN CLEEF aangekondigd, zeer verdient; doch waaru wij echter ook een aantal misvattingen en verkeerde opgaven hebben opgemerkt, die wij ons verplicht rekenden grondig te wederleggen en teregt te wijzen, op dat de natie door den indruk van gezag en luister tot geene dwalende begrippen geleid worde nopens den staat en het bestuur van deze aangelegene bezittingen, even weinig als tot onjuiste oordeelvellingen, welke de belangstelling in die Koloniën zouden kunnen verzwakken, en tevens de eer benevelen der groote mannen, welke van tijd tot tijd dezelve bestuurd hebben, zoo in *Indië* als in het Vaderland. — Hierom hebben wij in ons 1:ste Deel daarvoor eene plaats willen inruimen, en het *Geografisch* overzicht dezer Eilanden verschoven tot het 11de Deel, dat reeds ter persso is.

dan nog , wanneer de ondervinding zelve uitspraak doet over hunne kwalijk beredeneerde ontwerpen ; zien moet , dat zij niet zelden roekeloos genoeg zijn ; om in hunne vergelijkingen van het verledene met de voorgewendde , door hen verkregene *resultaten* ; zoo al niet opzettelijk de waarheid te verkorten ; ten minste de daadzaken , waarop zij hunne vergelijking bouwen ; in een zoo kunstig daglicht te plaatsen , dat zij juist het tegendeel aantevoeren *schijnen* ; van het geen dezelve werkelijk bewijzen :

Indien het noodig konde geacht worden door voorbeelden te doen zien , dat dit wezenlijk het geval geweest is met bijkans geheel die zoo genoemde grondwettige hervorming , zouden wij den Lezer alleenlijk terug wijzen op die menigvuldige , nieuw uitgedachte Staatsregelingen , met welken eenige Landen van *Europa* sedert de laatste 25 jaren overstroombd zijn , en de grootsprekende voorspellingen ; welke derzelve geboorte deels voorafgingen , deels vergezelden ; — wij zouden hem herinneren , hoe diep ongelukkig ons Vaderland , in vergelijking met deszelfs voormaligen toestand , onder het genot der schitterendste hervormingen geworden is .

Het is eene thans vrij algemeen erkende waarheid , dat de toestand der maatschappijen , het volkskarakter , de bijzondere plaatselijke omstandigheden , en dikwerf ook de onderscheidene belangen der verschillende deelen van eenen Staat , in een zeer naauw verband staan met de meeste inrigtingen

van

van ouden oorsprong, het zij dan, dat deze inrigtingen naar alle die omstandigheden eertijds gewijzigd waren, of wel, dat deze zich met den tijd hebben gebogen en geschikt naar de inrigtingen zelven; waaruit dan ook die soort van *harmonie* was voortgesproten, welke aan de oude orde van zaken, alhoewel niet volmaakt, ten minsten een' geregelden en gemakkelijken loop verzekerde.

Het kon niet missen, of in zoodanige, naar onderscheiden' belangen geplooid en gewijzigde inrigtingen moest, in het afgetrokkene en buiten verband met de onderwerpen zelve beschouwd, een aantal gebreken te ontdekken zijn, dikwijls nog vermeerderd door de ongeschiktheid of haatzucht der genen, die met de uitvoering in de gewigtigste vakken van het algemeen bestuur belast waren. Van hier dan ook de gemakkelijheid, om uit dezen modderpoel van menschelijke zwakheden gronden en drangredenen optedelfen, die de onderneming eener geheele hervorming schenen te bijlijken.

Dan, niet minder algemeen is de waarheid erkend, dat slechts zelden, indien ooit, het menschelijk verstand toereikt, om vooraf te kunnen berekenen al de botsingen en wrijvingen van eenig algemeen beginsel, op zoo vele strijdige belangen der leden van eene uitgebreide maatschappij toegepast, en niet zelden heeft de ondervinding doen zien, dat vele beginselen, schoon in het afgetrokkene als nuttig erkend, van geene algemeene toe-

R

pas-

passing op alle maatschappijen gemaakt konden worden, zonder het belang; en dikwerf het bestaan, van duizenden opteofferen. Ook heeft men opgemerkt, dat, daar de gebreken in eenig bestuur, waaraan men sedert zijne geboorte gewoon is geworden, eenigermate worden aangezien als natuurlijke gevolgen van den gevestigden staat van zaken, of van den onvermijdelijken loop der aardsche dingen; — men meer genegen is zich daarnaar geduldig te schikken, gelijk men wel doen *moet* naar gebreken, die uit klimaat, plaatselijke ligging, en andere onveranderbare omstandigheden hunnen oorsprong nemen; terwijl in tegendeel de zoodanige, die uit den aard eener nieuwe inrigting ontstaan, een' hevigen tegenstand en algemeen misnoegen verwekken, om dat dezelve niet worden aangemerkt als noodzakelijke gevolgen van den staat der zaken, maar als uitwerkselen der ingevoerde hervorming zelve; ieder dus, die daardoor meent in zijne belangen gekrenkt te zijn, wijst op dezelve als op het kenmerk harer gebrekkelijkheid, en vraagt niet zonder grond: met welk regt zijne belangen zonder vergoeding aan die van anderen, of aan het algemeen belang, zoo het dan heet, worden opgeofferd? Zijn dergelijke klagten vrij algemeen, en bevindt zich de maatschappij in een zekeren staat van gisting, dan treden er ook wederom nieuwe hervormers op, geheel doordrongen van het gevoel der nadeelen, door de veranderde in-

rig-

rigting aan zekere klassen van burgers in de maatschappij toegebracht; die, aangevuurd door dit besef, en aangemoedigd door het voornemen, om geleden onrecht te herstellen, ten behoeve der verongelykten naar een ander beginsel omzien, hetwelk te dezen opzichte beter aan het oogmerk voldoet, doch te gelijk wederom op eene andere klasse van burgers de lasten overdraagt, waarvan men de eersten trachtte te ontheffen; en weldra is de kreet des misnoegens uit een' anderen hoek even levendig; nieuwe Staatsregelingen volgen elkander dan bij den dag op, en geene voldoet aan het oogmerk, noch kan de algemeene goedkeuring verwerven, om dat alle gebreken in de maatschappelijke inrigting doorgaans aan dezen of genen stand voordelig zijn, welke stand dus bij de voortdoring derzelve belang heeft, en met ontevredenheid eene orde van zaken begroet, die te zijnen opzichte den naam en den schijn heeft van onregtvaardig te zijn. Naarmate eene hervorming meer algemeen is, zijn ook de benadeelde standen der maatschappij talrijker, en in diezelfde mate wordt dus het gemor sterker, de weerstand grooter en gevaarlijker, om dat de dadelijk drukkende nadeelen altoos spoediger dan de beloofde voordeelen eener nieuwe inrigting worden opgemerkt, dieper worden gevoeld, en die leden der maatschappij, welke daardoor begunstigd worden, zelden met dezelfde veerkracht en volharding de verkregene voordeelen verdedi-

gen, waarmede de anderen hunne verkrachte regten doen gelden.

Onder zoo onafgebrokene woelingen intusschen wordt de gewone loop van zaken geheel veranderd, worden er nieuwe middelen van bestaan, van zelfredding, uitgedacht. Arbeid en kapitalen bekomen dikwerf eene nieuwe strekking, en worden tot andere einden dan voormaals aangewend,— dan vooral, wanneer omstandigheden van buiten, gelijk oorlogen en dergelijke rampen, die niet zelden van inwendige Staatsberoerensissen het gevolg zijn, de verandering in den gewonen loop van zaken vergrooten, en de talrijke klassen van burgers, die in hunne gewone neeringen en handteeringen geen toereikend middel van bestaan meer vinden, vermenigvuldigen. In zoodanig geval wordt het voor den wetgever even moeilijk, op zijn spoor terug te keeren, als verder voorttegaan, en weldra ziet hij zich verplicht om, gelijke BUONAPARTE, alle ondeelige belangen en bijzondere regten ter zijde te stellen, over stapels van lijken henen stappende, op zijn doel aanterukken, en de welvaart van miljoenen aan het aangenomen beginsel opteofferen. Doch dan ook wordt het misnoegen der maatschappij gevaarlijk; door de magt der bajonetten, door eene policie, welke tot het inwendige der huisgezinnen doordringt, het ongenoegen tot in zijne eerste kiemen en woelingen bespiedt, en alzoo de bijzondere belangen niet alleen, maar ook de regten

ten van elken burger krenkt, zelfs het leven en de bezittingen van ieder lid der maatschappij bedreigt, en aan de luimen en lagen van verachtelijke aanbengers prijs geeft, — daardoor alleen kan men de uitbarstingen van het toenemend misnoegen verhoeden; maar op deze wijze, en zoo lang soortgelijke dwangmiddelen aan het oogmerk beantwoorden, kunnen dan ook inrigtingen worden ingevoerd, die, buiten verband met den maatschappelyken staat beschouwd, zeker volkomen eenparig met zichzelf schijnen, en aan al de vorderingen eener bespiegelende rede voldoen; doch, beschouwt men dezelve, toegepast op de gesteldheid van Land en volk, in en bij welken zij worden ingevoerd, dan bespeurt men weldra derzelve monsterlijke afzigtheid, en gevoelt al het gewigt van des wijzen SOLONS gezegde: *dat hij niet de allerbeste wetten, maar de besten voor Athene*, dat is, die in verband stonden met de belangen en omstandigheden van dat volk, *had ingevoerd*.

Eene zoodanige *Spartaansche* inrigting onder-tusschen, waarbij het bijzonder belang voor niets, en het algemeen belang alleen geldig geacht wordt, stelt hem, die aan het hoofd geplaatst is van zulk een volk, dat, misleid of gedwongen, zich aan zijn gezag wil onderwerpen, een onbegrijpelijk groot vermogen in handen, en is hij een willekeurig gebieders (*despoot*), — trouwens dit moet hij zijn, daar men bij gewone menschen noch den moed,

noch die bijzondere zielskracht vindt, geschikt om de gruwelen te plegen, welken de omstandigheden ter bereiking van het doel gebiedend vorderen, — dan ziet men ook het geheele nationaal vermogen op het spel gezet, ter uitvoering van reusachtige ontwerpen; *Egyptische pyramiden*, die de eeuwen verduren, rijzen op, of, het geluk van alle naburige volken wordt aan den roem en het geluk ééner natie opgeofferd. Men tracht eindelijk, op dat niets zich langer tegen het ontworpen plan verzette, eene algemeene *Monarchie* opterigten, of wel..... Dan, hoe menigvuldig zijn niet de ontwerpen, waardoor een geweldenaar waant zijnen naam te kunnen vereeuwigen, en welke echter inderdaad niets anders zijn dan schandzuilen, en blijvende kenteekenen, hoe gevaarlijk het is aan de winzucht en het belang van één eenig mensch, of wel, aan een stijfzinnig doorgedreven stelsel, al het bijzonder geluk en ondeelig belang te onderschikken!

Niet alleen, dat de invoering van zulk een stelsel den opgegeven graad van dwang vordert; ook de instandhouding daarvan hangt geheel af van de voortduring dier maatregelen. Geslachten moeten van de aarde verdwijnen, en met dezen de herinnering van hunnen voormaligen toestand, van hunne regten; — een nieuw geslacht van menschen moet geboren worden, onder de nieuwe orde van zaken opgroeijen, en daaraan gewend zijn, — zal deze
in

in den algemeenen wil eenigen waarborg vinden voor haar aanhoudend bestaan. Ontsluip, gedurende deze lange worsteling, het misnoegen der onderdrukte standen aan den ijzeren kluister, waarin de heerschende *factie* (71) dat besloten hield, of vernietigt één enkele tegenspoed van buiten, de kracht en den invloed van hare bajonetten, dan ligt weldra de afgod in het stof, en met denzelfven worden al die inrigtingen vergruisd, welke met zoo veel arbeids, en ten koste van zoo veel bloed en tranen, zijn daargesteld. Dan, wel verre dat de maatschappij, na deze besliste worsteling, tot den vorigen staat van kalmte en welvaart zou terug keeren, duurt het gestichte onheil immer voort, om dat, gelijk wij reeds gezegd hebben, een aanzienlijk getal van menschen, en wel te meer naar gelang van den tijd dat zoodanig een Gouvernement bestaan heeft, en van de omstandigheden, onder welchen hetzelfde werd ingevoerd, — het zij dan door dwang der behoeften, of begunstigd door de voordeelen, welchen de bijzondere toestand der maatschappij aanbiedt, — tot nieuwe ondernemingen (72), strijdig met den voormaligen staat van

za-

(71) Het is onverschillig, of eene zoodanige *factie* in den wil van één eenig *despoot*, aan het hoofd des bestuurs, beruste, dan of die haren grond hebbe in den wil van eene zekere klasse van burgers.

(72) Men denke hier aan alle soorten van ondernemingen, waartoe het *continentaal systema*, de verkoop der Domein-goederen,

zaken, heeft toevlugt genomen, en hierdoor menigwerf zijne belangen met de nieuwe orde van zaken ten naauwste verbonden ziet.

De nieuwe wetgever, geroepen om de plaats van den verworpenen te vervangen, vindt zich hierdoor in den zonderlingsten strijd tusschen de onderscheidene belangen van den Staat gewikkeld, daar elke voormaals verdrukte stand nu zijne verlorene regten van hem terug vordert, en deze over het geheel onbestaanbaar zijn met de nieuwe, door buitengewone middelen en omstandigheden verkregene welvaart van anderen (73); en weldra blijft hem geene andere keuze overig, dan om, even gelijk zijn voorganger, een algemeen stelsel, met versmading van alle bijzondere belangen, te omhelzen, en op dezelfde wijze, maar ook met hetzelfde gevaar, doortezetten, of wyl, met een' meer gematigden geest beziel, tot maatregelen overtgaan, die aan de thans bevoorregte klassen slechts gedeeltelijk hare voorregten ontnemen, en aan de onderdrukte standen niet dan ten deele derzelver voormalige regten hergeven; doch dan ook, wel verre dat de omhelsde maatregelen tot enkelvoudige beginselen zouden kunnen worden terug geleid, zijn de-

ren, en z. v. aanleiding heeft gegeven, en waarvan zoo vele met den van ouds gewonen toestand van zaken volstrekt onbestaanbaar zijn.

(73) Men denke aan de belangen van den handel en aan die van vele fabrieken; aan de ingeroepene regten van vele voorheen bevoorregte standen, enz. v.

dezelve niet zelden onderling schijnbaar tegenstrijdig; en in plaats, dat eene algemeene tevredenheid de vergelding des wetgevers zijn zoude, als die in dit geval van twee kwaden het minste koos, is niet zelden een *algemeen* misnoegen de loon zijner wel gemeende pogingen (74).

Hoe veel zekerder en minder gevaarlijk zoude het niet geweest zijn, de bestaande gebreken in de oude inrigtingen zelve te verbeteren, en deze te plooijen naar de veranderde omstandigheden, door tijd en beschaving voortgebracht (75), dan dit oogmerk te willen bereiken door eene plotselijke vernietiging van alle banden der maatschappij, en in den *chaos* van verwarring, die daarvan het onmiddellijk gevolg zijn moet, een nieuw gebouw te willen ophalen, dat wel aan den eisch van afgetrokken' bespiegelingen kan voldoen, maar nimmer de onderscheidene strijdige belangen der maatschappij zal overeenbrengen, omdat geen algemeen beginsel op zulke belangen kan worden toegepast,

ZON-

(74) Men herinnere zich den toestand van *Frankrijk*, vóór de terugkomst van *BUONAPARTE* uit *Elba*.

(75) Ongelukkig voor de zaak der menschheid echter, wordt dat maar zelden in de uitvoering mogelijk bevonden; de regerende partij, bevreesd, haren klem te zullen verliezen, komt niet dan al te traag tot hervorming, die dan nog maar stuksgewijze wonst voorgenomen; terwijl de misnoegde partij, met geene halve maatregelen te vrede, alles in ééns wil verbeterd hebben, en dus onverre rukt, wat allang moest herbouwd worden.

zonder dezen of genen te krenken, ja dikwijls niet, zonder regtmatig verkregen regten met geweld te verkorten. Uit dezen tweestrijd tusschen die onderscheidene belangen moeten noodwendig botsingen in de maatschappelijke zamenleving ontstaan, te gevaarlijker, naarmate van het getal der strijdenden, dat is, der door eene hervorming gekrenkte personen.

Voorzeker is eene verbetering in alle maatschappelijke inrigtingen mogelijk, wanneer dezelve wel voorbereid, door den geest des tijds goedgekeurd, en door de omstandigheden geboden wordt; inzonderheid, wanneer de verbetering trapsgewijze wordt ingevoerd, en niet de voorregten van een al te groot aantal burgers gelijktijdig en plotselijk aangrijpt. Waar het tegendeel plaats heeft, waar het ééne gedeelte der maatschappij zijne regten en belangen onbepaald ten koste van het ander wil doen gelden, daar geschiedt eene daad van geweld, welke de sterkere zeker over den zwakkeren uitoefenen kan, doch welke dan alleen kan slagen, wanneer het der heerschende partij gelukt, op den duur de sterkste te blijven.

Met betrekking tot de gevaren, daaraan verbonden, is het onverschillig, of de ondernomen hervorming het werk zij van eene oppermatige *faktie* in den Staat, of wel, van een onvoorzigtig Bestuur of van deszelfs Opperhoofd: altoos zullen de botsingen te geweldiger en gevaarlijker zijn,
eene

naarmate de hervorming meer algemeen is, en door eene mindere mate van getemperdheid en wijsheid vergezeld; vooral, wanneer die nog daarenboven door de omstandigheden wordt tegengewerkt.—

Wij durven ons vleijen, dat de Lezer dezen onzen uitstap niet misbillijken zal, en wij hebben gemeend, dat tot eene juiste beoordeeling der omstandigheden, die ook in *Indië* door de aldaar sedert ettelijke jaren beproefde hervormingen zijn voortgebracht, het nuttig konde zijn hem terug te wijzen op omstandigheden en gebeurtenissen, onder zijn oog als het ware voorgevallen, waarin hij, uitwerkselen aan oorzaken verbindende, den gewonen loop van alle omwentelingen en zoogenoemde volkomene herscheppingen van âloude inrigtingen, waarvan de omstandigheden bekend zijn, waarnemen en ontdekken kan; en wij zullen nu slechts kortelijk de omstandigheden, door de zoogenoemde hervormingen in onze *O. I.* bezittingen verwekt, behoeven aantewijzen, om den Lezer, zoo wel over de doelmatigheid der onderneming zelve, als over de daarvan te verwachten gevolgen, met eenigen grond te doen oordeelen.

Alvorens tot de verrigtingen van den Heer **RAFFLES** te dezen aanzien overtegaan, zal het niet ongepast zijn, een terugblik te werpen op het bestuur van één zijner voorgangers, als in een onmiddellijk verband staande met het naderhand ingevoerde stelsel.

Aan

Aan dezen laatsten (76), als doordrongen van het destijds in *Frankrijk* heerschend beginsel, dat het algemeen belang alles voor het Gouvernement is, en dat daarentegen het ondeelig belang geene verdere aandacht verdient, dan voor zoo verre dit als middel beschouwd kan worden, om het eerste te helpen bevorderen, — aan dezen, zeggen wij, schenen de oude inrigtingen, meestal onder een toenemenden aanwas onzer magt in *Indië* gevestigd, en dus, overeenkomstig aan onzen aanvankelijk zwakkeren toestand, veelal gewijzigd naar de bijzondere omstandigheden en belangen der Vorsten en Volken, die of als onderdanen, of als bondgenooten, of liever, als leenmannen, onze oppermagt erkenden, niets anders te zijn, dan zoo vele ongerijmde bepalingen, geheel en al onbestaanbaar met den geest des tijds, en met de ware belangen van het Gouvernement. Door één enkelen penntrek, door één enkelen wenk van zijn' oppermagtigen wil, werden alle bijzondere voorregten als het ware vernietigd, en alle personen, alle hulpmiddelen dienstbaar gemaakt aan het Gouvernement, en te zijner beschikking gesteld. Wegen van honderde uren lang, havens in de ongezondste landstreken, belangrijke Forten midden in zee, op 10 of 12 voeten diepte, werden door één enkel bevel als geschapen, en de ongelukkige *Javanen* bij duizend- en tien-

(76) Den Heer **DAENZLS.**

tien duizend-tallen aan de bearbeiding en den bouw dezer *Egyptische Pyramiden* opgeofferd. De lasten van den Staat konden op de gewone wijze niet meer voldaan worden, en het te kort werd, deels door willekeurige schattingen, deels door geldleeningen bestreden; terwijl ook hier al die maatregelen, welke, gelijk wij straks herinnerden, de invoering van een stelsel, op een algemeen beginsel rustende, en waarbij noch plaatselijke omstandigheden noch bijzondere belangen in eenige aanmerking komen, altoos vergezellen, gevorderd en gebezigd werden.

In het zwak bezette *Bantam* was de krijgsmagt ontoereikende, om er de rust te bewaren, en de uitvoering der drukkende bevelen te verzekeren. De *Nederlandsche* Gouverneur aldaar werd, te midden zijner pogingen, om den Koning door strenge maatregelen daartoe te verplichten, vermoord, en wel ras plantte een algemeen misnoegen den standaard des opstands. Door den oorlog werd onvermijdelijk een geheel rijk in eene woestenij herschappen; en schoon de Koning gevangen genomen en onttroond werd, bleef niettemin het volk onder de leiding van eenige Hoofden den oorlog hardnekkig doorzetten, welke niet geeindigd is, dan met den overgang der Kolonie aan *Engeland*.

Uit de overige distrikten van *Java* vlugten de ingezetenen bij menigte naar de Landen van den Sultan en Keizer, en eerlang stonden de voorhenen
bloccien-

bloeiende streken van *Java* in wildernissen herschapen te worden. De overige Vorsten, mede in eene hooge mate verbitterd over de krenking hunner regten, wierpen zich in de armen der *Engelschen*, en hebben een werkdadig aandeel genomen in het verbannen van het destijds in dat eiland gevestigd gezag der *Franschen*. — Ziet daar de gevolgen eener algemeene herschepping van âlonde instellingen, en der invoering van een stelsel, dat, in het afgetrokkene beschouwd, en door eene bekwame pen voorgesteld; geheel den schijn van doelmatigheid vóór zich heeft, en op goede gronden schijnt te rusten; maar hetwelk niettemin regtstreeks strijdig was met de plaatselijke omstandigheden en de belangen der meeste ingezetenen, en alleen is ingevoerd geworden door de hoogst geweldige maatregelen, ook door geene andere dan dezen kon worden staande gehouden, en dat, even gelijk het *Napoleóntische*, door den invloed en de zegepraal eener uitwendige magt, door de inwendige algemeene ontevredenheid der landzaten begunstigd, met één' enkelen slag verbrijzeld werd.

Onder zoodanige omstandigheden aanvaardde de *Britsche* overwinnaar het opperbestuur, en zag zich, — het zij dan getroffen door het misbruik, in de laatste jaren van den dwang-arbeid gemaakt, het zij overtuigd, dat de teelt van produkten voor *Europeesch* vertier, zoo lang het *continentaal systema* bestaan zoude, en waarvoor de

de dwang-arbeid, als middel van inkomen beschouwd, hoofdzakelijk gebezigd was geworden, niet aan het oogmerk beantwoordde, — zag zich alzoo gedrongen ter omhelzing van een ander stelsel, meer strokende met de omstandigheden des oogenblik, en geschikt, om de vorige inkomsten, door dwang-arbeid verkregen, te vergoeden: en aldus moest voor de tweede maal *Java* de gevaarlijke bewerking ondergaan van eene geheele hervorming der aldaar bestaande inrigtingen.

Gelukkig voor den *Javaan*, dat de nieuwe inrigtingen, zoo in haar beginsel als in hare toepassing, op meer billijke en gematigder gronden gebouwd waren, dan de naast voorgaanden. Bij dezen toch was niets dan alleen het belang van het Gouvernement in het oog gehouden; bij de laatsten in tegendeel was het zichtbaar doel, het lot van den *Javaan* te verzagten, het regt van bijzonderen eigendom uittebreiden en te verzekeren, en tevens, inwendige *industrie* en handel te bevorderen, door de voortbrengselen van het eiland ter beschikking eens, zoo veel mogelijk, onbelemmerden handels te stellen. Zoodanig altoos waren de beginselen, welken Lord MINTO, in den jare 1811 met het oppergezag in het eiland bekleed, wilde dat ten grondslag van het nieuw bestuur verstrekken zouden.

De Heer RAFFLES, na het vertrek van Lord MINTO als Luitenant-Gouverneur-Generaal belast met de invoering van een stelsel, op deze gronden
ge-

gebouwd, ondervond al ras de meerdere moeijelijkheid, die er gelegen is in de toepassing van eenig beginsel, dan in het *theoretisch* aannemen daarvan. Inzonderheid bleek dit bij de inrigtingen, tot het Financie-wezen betrekkelijk. De dwangarbeid namelijk had voormaals tot eene voorname bron van inkomsten verstrekt, en deze moest noodwendig bij het nieuwe stelsel vervallen, niet alleen, om dat dezelve daarmede onbestaanbaar geoordeeld werd, maar ook, om dat er geen debiet in de voortbrengselen, daardoor eertijds verkregen, zoo lang het *Continentale* stelsel bestond, te voorzien was. Intusschen vorderde de noodzakelijkheid om aan de behoeften des Gouvernements te voldoen, eene vergoeding van dit geleden verlies, en men meende die niet anders te kunnen vinden, dan door het heffen eener belasting op alle bebouwde gronden, zoo als wij die reeds in het *tweede* Hoofdstuk hebben opgegeven.

Deze belasting was in zichzelf niet onbillijk, en scheen te minder' tegenstand te zullen vinden, daar de *Javaan*, voor zoo verre hij niet tot dwangarbeid verplicht is, ook voorheen gewoon was een gedeelte van zijnen oogst aan zijn' Landsheer te betalen; dan al ras ontdekte men, dat het gedeelte, welk den *Javaan* van zijnen oogst overschoot, boven het benoodigde voor zijn gezin, ten uiterste gering was, en dat dus door den gewonen opbrengst met geene mogelijkheid in de uitgaven van het Gouvernement kon worden voorzien. Al

Al ras begreep men, dat, daar voorheen de belastingen op den landbouw ingevorderd waren geweest door de *Javaansche* Opperhoofden, die hiervoor hun aandeel (doorgaans een *tiende*) van den oogst genoten, behalve nog eenige mindere voorregten, men de inkomsten van het Gouvernement zoude kunnen vermeerderen, door de belastingen zelf intevorderen, en zich alles toeteceigenen; wat voormaals door de Regenten genoten werd; en op deze wijze werd dan reeds een stelsel, weldadig in deszelfs beginselen, hoogst onregtvaardig in zijne toepassing, daar een aanzienlijke stand in de maatschappij hierdoor van deszelfs voorregten beroofd werd, welke niet alleen door een verjaard bezit als een wettig eigendom beschouwd kon worden, maar die tevens bij de voorwaarden, waarop deze Landen eertijds aan de *Europeërs* waren afgestaan, ten volle waren uitbedongen.

De gematigdheid echter, die door Lord MINTO, bij het invoeren des nieuwen stelsels, zoo sterk en met zoo veel wijsheid was aanbevolen; duldde geenszins eene zoo onbepaalde, voor de *Javaansche* Grooten zoo harde, en in hare gevolgen waarlijk gevaarlijke verkrachting hunner regten; en men meende aan de bevelen, aan den eisch eener voorgeschrevene gematigdheid genoeg te doen, door in plaats van het geleden verlies aan de *Javaansche* Hoofden zekere stukken lands aftestaan, met het volle genot van derzelve inkomsten.

S

Dan,

Dan, hoezeer door dezen maatregel om zich de inkomsten der inlandsche Opperhoofden toe te eighenen, die van het Gouvernement eene vermeerdering stonden te erlangen, was het echter nog verre af, dat deze voldoende zou zijn geweest ter bereiking van het oogmerk, of dat door de belasting op de bebouwde gronden het evenwigt tusschen ontvang en uitgave slechts eenigermate zou zijn hersteld. Eene vermeerdering van lasten, boven het gene voormaals aan het Gouvernement betaald werd, scheen hiertoe noodzakelijk; doch de invoering daarvan was met geene geringe zwaarigheid verbonden, daar het te voorzien was, dat de *Javaan*, wien inderdaad voormaals zoo vele lasten waren opgelegd, als hij immer dragen kon, zich aan deze nieuwe belasting voorzeker zoude onttrekken, door van het gewone middel, de verhuizing naar de Landen zijner Vorsten, gebruik te maken. Deze maatregel kon derhalve niet worden uitgevoerd, voor dat de vrije Vorsten van *Java* tot eene volstrekte afhankelijkheid gebragt waren, en ook in hunne Staten hetzelfde stelsel was ingevoerd. Dit ontwerp is derhalve, zoo al niet de aanleidende oorzaak, ten minsten het gevolg geweest van den oorlog, tegen den Sultan in 1812 ondernomen, en aangevangen op de beschuldiging, dat hij zich aan het hoofd eener zamenzweering zou gesteld hebben, die zich tot alle standen op het eiland uitstreckte, en welke niets minder bedoelde, dan het

het ombijngen van alle *Europézen*. De magtigste Vorst van *Java*, in zijnen *Dalem* overvallen, werd na een' hevigen wederstand gevangen gemaakt, verbannen, en zijne aanzienlijke schatten werden de buit des overwinnaars, terwijl tevens verscheidene der beste Provinciën van zijn Rijk bij des Gouvernements Landen werden ingelijfd. De overige Vorsten van *Java*, verschrikt door dit voorbeeld, stemden in den maatregel, van het beheer hunner inkomsten aan het *Engelsch* Bestuur te onderwerpen, en toen was het mogelijk den *Javaan* naar willekeur te belasten, daar er nu voor hen geen middel meer overbleef, om zich aan het gezag der *Engelschen* te onttrekken. En het was niet, dan na op deze wijze de uitvoering mogelijk gemaakt te hebben, dat men overging om de voormalige inrigtingen te doen vervangen door eene belasting, welke reeds boven (bl. 150) door ons is opgegeven, en die tevens tot de bebouwing der hooge gronden werd uitgestrekt, waarvan de *Javaan* in de meeste distrikten voormaals gewoon was niets te betalen.

Dan, ofschoon deze belasting, gelijk wij nader zullen doen zien, het vermogen van den *Javaan* verre te boven ging, is het echter niet mogelijk geweest, zelfs langs dezen weg het oogmerk te bereiken, daar de uitgaven van *Java* en *onderhorigheden*, volgens de opgave van den Heer *RAFFLES* zelve, in een tijdsverloop van drie jaren de inkomsten ongeveer eene som van tien millioenen gul-

dens te boven gingen , en zulks in weêrwij , dat de nieuw veroverde Provinciën in dien zelfden tijd omtrent negen millioenen guldens hebben opgebracht.

Ziet daar dus andermaals het bewijs , hoe weinig de waarde van een stelsel van Bestuur of van Financierie kan beoordeeld worden naar de beginselen , waarop men voorgeeft dat gebouwd te hebben. Hier toch waren die beginselen in eene hooge mate *liberaal* , en niettemin in hare toepassing veelal onregtvaardig , altoos ten hoogste drukkend , en hoogst schadelijk voor de belangen van het Gouvernement. Ja , men mag vrijelijk aannemen , dat alleen de schrik der *Engelsche* wapenen , hunne aanzienlijke magt in *Indië* , gevoegd bij de waakzaamheid van het Bestuur , en welligt ook eenige gematigdheid bij het invorderen der opgelegde lasten , de uitbarsting van den algemeenen onwil verhoed hebben , welke echter meermalen ; volgens hunne eigen opgave , gevaarlijk voor hen geworden is , en altijd te duchten blijft , wanneer de wetgever , ook bij het invoeren van een meer gematigd stelsel , de omstandigheden der maatschappij niet in aanmerking neemt , maar ieder ander belang aan zijne beginselen onderschikt. Geen wonder dan ook , dat het den Heer RAFFLES gemakkelijker is gevallen , een schitterend tafereel te ontwerpen van het *theoretisch* gedeelte der tot stand gebragte inrigtingen , en van al het nut , dat dezelve in de toekomst beloven , dan deze breede opgave door daadzaken

zaken te staven. Die toch, welken hij heeft aangevoerd, wederspreken zulks volkomen. En schoon hij het gebrekkige daarvan tracht te vergoeden, door eene onafgebrokene *deklamatie* tegen de oude inrigtingen, die dan tevens moet strekken ter be- manteling van het gepleegde onregt, ten bewijze van de eerlijkheid der *Britsche* ambtenaren, en der bijzondere bekwaamheid van den Heer RAFFLES,— zijn deze hulpmiddelen echter niet toe- reikend, om de bedoelde overtuiging te wege te brengen; te minder nog, daar men duidelijk ont- waart, dat de *resultaten*, welke hij opgeeft uit het tijdvak vóór 1808, in een valsch daglicht zijn geplaatst, en dat men door dezelve tracht het tegendeel te bewijzen van het gene werkelijk daar- door bewezen wordt.

Het zijn dan ook deze daadzaken alleen, die de aandacht des Lezers verdienen, en in het bijzonder behoren gekend te worden; terwijl de *theoretische* stellingen, waarop men voorgeeft zijn *systema* van bestuur gebouwd te hebben, als beneden onze aan- dacht kunnen worden beschouwd, daar het, sedert de *Republiek* van PLATO, en na die ontelbare menigte van stelsels, uitgedacht om Rijken en vol- ken gelukkig te maken, — waarvan echter de ge- nomene proeven niet alle zeer gelukkig zijn uit- gevallen, — niet moeijelijk meer kan zijn, onder die allen een aannemelijk getal van beginselen te vinden, en daarmede aan het hoofd van een Werk

te pronken. Dan, daar men den boom aan zijne vruchten keut, en de waarde eens stelsels van Bestuur aan de *resultaten*, daardoor voortgebracht, zullen wij ons alleen tot de beschouwing en het onderzoek dezer laatsten bepalen, het beneden ons achtende, den schimp, door den Heer RAFFLES aan onze inrigtingen en handelwijze toegevoegd, zelfs de beledigingen, ons nationaal karakter aangedaan, met ééne enkele tegenaanmerking (buiten de grenzen van ons tegenwoordig onderzoek tredende) te beantwoorden.

Onder de opgaven van den Heer RAFFLES, waarbij zich dat onderzoek bepaalt, verdient in de eerste plaats opmerking die — van den vergelijkenden staat der Financiën (77), opgemaakt voor een tijdvak van negen jaren, en wel, over de jaren 1802 en 1803, tot de jaren 1804 en 5 onder het voormalig bestuur, over drie jaren onder dat van den Heer DAENDELS, te weten, 1803, 9 en 10, en eindelijk over 1812 en 1813 tot 1814 en 15 onder het *Britsch* bestuur; welken staat wij hebben overgenomen, en onder N^o. I achter dit Hoofdstuk gevoegd.

Al terstond is het opmerkelijk, dat hier de jaren van 1804 tot en met 1805 onder het voormalig bestuur gekozen zijn, in plaats dat de geleidelijke
or-

(77) Zie de Tabel in RAFFLES *Hist. of Java*, Vol. I. tegen over p. 306.

orde des onderwerps scheen te vorderen, immers te doen verwachten, dat de drie jaren, die onmiddellijk aan het Bestuur van den Heer DAENDELS voorafgingen, daartoe gekozen wierden. Dan onze bevreesding daarover houdt dra op, wanneer men, de sommen der inkomsten van deze rekening doorlopende, tot aan het artikel der *koffij* gekomen, bevindt, dat in plaats van opgave der geldswaarde, of liever, van de zuivere opkomste daarvan (78), alleenlijk op dezen staat gevonden wordt deze aantekening: « *naar Europa gezonden* ; » terwijl die opbrengst zelve, gedeeltelijk ten minste, gebragt wordt aan de winst-zijde van het tijdvak onder den

Heer

(78) Men heeft te meer reden, van zich over deze *uittaling* eener zoo belangrijke som te verwonderen, daar de President van de Rekenkamer BAUKEN, door wien deze vergelijkende staat van inkomsten is opgemaakt, al vroeger een staat *geformeerd* heeft, bij welken de winsten, op den verkoop der *Indische* produkten behaald, wordt aangetoond, te vinden onder den titel: *winst-rekening op de produkten*, in de Bijlagen van het Werkje: *Onpartijdige aanmerkingen op het Werk van den Heer DAENDELS*; en waaruit het blijkt, dat over de jaren 1805 de *koffij* eene zuivere winst verschaft had van f 2,944,155:18:—

de Suiker - 434,651:11:—

de roudé Peper 1484:—:—

Katoenen Garen 848: 7:—

Total f 3,381,141:16:—

en voorzeker heeft het tijdvak van 1802 en 1803 tot 1804, 5, eene grootere hoeveelheid produkten opgeleverd, dan hier als verkocht in rekening wordt gebragt.

Heer DAENDELS, en geheel in het laatste jaar ten voordeele van dat der *Engelsche* administratie. — Voorzeker had noch het tijdperk vóór 1802, noch dat na 1804 en 5, hem eene zoo gunstige gelegenheid opgeleverd, om, in plaats van de aanzienlijke inkomsten, die dit produkt aan het voormalig Bestuur verschaft, als een *nihil hic*, te stellen: « naar *Europa* gezonden: » — eene kunstgreep, waardoor de inkomsten van dit tijdvak dan ook ruim de helft minder *schijnen*, dan zij werkelijk geweest zijn. Het is echter genoeg bekend, dat in den jare 1803 hier te Lande, *alleen van deze koffij*, 15 millioenen ponden tegen $4\frac{1}{2}$ stuivers het £ verkocht zijn, onder voorwaarde, dat een gering gedeelte, en wel de inkoops-prijs van dit artikel, in *Indië* zou betaald, en het overige hier ontvangen worden. Was dit alzoo geene inkomste, door *Java* verschaft, en behoorde dezelve dus niet ten voordeele der rekening gebragt te zijn?

Dan, met behulp van deze kunstgreep was het mogelijk, de uitgaven van dit jaar zoo te doen voorkomen, als of die de inkomsten in het eerste jaar met 1,651,916:8-, het tweede met 2,240,985:25-, en het derde met 1,839,454:81. — *Ropⁿ.*, waren te boven gegaan; ofschoon de Heer RAFFLES volkomen overtuigd was, dat sedert het jaar 1795 geen onderstand in geld of andere waarde uit het Moederland gezonden was, daar hij (bladz. 221) zegt: « Geene specie is uit het Moederland sedert

1795

« 1795 ingevoerd, dan alleen in 1802, 1803 en 4, « de onbeduidende som van een half millioen *Ro- peijen* (79).« Hij schijnt dus in het denkbeeld te hebben verkeerd, dat het Gouvernement te *Batavia* in het bezit geweest is van den steen der wijzen, om zoo groot een *deficit*, als door hem wordt opgegeven, te bestrijden. Indien hij dit ter goeder trouwe gewaand heeft, kan ik mijnen Lezers de verzekering geven, dat hij zich hierin bedriegt, en dat het *Bataviaasch* Bestuur, uit gewone menschen bestaan hebbende, alleenlijk in de gewone inkomsten het middel gevonden heeft, om het geheele tijdperk door van 1795 tot 1808, zonder onderstand uit het Moederland, zonder schulden te maken of domeinen te vermangelen, de noodige uitgaven te bestrijden; en dat zelfs in den jare 1808 door den Heer WIESE aan den Heer DAENDELS het Bestuur werd overgegeven, met een batig slot van ongeveer vier millioenen *Rijksds.* zoo in geld als in produkten, in de kas en pakhuizen voorhanden (80).

Intusschen moge de Lezer zelf beslissen, welke oogmerken er moeten voorondersteld worden in den
man

(79) Dit is de som, waarvan wij zoo even gesproken hebben, gesproken uit de betaling van den *Bataviaschen* inkoopsprijs der in het Moederland tegen $4\frac{1}{2}$ stuivers verkochte koffij.

(80) Zie DAENDELS, *Bijlagen*, II. Stuk; *Financ. Zaken; Rapporten*, N°. 61.

man die, zelfs in een zoo ligt wederlegbaar geval, met even veel onnaauwkeurigheid en onwaarheid als stoutmoedigheid, spreekt van den voormaligen staat der *Indische* zaken en Financiën, en in hoe verre de geloofwaardigheid zijner overige opgaven hierdoor bevestigd of verzwakt worde.

Het oogmerk middelerwijl zijner kunstgreep, om een onvoordeelig voorkomen aan den Staat der Financiën van het voormalig Bestuur te geven, is geenszins moeijlijk te doorgronden, wanneer men slechts de *resultaten* nagaat, onder het *Britsch* Bestuur verkregen, zoo als die op den meergemelden Staat No. I voorkomen, als waarin hij zelf erkent, dat de uitgaven in het eerste jaar van dat Bestuur over *Java* en onderhorigheden de inkomsten hebben te boven gegaan *Ropⁿ. 5,707,955:29.—*

in het tweede jaar . . . — 2,171,707:51.—

en in het derde — . . . — 1,571,457:65.—

of wel, in drie jaren . *Ropⁿ. 7,451,100:25.—* dat is, nagenoeg *tien* millioenen guldens, — en dat, in weêrwil, dat de Provinciën, op den Sultan veroverd, gelijk wij boven (bl. 148) uit oorspronkelijke *Engelsche* opgaven hebben aangewezen, jaarlijks bij de *drie* millioenen guldens opbragten, waarvan het vorig Gouvernement niets genoten heeft noch heeft kunnen genieten. Het is dus meer dan waarschijnlijk, dat hij, ten einde de *resultaten* zijner Financiële inrigting bij die der vorige minder te doen afsteken, het raadzaam geacht

acht heeft, die van het voormalig Bestuur in een valsch daglicht te stellen.

De Heer RAFFLES is derhalve blijkbaar overtuigd geweest, dat de *resultaten*, door de van hem ingevoerde inrigting verkregen, eene vergelijking tegen de voormaligen niet konden uithouden. Zonder dit toch ware het doelloos geweest, ja schadelijk, tot bedriegelijke opgaven toevlugt te nemen; en deze overtuiging, zoo duidelijk bewezen uit het hulpmiddel, waarvan hij zich bedient, is dan ook het volledigst bewijs, waarvoor men het nieuw Financieel stelsel te houden hebbe. Tevens kan men hieruit zien, hoe geschikt dat financieel stelsel voor onze natie moet geacht worden, en hoe zeer hetzelfde verdiene dat van het voormalig Bestuur te vervangen. Een jaarlijksch te kort toch van 5 of 6 millioenen guldens, — indien dit stelsel bepaald gebleven was tot de voormalige *Nederlandsche* bezittingen op *Java*, zonder vermeerdering der inkomsten uit de nieuw *geconquesteerde* Landen van den Sultan, — ware daarvan de heerlijke vrucht geweest, en deze som zou jaarlijks, zonder eenige vergoeding, uit het Moederland hebben moeten worden overgemaakt, om de kosten der administratie goed te maken; en dit zou hebben moeten geschieden in een' tijd, wannecr onze Landgenooten te midden van den oorlog, buiten het genot van eenig voordeel uit deze Koloniën, door steeds in zwaarte toenemende *Fransche* lasten wer-

werden nitgekleed. Waarlijk, zoodanige Financiële inrigtingen konden weinig geschikt worden geacht om een stelsel te vervangen, hetwelk ook in de haghelijkste tijden had toegereikt, om alle bestuurs- en administratie-kosten, zonder eenig bezwaar voor het Moederland, goed te maken.

Ook ten aanzien van het *deficit* onder het bestuur van den Heer DAENDELS is niet ter goeder trouwe gehandeld. Men had op de rekening van ontvang behoren te brengen de koffij, die onder zijn bestuur verkregen en niet verkocht was: als dan zou het te kort geene 8,225,508 *Rop^{n.}*, dat is, meer dan 10 millioenen guldens in de drie jaren, maar jaarlijks ruim 12 tonnen gouds, gelijk reeds hierboven (bladz. 145 in de noot) gezegd is, bedragen hebben.

De staat intusschen dezer rekening staft duidelijk de waarheid der aanmerking, dat, naarmate de hervormers hun *systema* in werking bragten, de uitgaven vermeerderd zijn. In het eerste jaar van den Heer DAENDELS, toen de voormalige inrigtingen nog hare werking deden, bedroegen de uitgaven ruim 4½ millioenen *Rop^{n.}*; in het volgende, wanneer de hervorming aanvang nam, reeds 5 millioenen, en in 1809, toen die gezegd kon worden in volle werking te zijn, reeds 7 millioenen; en in diezelfde evenredigheid was ook het te kort, vergeleken met de inkomsten, toegenomen.

Men ziet, dat onder het bestuur van den Heer

R A F

RAFFLES de uitgaven nog aanmerkelijk vermeerderd zijn, en in diezelfde mate, ondanks alle schijnvertooning en aanwas van inkomsten uit de *geconquesteerde* Landen, de Financiële toestand is verergerd. Ziet daar de vruchten der zoo hoog geoemde hervormingen! en niet alleen zijn de uitgaven zoo zeer vermeerderd, en boven de inkomsten gestegen, maar tevens zijn de lasten vermeerderd en zelfs voor den *Javaan* ondragelijk geworden.

Tot bewijs daarvan moet ik hier den Lezer doen opmerken, dat op de 1ste Tabel, achter dit Hoofdstuk geplaatst, de inkomsten in het laatste jaar van *Java* alleen, onder het *Britsch* bestuur worden opgegeven ter somme van 6,549,594 *Rop^{n.}*; dan, deze som kan alleen beschouwd worden als het zuiver bedrag der inkomsten, daar het uit den voorgaanden Staat N°. II, achter het *tweede* Hoofdstuk van dat Werk geplaatst, blijken kan, dat de lasten van *Java's* noord-oostkust van den opbrengst der Provinciën zijn afgetrokken, ten bedrage van ruim 4,000,000:— *Rop^{n.}*, en dat dus met zekerheid kan worden aangenomen dat de lasten, door den *Javaan* gedragen, op meer dan 10 millioenen *Rop^{n.}* geschat kunnen worden, dat is, op meer dan het dubbel, van het geen de uitgaven onder het oud Bestuur bedragen hebben; en daar de inkomsten van dien tijd de lasten maar weinig hebben overtroffen, zoo volgt dan daaruit: dat deze, onder het *Britsch* Bestuur geheven, de voormaligen

ligen aanzienlijk hebben te boven gegaan, al kort men zelfs de inkomsten uit de veroverde Provinciën van de algemeene lasten af; en niet alleen waren deze lasten aanmerkelijk vermeerderd, zij waren tevens voor den *Javaan* volstrekt ondragelijk, gelijk wij uit de opgave van den Heer RAFFLES zelve nader bewijzen zullen.

De *Statistieke* Tabel, onder N°. II hierbij gevoegd, en mede uit het werk van RAFFLES overgenomen, zal hiervan ten bewijze strekken. Op dezelve worden, onder meer andere zaken, de bevolking, de waarde van de rijst, op *Java* gewonnen wordende, benevens de andere produkten en derzelve waarde opgegeven, gezamenlijk *Rop*ⁿ. 10,818,598:84— te bedragen; terwijl de belasting, daarop geheven, volgens het gezegde van den Heer RAFFLES (*Vol. 1. p. 117.*) 4,000,000 *Rop*ⁿ. beloopt heeft, zijnde nagenoeg $\frac{2}{3}$ van het geheele te velde staande gewas, zoo dat den *Javaan*, na betaling der Landrente, van zijnen oogst slechts eene waarde van *Rop*ⁿ. 6,818,598:— werd overgelaten.

Ondertusschen geeft die zelfde Schrijver (*Vol. I. p. 109*) op, dat een volwassen *Javaan* dagelijks $1\frac{1}{4}$ pond rijst tot zijne voeding behoeft, en wanneer wij dit dus voor de bewoners dezer gezamenlijke distrikten op $\frac{3}{4}$ pond stellen (81), en de

(81) Een *Javaansch* huisgezin, uit vijf personen klein en groot bestaande, wordt doorgaans op 5 $\frac{1}{2}$ rijst daags geschat; des noods echter, en met behulp van eenige aardvruchten, is $\frac{3}{4}$ $\frac{1}{2}$ toereikende.

de waarde van de rijst op 50 *Spaansche matten* de *Koijang* van 50 *Pikols* of 3370 ponden aannemen, gelijk de Heer RAFFLES mede opgeeft gedaan te hebben, dan toch vordert de voeding van ieder persoon jaarlijks nagenoeg $2\frac{1}{2}$ *Pikols* rijst, en dus voor eene bevolking van 1,965,914 zielen, — 4,525,010 $\frac{1}{2}$ *Spaansche Piasters*, of wel in *Ropⁿ*. 9,515,022. Daar echter den *Javanen*, na de betaling der door den Heer RAFFLES ingevoerde belasting, slechts 6,818,598 *Ropⁿ*. overschoten: zoo volgt hieruit, dat aan dezelve niet ééns het noodig levensonderhoud gelaten werd; en hieraan is het dan ook toeteschrijven, dat zij in sommige distrikten tot tweemalen toe in één jaar onder het bestuur van den Heer RAFFLES hunne rijstvelden bebouwd hebben, en niet aan de meerdere aansporing tot nijverheid, die zij in hun eigen belang en in de meerdere zekerheid van zelve de vruchten hunnes arbeids te oogsten, onder dat Bestuur zouden gevonden hebben, daar de Schrijver zelf (*ter a. pl. p.* 119) erkent, dat deze handelwijze de rijstvelden *uitput*, en *den grond geen tijd laat om zich te herstellen* (82). En het is inderdaad eene door de ondervinding bewezen waarheid, dat eene onafgebrokene beteeling der rijstvelden dezelve

ven

(82) Dit is de woordelijke uitdrukking. De opheldering is deze, dat alle grond een zekeren tijd na de bebouwing moet ledig liggen, om zijne vruchtbareheid, door een vorig gewas verloren, te herstellen.

ven in het vervolg onvruchtbaar maakt. Zoo was dan het resultaat der nieuwe orde van zaken, met betrekking tot den *Javaan*, dat hij, niet éénmaal begunstigd met het noodig levensonderhoud, in de noodzakelijkheid gebragt was, om het daaraan ontbrekende zich te vergoeden door een verzaarden arbeid en eene hoogst schadelijke wijze van landbouw, bij welke aan de behoefte van den oogenblik de middelen van bestaan voor eene lange toekomst inderdaad werden opgeofferd.

De lange reeks van zwellende magtspreuken, welke zich de Heer RAFFLES veroorlooft tegen de voormalige lasten, den Inlander opgelegd, zal dan waarschijnlijk, even gelijk de misleidende vertooning van den Financiën Staat, straks door mij ontmaskerd, ten doel hebben, het drukkende der nieuwe inrigtingen te verontschuldigen; dan ook hier heeft, wanneer het op daadzaken aankomt, onnaauwkeurigheid plaats, of liever, men maakt andermaals eene schijnvertooning. — Tot staving hiervan moeten wij een' oogenblik vertoeven bij het geen RAFFLES aanvoert (*Vol. I. p. 500*), waar hij inzonderheid aan zijne uitboezemingen nieuwe kracht poogt te geven door de opgaven en gevoelens van een *Nederlandschen* ambtenaar interoepen, en wel van den Heer ROTHENBULER, welke, gedurende een' langen tijd, als Opperhoofd het distrikt van *Sourabaja* en andere onderhorigheden, doorgaans de *Oosthoek* genoemd, bestuurd heeft, en die dus kan

kan aangemerkt worden als volkomen bekend met den waren toestand van zaken aldaar.

Het verdient zeer onze opmerking, dat deze Heer ook zijne wonderige uitspraken, geheel in den stijl der Heeren R. vervat, met eene omslagtige en in nietige kleinigheden uitlopende opgave van alle lasten, waaraan de *Javaan* in het uitgebreide distrikt zijner zoo langdurige administratie eertijds onderworpen was, tracht te staven. Wij willen het dan ook daarvoor houden, dat de Heer RAFFLES de getuigenis van ROTHENBULER, aangaande het drukkende der voormalige belastingen voor den *Javaan*, ter goeder trouwe geloofd heeft: — anders toch ware het schandelijk, zulk eene getuigenis tot bewijs daarvan aantevoeren; — dan, zoo hij waarlijk in dit geloof stond, is het onbegrijpelijk, hoe hij met die overtuiging in de ziel hebbe kunnen overgaan, om de belastingen der arme *Javanen* tot de helft boven het geen zij volgens de opgave van ROTHENBULER onder het *Nederlandsch* bestuur hadden opgebracht, te vermeederen, gelijk wij uit het verslag dier beide Heeren zullen aantoonen dat werkelijk geschied is.

De gewone belastingen (83), zegt R., welke
jaar

(83) Wij hebben achter iedere belasting de hoeveelheid in geldswaarde gevoegd, volgens de opgave van den Heer R. te vinden in den *Appendix M. Vol. II. p. CCLVIII.* Deze geldswaarde schijnt vergeten te zijn in die van den Heer ROTHENBULER.

jaarlijks gegeven worden in het distrikt van *Sou-rabaija*, van eene *Jonk* rijstveld, zijnde doorgaans eene maat van 2000 □ roeden, zijn de volgende:

1. « *De Grabag of Petak*, eigenlijk het Hoofd-
« geld, bedragende vier *Ropeijen* van ieder huis-
« gezin, dat is te zeggen, voor het genot van zoo
« vele rijstvelden, als ter voeding van een huisgezin
« noodig zijn.” Gemiddeld, rekest men op ééne
Jonk drie huisgeziinnen, dus 12 *Ropⁿ*.

2. « Het kontingent of de belasting van het
« Gouvernement op elke *Jonk* bestaat in 15 tot 19
« *Pikols* rijst, (berekend naar de mate der vrucht-
« baarheid en ligging van den grond)”, in gelds-
waarde $41\frac{1}{2}$ *Ropⁿ*. bedragende.

5. « *Padie panajong* (waarvan echter de ver-
« wijderde distrikten verschoond zijn), bestaande
« doorgaans in drie *Amats* (84) *Padie* van 8 tot
« 10 katjes ($15\frac{1}{3}$ pond gewigts) van ieder *Jonk*,
« geschikt tot onderhoud van zoodanige *Mantri's*
« (Opperhoofden), die in het geheel niet of slechts
« ou-

en echter was dezelve zonder die berekening in *numerair* voor de meeste Lezers onverstaanbaar, en zeer onvoldoende, om hen over de hoegrootheid der belastingen te doen oordeelen. Dan, misschien is het doel geweest, dat de Lezer uit de voor hem barbaarsche namen tot de barbaarschheid of het drukkende der belastingen zelve besluiten zoude. In de bepaling des bedrags van den opbrengst der belasting is die, welke op de beste gronden gegeven wordt, ten grondslag genomen.

(84) *Amat* is eene drukfout; doch wij zijn den tekst letterlijk gevolgd. Een *Geding* weegt van 8 tot 10 katjes, niet de *Amat*.

« onvolkomen van rijstvelden voorzien waren:” in geldswaarde 15 stuivers.

4. « *Padie pagondikan*, alleen in den naastert « omtrek der Hoofdstad geheven wordende, en « bestaande gewoonlijk in twee *Gedings* of dubbele « bossen *Padie*, ten dienste van buitengewone dis- « trikts - onkosten, als, het onderhoud van het « Gouvernement, staatsgevangenen, inlandsche zen- « delingen enzv.”, waardig 10 stuivers.

5. « *Padie pakasak*, bestaande in twee *Gedings* « *padie*, tot onderhoud van hen, die de waterlei- « dingen onderhouden”, waardig 10 stuivers.

6. « *Padie zakat*, bestaande in een *Amat* « *padie* van ieder *Jonk*, tot onderhoud van de « priesters en tempels”; waardig ongeveer $4\frac{1}{2}$ *Rop*°.

7. « *Petra*, bestaande in 20 katjes rijst, mede « tot onderhoud der priesters”; waardig $13\frac{1}{2}$ stuivers.

8. « *Malaman*, bestaande in de betaling aan « den Regent in het distrikt van ieder *Jonk*, bij « gelegenheid van ieder der drie feesten: *Moelak*; « *Poassa* en *Basar*, van 10 katjes rijst, $5\frac{1}{2}$ stuivers « in geld, een grooten vogel (85), vijf eijeren, vier « kokosnoten en een bos *Pisang*”, bedragende te za- men voor de drie feesten (hoog geschat) 3 *Ropeijem*.

Zoo dat al de vereenigde lasten, die van de vruchtbaarste rijstvelden per *Jonk* onder het *Ner- der-*

(85) Een hoen of eend.

Nederlandsch bestuur werden betaald , uitmaken 63 *Ropn.* — Een *Jonk* rijstveld van de beste soort (en naar die is de belasting geregeld) brengt jaarlijks op van 40 tot 50 *Amats Padie* (86), zoo als de zwaarte daarvan door de *Engelschen* geregeld is, en waarnaar bovenstaande belastingen zijn afgemeten; de geldswaarde daarvan bedraagt, mede volgens den prijs van 50 *Spaansche Piasters* den *Kojang*, door den Heer RAFFLES aangenomen, 198 *Ropeijen*, zoo dat alle belastingen te zamen genomen nog geen *derde-der* volle waarde van den oogst uitmaken; en hiervan genoot het *Nederlandsch* Gouvernement, gelijk wij zoo even gezien heb-

(86) Volgens opgave van den Heer ROTHEMBULER brengt eene *Jonk* slechts 30 of 35 *Amats Padis* op. Dit schijnbaar verschil in de twee opgaven ontstaat daaruit, dat de gewone *Amat* in den Oosthoek zwaarder was dan die, door de *Engelschen* ingevoerd. Men zie daaromtrent het door den Heer RAFFLES opgegevene in *Vol. II. App. M. p. CCLIV.* De Heer ROTHEMBULER, niet te vrede met de onderscheidene lasten opgegeven te hebben, en vreezende dat, wanneer men die in geldswaarde berekende, dezelve niet drukkend genoeg zouden schijnen, tracht dit gebrek te verhelpen door hartroerende grootspraak, en door opte geven, dat niet alleen dit alles jaarlijks moest betaald worden, maar nog daarenboven, wanneer een der Hoofden trouwde of kinderen verwekte, er op nieuws geschenken moesten gegeven worden. Dan, de *Javaansche* Grooten zouden voorwaar wel trouwziek hebben moeten zijn, en met een bijzonderen ijver aan de voortplanting van het menschelijk geslacht hebben moeten arbeiden, indien hieruit eene eenigzins drukkende belasting zou kunnen voortvloeijen, daar wij

hebben, iets meer dan *een vijfde*, terwijl daarvan alleen, onder den Heer RAFFLES, aan het *Engelsch* Gouvernement 99 *Ropjen*, dat is, *de helft* der geheele waarde van het voortbrengsel, moesten betaald worden; gezwezen nu van de verdere belastingen voor de tempels, priesters, waterleidingen, enzv., welke onder het *Britsch* bestuur als vrijwillig beschouwd schijnen te zijn, doch niettemin van het geen den *Javaan* overschoot, moeten worden afgetrokken.

ROTHENBULER voegt hierbij, hoe het ligtelijk te begrijpen was, dat, na het betalen dezer belastingen onder het voormalig' bestuur, den *Javaan* weinige middelen moesten overblijven om
 cenig

wij gezien hebben, dat hunne drie hoofdfesten voor ieder gezin slechts op *éene Ropje* te staan kwamen. — Even zoo overdreven is zijne opgave wegens de lasten, die uit de reizen der Grooten voortvloeiden. Gastvrijheid is een bekende karaktertrek aller Oosterlingen, waaraan men ook gemakkelijk voldoen kan, daar $\frac{5}{4}$ poud rijst, met eenige groenten uit hunne eigen' tuinen, en een droog vleschje, — en wanneer de man aanzienlijk is, een hoentje met een paar eijeren, een voldoende maaltijd opleveren voor den gast, en deze nauwelijks 13 *duiten* kosten. De Hoofden zouden dus al veel hebben moeten reizen, indien daaruit een voor het Land aanmerkelijke last had kunnen voortvloeiën; dan, diergelijke opgaven zijn zeer geschikt om vertooning te maken, en minder gevaarlijk dan meer bepaalde, die aan nauwkeurige narekening onderworpen zijn; en daarom dan ook schijnt men, zoo dikwerf het op schijn-vertooning aankomt, liever te willen *deklameren*, dan met grondige bewijzen optreden.

eenig geld te verzamelen, ten minste zoo veel als hij noodig had. Indien nu de Heer RAFFLES deze door hem aangevoerde getuigenis als geloofbaar heeft laten gelden, wat, vragen wij, moet dan toch wel voor den *Javaan* zijn overgebleven, toen de belastingen, hem door het *Britsch* Gouvernement opgelegd, behalve het geen hij tot onderhoud der godsdienstige instellingen enzv. betalen moest, reeds $\frac{1}{3}$ te boven gingen *alle lasten*, aan welken hij voorheen was onderworpen geweest. Ik herhaal het; de Heer RAFFLES moet inderdaad niet geloofd hebben, dat deze vroegere lasten voor den Inlander zoo drukkend zijn geweest, als in het Rapport wordt opgegeven: anders toch ware het eene schreuwende onregtvaardigheid geweest, dezelve, voor zoo veel zij aan het Gouvernement behoorden, meer dan te verdubbelen.

Wat overigens betreft de beweegredenen, die ROTHENBULER hebben kunnen aanspooren, om zijne opgave aan den Heer RAFFLES te bekleeden met eene zoo langwijlige grootspraak, hieromtrent zullen wij ons liefst geene gissingen veroorlooven; hoewel het inderdaad opmerking verdient, dat hij, een vreemde deling van geboorte, onder ons Gouvernement tot aanzienlijke waardigheden opgeklimmen, en zoo vele jaren een uitgebreid distrikt bestuurd hebbende, in het gedrag en de handelwijze der inlandsche Hoven gebreken heeft geduld, welken te weeren niet alleen zijne eer en zijn pligt vorderden, maar
die

die tevens regtstrecks strijdig waren met het belang van het Gouvernement, hetwelk hij diende. Dan het is meermalen, ook wel buiten *Indië*, waargenomen, dat, wanneer hooge personaadjes, inzonderheid die een groot gezag uitoefenen, tot staving van hunne geliefkoosde meeningen, of ter regtvaardiging van hun gehouden gedrag in belangrijke administratiën, bewijsstukken noodig hebben, deze hun door hunne onderhorigen niet alleen met veel welwillendheid verschaft worden, maar dat zelfs door dezen, om zich aangenaam en verdienstelijk te maken, vaak de waarheid verzwegen wordt, en de zaken in een valsch daglicht worden geplaatst; terwijl men, wanneer het verslag moet rusten op daadzaken, te algemeen bekend om enige plooiing naar het oogmerk toetelaten, het onvoldoende daarvan tracht te vergoeden, door een zwellend geschreeuw, gevat in den geest des mans, aan wien men zich welgevallig poogt te maken, hem daardoor als het ware aanduidende, dat men niet bij mangel van goeden wil iets aan zijn verlangen ontbreken laat, maar dat zulks aan den aard der stof en aan onoverwinbare hindernissen, in de omstandigheden gelegen, moet worden toegeschreven.

Verre intusschen zij het van mij, de gegrondheid van *alle* klagten over het drukkende der voormalige *Nederlandsche* belastingen, ofschoon ook veel geringer dan die onder het *Engelsch* bestuur,

te willen logenstraffen. In vele volkrijke distrikten toch was het getal der rijstvelden niet toereikend, om aan ieder huisgezin den genoegzamen voorraad te verschaffen, tot eigen voeding en betaling der lasten vereischt. Dan, in zoodanige gevallen werd de belasting geregeld, niet naar de hoegrootheid van het bebouwde veld, maar naar het geen de *Javaan* missen konde. De Heer RAFFLES erkent dit zelf op meer dan ééne plaats van zijn werk; onder anderen, sprekende van de belastingen, die de *Javaan* gehouden was te betalen, zegt hij (87): « dat deze, volgens sommiger gevoelen » op een tiende, door anderen op een vijfde geschat wordt; doch dat men doorgaans den *Javaan* afnam, zoo veel hij maar konde missen. » — Weinig hadden wij vermoed, dat eene daad van de billijkste inschikkelijkheid des *Nederlandschen* Gouvernements, om in geen geval de belastingen boven het vermogen van den schattingpligtigen te doen stijgen, voor eene zoo hatelijke uitlegging zou zijn vatbaar geweest, en dat men er den zwaai aan zou hebben kunnen geven, als of men niet alleen den *Javaan* zijn verschuldigde hadde doen betalen, maar nog daarenboven vorderde van hetgeen hem regmatig toekwam, zoo veel als hij immer ontbeeren konde: eene beschuldiging voorzeker, door daadzaken zoo regtstreeks wedersproken, dat

(87) Vol. I. p. 150.

de aanvoering er van inderdaad als een staal van schaamteloze driestheid mag worden aangemerkt. Het is toch algemeen bekend, dat al de rijst, welke het voormalig Gouvernement van *Java* trok, bestaan heeft in 7000 *Koijangs* om niet, en in 5000 tegen 15 *Rijksd.* den *Koijang* (88), welke (de waarde van den *Koijang* tegen 50 *Piasters* berekend, zijnde de door den Heer R. aangenomen middenprijs) 560,000 *Piasters*, of 794,000 *Rpⁿ*. waardig waren. Daarentegen heeft de belasting, den Inlander in de plaats van dit *kontingent* opgelegd, volgens de eigen' opgave van den Heer R., niet minder dan *Ropⁿ*. 4,000,000 bedragen. Men kan dus hieruit opmaken, of het afmeten der belasting naar het ondeelig vermogen van den *Javaan* een middel geweest zij om 's Gouvernements inkomsten willekeurig te vermeerderen, of te verminderen, — en of zulks aan baatzuchtige, dan wel aan edele beginselen zij toeteschrijven.

De-

(88) De Heer RAFFLES wil het overal doen voorkomen, als of de Inlander voorhenen door zijne eigen' Regenten wierd uitgezogen; dan uit de opgave van KOTHENBUKER hebben wij zoo even gezien, waarin destijds de belastingen ten behoeve dier Vorsten bestonden. Bovendien is het bekend, dat de *Javaansche* Regenten over het algemeen arm zijn; zij zijn ondertusschen de eenigen, die onder het voormalig Bestuur de lasten invorderden; zij alleen zijn dus ook in staat geweest, om van de inwoners meer te eischen, dan hun toekwam.

Dewijl dan nu de voeding van den *Javaan* zelve het grootste gedeelte der door hem geteelde rijst vordert, zoo kan het rijstveld, noch deszelfs produkt, immer beschouwd worden als een voorwerp ter heffing van eene dergelijke belasting. Hoe toch zou men daarop eene billijke heffing van eenig belang kunnen doen, daar de Heer RAFFLES zelf de geheele waarde van den *Javaanschen* oogst op ongeveer 11 millioenen *Rpⁿ*. schat (89), en de *consumtie* van den *Javaan*, volgens zijne eigen opgave berekend, alleen aan rijst (buiten zijne overige behoeften) meer dan $9\frac{1}{2}$ millioenen *Rpⁿ*. vordert, zoo dat daarvan slechts ruim één millioen *Rpⁿ*. overschiet? — Te minder kon van de rijstvelden eene minder of meer aanmerkelijke belasting geheven worden, daar dit volk schier geheel uit landbouwers bestaat, en ieder *Javaan* in den kring van zijn huisgezin genoegzaam al zijne benodigdheden zelf vervaardigt. Eene aanzienlijke belasting zou dus alleenlijk hebben kunnen worden voldaan door gedeeltelijken verkoop van den opbrengst des akkers; doch, wanneer nu het overschot, na het voldoen der belasting aan den *Javaan* verbljvende, te zijner voeding niet toereikt, gelijk werkelijk het geval zijn kan, indien de belasting eenigzins aanmerkelijk is, — welk middel schiet er dan

(89) Zie boven, bladz. 286.

dan voor dezen landbouwer over, — hem, die buiten den landbouw geen ander middel van bestaan heeft noch kent, — om dat gene, wat hem waarlijk ontbreekt, magtig te worden?

Het is dan ook op dezen grond, dat ik reeds vroeger beweerde, dat in vele gevallen eene matige belasting in arbeid, ter aankweking van voortbrengselen, in *Europa* vertierbaar, meer met de belangen van den inboorling, zoo wel als van het *Europeesch* Gouvernement, strookt, dan wel eene heffing op de rijst, daar hij alsdan in het volle genot blijft van het geen zijne onontbeerlijke behoefte vordert. — Ook was zulk eene belasting in geen deele onbillijk, daar het Gouvernement immers voorzeker evenzeer gerechtigd was, om de bebouwing zijner rijstvelden onder beding van een' matigen arbeid in produkten van *Europésche consumtie* aftestaan, als tegen eene belasting in geld of in een gedeelte van den oogst; zelfs was het Gouvernement daartoe verplicht, daar, bij den vrijwilligen afstand dier provincie door de *Javaansche* Vorsten aan de gewezen *Kompagnie*, uitdrukkelijk bedongen was, dat de inrigtingen des inwendigen bestuurs zouden blijven op den ouden voet, waartoe dan ook de Heerendiensten behoorden. Het is dus niet in het gebruik, maar in het misbruik, van deze wijze van belasting gemaakt of kunnende gemaakt worden, dat men het onbillijke of schadelijke

lijke daarvan voor den Inlander zou behoren te zoeken.

Hoort men hieromtrent den Heer RAFFLES, dan zou men waarlijk gelooven, dat de *Javaan* onder het voormalig Gouvernement is aangemerkt als een lastdier, het welk niet alleen tot ongelooftelijk zwaren arbeid verplicht, maar tevens aan zoo vele wreede behandelingen en lasten onderworpen was, dat het lot van den Neger in de *West-Indische* volkplantingen, volgens zijn' getuigenis, in vergelijking daarmede *gelukkig* mag worden genoemd. Zelfs veroorlooft hij zich te zeggen (90): « het is « een geluk voor den *Javaan* geweest, dat het « bestuur der Inlandsche Vorsten billijker was, dan « dat der *Kompagnie*; » verzekerende hij tevens, « dat dikwerf de bewoners van geheele distrikten « derwaards verhuisden. »

Wanneer het echter op bewijzen aankomt, — wanneer daadzaken zijne gezegden staven moeten, dan gaat veelal het paard kreupel, en men verdraait de zaken zoo zichtbaar, of men neemt tot niets bewijzende omstandigheden zoo blijkbaar zijne behelpende toevlugt, dat er slechts een weinig plaatselijke kennis of eene geringe aanwijzing vereischt wordt, om het valsche der opgaven te doen bevroeden.

Hoe

(90) *Vol. I. p. 63.*

Hoe toch kan de dwang-arbeid op *Java's* noord-oostkust onder het *Nederlandsch* bestuur, tot het jaar 1808 toe, ondragelijk geweest zijn, daar R. zelf zegt (91), dat de koffij, hier geleverd, naauwelijks $\frac{1}{15}$ gedeelte der hoeveelheid uitmaakte, welke in de *Préanger* Regentschappen geleverd werd? Hij had er bij kunnen voegen, dat er bovendien, eer deze dwang-cultures door den Heer DAENDELS waren afgeschaft, nog ongeveer 10,000 *Pikols* peper, benevens eenige Indigo en suiker, geleverd werden, en dat dus de dwang-arbeid en waarde der geleverde produkten naauwelijks gezegd kon worden $\frac{1}{5}$ uittemaken van het geen op diezelfde wijze in de *Préanger* Regentschappen geleverd werd, hebbende dit volgens zijne opgave (92) 100,000 *Pikols* bedragen, terwijl de bevolking op *Java's* noord-oostkust ongeveer 1,500,000 zielen bedroeg (93), en die der *Préanger* Regentschappen slechts 245,000 zielen, dat is, een zesde gedeelte van het ander. Waaruit dus voortvloeit, dat de dwang-arbeid in de *Préanger* Regentschappen dertig malen sterker is geweest dan op *Java's* noord-oost-kust, onder het oud *Nederlandsch* bestuur. Billijk had men dus mogen verwachten, dat in de *Préanger* Regentschappen

(91) *Vol. I. p. 125.*

(92) *Vol. I. p. 119.*

(93) Zie *Tabelle, N°. II.*

pen altoos deze zoo drukkende last zoude zijn afgeschafft. Men heeft dien echter doen voortduren; en Denzelve op *Java's* noord-oostkust integendeel afgeschafft; waaruit het regtmatig vermoeden ontstaat, dat het lot des *Javaans* te verligten enkel het voorwendsel, en zichzelve meerdere inkomsten te verschaffen; het wezenlijk doel der geheele *Britsche* inrigting is geweest. — Te meer vinden wij ons tot dit besluit gerechtigd, daar de Heer *RAFFLES* (94), hoewel met de vereischte wijsgeerige inkleeding, ten einde alle gunstige gevoelens wegens de gedwongen' *cultures* tegentegaan; zegt: « De bewoners der *Sundasche* distrikten « (*Préanger* Regentschappen), in een binnen-
« landsch bergachtig distrikt woonende, en sedert
« lang aan den last der koffij-teelt gewend, zijn
« voor het drukkende daarvan minder gevoelig,
« dan hunne overige landgenooten. Tijd en ge-
« woonte hebben hen verzoend met het gene wat
« hun eerst tegenstond, en wat altijd als on-
« regt beschouwd moet worden. Hunne leefwijze,
« de kunsten, de landbouw, huishoudkunde, en
« andere maatschappelijke gebruiken, — alles heeft
« zich geschikt naar deze soort van arbeid, waartoe
« zij aanvankelijk gedwongen waren; en een staat
« van dienstbaarheid, welken de Wijsgeer als eene
« verlaging [der menschheid] beweent, (inzonder-
« heid

(94) *Vol. I. p. 119.*

« heid die, welke van eenen aard is, dat zij on-
 « der schoonschijnende voorwendselen een ondra-
 « gelijk stelsel van belasting invoert) — wordt naau-
 « welijks meer als een last gevoeld.”

Dit is dan, volgens R., de slotsom der uitwerk-
 selen van tijd en gewoonte. De *Javaan* gevoelde
 den dertig malen zwaarderden arbeid in de *Préanger*
 Regentschappen nauwelijks meer als eenen last;
 en voor de bewoners van *Java's* noord-oostkust,
 sedert even zoo langen tijd aan Heerendiensten ge-
 woon. was de dertig malen ligter dwang-arbeid on-
 dragelijk, en eene nieuwe belasting, die hun niet
 eenmaal het noodig levensonderhoud overliet, een
 weldadig geschenk!

Van geen beter' waarde is het volgende, dat hij
 elders aanvoert (95), indien men slechts de moeite
 neemt, om hetzelfde eenigermate te ontleden, en
 aan de waarheid te toetsen: — « Gelukkig was het
 « voor het belang der menschheid, en voor *Java's*
 « aangelegenheid, dat de regering der nationale
 « Gouvernemenen [der Vorsten van *Java*] minder
 « drukkend was, dan het gezag van hunne *Euro-*
 « *pésche* overwinnaars, en dat hunne Staten eene
 « zekere schuilplaats verschaften tegen eene meer
 « verwoestende tirannij. Het is bewezen, dat ten
 « tijde, wanneer de *Hollanders* zich het eerst in
 « het oostelijk gedeelte des eilands vestigden, de
 « in-

(95) Zie *Vol. I. p. 65.*

« inwoners van geheele distrikten te gelijk verhuis-
 « den naar de inwendige provinciën [de Landen
 « van den Keizer en Sultan]. Elke daad van ge-
 « strengheid, iedere onverwachte afvordering, ver-
 « oorzaakte een nieuw verloop van volk, en de
 « landbouw werd verplaatst naar landstreken, die
 « voormaals naauwelijks ééne familie voedden. Deze
 « staat van zaken bleef voortduren tot op den laat-
 « sten oogenblik, dat het *Nederlandsch* Gouver-
 « nement bestond. Gedurende de administratie
 « van den Maarschalk DAENDELS in de jaren
 « 1808, 9 en 10, vlugten genoegzaam al de inwo-
 « ners uit de provincie van *Démak*, een der rijk-
 « sten van de Oostelijke distrikten, naar der Vor-
 « sten Landen, en na dat er gestrenge bevelen ge-
 « geven waren ter uitbreiding van den koffij-
 « alleenhandel, leed elk distrikt in deszelfs bevol-
 « king, naar gelang van den dienst, aan hetzelfde
 « opgelegd. Van de duizenden en tienduizenden,
 « die opgecofferd zijn, om de *Hollandsche* armee
 « te rekruteren, en om wegen en openbare werken
 « aanteleggen, zullen wij hierna spreken.”

Waarlijk, eene verhevene schilderij van den
 voormaligen staat van zaken! Dan, de Lezer zal,
 na onze volgende aanmerking daarop te hebben
 ingezien, zelf beslissen kunnen, waarvoor hij de
 berigten en verzekeringen van den Heer RAFFLES,
 ook hier, te houden hebbe.

Oogenblikkelijk valt het in ieders oog, dat een
 volks-

volksverloop uit nieuwelijks aan ons afgestane distrikten, waarvan de inwoner dus nog niet kon bekend zijn met het lot, dat onder het *Nederlandsch* bestuur op hem wachtte, eigenlijk niets bewijst, vooral dan niet, wanneer men de algemeene geghegtheid der Inlanders aan hunne Vorsten in aanmerking neemt, en overweegt dat deze Volken, naar hunne bekrompene wijze van zien, van een Gouvernement, waartegen velen hunner den oorlog gevoerd, en de grootste wreedheden, volgens hunne wijze van oorlogen, gepleegd hadden, — zich weinig goeds beloven durfden. — Dan, indien het waar is, dat de aan ons afgestane distrikten bij derzelver aanvaarding een groot verlies aan volk ondergaan hebben; indien sedert dien tijd het *Nederlandsch* Gouvernement zich aan mishandelingen der nog overig gebleven' inwoners heeft schuldig gemaakt, en deze bij voortdoring zijn verlopen naar de Landen der Vorsten, waar zij eene betere behandeling ontmoeteden: — dan moeten voorzeker deze distrikten onder het voormalig bestuur slecht zijn bevolkt geweest, en in bevolking moeten der Vorsten Landen, naar evenredigheid van beider oppervlakte, dezelve verre overtroffen hebben.

Blijkt intusschen het tegendeel waar te zijn, — is namelijk de bevolking in de strand-provinciën des Gouvernements aanzienlijk, en gaat dezelve naar evenredigheid der grondvlakte die van de Landen

der Vorsten verre te boven, — dan is dit niet alleen een voldoende bewijs van de onwaarheid der opgave van den Heer RAFFLES, maar tevens de ontegenzeggelijkste proef, dat de behandeling van den *Javaan* onder de voormalige inrigtingen niet drukkend *kan* geweest zijn, uit hoofde dat in distrikten, bij de aanvaarding door het meerderdeel der inwoners verlaten, en welker overblijvende bevolking bij elke onderdrukking steeds meer afnam, het onmogelijk zoude zijn eene zoo talrijke volksmenigte te vinden, bijaldien in dezelve eene onafgebrokene volksverdrukking had plaats gehad, gelijk het geval zoude zijn, zoo de opgave van den Heer RAFFLES omtrent de oude inrigtingen waarheid behelsde.

Het kan geenszins des Heeren RAFFLES oogmerk zijn, deze vergelijking te bepalen, of zelfs uitstrekken tot de provincie van *Palemboang*, daar hij niet onbewust kan zijn, dat deze weleer door een volk, van *Balij* overgekomen, bewoond was, hetwelk in den oorlog van 1718, tegen den Keizer van *Java* gevoerd, (welke laatste ondersteund werd door ons Gouvernement) verplicht is geworden dat distrikt wederom te verlaten, en met zijne Vorstjes naar *Balij* te vlugten; terwijl die verlatene provincie, geheel woest en van volk ontleedigd, eerst in den jare 1745 aan ons is afgestaan. Even weinig is deze vergelijking toepasselijk op de provincie van *Passarouang* en *Bezoeki*, in den

den jare 1675 ontvolkt, als welke een der Vorsten van *Makassar*, *Krain Montemarani* geheten, met eene aanzienlijke bende overgekomen, vermeersterd, en daarop een' hevigen en langdurigen oorlog met de Vorsten van *Java* gevoerd heeft, waarin de meeste inwoners zijn omgekomen, terwijl eindelijk met onze hulp de *Makassaren* van daar verdreven zijnde, die provinciën niet voor den jare 1745 aan ons zijn afgestaan; zoo dat de bevolking, die er thans gevonden wordt, hoofdzakelijk moet worden toegeschreven aan de aanmoediging, den nieuwe Kolonisten door ons Gouvernement verleend, om zich aldaar te komen vestigen.

De vergelijking bepaalt zich dus eigenlijk tot die lange strook langs de *Javaansche* stranden, ter lengte van 80 uren gaans, onmiddellijk tegen de Landen der Vorsten aan gelegen, en door dezen eertijds aan het *Nederlandsch* Gouvernement afgestaan. Het is uit aanmerking van den staat van zaken in deze distrikten, dat de Heer *RAFFLES* voorwendt tot de invoering der nieuwe inrigtingen te zijn overgegaan, en op dezen uitgestrekten grond derhalve, grootendeels sedert den jare 1706 door ons bezeten, moet dan ook het bewijs voor de waarheid of onwaarheid zijner opgave te vinden zijn.

Ten einde nu den Lezer in staat te stellen, om daaromtrent met volle kennis en overtuiging zelf te kunnen beslissen, hebben wij achter dit Hoofdstuk geplaatst de Tabel N°. III, zijnde letterlijk

uit het Werk van den Heer R. overgenomen (96). — Op deze Tabelle wordt de bevolking van de Landen der Vorsten van *Sourakarta* en *Djokjokarta* opgegeven te bedragen $147\frac{1}{2}$ hoofden op de □ *Engelsche* mijl. Wanneer men nu daarmede vergelijkt de voornaamste distrikten, die vóór de komst der *Engelschen* aan het *Nederlandsch* Bestuur toebehoorden, en door de Vorsten der genoemde Rijken bij onderscheidene gelegenheden aan hetzelfde zijn afgestaan, gelijk wij in het Eerste Hoofdstuk hebben opgegeven: — dan zal men voorzeker met geene geringe verwondering zien, dat in verscheidene derzelve de bevolking naar gelang der oppervlakte die van der Vorsten Landen overtreft; ja zelfs, dat in het distrikt van *Samarang*, waar het *Europeesch* Hoofdbestuur dezer kusten gevestigd, en dus de invloed onzer ambtenaren het meest werkzaam was, de bevolking nagenoeg het dubbel van die der Vorstelijke Landen bedraagt. En deze verwondering zal toenemen, wanneer men het oog slaat op de distrikten van *Grobogan* en *Djepan*, welker volrijkheid bij de overige zoo zeer afstrekt, en welke distrikten tot den jare 1811 aan de Vorsten hebben toebehoord, zijnde eerst in den jare 1812, na den oorlog, tegen den Sultan gevoerd, aan de *Engelschen* afgestaan. Deze zeer vruchtbare distrikten intusschen waren, gelijk

de

(96) Men zie dezelve in *Vol. I.* tegen over pag. 62.

de Kaart N°. IV aanwijst, op de grenzen van 's Gouvernements Landen gelegen, en zouden dus bij de uitverhuizingen der *Javanen* blijkbaar het meest hebben moeten winnen; terwijl het omgekeerd waarschijnlijk is, dat, zoo er integendeel eene verhuizing uit de Landen der Vorsten naar de provinciën van het Gouvernement plaats had, de hier genoemde distrikten het meest zouden hebben moeten verliezen. Welke nu dezer twee tegengestelde uitkomsten het waarschijnlijkst voorkome als werkelijk te hebben plaats gehad, moge de Lezer zelf opmaken uit de onderlinge vergelijking der wederzijdsche bevolking, op de □ mijl gerekend, van deze provinciën tegen die der Vorstelijke Landen.

Nog valt hier optemerken, dat de som der bevolking van deze laatsten tot $147\frac{1}{2}$ zielen op de □ *Engelsche* mijl, volgens de opgave van den Heer RAFFLES, alleen verkregen wordt daardoor, dat eenige uitgebreide, slecht bevolkte distrikten, welke tot den jare 1811 aan de Vorsten behoord hebben, bij die opgave tot de Gouvernements-Landen gerekend worden, waardoor dus de evenredigheid tusschen de bevolking en grondvlakte dier Landen afneemt, en daarentegen die der Vorstelijke Landen in dezelfde verhouding toeneemt. Hierom is het dan ook noodzakelijk geworden, wilde men tot eene zuivere vergelijking

geraken, — op een' bijzonderen staat (97) de bevolking der distrikten van *Java's* noord-oost-kust, en die der Vorsten-Landen, zoo als dezelve onder het voormalig Bestuur hebben bestaan, ieder afzonderlijk bij één te trekken en tegen elkander te vergelijken: waar uit dan blijkt, dat de gemiddelde bevolking in de Gouvernements-distrikten op ieder □ *Engelsche* mijl 154 hoofden bedragen heeft, of wel, op eene □ *Duitsche* mijl (98) 5259 hoofden, dat is, eene grootere bevolking, in verhouding met de grondvlakte, dan in de meeste Landen van *Europa* gevonden wordt (99). — Terwijl de bevolking in der Vorsten Landen op eene □ *Engelsche* mijl slechts 144 hoofden, of wel, op eene □ *Duitsche* mijl 5048 hoofden opleverde.

Het blijkt alzoo, dat de bevolking der Gouver-

(97) Zie kolom A op de Tabél, N°. III.

(98) $21\frac{1}{8}$ *Engelsche* vierkante mijlen maken nagenoeg eene □ *Duitsche* mijl, hebbende de Heer n. zich, volgens de schaal op de kaart van zijn Werk, bediend van *Britsch Statute-miles*, $6\frac{3}{4}$ to a degree.

(99) Volgens **METELERKAMP**, toestand van *Nederland*; Iste Deel, bedraagt de bevolking van *Frankrijk* op eene □ *Duitsche* mijl, 2818 hoofden.
 van *Nederland* 3200 —
 van *Rusland* 108 —
 van *England* 2060 —

dat overal, naar gelang der oppervlakte, minder dan die der Gouvernements-distrikten op *Java's* noord-oostkust.

vernements-distrikten, in evenredigheid der oppervlakte, tegen die der Vorsten - Landen staat, als 154 tot 144, en dat derhalve de eerste deze laatste met tien hoofden op elke □ *Engelsche* mijl overtreft; welke bevinding dus de verzekering van den Heer RAFFLES ten volle wederspreekt, en de overdrevene partijdigheid zijner opgave wegens de uitwerking der voormalige inrigtingen op den staat der bevolking middagklaar aan den dag legt: eene partijdigheid, die vermoedelijk geen' anderen grond heeft, dan de behoefte om bij zijne landgenooten eene administratie te regtvaardigen, welke jaarlijks eene uitgave van ettelijke millioenen boven de inkomsten veroorzaakt heeft; terwijl de voormalige beheering, bij eene meer billijke handelwijze jegens Vorsten en Volken, en bij minder drukkende belastingen, heeft toegereikt, om, zelfs onder zeer ongunstige omstandigheden, in de gewone inkomsten genoegzame hulpmiddelen te vinden ter goedmaking aller onkosten van bestuur, administratie en verdediging.

Wat de aanmerking van den Heer R. betreft nopens het verloop van volk uit het Regentschap *Demak*, en de duizenden en tien duizenden, aan de bemanning der armee, het maken der wegen enzv. opgeofferd; — hij is niet onkundig, of behoorde zulks ten minste niet te zijn, dat deze gebeurtenissen alleenlijk behoren tot het tijdvak van 1808 tot 1810, en geen *Nederlander* voorzeker,

bekend met den aard daarvan, zal op zich nemen, de daden van het toenmalig Bestuur te verdedigen. Dan de Heer RAFFLES weet even goed, dat men niet daarnaar, even weinig als aan de *Britsche* zijde naar het Bestuur van eenen HASTINGS, den geest van voormalige Gouvernemen ten behoort te beoordeelen, en dat zoo veel te minder, daar *en* de inrigtingen, *en* de Staatskunde van ons voormalig Bestuur, destijds hebben moeten plaats maken voor nieuwe beginselen, geheel naar den onwente- lings-geest der *Franschen* van dien tijd gewijzigd.

Overigens tarten wij den Heer RAFFLES uit, — en wij durven deze uitdaging allerwege herha- len, — dat hij één eenig voorbeeld te borde bren- ge ten bewijs, dat de volken van *Java's* noord- oostkust in eenig geval, het zij aan de openbare wegen, het zij aan de koffij-*cultuur*, of aan per- soonlijke diensten, ieder afzonderlijk of te zamen genomen, ooit verplicht zijn geweest zestig dagen in het jaar, ten behoeve van het *Nederlandsch* Gou- vernement of van deszelfs ambtenaren, te arbei- den, te rekenen van derzelve overgang onder het Bestuur der Kompagnie af, tot den jare 1808; — gelijk wij hem al mede uitnoodigen, om aantetoo- nen, dat het aanwerven en rekruteren der armee van 1795 tot 1808, en dus in den tijd van dertien jaren, het getal van 25,460 koppen heeft te boven gegaan. Waarlijk, indien een Land van ongeveer 5 millioenen menschen ontvolkt kon worden door

zoodanig eene rekrutering, welke moest dan wel de toestand zijn van die volkeren op den vasten wal van *Indië*, die, in datzelfde tijdsverloop, in evenredigheid van derzelver getal, eene zoo veel grooter' menigte van rekruten aan de *Engelsche* armee geleverd hebben? —

Intusschen weërspreken niet alleen de opgegevene daadzaken de tegen het voormalig Gouvenement ingebragte beschuldiging, en pleiten sterk voor de zagtheid der inrigtingen zelve, maar ook andere opgaven, in het Werk van den Heer RAFFLES te vinden, doen ten duidelijkste zien, hoe overdreven hij geweest is in al zijne opgaven, ten aanzien van den toestand der *Javanen* onder het vorig Bestuur. Bij herhaling wordt deze op het ongunstigst afgeschetst, en zijn lot gesteld verre beneden dat der slaven in de *West-Indische* volkplantingen. Ter proeve diene de volgende schets van den toestand van *Cheribon* (100). « Er « is misschien, zegt hij, — uitgezonderd de omme- « streken van *Batavia* en *Bantam* (101), geen « gedeelte van het eiland *Java*, dat zoo zeer ge- « leden heeft door de uitwerkselen van een slecht « Bestuur, als het distrikt van *Cheribon*. Deze « uit-

(100) *Vol. II. p. 251.*

(101) Juist die landstreek, waar eene met het *Engelsch* *systema* overeekomstige inrigting bestond!

« uitwerkselen zijn zichtbaar in het karakter des
 « volks, het welk zelfs onder de *Javanen* opmer-
 « kelijk is door onverschilligheid in het bevorderen
 « hunner eigene belangen, werkeloosheid, gebrek
 « aan veerkracht, bijgeloovigheid en onkunde;
 « welke hen onophoudelijk het slachtoffer der mis-
 « leiding maken.”

« Gedurende de laatste 40 jaren in het bijzon-
 « der, wordt wijders gezegd (102), zou eene reeks
 « van verkeerde maatregelen en onderdrukkingen
 « eene zeer ongunstige verandering in het volks-
 « karakter hebben veroorzaakt, den ijver hebben
 « uitgebluscht, en zelfs de gedaante van het Land
 « veranderd, zoo dat hetzelfde niet meer te erken-
 « nen is als dat vruchtbaar distrikt, welk het één-
 « maal was. Gedurende de laatste zeven jaren
 « hebben, volgens hem, hongersnood, sterfte en
 « oproeren, de werking van deze verkeerde maat-
 « regelen verzaard, en hebben op de ééne of an-
 « dere wijze eenige der schoonste gedeelten van
 « dit distrikt verwoest.”

Na zoodanige berigten gelezen te hebben, zou
 de Lezer natuurlijk moeten besluiten, dat het
Cheribonsch distrikt nagenoeg ontvolkt, de land-
 bouw aldaar vernietigd, en de gedaante van den
 grond die eener onafgebrokene woestenijs zoude
 zijn. Men oordeele echter niet te haastig, maar
 werpe

(102) Wie zegt dit, buiten den Heer RAFFLES?

werpe alvorens het oog op de lijst der bevolking, zoo als die door den Heer RAFFLES wordt opgegeven, te vinden in de III^{de} Tabelle achter dit Hoofdstuk, en men zal tot zijne niet geringe verwondering zien, dat *Cheribon* op eene \square *Engelsche* mijl 162 hoofden, alzoo nagenoeg 5449 hoofden op eene \square *Duitsche* mijl oplevert, dus in evenredigheid der oppervlakte eene sterkere bevolking dan *Frankrijk* of *Engeland* zelve; gaande die van *Cheribon* tevens de gemiddelde bevolking der Vorsten-Landen, en der overige Gouvernements-distrikten, nog te boven. Slaat men voorts het oog op de waarde van den oogst, zoo als die op de Tabel N°. II door den Heer R. zelve wordt opgegeven, dan zal men tevens zien, dat ook deze in evenredigheid der volkrijkheid, die van de meeste overige distrikten van het Gouvernement te boven gaat, en zelfs die der provincie *Kadoe*, wier staat van *kultuur* door den Heer R. zoo zeer geroemd wordt, in evenredigheid der bevolking $\frac{1}{4}$ overtreft.

Inderdaad, men weet niet, welken naam te geven aan eene handelwijze van dezen aard; en het is moeijelijk zijne bedaardheid te behouden, wanneer men alom eene zoo in het oog loopende, verachtelijke zucht, om onze natie in het oog van *Europa* te schandvlekken, in eenen schrijver van zijne talenten ziet doorstralen.

De *Javaan* bezit, in zijn oog, geene gebreken; zelfs

zelfs tot de slaafsche onderwerping aan zijne Opperhoofden toe, of deze wordt aan onze natie geweten, gelijk ook het gebrek aan nijverheid in hem, om door eene grooter mate van arbeidzaamheid den kring zijner genietingen uittebreiden, als een gevolg der voormalige inrigtingen beschouwd word, in plaats dat deze eigenschap aan het karakter van den *Javaan*, en aan zijn geringe zucht om grondeigenaar te zijn, zou worden toegeschreven.

Het is waar, en wij zelven hebben dit boven erkend, dat de voormalige nationale, en door de *Javaansche* Vorsten bij den afstand der Landen bedongene inrigtingen, in haren geheelen omvang beschouwd, niet gunstig waren ter aanmoediging van het stelsel des bijzonderen landeigendoms bij den *Javaan*, en om het eigen belang in beweging te brengen ter uitbreiding der *kultures*; dan, de onpartijdigheid, zoo al niet de goede trouw, hadde van den Heer *RAFFLES* gevorderd, tevens te vermelden, dat het voormalig Gouvernement gedurende meer dan 100 jaren onafgebrokene pogingen heeft in het werk gesteld, om de vrije werkzaamheid bij den *Javaan* optewekken; dat het te dien einde in de ommelanden van *Batavia* perceelen vruchtbaar land van 1000 en meer morgens groot, zonder eenige belastingen of Heerendiensten daarvan te vorderen, in levenslang vruchtgebruik aan verscheiden' aanzienlijke Inlanders, die zich in den dienst van het Gouvernement onderscheiden hadden,

den, heeft afgestaan; dat het eene menigte kleine per-
ceelen, van 25 tot 100 morgens groot, mede zonder
lasten of Heerendiensten, en onder het vol genot
aller vrjheden en regten, aan de blanke landeige-
naars vergund, voor geringe prijzen aan mindere
Inlanders heeft doen verkoopen, en zelfs onder
den verdienstelijken IMHOF verscheiden landslie-
den uit het Vaderland doen overkomen, om door
hun voorbeeld den *Javaan* tot nijverheid aante-
sporen; doch dat het *resultaat* immer hetzelfde
is geweest, dat is, dat men den Inlander wel ge-
willig vond, om die mate van arbeid te verrigten,
welke het bestaan van zijn huisgezin vorderde, en
zelfs ter verrigting van gematigde Heerendiensten,
door het gebruik bepaald; doch dat niets hem tot
een' grooter' trap van werkzaamheid dan dezen be-
wogen kon, en dat hij altijd den grond woest liet
liggen, welks bebouwing niet onmiddellijk tot zijne
behoefte vereischt werd.

Trouwens, wat zou den *Javaan*, zoo als hij
is, daartoe hebben kunnen aansporen in een Land,
waar men zich alleen uit welvoegelijkheid kleedt,
waar de mindere veerkracht (*intensiteit*) der dee-
len, tot de spijsverteering behorende; een zacht
verteerbaar voedsel vordert, en allen overdaad
verbiedt, waar tevens de natuur zonder eenige
kunstbewerking al het benoodigde voortbrengt voor
eene woning, genoeglijker en meer met het kli-
maat strokende, dan die, welke men van kostbare
bouw-

bouwstoffen zou kunnen vervaardigen, en waar alle arbeid, zoo door de mindere ligchaams-sterkte als door den brandenden hemel, tot eenen bij ons onbekenden graad moeilijk wordt gemaakt?

Men doorloope, op de Kaart, den geheelen omtrek der aarde, op eene gelijke breedte gelegen; men sla de Geschiedenis op, en onderzoekte, of in eenig tijdperk een volk, in diezelfde omstandigheden geplaatst, en zoodanig een klimaat bewonende, zich ten aanzien eener vrijwillige arbeidzaamheid van den *Javaan* onderscheiden hebbe; en dan beslisse men, of aan onze *inrigtingen* behore te worden toegeschreven dat gene, wat onder dezelve voorwaarden altijd en overal hetzelfde is geweest! Men voege hierbij, dat het bezit van eigendom, ook zelfs in de Gouvernements - distrikten, gelijk die van *Java's* noord-oostkust, waar het denkbeeld van grondbezitting zeker het minst algemeen was, echter niet zoo onbekend is geweest, of, zoo de *Javaan* de minste neiging daartoe gevoed hadde, hij zoude aan dit verlangen hebben kunnen voldoen. Tot bewijs hiervan zullen wij wederom bij voorkeus van de opgave des Heeren RAFFLES zelve gebruik maken, als het minst verdenkbaar van de zaken in een al te gunstig daglicht voor de oude *inrigtingen* te willen plaatsen; en wel bepaaldelijk zullen wij hier het verslag bezigen van een' *Indisch* ambtenaar, den Heer KOOPS, door RAFFLES zelve in kommissie gesteld, om dit belangrijk stuk plaatselijk

tijk te onderzoeken, het welk, gedeeltelijk, aldus luidt (103):

« Daar is geen eenige *Javaan*, zegt hij, welke
 « onderstelt, dat de grond het eigendom is van
 « den (inlandschen) regent; alleenlijk zijn zij over-
 « tuigd, dat die behoort aan het Gouvernement,
 « gewoonlijk onder hen *de Souverein* genoemd,
 « beschouwende zij den regent, even zoo zeer als
 « zichzelf, een onderdaan te zijn, die het dis-
 « trikt dat hij beheert, en het gezag welk hij uit-
 « oefent, van den Souverein ontleent. Zijne be-
 « grippen van het regt van grond - eigendom zijn
 « gewijzigd naar den aard der drie voorwerpen:
 « rijstvelden, *Gaga* (rijst op hooge gronden) en
 « vruchtboomen. De *Javaan* heeft geene rijstvel-
 « den, die hij zijn eigendom noemen kan: de zoo-
 « danige, welken hij het voorgaande jaar gebruikte,
 « kunnen in het volgende in handen van een ander
 « overgaan, en dat wel van den éénen persoon
 « (gelijk in het regentschap *Samarang*) op den
 « anderen. Zoo één eenige van die bedeeeling was
 « uitgesloten, zou hij onseilbaar verhuizen. — Met
 « de *Gaga's* (hooge gronden) is dit anders gele-
 « gen: de bebouwer, die het land van hout en
 « struiken zuivert, beschouwt zich als deszelfs ei-
 « genaar, en verwacht daarvan de vruchten te
 « plukken, zonder eenige vermindering of afgave.
 « Met

(103) Zie het Werk van RAFFLES, *Vol. I. p. 143.*

« Met betrekking tot de vruchtboomen maakt de
 « *Javaan* aanspraak op die, welke door hem zelven
 « geplant zijn, als een wettig eigendom, zonder
 « eenige belasting. Echter heeft de *Javaan*, naar
 « mijn gevoelen, geen duidelijk begrip van eigen-
 « dom, zelfs niet met betrekking tot zijne vrucht-
 « boomen; doch gebruiken gelden bij hem voor
 « wetten. Alle schikkingen, door zijn Opper-
 « hoofd gemaakt, niet strijdig met het gebruik
 « (*den adat*) worden als wettig beschouwd, gelijk
 « mede alles, wat de strekking heeft, om de lasten
 « des volks te verminderen, het zij door afschaf-
 « fing of vermindering van den hoofdtaks, het
 « kontingent en de Heerendiensten, in het kort,
 « van alle lasten, hem opgelegd. Het tegengestelde
 « (die te verzwaren) zou beschouwd worden als
 « strijdig met het gebruik. Alles, wat de lasten
 « verlicht, is wettig; alles wat die verzwaart of ver-
 « meerdert, is strijdig met, en inbreuk op het ge-
 « bruik (*den adat*).”

Men ziet hieruit, hoe eensluidend alle berigten
 zijn betreffende den *Javaan*, en dat, daar hij hooge
 en vruchtbare gronden bezitten kon, de lust tot dat
 bezit wel klein moet geweest zijn, daar de Heer
RAFFLES zelf opgeeft, dat $\frac{7}{8}$ gedeelten van dezen
 grond nog onbebouwd liggen (104), en dat waarlijk
 de

(104) Deze opgave is echter zeer overdreven, de bevolking van
Java door een gerekend, bedraagt meer dan 2000 zielen op iedere
 vier-

de vrees voor het niet genieten der vruchten van zijn eigendom niet de beweegoorzaak kan zijn, die hem van den wensch ter uitbreiding zijner bezittingen terug hield, wordt door dit berigt zelve gestaafd. Een volk toch, dat geen' den minsten inbreuk op zijne gewoonten duldt, en waarvan niet slechts ieder ondeelig lid, maar de geheele *massa*, in zijne regten gekrenkt wordende, dadelijk naar der Vorsten Landen verhuisde, had weinig te vreezen, dat het Gouvernement, om eenig meerder inkomen te erlangen, deszelfs regten verkorten zoude, daar de verhoogde of nieuw ingevoerde lasten door dit verloop van volk juist in de omgekeerde reden van het oogmerk zouden gewerkt hebben.

Ondertusschen kan door de opgaven van den Heer RAFFLES zelve niet alleen bewezen worden de ongegrondheid van zoo vele beschuldigingen, tegen het voormalig Bestuur ingebracht, en tevens het drukkende der nieuwe lasten voor den *Javaan*; maar daardoor kan tevens worden aangetoond, hetgeen wij reeds te voren betoogd hebben

vierkante Duitsehe mijl, volgens de getuigenis van den Heer RAFFLES zelve. *Java* zoude dus 16,000 zielen op iedere vierkante mijl kunnen voeden, dat is vijfmaal zoo veel als op dezelfde grondvlakte in onze noordelijke provincien gevonden worden. Diergelijke zotternijen schrijft een *Engelsch* Gouverneur van *Java*, wanneer vooroordeelen zijne pen besturen.

hebben (105), dat namelijk de voormalige inrigtingen veel geschikter waren om de aankweking van voortbrengselen voor *Europésche konsumtie* te bevorderen, dan zulks door de van hem ingevoerde orde geschieden kon: immers, hij erkent zelf (106), dat de suiker, zoo te *Batavia* als in de onderscheidene *Residentien* gemaakt, in den jare 1779 bedragen heeft: 50,151 *Pikols*.

in 1800 . . . 106,515 ———

— 1801 . . . 107,498 ———

en — 1808 . . . 94,905 ———

terwijl hij, even te voren, zegt, dat de hoeveelheid, in den jare 1815 gemaakt, niet meer dan 20,000 *Pikols*, dus ongeveer het $\frac{1}{5}$ der vroegere hoeveelheid, bedroeg.

Billijk zou men hebben mogen verwachten, dat hij in dit geval altoos aan de inrigtingen van het *Neerlandisch* Gouvernement zou hebben regt gedaan, daar deze arbeid voor meer dan $\frac{3}{4}$ gedeelten op vrijwilligen arbeid berust; dan het tegendeel is waar. Het was eene grufst, den suikerplanter onder het oud Bewind toegestaan, dat hij, des verkiezende, te allen tijde tegen een' prijs, welke aan het Gouvernement geene noemenswaardige voordeelen verschafte, zijn produkt in des Gouvernements pakhuizen konde afleveren, en dat wel
tot

(105) 1ste Hoofdstuk, in de noot bl. 162.

(106) *Vol. I. p. 213.*

tot het volle beloop der aan hem voor de bewerking zijner suiker-plantaadjes voorgeschotene penningen, waardoor hij de zekerheid verkreeg van een immer toereikend debiet, ter terug bekoming zijner fondsen, terwijl hem tevens het regt gelaten werd, om van het overschot naar welgevallen te beschikken. Een voorregt, eerst onder het bestuur van den Heer DAENDELS ingetrokken, dewijl men meende, dat de suiker-kultuur deze aanmoediging niet behoefde, en inzonderheid om dat er, ter volhouding van dit voorschot, geene penningen voorhanden waren (107), — wordt door den Heer RAFFLES almede uitgekreten als een ondragelijke alleenhandel. En wat is dan toch het gevolg geweest van deszelfs afschaffing? wat anders, dan dat deze *kulture* van meer dan 100,000 tot op 20,000 *Pikols* gedaald is? Het voorwendsel, dat naar dit artikel in den laatsten tijd geen vraag zoude geweest zijn, verdient geene de minste aanmerking, daar dit, wel is waar, bij blokkades en gestremde scheepvaart meermalen onder het oud Gouvernement heeft plaats gehad, doch onder het *Engelsch* bestuur, met eene geheel zekere vaart, was er altijd middel om eene zeer groote hoeveelheid suiker naar *Perzië*, dat alleen ongeveer 5,000,000 ponden jaarlijks vordert, behalve

naar

(107) Zie deszelfs Memorie, in de noot bladz. 66.

naar *Japan*, *Bombay* en elders heên, te verzenden: waarheden, die de Heer RAFFLES zelve op meer dan ééne plaats erkent (108). — Indien hij aan de waarheid had hulde gedaan, zou hij toegestemd hebben, dat de suiker-kultuur op *Java*, tot den prijs, waarvoor dit produkt destijds verkoopbaar was, zonder aanmoediging van het Gouvernement niet bestaan kon, en dat, sedert die aanmoediging had opgehouden, de *kulture* voor meer dan $\frac{3}{4}$ verminderd was.

Ook ten aanzien van de koffij erkent hij (109), dat dit artikel tot op 70,000 *Pikols* verminderd is, terwijl hetzelfde onder het *Nederlandsch* Bestuur in 1808, 1809, 125,000 *P.* opleverde. Nogtans zegt hij elders (110) dat, zoo dra de vraag daarnaar op de markt van *Batavia* toenam, er op nieuws elf millioenen boomen aangeplant zijn; doch hij wacht zich wel van te zeggen, dat dit door den *Javaan* uit eigen' beweging, en dus niet door dwangarbeid, geschied was.

In weêrwil echter, dat alle voortbrengselen, voor de markt van *Europa* geschikt, op *Java* eene zoo aanzienlijke vermindering hebben ondergaan, en tot minder dan de helft der voormaals geleverde hoeveelheid zijn ingekrompen; in weêrwil dat de
rijst,

(108) *Vol. I. p. 211* en elders.

(109) *Aldaar, p. 127.*

(110) *Ald. p. 131.*

rijst, gelijk wij hebben aangetoond, na aftrek van eigene *konsumtie*, nauwelijks een millioen *Ropⁿ*. voor den uitvoer heeft afgebragt; in weêrwil dat *Java* noch kapitalen bezat om handel te drijven, noch manufaktur-goederen, die een belangrijk voorwerp van uitvoer konden opleveren, — tracht de Heer R. zijnen Lezers dieds te maken, dat altoos de handel onder zijn Bestuur aanzienlijk is toegenomen, dat is, — dat de uitwerkselen in dien tijd gestaan hebben in de omgekeerde reden tot de oorzaken, en dit wel, door eene breede opgave van het toenemend getal schepen, het welk *Java* heeft aangedaan: als of niet zeer vele schepen *Java* aandeden, om ververschingen of water, zoo dat hieruit niets voor zijne beweesing met eenige zekerheid kan worden afgeleid. De Heer RAFFLES was in zijne betrekking volkomen in staat, om door middel van de Officieren der Konvooyen en Licenten (*custom-house*) tot op ééne penning na den uit- en invoer van *Java* te kennen, en de lijst daarvan had hij moeten overleggen, indien hij den zin gehad had om iets te bewijzen; maar, het getal der schepen optegeven, dat door Straat *Sunda* gezeild is, en de scheepslasten, die op *Java* zijn in- en uitgeklaard, — bewijst even weinig, als men door de in- en uitgeklaarde schepen op *St. Helena*, alvorens of sedert het aan BUONAPARTE ter woonplaats verstrekte, zou kunnen besluiten tot de mitgebreidheid of vermeerdering van den handel op dit eiland.

Dan, hoe vele ongerijmheden, onnaauwkeurigheden en onwaarheden hebben wij niet reeds in het Werk van den Heer RAFFLES aangewezen! Te veel ware het voorzeker van het geduld onzer Lezers gevegd, indien wij, op dien voet voortgaande, al het strijdige en voor onze natie beledigende, genoegzaam op elke bladzijde van zijn Boek te vinden, wilden aanwijzen en wederleggen. Verkieslijker achten wij het daarom, onze Landgenooten te verwijzen naar de getuigenis van den Heer NEDERBURGH, een man, in de hoogste betrekking onder het voormalig Bestuur ten jare 1791 naar *Indië* gezonden, om den staat van zaken aldaar te onderzoeken, en die, aanvankelijk doordrongen van de hier zoo algemeen aangenomene denkbeelden wegens het gebrekkige der inrigtingen in *Indië*, gelijk deszelfs brieven, aan den Doorluchtigen Erfstadhouder van dien tijd geschreven, doen zien: echter, na een behoorlijk en naauwkeurig onderzoek der zaak, niet alleen daarvan is terug gekomen, maar ook een' des te geloofwaardiger getuigenis van den waren toestand der zaken gegeven heeft, daar zijne eerlijkheid nimmer is verdacht geworden, en hij althans in eer noch belang eenige aansporing heeft kunnen vinden, om de daden van een Bestuur te verontschuldigen, waarin hij nimmer gedeeld had. Zelfs kan men zeggen dat, indien hem, gelijk zoo vele andere hervormers, de wensch bekropen had, om

aan

aan zijne verrigtingen eene overdreven' waarde toe-
 tekennen, hij in zijn eigen belang eene aanmoedi-
 ging zou gevonden hebben, om de voormalige in-
 rigtingen met verdonkerende kleuren afstemalen,
 en daardoor zoo wel het gewigt zijner zending, als
 de belangrijkheid zijner verrigtingen, te doen schit-
 teren. Dan, als een regtschapen man het beneden
 zich achtende de waarheid aan eene valsche glorie
 opteofferen, heeft hij den staat van zaken naar ge-
 weten en bevinding getrouwelijk afgeschetst, en
 schoon ik nimmer den Heer NEDERBURGH ge-
 zien noch gekend hebbe, is het mij een aange-
 name taak, aan zijne nagedachtenis regt te doen
 wedervaren, en dat des te meer vrijmoedig, daar
 het thans den Lezer niet moeilijk vallen kan, door
 de opgegevene daadzaken, als, de vergelijking tus-
 schen de bevolking der distrikten van het voor-
 malig Gouvernement en die der Vorsten Landen,
 de berekening der lasten, waaraan de *Javaan* vroe-
 ger en later is onderworpen geweest, en de be-
 schouwing van den Financiëlen toestand onder de
 verschillende besturen, — te beslissen, welke der
 beiden getuigenissen, die van den Heer RAFFLES
 of van den Heer NEDERBURGH, het meeste ge-
 loof verdiene.

Zoo wel het bestek dezer bladen als de welvoe-
 gelijkheid verpligt mij, den Lezer te verwijzen naar
 het Werkje van den Heer N. zelven, bekend onder
 den titel van: *Verhandeling over de vragen,*

en z. v. — Dan, daar hetzelfde thans zeldzaam te bekomen is, heb ik gemeend, de zoodanigen, die buiten de mogelijkheid zijn gesteld, om zich hetzelfde aanteschaffen, geen ondiensdienst te doen, met eenige weinige belangrijke plaatsen daar uit overte-schrijven en hier intelasschen.

Als zoodanig verdient voorzeker te worden medegedeeld, het gene hij, bl. 30 *en volgg.*, opgeeft wegens de Staatkundige gronden, op welke de *Indische* huishouding gebouwd was, den invloed, dien deze op het geluk der volken gehad heeft, en de bewijzen voor de echtheid dezer opgave.

« Uit de beschrijving, zegt hij, van VALENTYN
 « en anderen is genoeg bekend, op wat wijze het
 « vermogen van de *O. I.* Maatschappij op het ei-
 « land *Java* uit kleine beginselen is aangegroeid,
 « zoo dat zij eindelijk een aanzienlijk gedeelte van
 « dat kostbaar eiland in eigendom verkregen heeft;
 « terwijl de nog overgeblevene Vorsten derzelve
 « Rijken in leen bezitten, en verplicht zijn aan haar
 « de hulde te bewijzen, welke zij bevorens van
 « haar plegen te ontvangen. Deze voorregten ech-
 « ter zouden slegt bevestigd en bewaard zijn geble-
 « ven, indien daarvan niet een gematigd gebruik
 « was gemaakt, het welk zoo veel eer doet aan het
 « karakter als aan het doorzigt van hen, welke in
 « onderscheiden tijden het opper-bestuur in *Indië*
 « hebben helpen uitoefenen. De wetten en zeden
 « der *Javanen* eerbiedigende, heeft men hen in
 « het

« het ongestoord bezit daarvan gelaten , ja , voor
 « zoo ver zulks te pas kwam , zich daarnaar ge-
 « schikt , zoo dat zelfs in al de provinciën , alwaar
 « de Kompagnie de volstrekte Opperheerschappij
 « bezit , tot op dit oogenblik de *Javaan* bestuurd
 « wordt dóór zijne eigen' Regenten en mindere
 « hoofden , geoordeeld wordt volgens zijne eigen'
 « wetten , leeft naar zijne voorouderlijke gewoon-
 « ten , en over het algemeen genomen , het aanwe-
 « zen der Maatschappij voornamelijk daaraan kent ,
 « dat het geheele eiland zich , van het ééne einde
 « tot het andere , bevindt in eenen staat van rust
 « en vrede , welke er te voren onbekend was ,
 « doch die zich achterevoigelijk heeft gevestigd ,
 « naarmate het vermogen der Maatschappij op het-
 « zelve is aangegroeid .

« Die zelfde beginselen van gematigdheid en
 « gezonde Staatkunde bespeurt men in de handel-
 « wijze der Maatschappij omtrent de Vorsten ,
 « welke in het Bestuur hunner Rijken zijn geble-
 « ven , waarvan thans nog de voornaamste zijn de
 « Sultan en Keizer , tusschen welken , na eenen
 « langdurigen en kostbaren oorlog , in den jare
 « 1755 , het áloude Rijk van den *Mataram* in ge-
 « lijke hoegrootheden is verdeeld . Den afstand
 « der stranden , door hunne voorvaderen aan de
 « Maatschappij gedaan , getroosten zij zich eenig-
 « zins , om dat dezelve niet is geweest (gelijk door-
 « gaans op het vaste land van *Indië*) een bloot uit-

« werksel van het regt van den sterksten, maar
 « eene niet onbillijke vergelding van uitstekende
 « diensten, en voor den krachtadigen bijstand,
 « door de Maatschappij aan die Vorsten bewezen,
 « waaraan dezelve hun geheel behoud, en dat hun-
 « ner Staten, te danken hadden, en gedeeltelijk
 « ook eene schadeloosstelling voor de aanmerkelijke
 « onkosten, door de Maatschappij daartoe gemaakt,
 « welke zij zich niet in staat bevonden op eene
 « andere wijze te verevenen. Even zoo valt hun
 « derzelve afhankelijkheid draaglijk, om dat de
 « Maatschappij dezelve nimmer verder heeft doen
 « gelden, dan tot verzekering van de rust van
 « *Java* noodig, en voor de welvaart van het land,
 « en de daaraan verbonden belangen van de Maat-
 « schappij zelve, dienstig was. Een geoorloofd
 « gebruik makende van het vermogen, hetwelk
 « de meerdere verlichting en beschaafdheid den
 « *Europeërs* geeft op de bewoonderen dier gewes-
 « ten, bezorgde zij zich, door gepaste inrigtingen
 « aan de Hoven der Vorsten, den noodigen invloed,
 « om aan derzelve gedragingen jegens haar, je-
 « gens hunne naburen, en zelfs met opzigt tot
 « de behandeling hunner eigen Rijken en onder-
 « danen, die wending te geven, welke het meest
 « strookte met de algemeene belangen; maar zorg-
 « vuldig werd alles vermeden, wat naar den min-
 « sten schijn van vernedering konde zwenen. De
 « toon, waarop de Maatschappij gewoon is, met
 « hen

« hen te handelen , is meer die van een' welmeenenden vriend'en raadgever , dan van een Souverein , die het gewigt van het oppergezag doet gevoelen . Zij genieten openlijke eerbewijzingen , even of zij geheel onafhankelijke Vorsten waren . Zij oefenen het opperste gezag in alle deszelfs deelen , in hunne eigen Staten uit , zonder eenige andere bemoeienis van den kant der Maatschappij ; dan die van welmeenenden raad , in gevallen waarin zulks dienstig wordt geoordeeld . Zij hebben eene van de Maatschappij geheel onafhankelijke krijgsmagt op de been , welke zij naar goedvinden kunnen vermeerderen of verminderen , en , hoezeer de Maatschappij zich het regt heeft voorbedongen , om over de troonsopvolging te beschikken , is deze gewigtige zaak echter altijd , bij het leven der regerende Vorsten , met gemeenschappelijk overleg , en tot hun genoegen , geregeld geworden .

« Ook heeft eene zoo gematigde handelwijze , welke ons door geene voorbeelden in volkplantingen van *Europëers* , en althans niet door dat van de *Engelschen* in den *Hindostan* , was aangewezen , doch die zoo zeer tot eere verstrekt van het *Indisch* Bestuur , al die vruchten voortgebracht , welke daarvan natuurlijk moesten worden verwacht . Sedert het jaar 1755 , wanneer de Opperheerschappij der *Nederlanden* op het eiland *Java* gerekend moet worden , deszelfs volkomen
« be-

« beslag te hebben verkregen, is de rust op het
 « geheele eiland beveiligd gebleven; de bevolking
 « aanmerkelijk toegenomen; nieuwe bronnen van
 « bestaan en welvaart zijn geopend, van welke de
 « Inlander, zoo wel als de Maatschappij, sedert
 « lang milde vruchten plukt, waarin deze eenen
 « aanmerkelijken, te voren onbekenden, steun
 « voor hare schatkist heeft gevonden: en, op die
 « wijze beginselen, met die verbeteringen en ver-
 « anderingen, welke de omstandigheden kunnen
 « vorderen, voortgaande, meer en meer vinden
 « kan. En, hetgeen vooral ook opmerking ver-
 « dient, hierdoor heeft zij Vorsten, Regenten,
 « ja het geheele Volk van *Java* aan zich verbon-
 « den, in eenen graad, waarvan bezwaarlijk een
 « genoegzaam denkbeeld te geven is, daar men,
 « en, helaas! niet zonder reden, zoo algemeen
 « gewoon is, de *Europeërs* in alle hunne bezit-
 « tingen der beide *Indiën*, als geweldenaars en
 « onderdrukkers, en de natuurlijke bewoners der-
 « zelve als rampzalig te beschouwen, zoo dat de uit-
 « zondering, welke de *Hollandsche* natie daarvan
 « maakt op het eiland *Java*, (van welker huishou-
 « ding aldaar tot nog toe zoo weinig bekend is
 « geweest) met moeite geloofd zal kunnen worden;
 « schoon iemand, die de zaken onbevooroordeeld
 « beschouwt, niet ligt eene andere oplossing zal
 « zal kunnen vinden van het treffend verschijnsel,
 « hetwelk de laatste jaren hebben opgeleverd, dat in
 « zulke

« zulke uitgestrekte bezittingen, die reeds in het
 « jaar 1794 geoordeeld werden te zijn in een' ge-
 « heel weerloozen staat, en sedert dat jaar geene
 « de minste ondersteuning, van wat aard ook, uit
 « het Moederland hebben ontvangen, die al dien
 « tijd onder den invloed van eenen verderfelij-
 « ken oorlog hebben gezocht, — nochtans eene
 « handvol *Europézen* de Opperheerschappij hun-
 « ner Natie over eene bevolking van millioenen
 « menschen ongeschonden heeft bewaard, zonder
 « dat er de minste schijn of schaduw van ongenoe-
 « gen, ik laat staan, van ontrouw of onrustige
 « bewegingen onder de Inlanders heeft kunnen
 « worden bespeurd, en zulks, niettegenstaande de
 « hoofdplaats ééns vijandelijk wierd aangerand, en
 « de geest van ontbinding en regeringloosheid,
 « welke in die verschrikkelijke jaren zoo vele ram-
 « pen over het mensdrom gebragt heeft, meer-
 « malen te *Batavia* door eenige onzinnigen is
 « uitgelokt, en zelfs aangemoedigd geworden van
 « eene zijde, van waar men zulks niet had behoren
 « te verwachten.

« Men verbeelde zich voor een oogenblik de
 « *Engelschen* op het vaste land van *Indië*, ont-
 « bloot van hunne magtige legers, zonder eenigen
 « bijstand of ondersteuning uit *Groot-Brittannië*,
 « met eene uitgeputte schatkist, en vrage het ge-
 « voelen van een iegelijk, aan wien de geestge-
 « steldheid der Vorsten en Volkeren van den
 « *Hin-*

« *Hindostan* omtrent die natie bekend is,
 « of er, binnen drie maanden tijds, van den
 « *Indus* tot de *Ganges*, en van den oorsprong
 « van dezen vloed tot aan Kaap *Kommorijn*,
 « wel een enkele *Engelschman* zoude te vinden
 « zijn?

« Ik beken, dat deze mijne stellingen omtrent
 « het *Indisch* bestuur niet strooken met die recks
 « van betichtingen van allerlei aard, welke sedert
 « een' geruimen tijd zoo mildelijk tegen het *In-*
 « *disch* bestuur zijn voortgebracht, en door velen
 « geredelijk geloofd; het zij verre van mij, dat ik
 « de *direktie* van dat Bestuur over de belangen
 « van de Maatschappij in alle deelen zoude willen
 « regtvaardigen; doch ik heb bevonden, dat de
 « misbruiken, welke daaromtrent hebben plaats
 « gehad, genoegzaam alléén de beurs van de Maat-
 « schappij hebben gegolden, en dat de Hooge
 « Regering hare handelingen omtrent de Vorsten,
 « Regenten en het Volk van *Java*, inderdaad steeds
 « geregeld heeft naar die beginselen, welken ik
 « zoo even heb aangewezen: en de *retroacta* van
 « de Maatschappij dragen daarvan onloogchenbare
 « bewijzen. Er hebben zeker wel eens kwellingen
 « en knevelarijen plaats gehad, en het bestuur van
 « den Inlander is op vele plaatsen nog gebrekkig;
 « doch de oorzaken daarvan huisvesten niet in
 « deszelfs vorm, maar alleen in de slechte pligts-
 « betrachting en erger bedrijven van ondergeslakte
 « die-

« dienaren, welke de palen van hun gezag te bui-
 « ten treden, en het in hen gesteld vertrouwen
 « schenden; er zijn menigvuldige, en zelfs nog
 « versche voorbeelden, dat de Regering, van dier-
 « gelijke slegtigheden kennis bekomende, zich daar
 « aan, volgens haren pligt, ten ernstigsten heeft
 « laten gelegen liggen, en dat het aan haar niet
 « gehaperd heeft, dat de schuldigen geregteijk
 « vervolgd, en naar verdiensten gestraft wierden.—
 « Zoo er echter in vorige tijden nu en dan ook
 « wel eens eene verkeerde toegevendheid dienaan-
 « gaande heeft plaats gehad, bewijst zulks alleen,
 « dat hier, even min als in alle andere ondermaan-
 « sche zaken, het volmaakte moet gezocht worden.
 « Er was zeker nimmer eenig Gouvernement, van
 « hetwelk, bij opzameling van deze en geené *anek-*
 « *dotes*, door iemand, welke zich die hatelijke
 « moeite zoude willen geven, niet wel eene *chro-*
 « *nique scandaleuse* zoude te maken zijn. De
 « vraag is hier alleen: wat was het vaste *sistema*,
 « welke waren de doorgaande handelingen van de
 « Hooge Regering van *Indië*? En dat deze zoo-
 « danig waren, als ik ze heb opgegeven, bewijzen —
 « en de geheele Geschiedenis van *Java*, sedert dat
 « de Maatschappij zich op dat eiland gevestigd
 « heeft, en de staat, waarin dat eiland zich tegen-
 « woordig bevindt, en alle officiële en geloof-
 « waardige berigten, bij de Maatschappij daarom-
 « trent ontvangen, en eindelijk de uitslag van
 « het

« het plaatselijk onderzoek door de Kommissie,
 « waarvan ik lid ben geweest, op haren last be-
 « werkstelligd.»

Zietdaar een berigt betreffende den voormaligen staat van zaken en de inrigting in *Indië*; die, gelijk wij zeiden, te meer geloof verdient, om dat hetzelfde gevlooid is uit de pen van iemand, niet alleen volkomen in staat om met kennis van zaken daarover te oordeelen, maar wiens bekende eerlijkheid ook één' nieuwen waarborg voor de echtheid daarvan verstrekt, terwijl die getuigenis, zoo wij meenen, eene volkomene bevestiging gevonden heeft in onze vergelijking van den voormaligen toestand der *Indische* zaken, in betrekking tot de financiële en andere aangelegenheden van het *Europeesch* Gouvernement, en in dien daarop gevestigden staat van rust en vrede, welken, onder de oude inrigtingen, de inboorlingen des Lands genoten hebben, — met die van lateren tijd, bij welke deze gewigtige voordeelen niet alleen verloren zijn gegaan, maar onder welke het papiëren geld tot een buitengewonen graad is vermeerderd en in waarde is gedaald, de te voren onbekende staatsschulden tot een aanzienlijk bedrag zijn opgeklimmen, de *domeinen* vermangeld of verkocht, de openbare gebouwen verwaarloosd of vervallen, de lasten van den *Javaan* verzwaard, en een onafgebroken staat van verwarring en oorlog de vorige inwendige kalmte en rust heeft vervangen; terwijl

nog

nog bovendien de inkomsten ontoereikende geworden zijn, om de uitgaven van het Gouvernement te bestrijden.

In zulke omstandigheden hebben wij, gelijk algemeen bekend is, het eiland van *Java* wederom overgenomen, en hun, die geroepen zijn, om er den geest van orde en de beheering der financiën weder te herstellen, de *Javanen*, zoo Vorsten en Rijks grooten als gemeenen, met het *Europeesch* Gouvernement te verzoenen, en den vorigen bloei en welvaart te herstellen, is inderdaad eene moeilijke taak opgelegd: zij zullen voorzeker met al de bezwaren te kampen hebben, welke wij in den aanvang van dit Hoofdstuk den Lezer hebben voorgeschilderd als de onvermijdelijke gevolgen, wanneer een gematigd Wetgever eenen onbesuisden hervormer vervangt. En indien ook hier eene algemeene tevredenheid der gezamenlijke bewoners, benevens een onmiddellijk herstel van den ouden voorspoed, niet terstond de vergelding zijn mogt hunner ijverige pogingen: herinneren wij ons dan, hoe moeilijk de heeling zij van verouderde, diepe wonden, door een' langdurigen tegenspoed en eene zeer verminkte maatschappelijke orde aan het Staatsligchaam toegebracht; laat ons met vertrouwen het oog werpen op die hulpbronnen, welken wij aangetoond hebben dat onze *O. I.* bezittingen nog in zich bevatten, zoo wel als op den huishoudelijken aard on-

zer natie, wier geest van spaarzaamheid en orde het best berekend is, om den vervallen staat van zaken allengskens te herstellen; laat ons eindelijk van onzen Koning, en van hen, die in zijnen naam het hoogste gezag in *Indië* uitoefenen, de beste maatregelen ter bereiking van dit oogmerk verwachten!

Einde des Eersten Deels.

Derde Hoofdstuk, N.º 8.

E. der Inkom. Gouvernment van den Heer DAENDELS.

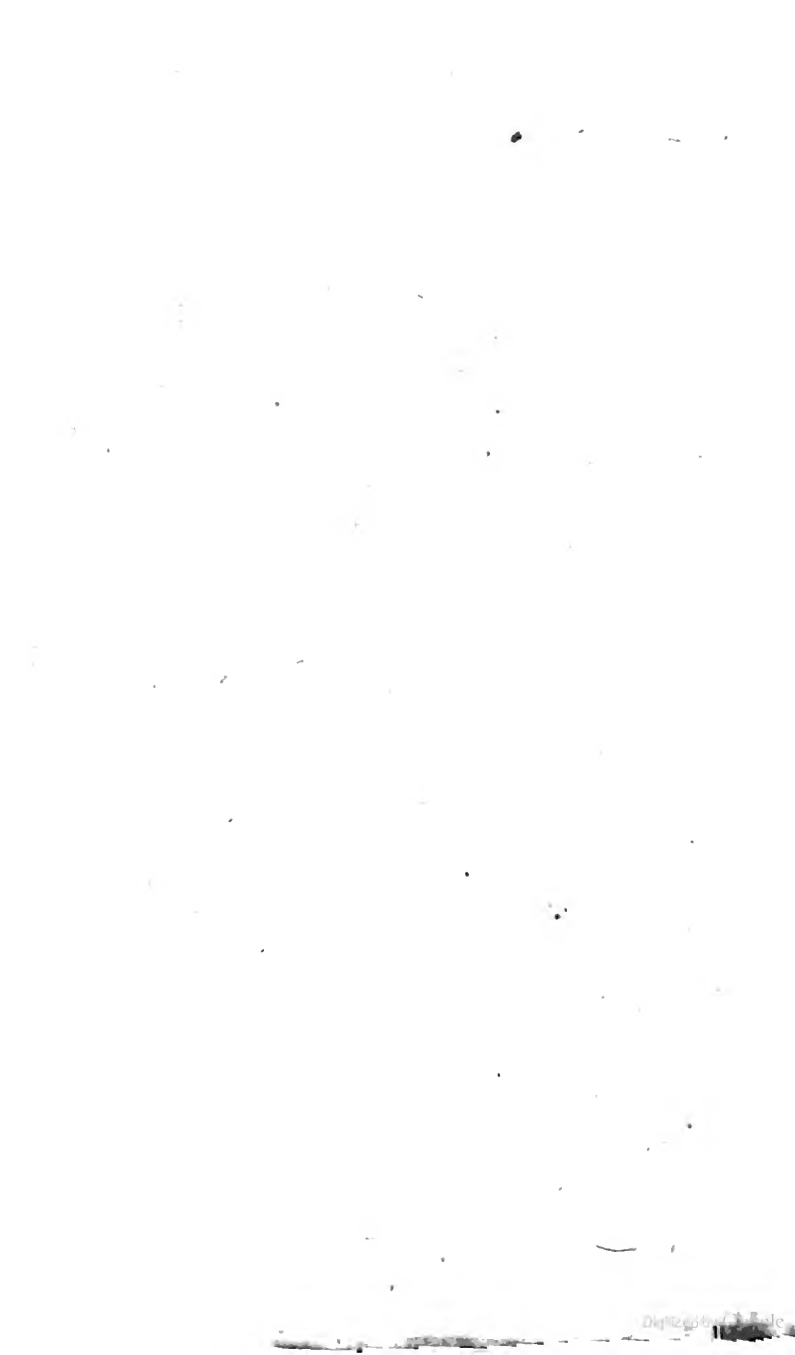
STEL.		Onder het Britsch Bestuur.		
		In het jaar 1812 — 13.	In het jaar 1813 — 14.	In het jaar 1814 — 15.
S T E N .	jaar			
	o.			
	<i>Jen. St.</i>	<i>Jav. Ropijen. St.</i>	<i>Jav. Ropijen. St.</i>	<i>Jav. Ropijen. St.</i>
	12.		1,253,516. 48.	2,473,228. 8.
	13.	19,996. 11.	72,804. 18.	42,862. 86.
	14.	409,339. 33.	409,866. 42.	13,927. 44.
	15.	1,518,319. 73.	1,023,040. 13.	1,090,398. 20.
	16.	614,086. 24.	583,250. 65.	375,318. 75.
	17.	953,206. 83.	627,332. 7.	442,589. 39.
	18.	23,134. 19.	34,033. 9.	218,583. 54.
	19.	23,806. 64.	38,497. 51.	28,869. 97.
essie	20.	3,430. 29.	26,619. 27.	20,706. 52.
nderijen	21.	45,005. 86.	40,323. 29.	24,643. 14.
egeld	22.	70,843. 54.	125,531. 8.	87,108. 41.
	23.	66,683. 39.	48,140. 79.	54,490. 13.
	24.	3,293. 20.	4,860. 92.	6,152. 30.
	25.	129,006. 37.	82,044. 6.	54,142. 2.
	26.	—	18,942. 88.	22,817. 84.
	27.	—	4,679. 47.	13,037. 90.
	28.	81,672. 96.	59,001. 69.	20,804. 53.
	29.	69,463. 44.	70,560. 53.	29,091. 48.
	30.	28,178. 48.	30,897. 2.	6,150. 2.
	31.	117,430. 72.	52,251. 32.	338. 30.
	32.	—	213,440. 13.	9,061. 93.
	33.	—	132,492. 20.	346,979. 2.
	34.	7	17,536. 84.	700,376. 1.
akta	35.	14,475. 67.	273,334. 40.	17,298. 13.
	36.	173,294. 2.	103,459. 84.	308,200. 2.
to, om op	37.	360,251. 36.	44,440. 2.	83,941. 7.
van hetzelfde.	38.	—	—	35,860. 2.
	39.	—	—	6,240. 4.
	40.	4,067. 85.	13,551. 65.	13,817. 61.
	41.	4,995,986. 20.	5,418,723. 49.	6,549,594. 49.
	42.	—	—	—
	43.	139,602. 32.	107,754. 55.	32,542. 28.
kosten in Tin ont.	44.	264,156. 90.	363,146. 2.	85,473. 4.
ovang in Java	45.	5,399,745. 42.	5,889,624. 4.	853,371. 14.
E N .	46.	—	—	7,520,980. 93.
	47.	3,659,972. 78.	4,116,399. 80.	4,292,824. 87.
	48.	—	—	—
	49.	440,854. 39.	527,203. 36.	352,910. 24.
	50.	4,10,320. 80.	2,745,908. 32.	3,002,250. 52.
	51.	241,001. 55.	79,640. 68.	160,409. 51.
	52.	—	—	—
	53.	8,443,209. 52.	7,269,346. 22.	7,808,395. 14.
	54.	—	—	—
	55.	102,422. 23.	97,503. 94.	297,439. 75.
	56.	141,259. 12.	126,513. 79.	246,025. 47.
	57.	420,809. 84.	567,967. 40.	740,558. 24.
in Java'sche	58.	9,107,700. 71.	8,061,331. 35.	9,091,418. 60.
evenstaande	59.	5,399,745. 42.	5,889,624. 4.	7,520,980. 93.
redan inkom.	60.	3,707,955. 29.	2,171,707. 31.	1,571,437. 65.

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

DECEMBER.	eid der kten.		Waarde der produkten.		Totaal.
	Jagon.		Padie.	Jagon.	
	Amats.		Ropijen.	Ropijen.	
001.	•	•	<u>1,156,872.</u>	» <u>144,844.</u>	» <u>1,301,627.</u>
045.	•	<u>71,555.</u>	» <u>950,414.</u>	» <u>26,758.</u>	» <u>1,013,167.</u>
042.	1.	<u>9,645.</u>	5 <u>520,280.</u>	26 <u>2,108.</u>	12 <u>522,389.</u>
050.	2.	<u>180,520.</u>	» <u>1,050,608.</u>	» <u>59,971.</u>	» <u>1,090,579.</u>
060.	1.	<u>80,212.</u>	» <u>1,167,702.</u>	8 <u>43,516.</u>	284 <u>1,212,019.</u>
096.		<u>13,185.</u>	» <u>505,250.</u>	» <u>26,540.</u>	» <u>531,620.</u>
052.	1.	<u>1,924.</u>	» <u>141,109.</u>	» <u>1,713.</u>	8 <u>112,822.</u>
050.	1.	<u>71,704.</u>	7 <u>850,010.</u>	26 <u>31,411.</u>	26 <u>894,450.</u>
042.	1.	•	» <u>675,521.</u>	11 <u>49,995.</u>	» <u>725,512.</u>
052.	2.	•	» <u>1,705,210.</u>	21 <u>101,555.</u>	15 <u>1,806,774.</u>
082.	1.	•	» <u>668,598.</u>	25 <u>18,550.</u>	17 <u>704,749.</u>
059.	•	•	» <u>647,573.</u>	» <u>188,565.</u>	» <u>835,738.</u>
075.	•	<u>6,609.</u>	» <u>60,760.</u>	» <u>6,410.</u>	» <u>67,179.</u>
094.	16	<u>447,152.</u>	12 <u>10,059,549.</u>	29 <u>704,917.</u>	194 <u>10,818,568.</u>

G.	HINEZEN, enz.		Vierkante Engelsche mijle van 69½ op een graad.	Bevolking op ieder vierkante Engelsche mijl.
	Mannen.	Vrouwen.		
vin	352.	276.	3,428.	67½.
...	29,704.	22,690.	2,411.	169⅓.
...	1,591.	1,042.	10,002.	24⅓.
...	86.	94.	1,534.	162.
...	1,193.	1,150.	1,297.	137⅓.
...	915.	1,089.	607.	190⅓.
...	1,180.	866.	1,166.	281.
...	848.	852.	826.	258⅓.
...	577.	562.	1,219.	54⅓.
...	223.	180.	1,025.	100⅓.
...	1,124.	1,166.	1,400.	113.
...	1,831.	2,060.	778.	148.
...	174.	190.	1,218.	126⅓.
...	1,010.	1,057.	1,952.	58⅓.
...	522.	548.	2,854.	36⅓.
...	706.	724.	1,274.	7.
en.	166.	153.		
...	1,285.	1,150.	11,313.	147⅓.
...	1,201.	1,001.		
...	2,280.	2,115.	892.	106⅓.
...	4,364.	4,164.	(+) 728.	146.
al.	51,332.	43,109.	45,724.	De gemiddelde bevolking gaat die van 100 zielen op een mijl te boven.

geslacht der inboorlingen, wordt geschat op 105,000 zielen.

sted

Madjan onder Europeesch beheer, bedragende omtrent 25,000 zielen.

landen, waarvan een aanmerkelijk gedeelte der bevolking is

nagenoeg
Engelsche
Duitsche

nagenoeg
Engelsche
Duitsche.

ERRATA.

Bladz.	staat	<i>Bondasche</i>	lees	<i>Bandasche.</i>
— 9	—	aar-dappelen	—	aard-appelen.
— 15	—	enige	—	eenige.
— 21	—	omwentelingen	—	omwentellingen.
— 34	—	zijn oogen	—	zijne oogen.
— 47	—	anderszins	—	anderzins.
— 53	—	achter toeschrijven een (.) punkt.		
— 62	—	HRADJE	—	RADJE.
— 73	—	voldeet	—	voldeed.
— 105	—	warm uur	—	warm vuur.
— 137	—	welgelege	—	welgelegen.
— 162	—	agt	—	acht.
— 164	—	der Land- ens.	—	ter Land- ens.
— 174	—	25 percent	—	20 percent.
—	—	(lager) 25 percent	—	12 percent.
— 179	—	15,000	—	10,000.
— 185	—	lijswaten	—	lijswaten (zoo ook bl. 202 en elders.)
— 203	—	25 percent	—	20 percent.
— 207	—	den winst	—	de winst.
— 225	—	gepaald	—	gedaald.
— 231	—	met	—	men.
— 253	—	tegenwoordigen	—	tegenwoordige.
— 279	—	(in de noot) bebaald	—	bepaald.
— 281	—	ongevier	—	ongeveer.
— 285	—	dat Werk	—	dit Werk.
— 310	—	noot 97 (de A wegloen)		
— 317	—	Landslieden	—	Landlieden.

100

